De H. Joannes BERCHMANS

K. SCHOETERS, S. J.

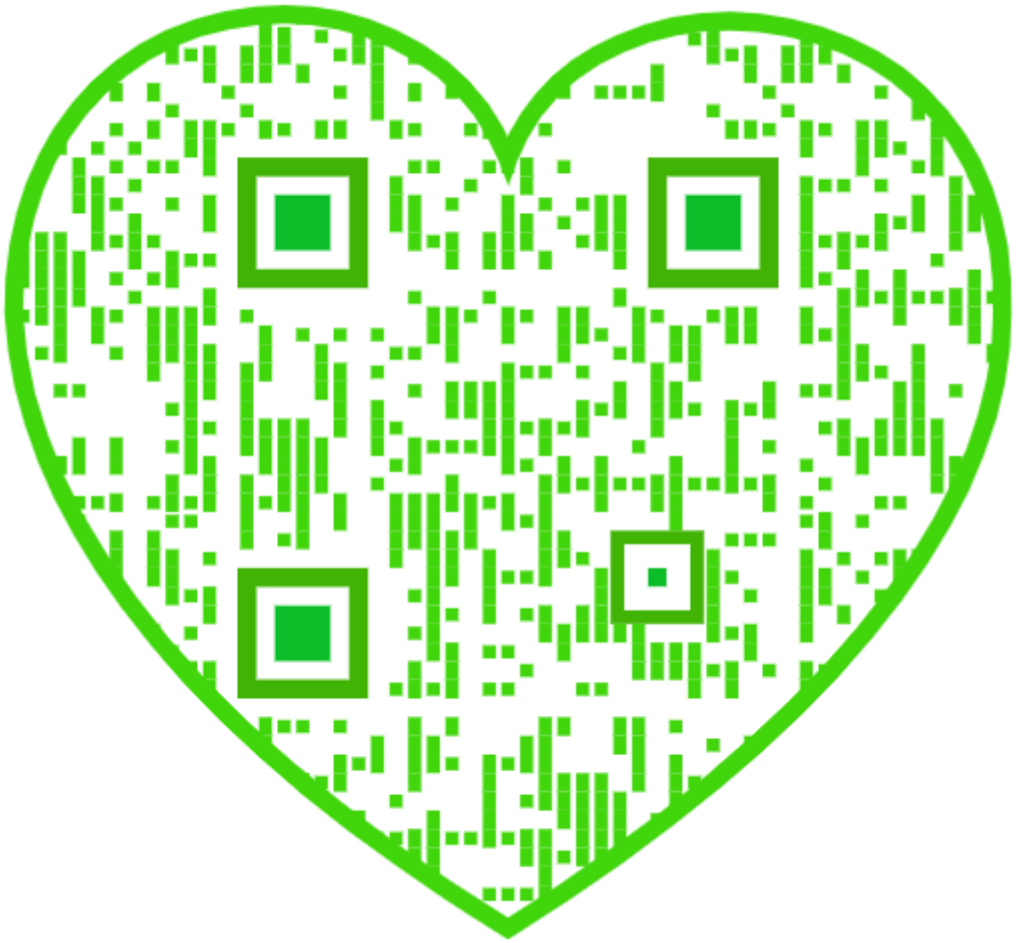

DE HEILIGE J. BERCHMANS

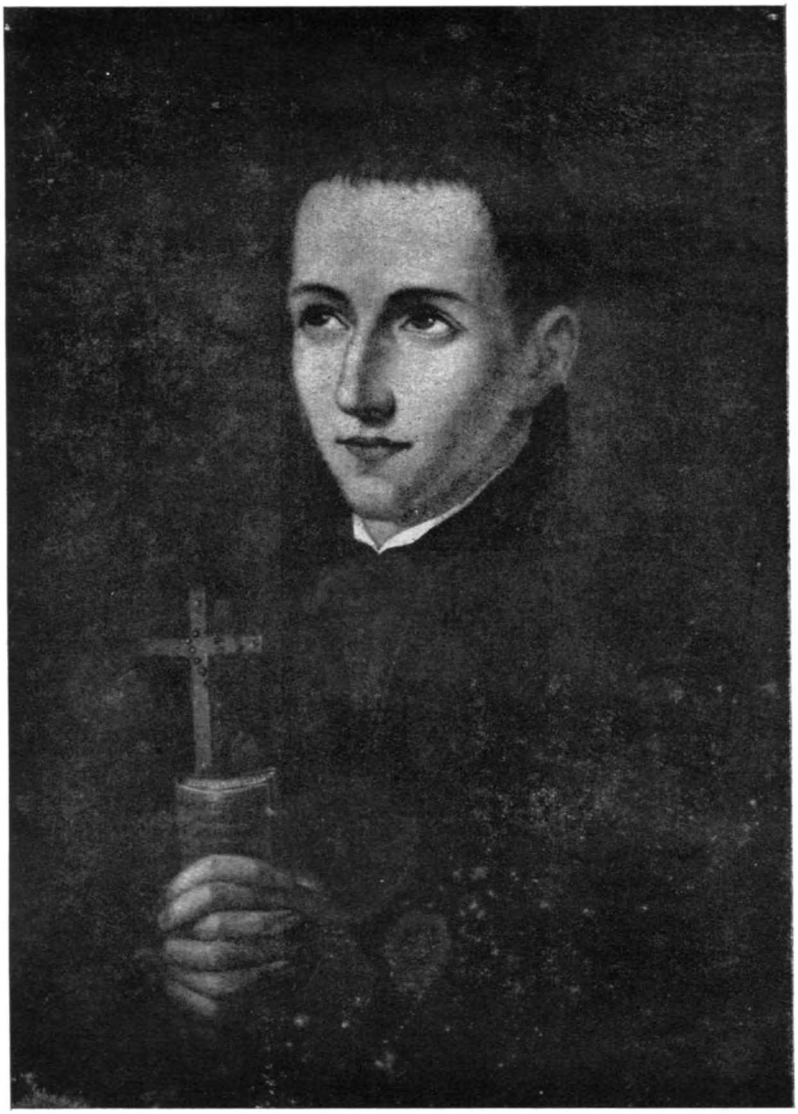

(PL 1) SINT JAN BERCHMANS
(Portret bewaard in het klooster van Campo Marzo te Rome)

DE HEILIGE
JOANNES BERCHMANS

K. SCHOETERS, S. J.

UITGEGEVEN DOOR DEN
« BODE VAN HET H. HART »
ALKEN

De licentia Superiorum
Ordinis.
Nihil obstat.
Leodii, 15 Sept. 1930
G. Simenon Vic. Gen.

INLEIDING

Als bronnen voor een studie over het leven van den H. Joannes Berchmans moeten vooral in aanmerking komen: de getuigenissen van zijn tijdgenooten, — zijn eigen geschriften, — de werken van zijn levensbeschrijvers.

I. De Getuigenissen der Tijdgenooten

Aanstonds na Joannes' afsterven (13 Aug. 1621) werden zijn medebroeders en vrienden, zoowel te Rome als in de Nederlanden, door de oversten der orde om schriftelijke mededeeling verzocht van alles wat hun in den overledene opmerkenswaardig mocht hebben toegeschenen. Van de aldus ingewonnen getuigenissen zijn er ons een kleine 150 bewaard gebleven, waaronder c. 90 afkomstig van Berchmans' Romeinsche, en c. 45 van zijn Mechelsche medebroeders. Toen daarop in 1622 te Rome en in 1623 te Antwerpen een eerste canonisch onderzoek naar de deugden van den afgestorvene werd ingesteld, werden nogmaals in de eerste plaats: 36, in de tweede: 23 beëedigde getuigenissen opgenomen. Al die Romeinsche getuigenissen, samen met de Antwerpsche van 1623 en nog een paar andere die inmiddels uit Vlaanderen naar Rome gezonden waren, werden aan de Congregatie der Riten overgemaakt, en, voor het grootste gedeelte althans, in het licht gegeven in de twee zoogenaamde « *Summaria* », welke voorkomen in de officieele van 1745 tot 1887 gepubliceerde processtukken (1), — we bedoelen: het « *Summarium super signatura commissionis introductionis causæ ven. servi Dei Joannis Berchmans* ». (Romæ, ex Typ. Rev. Cameræ Apostolicæ, 1745), en het « *Summarium super dubio An constet de virtutibus...* », (Romæ ,ex Typ. Rev. Cameræ Apostolicæ, 1839.) De oorspronkelijke stukken berusten

(1) Voor de volledige lijst van de door de « *Sacra rituum congregatione... Romana, seu Mechlinien. beatificationis et canonizationis ven. servi Dei Joannis Berchmans...* » uitgegeven processtukken verwijzen we naar « *Bij het derde Berchmans-eeuwgetij.*» (Leuven, 1922.), blz. 100 en 101.

thans in het archief van den Postulator der orde, te Rome. (Cod. M, I, 4) — De getuigenissen welke, vooral door de zorgen van P. Bauters, Berchmans' oud-novicenmeester, einde 1621 in Vlaanderen waren ingewonnen, werden door hem, onder den titel: « *Collectanea de B. Joanne Berchmans* » tot een samenhangend geheel verwerkt. Samen met de oorspronkelijke stukken werden die « Collectanea » in 1921 uitgegeven door A. PONCELET, in « *Documents inédits sur Saint Jean Berchmans* ». In hetzelfde werk, dat van het hoogste belang is voor de kennis van Berchmans' leven in Vlaanderen, werden ook de voornaamste getuigenissen afgedrukt betreffende zijn ziekte en dood en de vereering nadien aan zijn overblijfselen bewezen. — Onuitgegeven berichten omtrent Joannes' laatste levensdagen berusten er verder nog een paar te Rome; o. a.: het zeer belangrijke verslag van den ziekenbroeder, die Berchmans verzorgde, J. B. Ballerati. (Cod. M, I, 4; pp. 43-62.) Bij het verhalen van Berchmans' ziekte en dood hebben we dit laatste doorloopend voor oogen gehad. — De Spaansche vertaling van een Italiaanschen brief, door J. P. Oliva den 18en Augustus 1621 geschreven, werd in 1887 uitgegeven onder den titel: *Lettre du P. Jean-Paul Oliva sur la mort et les vertus du B. Jean Berchmans*, Ucclès, 1887. Een Nederlandsche vertaling naar het inmiddels weer zoek geraakte oorspronkelijke verscheen in « *Maandrozen v. h. H. Hart v. Jesus* », Amsterdam, 1889, bl. 324-338.

Indien de nagedachtenis van Joannes Berchmans, gedurende de meer dan twee eeuwen die zijn zaligverklaring voorafgingen, zoozeer in eere is gebleven, dan is dit hoofdzakelijk te danken aan het heerlijke levensbeeld dat P. V. Cepari, Joannes' rector te Rome, van hem heeft geschetst. De « *Vita di Giovanni Berchmans, Fiammingo... scritta dal P. Virgilio Cepari...* », (Rome 1627), wordt terecht voor een meesterstuk van katholieke hagiographie aangezien. Geschreven door iemand, die Joannes' volledigste vertrouwen had genoten, die bovendien ten overvloede de door hem nagelaten geschriften en de getuigenissen zijner medebroeders kon raadplegen, is dit werk, ten minste voor wat de uitbeelding van Berchmans' inwendig leven te Rome betreft, onovertroffen gebleven. Het tekort aan inlichtingen betreffende Joannes' leven in Vlaanderen, waarvoor Cepari zich eenvoudig hield aan de « Collectanea » van P. Bauters, geeft echter aan het geheel een onevenwichtig uitzicht. Terwijl aan de drie laatste levensjaren van Berchmans 120 bladzijden worden gewijd, moeten

de achttien eerste het met nauwelijks 30 bladzijden doen. Toch verdient het werk van P. Cepari ten volle de gunst, welke het, naar de talrijke uitgaven en vertalingen bewijzen, gedurende drie eeuwen heeft genoten. Hier mag wel bijgevoegd worden dat de schrijver de echtheid van de door hem verhaalde feiten voor het kerkelijk gerechtshof onder eede bevestigde : weshalve zijn boek in zijn geheel bij het proces ter zaligverklaring als rechtsgeldig getuigenis werd aanvaard.

II. De Geschriften van den Heilige

We maakten daareven gewag van de door Berchmans nagelaten geschriften, waarover Cepari kon beschikken. Een kleine bloemlezing daaruit vond een plaats in het vierde hoofdstuk van zijn boek. (1) Uit de vergelijking met de ons overgeleverde oorspronkelijke stukken blijkt dat Cepari ze immer, zoo al niet woordelijk, dan toch naar den zin getrouw heeft weergegeven. Intusschen zijn niet alle door Cepari gebruikte geschriften van Berchmans tot ons gekomen. In 1865 gaf H. P. VANDERSPEETEN de toentertijd gekende uit in zijn « *Beati Joannis Berchmans spicilegium asceticum* ». Sindsdien kwamen er nog een paar aan het licht. Zoo werd in 1921 het schrijfboekje waarin Joannes den uitslag van zijn wekelijksche recollecties aanteekende, teruggevonden... te Starawies in Polen ! Het werd uitgegeven door T. SEVERIN : « *Dernières notes spirituelles de Saint Jean Berchmans* ». (Leuven, 1921). Een tweede handschrift, — inhoudende de meditatie-aanteekeningen door Berchmans gemaakt tijdens de retraite van October 1620 en het daaropvolgende jaar, het laatste van zijn leven, — werd vóór een paar jaar te Rome teruggevonden door den algemeenen archivaris der orde, E. P. J. B. Goetstouwers. We betuigen hem hier onzen welgemeenden dank voor de bereidwilligheid waarmede hij ons een door hem eigenhandig gemaakt afschrift leende van het toenmaals reeds zeer gehavende, en, naar verluidt, thans vrijwel geheel vergane manuscript. (2) — In het noviciaathuis te Drongen wordt verder nog een onuitgegeven Latijnsch schoolwerk van Berchmans bewaard; terwijl in het algemeen archief der orde nog een ander Latijnsch-Grieksch schoolwerk en een korte philosophische verhandeling, beide eveneens onuitgegeven, berusten. (3)

(1) CEPARI, *Vita di Giovanni Berchmans*, blz. 163-220.

(2) In den loop van dit werk wordt dit handschrift aangehaald met de aanvangswoorden : « *Exercitia anni 1620* ».

(3) Al de tegenwoordig gekende Berchmans-handschriften zullen in een eerlang te verschijnen nieuwe uitgave van Vanderspeeten's « Spicilegium asceticum » worden opgenomen.

III. De Levensbeschrijvingen

Onder de latere levensbeschrijvingen van Berchmans verdienen de volgende een bijzondere vermelding :

FRIZON (N.) *La vie de Jean Berchmans*. Nancy, 1706. (Is niet veel meer dan een paraphrase van het werk van P. Cepari ; maar werd niettemin in de 18e en 19e eeuw talrijke malen herdrukt.)

VANDERSPEETEN (H. P.), *Vie du Bienheureux Jean Berchmans*. Louvain, 1865, 3ème éd., 1886. — (Behandelde voor het eerst op meer volledige wijze het leven van Joannes in Vlaanderen ; is vooral waardevol door de in bijlage gepubliceerde oorspronkelijke stukken, waaronder de Vlaamsche brieven van den Heilige.)

CROS (L.), *Vie du Bienheureux Jean Berchmans*. 4ème éd., Paris, 1894. — (Wetenschappelijk niet altijd betrouwbaar ; de teksten worden dikwijls onnauwkeurig weergegeven.)

ANGELINI (N.), *Vita di S. Giovanni Berchmans*. Roma, 1888. (Veruit het beste van de grootere moderne Berchmans-levens ; berust, vooral voor wat het Romeinsche gedeelte van Berchmans' leven betreft, op een bijna volledige bronnenstudie.)

Voortreffelijk vulgarisatiewerk leverden verder de kleinere Berchmans-biographieën van :

HÖVER (F.), *Leben des Heiligen Johannes Berchmans*. Dülmen i. W., 1888.

NACHBAUR (S.), *Der Heilige Johannes Berchmans*. Freiburg i. Br., 1921 ; en vooral :

DELEHAYE (H.), *Saint Jean Berchmans*. Paris, 1921.

De talrijke vooral in het jubeljaar 1921 gepubliceerde Berchmans-monographieën deden het wenschelijk achten dat het daarin gebodene biographische materiaal, samen met het oude, tot een nieuw en zoo mogelijk voor moderne lezers genietbaar « Leven » zou worden omgewerkt. Van dien wensch hoopt dit boek een niet al te schamele verwezenlijking te zijn...

Moge het er toe bijdragen om Sint Jan Berchmans, den « Knape van Vlaanderen », zooals men hem terecht heeft genoemd, meer bekend en bemind te maken bij de jeugd van zijn volk.

Leuven, Sint Jan Berchmans-College.

EERSTE DEEL

DE JEUGD VAN EEN HEILIGE

I. Puinen

Diest is een van die oude, vervallen stadjes, waar men het verleden aanvoelt als iets, dat nog niet heelemaal voorbij is. De menschen leven er rustig, zeer rustig, in stille huizen langs stille straten, waar men instinctmatig zachter spreekt, als vreesde men door luide woorden de wijding dier stilte te storen. De Demer stuwt er zijn vale wateren onder groenbemoste bruggetjes en langs oude eerbiedwaardige refugiehuizen (1), zooals hij dit voor eeuwen reeds deed; en de schilderachtige wallen, waarop alleen nog maar kinderen krijgertje spelen, denken met weemoed terug aan de verre dagen, toen zij van de stad een sterkte maakten!

Liefhebbers van de « Steenen Historie » des lands kunnen te Diest hun lusten boeten! De dertig kloeke vestingtorens, met den beroemden Toeterstoren, die zoowat voor stadsbelfort diende, werden weliswaar tijdens de Fransche oorlogen neergehaald; en het ondankbare nageslacht heeft in den loop der vorige eeuw de mooie oude poorten, waarachter de burgerij in vroegere tijden zich zoo knusjes-veilig voelde, gesloopt. Maar ook zoo is er nog ouds en moois genoeg! Daar hebt ge vooreerst « Sinte Plissis ». Zoo heet, in den mond van elken rechtgeaarden Diestenaar, de aan de heiligen Dionysius en Sulpitius toegewijde hoofdkerk. Een heerlijke brok vijftiendeeuwsche Gothiek! Een nog heerlijker brok tot steen gestolde godsdienstzin uit dagen van vroom en diep geloof! Honderd twintig jaar heeft het volk van Diest aan Gods tempel gearbeid. Van geslacht op

(1) De meeste Brabantsche abdijen hadden zoo 'n refugiehuis binnen Diest. Reizende monniken vonden er een onderkomen ; en in oorlogstijd kwam de heele kloostergemeente er wel eens schuilen.

geslacht werd de lieve last overgeleverd; en als, na een leven van hard labeur en veel slameur, poorter of poorteres het moede hoofd ter eindelijke ruste nederlegden, dan werd in een laatste wilsbeschikking het vrome kerkewerk nog eens bedacht. Rijke burgers vermaakten aan de kerk hun « besten tabbaerd metten silveren riem die daar toe behoort... item noch haren besten paternoster metten goude en metten silver dat daer aene es... » (1) ; — ridders en wapenlieden gaven hun helmen en harnassen en ijzeren handschoenen, kanunniken hun bont en hun boeken. Tot zelfs de arme veroordeelden konden, voor een paar duizend aan de kerk te leveren « kareele », den hun « tot beternisse » opgelegden boeteweg naar « Colen, Straesborch of Ferraer » afkoopen ! Waar ieder gaf, was er geld genoeg om ook de beste bouwmeesters van den lande, welke overigens in dien tijd schandelijk slecht betaald werden, aan het werk te stellen. Plissis van Vorst, dezelfde die te Leuven de Sint-Pieterskerk bouwde, maakte de plannen; « Meester Mattheus, die wercmanne van Lovene » — ei ! lezer ! herkent ge Matthijs de Layens, de geniale bouwmeester van Leuvens' stadhuis ? — werd meer dan eens « ontboden... omme raet te gheven totten pijlleernen en totter stellinghe » (2) ; en Antoon Keldermans, die te Brussel het « Broodhuis » bouwde, arbeidde zes jaar aan St. Sulpitius' zangkoor te Diest.

Zoo staat ze daar nog, de oude kerk, het vrome, bezielde werk van gansch een volk. De roestbruine ijzersteen, waaruit de muren zijn opgetrokken, is op vele plaatsen verweerd en uitgesleten, wat er het zorgelijk uitzicht aan geeft van een met voren doorploegd gelaat. Dat was de steen, waar Diest al zijn monumenten mee bouwde, — even bruin als het bier van de stad, en even deugdelijk !

Soberder van lijn en somberder van kleur nog, zijn de veel oudere kerken van Onze-Lieve-Vrouw en van het Begijnhof : ze hebben ook zoo veel gezien en geleden ! Het Begijnhof ! Eens was het de « arx sancta », de heilige burcht van Diest, waar, in den bloeitijd, tot elfhonderd begijntjes (3) haar vrome wacht betrokken, en, met wapenen van gebed

(1) RAYMAEKERS, *Het kerkelijk... Diest,* blz. 67.

(2) RAYMAEKERS, *Het kerkelijk... Diest,* blz. 93, n. 1.

(3) « van de welcke (volgens traditie) op een iaer, door de peste seven hondert zijn gestorven. » (JANSSEN, *Het leven van... Nicolaus van Esch,* blz. 37).

en boete, stad en land beschutten tegen 's duivels looze listen en zijn helsch geweld ! Stemmig en ingetogen staan de oude conventen daar nog, als weggedroomd in verre herinneringen. De kalk tusschen de voegen van de steenen rijzelt langzaam weg, en deerlijk heeft de tijd de heiligenbeeldjes boven de deurtjes gehavend ! — Ook aan de hechte muren van de oude beroemde stadshalle heeft hij met grage tanden geknaagd. Een onnadenkend toeschouwer zou meenen voor een authentieken bouwval te staan : tot voor korten tijd hield Diest er nog school in ! Maar, zoowaar, daar hebt ge, vlak naast de oude prinselijke warande, die als een onmetelijk park midden in de stad ligt, een heusche onvervalschte ruïne : het zijn de met veil omkransde puinen van wat vroeger eens was de prachtige Sint-Janskerk, de slotkapel van de baronnen van Diest. De euvele moed van baldadige beeldstormersbenden heeft het mooie slanke gebouw in 1580 neergebrand...

Zwartgeblakerde puinhoopen lagen er vele, op het einde van de XVI^de^ eeuw, in en om het stadje aan de lachende Demerboorden. Want Diest was door de oorlogvoerende partijen sinds dertig jaar niet genadiger behandeld dan de rest van het arme Nederland. Zeven maal in zeventien jaren tijds werd het door Spanjaarden of Geuzen ingenomen ; en, aangezien het een van de heerengoederen was van Willem den Zwijger — « den Aartsrebel », zoo scholden hem de eenen ; « den Vader des Vaderlands », zoo eerden hem de anderen ! — vonden de nieuwe meesters daarin telkens een gereede aanleiding om den armen burgers hun trouw aan de vorige regeering dubbel betaald te zetten. De goede luiden toonden dan ook bitter weinig neiging om zich blijvend voor één partij te verklaren. Toen dan ten slotte de stad in 1583 door de Spanjaarden onder den graaf van Mansfeld werd opgeëischt, wilden magistraat en burgerij van geen weerstand meer weten : « De Staatsche bevelhebber wist zelf genoeg » — zoo verklaarden ze — « dat hunne stad reeds zes maal veroverd werd, en dat zij het nooit langer dan drie dagen tegen de macht des vijands had uitgehouden ! » (1) — Neen, Spaanschgezind waren ze te Diest niet ; maar, om met die Geusche kerkeschenners mee te doen, daar voelden ze toch nog te katholiek voor !

(1) VAN EVEN, *Gesch. der stad Diest*, blz. 174.

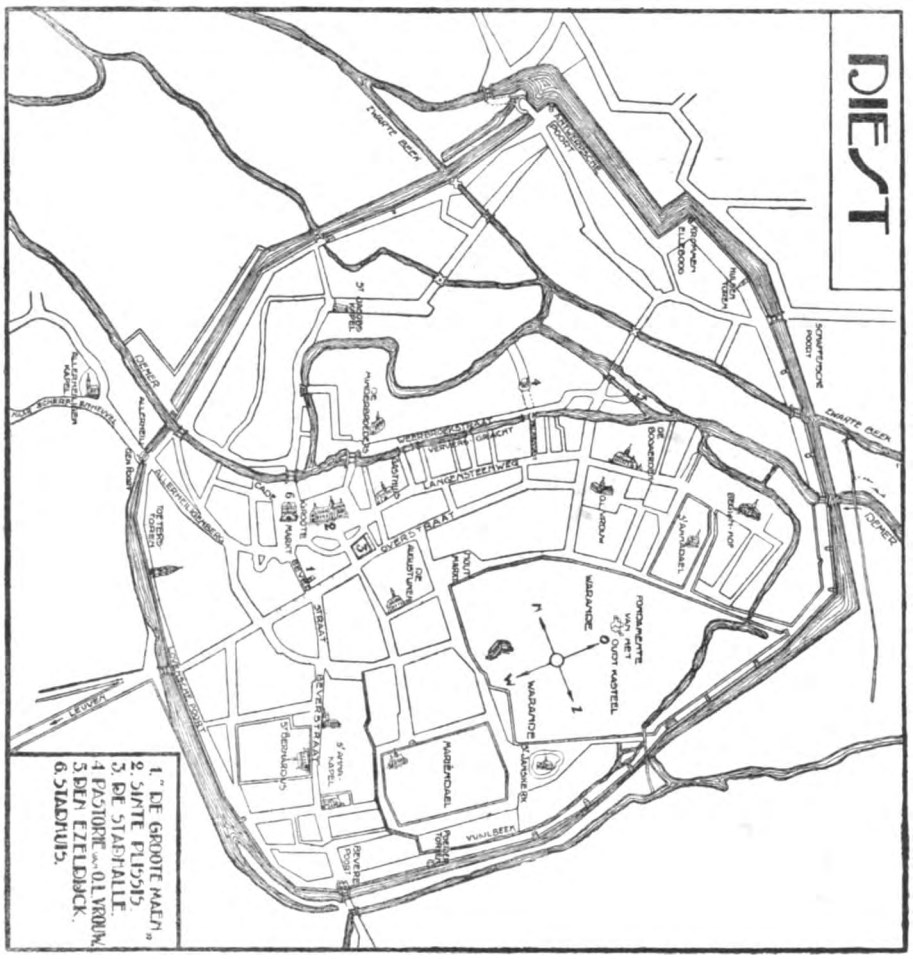
DIEST
1. DE GROOTE MARKT
2. SINTE PIETERS
3. DE STAPELLE
4. POORTDIJKE MET O.L. VROUW
5. DEN EZELDRIJCK.
6. STADHUIS.

(PL. 2)

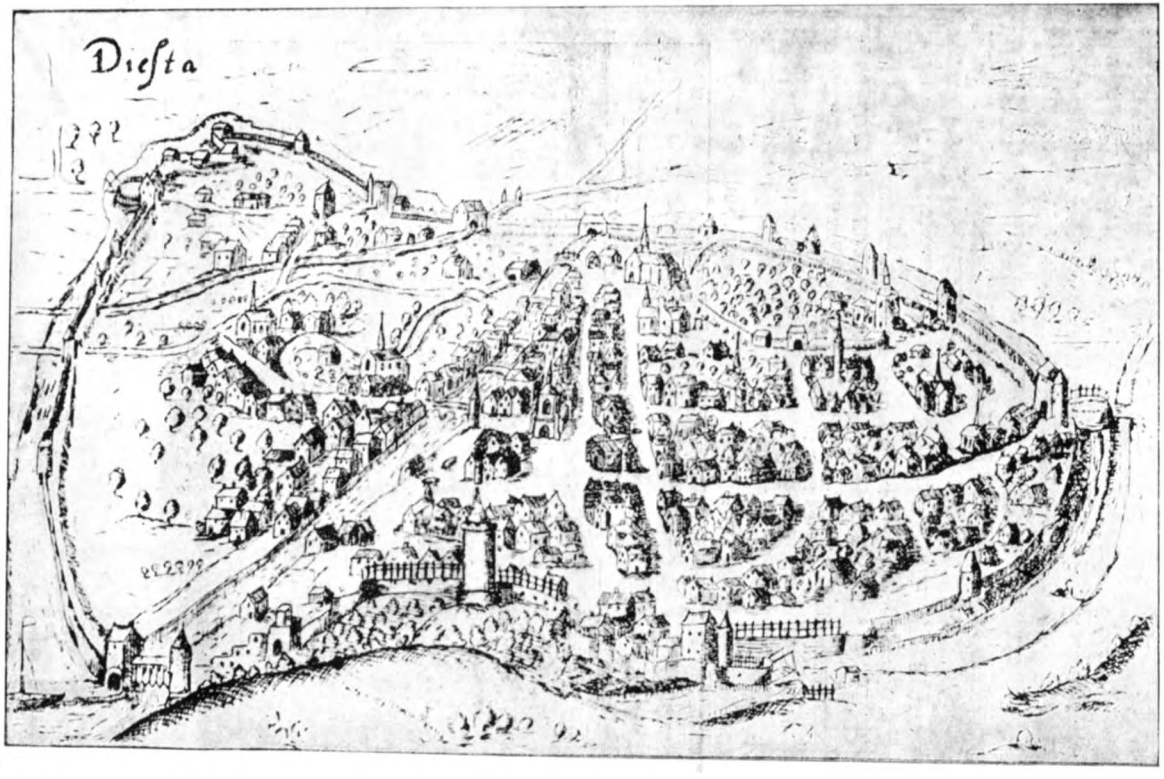

(PL. 3) DIEST IN 1600 (Naar Gramaye, Antiquitates Brabantiae, 1610.)

(PL. 4) DIEST : MARKT MET S. SULPITIUSKERK.

" 't Is Peerde-Jaer Merdt soo men siet,
Want dit den staeck met 't vaen bediet,
En soo mij dunckt 't is binnen Diest,
Dat wit en swert voor wapens kiest... "

(FR. LIJFTOCHT, *Voorwinckel van Patientie...*, 1681.)

Kerkeschenners, ja! dat waren Oranje's soldaten. In 1578 reeds hadden ze de Allerheiligenkapel, het Sint-Salvatorskerkje en het klooster van Sint-Bernardsdaal in de asch gelegd. In 1580, toen de Waalsche Calvinistenbenden van kolonel de la Garde de stad verraderlijk innamen, werd het nog erger. De schurken staken de Karthuizersabdij van Zeelhem, het klooster van de Begarden en de heerlijke Sint-Janskerk in brand; en verwoestten de kapellen van O. L. Vrouw-ten-hoogen-Wijngaarde, van Sint-Jacob en van Sint-Anna. Ook in Sint-Sulpitius' gewijde tempelhalle werd vroolijk en frisch gebeeldstormd. Glasramen werden ingegooid, de heiligenbeelden van hun voetstukken gebonsd, het sierlijk gebeitelde Sacramentshuis aan scherven geslagen. Gelukkig won hebzucht het ten slotte van kettersche verwoedheid. De kerkmeesters kochten voor goud verdere verwoesting af. Klokken en zilverwerk moesten echter te gelde gemaakt, eer men in klinkende schijven den prijs voor Gods huis kon neertellen. — De Onze-Lieve-Vrouwekerk kon, helaas, het geëischte losgeld niet opbrengen. Dan maar gestolen en geroofd! O, die grijpgrage ketterhanden! Tot het lood van de daken en het ijzer in de muren was niet veilig voor hen. Jaren nadien stond de oude tempel daar nog als een afgetakeld schip, tot op zekeren dag de toren naar beneden stortte, dwars door het kerkgewelf heen. — En bij de Minderbroeders dan, hoe hadden de woestelingen daar niet huisgehouden! De paters als honden onder de tafel gebonden, de bibliotheek leeggeplunderd, van de kerk een kaatsbaan gemaakt; mettertijd waren er boomen gegroeid midden in het koor!

Om haar zoogezegde trouw aan de Spanjaarden was de stad zelf voor 60.000 gulden in boete geslagen. Veertig van de voornaamste burgers werden naar Antwerpen afgevaardigd, om, onder eigen borgstelling, een leening aan te gaan; en gilden en rederijkerskamers leverden hun kostbare « braeken » (1) en juweelen in, om tot de algemeene brandschatting bij te dragen. Wel moet de nood nijpend geweest zijn, dat de gemeente van die « familiestukken » afstand deed. Menig gildebroeder en kamergezel zullen de tranen naar de oogen en bittere gedachten naar het hart gestegen

(1) Zware zilveren halsketen.

zijn. Wat waren ze verre, de gelukkige dagen van Keizer Karels regeering. Ja, de tijd der Landjuweelen en Haegespelen was wel degelijk voorbij. « Leliebloem » en « Christusoogen », de beide om hun kluchten zoo beroemde Rederijkerskamers, die aan de Diestenaren den bijnaam « Faxenaers » (1) hadden bezorgd, en zoo dikwijls gelauwerd uit Brabantsche steden waren huiswaarts gekeerd, mochten voorloopig een bloedige punt zetten achter hun verzenmakerij... Voorbij ook de tijd van schutters-wedstrijden en -maaltijden. De gildebroeders van St. Joris, Ste. Barbara en St. Sebastiaan, konden hun feestelijke roode kleedij, waarmee ze bij optochten zoo dikwijls figuur hadden gemaakt, veilig opbergen. Het prijsschieten naar den hoogen vogel had afgedaan: het ging nu man tegen man; en hand- of voetboog waren te zwakke wapens in den strijd tusschen Spanjaard en Geus.

Een van de veertig in 1580 om geld naar Antwerpen « gecommitteerden » heette Adriaan Van den Hove. Geen mensch zou zijn naam nog kennen, had hij niet een dochter gehad, die de moeder werd van een heilige: van onzen Heilige, Sint Jan Berchmans.

---

(1) Kluchtspelers. Zie: GRAMAYE, *Antiquitates... Brabantiæ*, Arscotum ducatus, blz. 63.

II. In de Beverstraat

Sinds de vreeselijke dagen van '78 en '80 waren bijna twintig jaren voorbijgegaan. Aan Adriaan van den Hove hadden ze eer en fortuin gebracht. Goed katholiek als hij was, werd hij, dadelijk na den overgang van de stad aan de Spanjaarden, tot schepen, eenige jaren later tot burgemeester aangesteld. Beide ambten zou hij, met een korte onderbreking, afwisselend waarnemen tot aan zijn dood. Daarmede zette hij trouwens slechts de familietraditie voort: honderd jaar vroeger reeds hadden de van den Hove's, in raadsheerlijk kleed of burgemeestersrok, zitting genomen in de « Weth ende Raedt van de stadt Diest ». (1)

De waardige man, die het niet beneden zich achtte in was en kaarsen te handelen, bekleedde ook in het financieele een eerste plaats. Hij bezat verscheidene huizen, als: « de IJzerman », « de Fortuyn », « de Draeck », en in de Beverstraat het dubbelhuis « de Groote en de Cleyne Maen ». Na den dood van zijn weduwe, Mariken Vleugels, viel er onder de kinderen de voor dien tijd kolossale som van 40.000

(1) « Aengaende de Regering der stad Diest. 1. Art. Den heere van Diest stelt in die selve stad den Drossaert, Schaut, twee Borgemeesters ende seven Schepenen. 2. Den Drossaert en de Schaut syn annueel. 3. De Borgemeesters en Schepenen, door d'officiers in eedt gesteld synde, kiesen ende stellen de 10 mannen van den Raede der selver stadt. 4. De twee Borgemeesters, seven Schepenen ende thien mannen van den Raede hebben samenderhandt het politicq regimen over die geheele stadt, ende woorden in hun vergaderinge en resolutien genoemt Weth ende Raedt. » (Costuymen van Diest, 1562). — Heer van Diest was toentertijd de katholiek gebleven zoon van Willem den Zwijger: Philips-Willem, prins van Oranje-Nassau, graaf van Buren. Na diens dood in 1618 ging de heerlijkheid over aan Maurits van Nassau.

gulden aan onroerende goederen te verdeelen. Het moet een flinke man geweest zijn, die Adriaan Van den Hove, — een van die stoere burgers en burger-vaders, welke het eerlijk en ernstig meenden met hun plichten tegenover de gemeenschap, maar ook, waar het pas gaf, stokstijf konden vasthouden aan eigen rechten of privilegiën. Als hij over den drempel van zijn woonhuis in de Overstraat stapte, groetten hem de luiden eerbiedig-genegen; terwijl ook de officieren van de Spaansche bezetting vertrouwelijk met den « Senor Alcalde » omgingen. (1)

In dezelfde Beverstraat, waar burgemeester van den Hove een paar van zijn huizen had staan, woonde « In den Bonten Os » Jan Berchmans « d'oude », meester-schoenmaker en -huidevetter. Ook een zeer verdienstelijk burger. Hij was wel een beetje boven zijn stand gehuwd: zijn vrouw, Maria van Steyvoert, was verwant met de beste families van Diest, als de Witten's en de Coeninckx's. Misschien wel gedeeltelijk daardoor werd de oude Berchmans verscheidene malen tot schepen aangesteld, terwijl hij ook jaren lang het meesterschap van den « Grooten Heiligen Geest », het toenmalige armbestuur, waarnam. Toch bleven de Berchmansen altijd van lageren stand dan de van den Hove's. Dezen behoorden immers zoo wat tot een patriciërsfamilie; schepen Berchmans daarentegen mocht, op zijn gunstigst, slechts een «homo novus» heeten: iemand die er eindelijk ingekomen is.

Maar de ware liefde houdt met zoo 'n verschillen geen rekening! De 22 jarige Jan Berchmans, « de jonghe », had het oog laten vallen op Adriaan's dochter, Lijsken van den Hove. Haar waardige vader, de burgemeester, was daar echter, naar het schijnt, allerminst mee gediend. Het wou hem blijkbaar voorkomen dat zijn dochter een heel wat voornamer partij kon krijgen. Heelemaal ongelijk had hij zeker niet: Lijsken's zuster Anna, tenminste, ging een zeer « hoog » huwelijk aan met den adellijken Willem van Enckevoert, een flink ruiterij-officier in het keizerlijke leger. (2) En nu zou hij, burgemeester van den Hove, zijn dochter moeten geven aan dien schoenmakersjongen uit den

---

(1) Zie: VANDERSPEETEN, *Histoire généalogique*, blz. 140.

(2) Hun zoon Adriaan verkreeg later in 's keizers dienst den rang van generaal en den titel van baron. Of de beroemde Kardinaal Willem van Enckevoert, de vertrouweling van Paus Adriaan VI, tot hetzelfde geslacht behoort, blijft een open vraag.

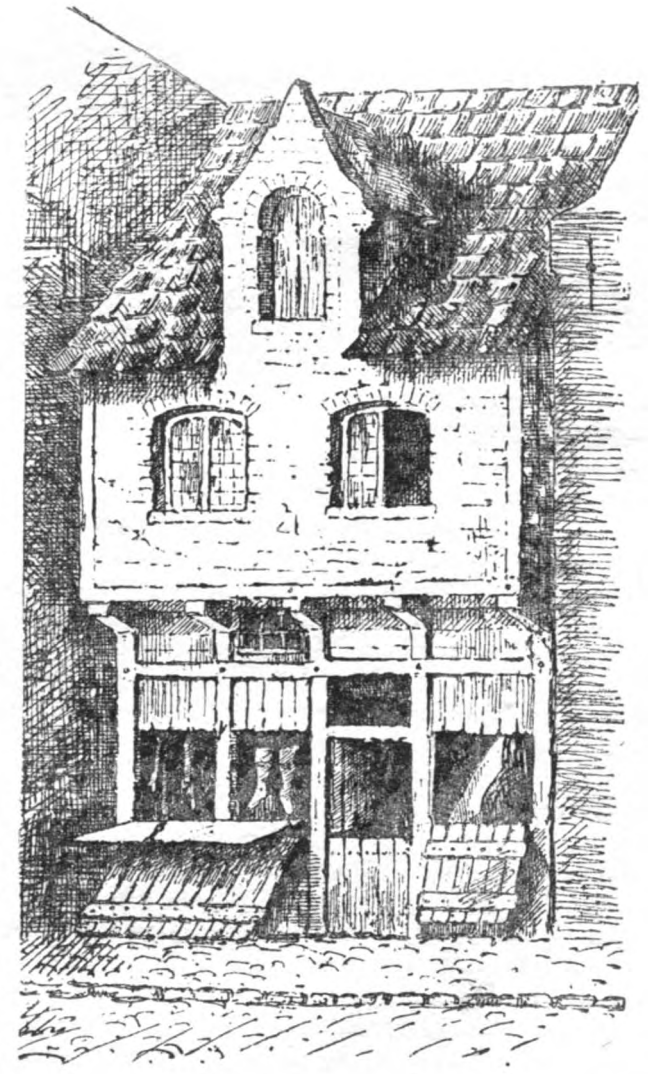

(PL. 5) GEBOORTEHUIS VAN DEN H. JOANNES BERCHMANS
(naar een oude teekening)

« Bonten Os » ! Daar viel immers niet aan te denken. Toen het ten slotte dan toch moest gebeuren, gaf de burgemeester zijn toestemming tot het huwelijk, ja ! maar oogenschijnlijk met onwil en wrevel in het hart. « Daar zal wel niet veel van terechtkomen ! » — heeft hij mogelijk wel gedacht. Hij wou wel aan de jonggehuwden een van zijn huizen verhuren, en koos daartoe uit : « Groote Maen » (1), in de Beverstraat ; maar voor het overige moesten ze zich zelf maar redden : veel geld gaf hij hun niet mede. Och ! Oprechte liefde kan het ook zonder geld stellen. Jan en Lijsken hadden genoeg aan elkaar. Mettertijd zou ook vader van den Hove wel inzien dat men in de « Groote Maen » recht gelukkig kon leven.

Inderdaad, nu alles weer goed gemaakt was, bleef Gods zegen niet lang achterwege : den 13en Maart 1599 werd hun in het arme kamertje met zijn ongekalkte muren, waar duizenden later zijn neergeknield na vromen beevaartgang, een jongetje geboren. Daar waren dien zaterdag in heel Diest geen gelukkiger menschen dan vader en moeder Berchmans. Ze vermoedden echter niet eens het honderdste deel van het geluk dat hun te beurt was gevallen.

's Anderdaags, op Zondag 14 Maart, werd het knaapje in Sint-Sulpitius ten doop gehouden. Nog waren de door de Geuzen vernielde heiligenbeelden niet terug op hun voetstuk geplaatst ; maar God had zich reeds nieuwe, levende heiligen uitgekozen. Bij monde van zijn peter Adriaan Claes (2) verzaakte de kleine Berchmans den duivel en al wat des duivels is, en beleed zijn geloof in Jezus-Christus. Proost Jan Jacobs, van Gheel, diende daarop het heilig Doopsel toe, en Gods genade had voor altijd bezit genomen van de ziel eens uitverkorenen. Het kind werd Joannes genoemd : vader en grootvader heetten ook zoo ; en vrome levensbeschrijvers hebben het een passenden naam gevonden voor hem, wiens moeder een ware Elisabeth was, en wiens vader eenmaal, als Zacharias, in de rei van Gods gewijde priesters zou worden opgenomen. Geertruyt van Steyvoert trad als meter op. (2)

---

(1) In de Schepenboeken van Diest wordt dit huis soms ook genoemd : « de Maene » of « de Gulden Maen ».

(2) Adriaen Claes was gehuwd met Catharina Vleugels, Berchmans' oudtante van moederszijde ; — Geertruyt van Steyvoert, weduwe van Bernardinus van de Kerckhove, was zijn oudtante van vaderszijde.

Kleine Jan was een zacht, rustig kindje. Zijn moeder kon zich later niet herinneren dat zij haar engeltje ooit had hooren schreien. Zelfs toen het knaapje eens door pijnlijke zweren werd gekweld, zóó dat het ieder deerde, kwam er geen klacht over zijn lipjes. Zulk een rustig gemoed is dikwijls een van Gods beste genadegaven: zooals stil water beter spiegelt, zoo straalt in de stille rustige ziel Gods beeld en gelijkenis scherper en zuiverder door...

Een rijke kinderzegen is altijd de grootste schat geweest van het Vlaamsche gezin. Vader Berchmans had zelf nog zes broers en zusters, en Lijsken van den Hove was de vijfde van negen kinderen. Janneman zou ook de eerste zijn van gansch een rijtje, dat stond vast! En inderdaad, het kinderwiegje raakte bij de Berchmansen vooreerst niet leeg: achtereenvolgens kwamen nog een Adriaan, een Maria, een Karel en een Bartel hun ouders verblijden. Het waren blijkbaar niet allen zulke rustige naturen als hun oudste broertje: ze maakten het moeder wel eens erg lastig. Als kleine Jan dan tot de jaren van verstand gekomen was, wat bij hem heel vroeg gebeurde, zag hij dadelijk in dat moeder op hem moest kunnen rekenen om zusje en de broertjes zoet te houden. Vader, die, de traditie van de Berchmansen getrouw, een schoenwinkel had opgezet, was immers altijd beneden in het werkhuis bij de knechten, ofwel — want hij had het inmiddels ook tot meester in het huidevettersambacht gebracht — buiten in den schorsmolen, op den « Ezelsdijck »; en moeder had zóóveel te redderen in het huishouden. Geen wonder dat het verantwoordelijkheidsgevoel bij onzen kleinen baas zich al heel spoedig op merkbare wijze begon te ontwikkelen!

Toen hij zeven jaar geworden was, werd hij naar de « cleyne schole » gezonden, in de stadshalle, om er te leeren lezen en schrijven. De lessen werden daar gegeven, 's morgens van zes tot zeven en van negen tot elf uur; 's namiddags van één tot drie en van vier tot zes; den Dinsdag en den Donderdag hadden de kinderen 's namiddags vrijaf.

De stadshalle lag slechts op een boogscheut van Sinte-Plissis. Voor en na de eerste les zag men Janneken Berchmans, zijn pakje boeken in de hand, als een blij kind met vluggen tred naar de kerk stappen: de koster of misschien wel een van de Eerwaarde Heeren Kanunniken had hem de Mis leeren dienen, en sindsdien was er in gansch Diest

geen trouwer misdienaartje te vinden. Hij stelde zich met één Mis niet tevreden : elken morgen diende hij er twee of drie. « Maar, Janneken ! » — knorde grootmoeder wel eens — « waarom gaat ge toch zoo vroeg naar de kerk ? Kleine jongens zouden wel wat langer mogen slapen ! » — « Och. grootmoeder » — antwoordde het jongetje dan heel gevat, en guitigjes lachten zijn klare kijkertjes, — « we moeten toch vóór alles God dienen, en ik zal daarna ook veel beter leeren ! » (1)

Vond de kleine man soms na school de huisdeur gesloten, dan begon hij niet, als een koppig kind, er met voetjes of vuistjes tegen te stompen, en « Moeder, moeder ! » te roepen, neen ; hij ging stilletjes naar Sinte-Plissis, en knielde er neer in de kapel van de O. L. Vrouwe-Broederschap, achter het koor. Daar werd een beeld van Maria vereerd, dat op den rug een gapende wonde vertoonde, door schennende geuzenhand toegebracht. Vruchteloos had men gepoogd het leelijke teeken weg te werken : altijd weer, naar het heette, werd de wonde zichtbaar. (2) Vóór dit beeld kwam de kleine Berchmans neerknielen als hij thuis de deur gesloten vond. Maar dan niet alleen : elken dag bracht hij zijn kindergroet aan de Lieve Vrouw, die door slechte menschen zoo wreed was behandeld geworden. Vlijtig bad hij er zijn rozenhoedje, en in zijn hartje nam hij zich voor Haar altijd trouw te dienen. Die kapel is tegenwoordig toegewijd aan den Heiligen Joannes Berchmans.

---

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 60 en 88.
(2) WICHMANS, *Brab. Mariana*, blz. 515.

III. " Onse Lieve Vrouw van Scherpen „

Wondere dingen gebeurden er in die dagen op den Scherpenheuvel tusschen Sichem en Diest. Vóór eeuwen reeds werd daar gebeevaard naar een heiligen eik,

« die alse een cruse gewassen stont
met twee rayen (1) gaende uut
daar menig kwam overluut,
die daer ane hinc scerpe ende staf (2)
ende seide dat hi genesen wer daeraf »,

zooals Lodewijk van Velthem verhaalt in zijn « Spieghel historiael » onder het jaar 1304. — Dat herinnerde op bedenkelijke wijze aan de oud-Germaansche eikenvereering! Weshalve omstreeks 1400, om het heidensche gebruik te kerstenen, een Mariabeeldje aan den boom werd opgehangen. — Toen de Geuzen in 1580 in het land vielen, verdween het beeldje: Werd het door een vrome ziel in veiligheid gebracht, of door baldadige ketters stukgeslagen? Zooveel is zeker, dat reeds in 1587 een nieuw beeld op de plaats van het oude werd gesteld. Aanvankelijk scheen de toeloop van pelgrims slechts matig te zullen blijven. Maar in 1598 kwam het Iersche regiment van kolonel Stanley te Sichem in garnizoen. Dat waren flinke, katholieke jongens, sommigen zelfs bannelingen voor den geloove. Hun aalmoezenier, Pater Walther Talbot S. J., leidde ze meer dan eens in corps naar

(1) rayen: stralen, takken.
(2) scerpe: draagband ; staf: kruk.

het beeld van de Lieve Moeder, en wonderbare gebedsverhooringen kwamen het kinderlijk vertrouwen van de Iersche jongens beloonen. Pastoor en schepenen van Sichem verklaarden later dat de soldaten van Stanley « ghewoonlyck waren bijnaer anders geen medecyne oft remedien te ghebruycken teghen hunlieder siecten, dan het gebedt op den voors. Scherpen-heuvel ». (1) Hiermede was de groote trek naar Maria's genadeoord ingezet.

Hoe dikwijls heeft moeder Berchmans aan haar kleinen jongen de mooie geschiedenis van O. L. Vrouw-van-den-Eik verhaald; hoe dikwijls heeft onze Jan met groote oogen staan luisteren, als klanten of buurvrouwen in den winkel de wonderen bespraken, die, vooral vanaf Paschen 1602, in een ontstellend vlug tempo elkaar opvolgden! In 1603 werden er niet minder dan 47, door bewijzen gestaafd, opgeschreven. Zeker heeft hij de blinde Peternelle Ridders van Diest gekend, die in 1602 naar Scherpenheuvel op bedevaart ging, en ziende terugkwam; jaren nadien werd ze nog met den vinger nagewezen, als de wonderbaar genezene. Is het een gewaagde veronderstelling te meenen, dat onder de 20.000 pelgrims, welke op 8 September 1603 voor het miraculeuze beeld kwamen neerknielen, zich een vier en half-jarige knaap bevond, van wien men later zou getuigen dat hij geboren scheen om den eeredienst van Maria te verbreiden?

Het was maar goed dat de menschen van Diest te Scherpenheuvel een goede Moeder hadden om hun nood te klagen! Want, weer waren voor het stadje droeve dagen aangebroken. De oorlog tusschen Noord en Zuid duurde nog altijd voort; en, alhoewel de groote krijgsbedrijven zich op de eerste plaats afspeelden rond Oostende en 's Hertogenbosch, toch kwamen de Geusche ruiterbenden soms van uit Breda tot onder de muren van Diest het vee uit de weiden rooven. Zulks gebeurde o. a. in 1604 in den nacht van den 8en September. Eigenlijk hadden de Hollanders het op de pelgrims gemunt, welke, evenals het vorige jaar, met duizenden naar Scherpenheuvel optrokken, om er het feest van Maria's Geboorte te vieren. Bij het eerste alarm stoof die weerlooze massa uiteen; slechts met groote moeite konden eenige Paters Jezuïeten, die uit Leuven waren overgekomen om biecht te hooren, er in slagen het kostbaarste in veilig-

(1) VAN EVEN, *Bijdragen...*, blz. 29.

heid te brengen. Pater Oliverius, hun Provinciaal, vluchtte met het wonderbare beeld naar een nabijgelegen kasteel; Pater Cornelis Cornelissen van den Steen, — de beroemde bijbelverklaarder, beter gekend onder zijn latijnschen naam A Lapide — moest zich met het Allerheiligste in het bosch onder de dichte bramen verbergen. De pasgebouwde steenen kapel werd door de Geuzen in brand gestoken.

In die benarde tijden, toen het geloof van de Nederlanden de inzet geworden was van den strijd, lieten ook de Aartshertogen duidelijk blijken dat zij de redding op de eerste plaats verwachtten van Haar die alle ketterijen het hoofd heeft geplet. In 1603 kwamen ze met gansch hun hof uit Brussel naar Scherpenheuvel om Maria te danken voor het tijdige ontzet van 's Hertogenbosch. Het volgende jaar keerde Isabella terug om te bidden voor het krijgsgeluk van de Spaansche legers, die sinds vier jaar in de schansen lagen vóór Oostende. Blootsvoets legde de vorstin den weg af tot aan de kapel. Den 20^{en} September ging Oostende aan de Spanjaarden over. Telken jare deden de vrome Aartshertogen voortaan een negendaagsche beevaart naar het heilige beeld; gewoonlijk hielden ze dan tijdelijk verblijf te Sichem of te Diest.

Maar een erger vijand dan de Geuzenvendels stond voor de poorten der stad: de zwarte pest, de vreeselijke ziekte, door de trekkende legers in het land gebracht. Wat baatten hier wallen of wacht van burgerij! In stilte beklom ze de muren, en sloeg de hand aan haar duister werk. Op 11 Augustus 1603 werd Adriaan Van den Hove door de « haestige sieckte » weggerukt. De plechtige begrafenis, die den burgemeester ten deel viel, — de gilden werden in het geweer geroepen om den lijkstoet te begeleiden — zal in het kinderlijk gemoed van zijn kleinzoontje wel een diepen indruk hebben nagelaten.

Om de ellende nog grooter te maken, kwamen kort daarop een paar duizend man Spaansche troepen, aan 't muiten geslagen omdat hun geen soldij werd uitbetaald, zich nestelen binnen Diest. Die ongure gasten brachten den schrik onder de reeds zoo geteisterde bevolking. Het scheelde inderdaad weinig, of Diest had ook zijn « Spaansche furie » gekend! Maar de burgerij hield zich kloek! Eens, het was nog in 1604, werd door de muitelingen in vollen nacht storm geblazen: markt en stadhuis hadden ze bezet; reeds maakten

ze zich op ter plundering. Maar de klok van den Toeterstoren luidde alarm : gilden en ambachten vlogen te wapen, en verschansten zich binnen Sint-Sulpitius en rond twee van de stadspoorten. Dien nacht werd er gewaakt en gebeden in de Beverstraat door Lijsken van den Hove en haar oudste jongetje : vader en grootvader Berchmans waren mede uitgetrokken, en het rumoer van de Groote Markt dreunde door tot in het stille huisje. Door bemiddeling van de geestelijkheid en vooral van proost van Nieuwenhuysen bleef de door ieder gevreesde botsing gelukkig uit.

Het eene kwaad verdreef ten slotte het andere. In September 1607 begon de pest zoo schromelijk om zich heen te grijpen, dat de muiters uit de stad vluchtten en hun tenten in de weiden gingen opslaan. Twee maanden later werden ze eindelijk uit den lande verdreven.

Wat zou in dien droeven tijd het arme volk hebben aangevangen, had het Maria niet gehad om op te vertrouwen ? Philips Numan, een van Scherpenheuvel's eerste geschiedschrijvers, verhaalt hoe in 1603 bloeddruppels parelden op de lippen van het wonderbare beeld, en, « het bloed dan ghezien op de lippen van Onse L. Vrouwe » — zoo merkt hij op — « wilt beteekenen dat zij aen Godt almachtich met haer ghebedt es presenterende alle die miserie, ende dat droeve bloet vergieten d'welck daeghelycs in nederland geschiedt, ende bidt den Hemelschen Vadere voor ons dat hyt wille afnemen ende doen cesseren. » (1)

Het bange smeeken van het arme afgebeulde volk werd eindelijk verhoord. Den 9en April 1609 sloten Noord en Zuid een wapenstilstand, een « Bestand », voor twaalf jaar. Bijna een halve eeuw had de oorlog gewoed in de Nederlanden ; te midden van krijgsrumoer en wapengekletter waren de menschen geboren en opgegroeid ; en de lieve vrede was tot het sprookjesachtige verleden gaan behooren, waar ouden van dagen soms nog met weemoed van verhaalden. Het nieuws van de « Peismaekinghe » werd dan ook door geheel het volk met uitbundige vreugde onthaald, en, naar landsgebruik, met het branden van pektonnen, en het afschieten van roeren en buksen gevierd. « Van vreugde golven vyers ten hemel opwaart vaaren, » dichtte de jonge

(1) NUMAN, *Toevoechsele van den Mirakelen gheschiedt op Scerpenheuvel*, Brussel, 1606, bl. 10.

Vondel in ditzelfde jaar te Amsterdam. Het paste echter dat in de eerste plaats aan den Allerhoogste en aan zijn lieve Moeder, die in zoo grooten nood hadden geholpen, dank werd gebracht. Zoo dachten ook Albrecht en Isabella er over. En geen beter uitdrukking meenden ze te kunnen geven aan hun dank, dan door het bouwen van een grootschen Maria-tempel op den ouden Scherpenheuvel tusschen Sichem en Diest. Zoo kwam het, dat op den 2en Juli 1609, drie maanden na het sluiten van den vrede, in tegenwoordigheid van Mechelens aartsbisschop Matthias Hovius, van het Hof, en van een ontzaglijke menigte volks, door de Aartshertogen de eerste steen werd gelegd van de prachtige koepelkerk, waar hun eigen schilder en bouwmeester, Wenceslaus Koeberger, de plannen voor geteekend had. (1)

Zeker was Berchmans bij de schitterende plechtigheid aanwezig... Of is hij soms op dien mooien dag, waar voor frissche jongensoogen zooveel te kijken viel, stilletjes thuisgebleven, bij moeder? Nog wel zoo waarschijnlijk. Want, voor moeder was het beevaarten bepaald een onmogelijkheid geworden: reeds maanden lang was ze sukkelende geweest, — had ze misschien ook iets van de besmetting in het lijf gekregen? — en nu lag ze ziek te bed. Arme moeder! De kindertjes hadden haar nog zoo noodig: Bartel, de jongste, was pas drie jaar oud geworden. Gelukkig dat ze zooveel troost aan haar Janneken beleefde! Dat was nu echt een engeltje. 't Was wonderbaar, hoe hij moeder, als ze soms droevig gestemd was, met lieve en hartelijke woordjes wist op te beuren en tot berusting te brengen. Mijnheer Pastoor had het niet beter gekund! « Ons Janneken wordt nog eens de stok van mijn ouden dag! » zegde moeder dan, fier en getroost, tot huisgenooten en buren. (2)

In afwachting dat de dierbare zieke beter zou worden, gingen de kinderen nu heele dagen naar het Begijnhof, bij hunne twee « begijne-moeykens, Maeyken ende Lijncken Berchmans ». Dat werd zoowat hun tweede tehuis. De brave vrouwen, met hun eenvoudige begijntjesvroomheid, hebben zeker in het hart van hun neefje de godvruchtige gevoelens aangewakkerd. Ook zij mochten spoedig ervaren

---

(1) Eerst in 1627 was de bouw voltooid. Berchmans, die in 1618 Vlaanderen verliet, heeft Scherpenheuvels « Sterren-toren » dus nooit gezien!

(2) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 72.

dat kleine Jan werkelijk een engeltje was: op het punt van zedigheid, bv., was hij zoo kiesch en teergevoelig, dat hij niet hebben wou dat men hem aanraakte, zelfs niet als er iets aan zijn jongenspakje te verstellen viel. Over zijn broertjes waakte hij met de teedere bezorgdheid van een klein moedertje. Hadden ze hun hoofdje op kattekwaad gezet, dan was hij er dadelijk met een vermanend woordje bij, om de jonge losbolletjes in het goede spoor te houden. Hij was immers de oudste; en hij nam het heel ernstig op met zijn plichten als eerstgeborene!

Hoe dikwijls zijn de vrome begijntjes met de kleinen ter beevaart getogen naar de Lieve Vrouwe op den Scherpenheuvel! Wat zal Janneman daar zijn goede hemelsche moeder gebeden hebben voor haar, die thuis ziek te bed lag. Als dan 's avonds de kindertjes terug waren in de Beverstraat, en allen samen met vader bij moeders' bed het rozenhoedje baden, — Jan bad altijd voor — dan voelde de zieke een wondere troost en berusting over haar komen; dan scheen het haar makkelijk toe met haar kleinen jongen te bidden: « Uw wil geschiede op de aarde zooals in den hemel ».

IV. Bij den Pastoor van O. L. Vrouwe

Droef werd het vader Berchmans te moede, toen het bleek dat Lijsken, zijn lieve huisvrouw, aan een slepende ziekte leed, waarvan ze wel nooit heelemaal zou herstellen. Moeders rappe handen redderen immers zóóveel den ganschen dag, dat, waar zij stil vallen, het heele huis als verweesd staat. Wat moest er nu met de kindertjes gebeuren? Men kon ze toch niet elken dag naar het Begijnhof sturen! Och, hun beide grootmoeders zouden wel mee een oog houden op de kleinsten. Maar wat met Jan gedaan? Een frissche jongen was hij geworden, een beeldschoon kind; misschien wel wat tenger voor zijn tien jaren. Met Bâmis 1608 van de kleine naar de groote school overgegaan, leerde hij nu reeds flink latijn. Thuis bevond hij zich echter allerminst in de gunstige gelegenheid om zich met lessen en studiewerk bezig te houden. Vader had immers den ganschen dag knechten en klanten over den vloer, en zusje en de kleine broertjes vonden het als vanzelfsprekend dat groote broer hun zijn onverdeelde aandacht leende. En toch, de jongen diende ferm de studie aan te pakken: men kon het immers niet meer stellen zonder latijn. Vader Berchmans ondervond dat zelf genoeg, toen hij in October 1608 voor het eerst zitting had genomen als schepen tusschen de « Heeren van de Weth ende Raedt der Stadt Diest ». Dat zijn oudste het later even ver kon brengen, daar twijfelde vader geen oogenblik aan: verstand had de knaap genoeg. Alleen daar was iets dat hem zei, soms, dat Janneken wel nooit schoenmaker of huidevetter zou worden: daar stak

meer in hem... Maar, ook indien de jongen het in het geestelijke gezien had, zou vader er zich niet tegen verzetten. Moeder was immers de dochter van Burgemeester Van den Hove, en de Berchmansen waren toch ook geen poortjesvolk! Met een beetje voorspraak zou hun zoon allicht aan een rijke prebende kunnen komen. Beide familiën hadden het trouwens altijd als een eer aangezien een of meer kinderen aan God te mogen afstaan. (1) Maar, dan behoorde vader er voor te zorgen dat de knaap braaf bleef. Ja! Nu was hij nog een engeltje; maar het kwaad is zoo gauw geleerd, en met al dat vreemde volk in een huis waar moederlijk toezicht, helaas, ontbrak, was voorzichtigheid dubbel geboden.

Als hij den jongen eens in den kost deed bij een of anderen Eerwaarden Heer? Daar waren er veel in die dagen, toen nog geen kostscholen bestonden, die een paar studentjes, liefst candidaten voor het Priesterschap, als « commensalen of tafelkinderen » in hun huis aanvaardden, tegen een vergoeding die veelal de 100 Gulden niet te boven ging. (2)

Ja! Dat zou nog kunnen gaan; vooral, indien de Hoogwaarde Heer, om wille van de zieke moeder, de kosten niet te hoog wou aanslaan.

Schepen Berchmans ging op inlichtingen uit en vernam zoo dat de Pastoor van O. L. Vrouwe, Pieter van Emmerick, juist een plaatsje beschikbaar had voor een studentje; en, als de jongen af en toe een handje kon uitsteken in kerk en pastorie, dan zou men heel schappelijk zijn voor de rekening. De Voorzienigheid had het zoo geschikt, meende vader; en, alhoewel moeder met weemoed haar lieveling van haar zijde zag weggaan, de overtuiging dat het ten goede zou komen aan zijn toekomst maakte het offertje lichter.

Jan was wàt in de wolken, toen vader hem mededeelde dat hij bij Mijnheer Pastoor van O. L. Vrouwe mocht gaan

---

(1) Twee zusters van vader Berchmans werden, zooals we reeds weten, begijn; Matthias Berchmans, vaders neef, werd witheer ; Paulus Berchmans, een van zijn oomzeggers, werd later Pastoor. Lijsken Van den Hove had een broer Pastoor, een ander Witheer. Ook onder de Minderbroeders telde de familie verwanten.

(2) « De tafel der kinderen sal zijn van hondert guldens of daer boven: niet veel minder en dient de prijs te wesen/ want voorwaer/ den ghedurigen toesicht ; sorghe ; arbeyt ende kost vereyschen wel soo veel/ ja meer. » V. Bisschop, S. J.: *Lof der Suyverheydt,* III. 1627 ; blz. 446.

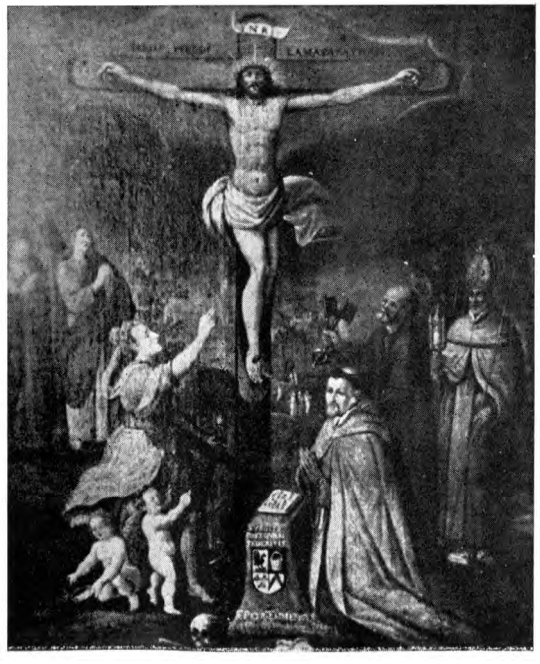

(PL. 6) SCHILDERIJ: PIETER VAN EMMERICK KNIELEND OP DEN KRUISBERG

(PL 7) DÉTAIL VAN PL. 6.

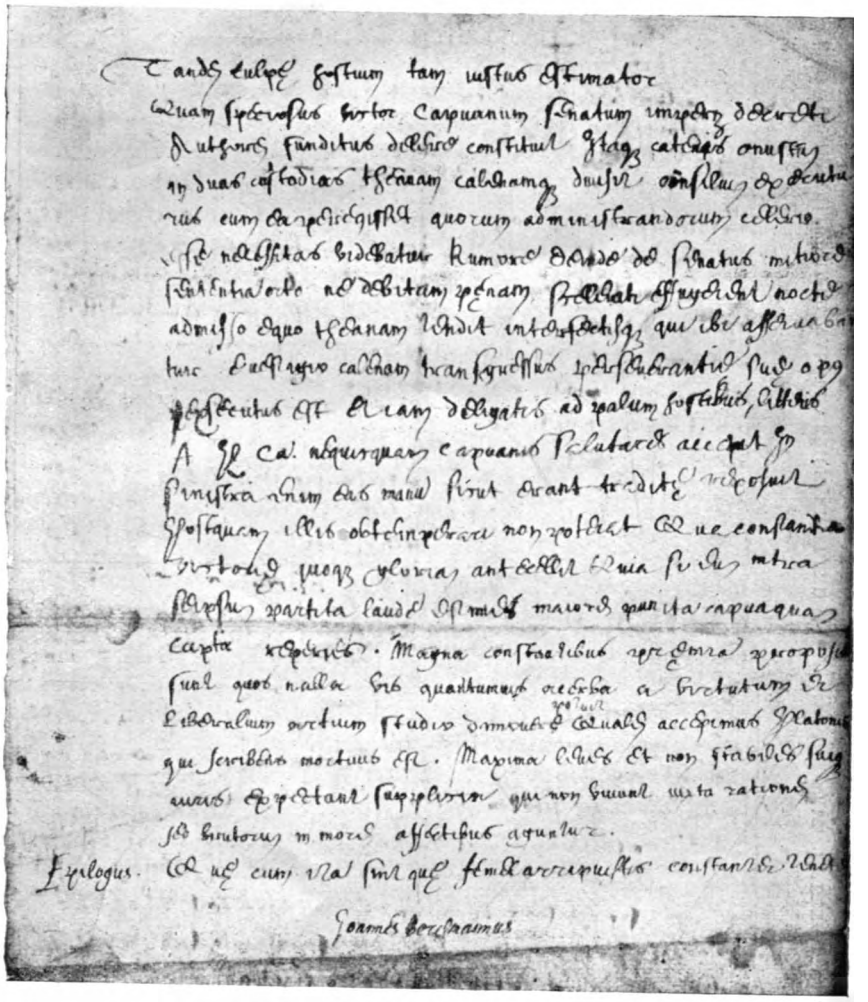

(PL. 8) SCHOOLWERK DOOR JOANNES GEMAAKT TE DIEST.

Tandem culpae hostium tam iustus estimator quam speciosus victor Capuanum senatum imperii (lees : impii) decreti authorem funditus delere constituit. Itaque catenis onustum in duas costodias Theanam Calenamque divisit, consilium executurus cum ea peregisset quorum administrandorum celerior esse necessitas videbatur. Rumore deinde de senatus mitiore sententia orto, ne debitam paenam scelerati effugerent, nocte admisso equo Theanam tendit interfectisque qui ibi asservabantur e vestigio Calenam transgressus perseverantiae suae opus exsecutus est. Et iam deligatis ad palum hostibus, litteras a P(atribus) Co(nscriptis) nequicquam Capuanis salutares accepit. In sinistra enim eas manu sicut erant traditae reposuit, (adde : ac jusso lictore lege agere, tum demum aperuit) postquam illis obtemperari non poterat. Qua constantia victoriae quoque gloriam antecellit quia si eum intra seipsum partita laude estimes maiorem punita Capua quam capta reperies. Magna constantibus praemia proposita sunt, quos nulla vis quamtumvis acerba a virtutum et liberalium artium studio dimovere potuit. Qualem accepimus Platonem qui scribens mortuus est. Maxima leves et non stabiles suique iuris expectant supplicia qui non vivunt iuxta rationem sed brutorum in morem affectibus aguntur. Epilogus. Quae cum ita sint, quae semel arripuistis constanter tenete. Joannes Berchmannus. »

(Het aangehaalde voorbeeld van Fulvius Flaccus is, behoudens de fouten, bijna letterlijk overgenomen uit : Valerii Maximi Dictorum Factorumque Memorabilium Lib. IX, (Leiden, 1640) L. III, C. VIII, De Constantia, p. 158-159.)

inwonen. — « Dan mag ik ook het geestelijk kleed dragen, zooals de andere studenten ? » — vroeg de kleine met gespannen verwachting. Het was immers de gewoonte in dien tijd, dat kinderen, die tot den priesterlijken staat werden opgeleid, nog zeer jong het geestelijk gewaad aankregen, en van Emmerick's studentjes droegen het inderdaad allen. Vader glimlachte en stemde natuurlijk toe.

Zoo nam Jan Berchmans in het najaar van 1609 zijn intrek in de pastorie van O. L. Vrouwe gelegen in het zoogenaamde « Weerbroek » op een paar honderd meter van de kerk van Berchmans' ouderlijke woning. Het huis was niet bijzonder groot, vooral als men in aanmerking neemt, dat het, buiten den Pastoor en zijn dienstbode, nog vier of vijf studentjes moest herbergen. Aan de hand van een inventaris van 1616 kunnen we ons de eenvoudige woning gemakkelijk voorstellen: beneden, naast het portaal, lag een kamer voor de dienstbode; verderop: een groot vertrek dat als algemeene huiskamer dienst deed, een keuken, en een « bakhuis »; de Pastoor woonde in een opkamer, en de bovenverdieping werd ingenomen door een vrij groote kamer en den zolder. Een heerlijke tuin, die tot aan den Demer doorliep, bood aan mijnheer Pastoor gelegenheid tot rustig breviergebed, terwijl de knapen er naar hartelust konden stoeien en ravotten.

Pieter van Emmerick was een Witheer van Tongerloo. (1) Te 's Hertogenbosch geboren verbond hij zich in 1594 op twintigjarigen leeftijd door de kloostergeloften aan de beroemde Kempische abdij. Weldra had hij het vertrouwen gewonnen, zoowel van zijn oversten, die hem tot tuchtmeester aanstelden, als van zijn medebroeders, die hem bij de laatste prelaatskeuze zooveel stemmen hadden bezorgd, dat hem een oogenblik de schrik om het hart geslagen was. Na een paar jaar te Tongerloo de herderlijke bedieningen te hebben waargenomen, werd hem in 1601 de parochie van O. L. Vrouw te Diest toevertrouwd. We weten in hoe deerlijk vervallen toestand hij bij zijn aankomst het oude kerkgebouw had aangetroffen. Regen en wind hadden er vrij spel; en het kostte heel wat moeite om de altaarkaarsen

(1) De abdij van Tongerloo bezat het begevingsrecht van de parochiën van St. Sulpitius en van O. L. Vrouwe ; dat bleef zoo tot aan de Fransche Revolutie. Het witte Norbertijnerkleed was dus in de straten van Diest een zeer « geziene » verschijning !

aan 't branden te houden, en de Heilige Hosties voor nat te bewaren. Dank zij de bemoeiingen van den ijverigen Pastoor was echter reeds veel hersteld, dat eerst onherstelbaar had geschenen. Nu was men bezig den kerkhofmuur, die ook al in puin lag, op te bouwen. Niet voor 1612 echter zou er een nieuw klokje gehangen worden in het staande gebleven torenstompje: de vrome Premonstratenser liet het « Norbertus » doopen.

Pieter van Emmerick was een van die nederige, geleerde en heilige priesters, die stil en ingetogen Gods werk doen onder de menschen. Onder al de beslommeringen, die het herstellen van de kerk en het dagelijksche parochiewerk onvermijdelijk meebrachten, bleef hij immer een man van studie en gebed. Had men hem gevraagd aan welk aardsch goed hij het meest was gehecht, dan had hij u zeker in een hoek van de kamer zijn boekenrek gewezen! Zijn boeken, ja! Dat waren zijn schatten! (1) Veel had hij er niet, maar van de beste: de groote theologen: Lombardus, Thomas, Navarrus, Soto, stonden er naast de diepzinnige mystieken: Tauler, Blosius, Lanspergus, Granatensis, en de leeringwijze kerkvaders: Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Nazianzenus; de apologetische werken van Costerus, Bredenbach, Sonnius, leverden zeer bruikbaar materiaal voor de controversen tegen de Protestanten, terwijl de catechetische literatuur, welke flink vertegenwoordigd was, eerder aan de godsdienstige behoeften van het geloovige volk wenschte te voldoen. Van meer algemeene ontwikkeling, zooals ze in den Renaissancetijd bij de geestelijkheid vereischt, maar daarom nog niet altijd voorhanden was, getuigden verder de werken van Grieksche en Latijnsche schrijvers: Ovidius, Xenophon, Cicero, Hesiodus en van humanisten, als Franciscus Petrarca, en, jawel, Erasmus, — de laatste natuurlijk in « gecastigeerde » uitgave! Uit de met zorg bewaarde Leuvensche dictaten zou kunnen blijken dat de geleerde Heer Pastoor een niet onaanzienlijk deel van zijn wijsheid aan de beroemde « Alma Mater » had opgedaan. Dat ook aan de « edele conste van musijcke » in de O. L. Vrouwe-pastorie de haar toekomende plaats werd ingeruimd, bewijzen de geschreven en gedrukte muziek-

(1) REYPENS L., *De bibliotheek van Pieter van Emmerick*, in: *Verslagen en Mededeelingen van de K. Vl. Academie*, Januari 1923.

boeken van Orlandus Lassus en van andere meesters, alsmede het « clavecimbolum » en het « clavicordium » waarop de fijnzinnige Premonstratenser hun werken vertolkte.

Een zoo geleerd en ontwikkeld priester was beter dan wie ook bevoegd om toezicht uit te oefenen over de « studerende jonckheydt », die aan zijn goede zorgen werd toevertrouwd. Zelf gaf hij weliswaar geen les : zijn kostgangertjes volgden de leergangen in de « groote schole » in de Stadshalle. Maar zijn eigen liefde voor boeken en studie was een niet te onderschatten waarborg voor den ernst, waarmede hij de vorderingen van zijn « tafelkinderen » zou gadeslaan.

Jan Berchmans voelde zich dadelijk aangetrokken tot den vromen en geleerden priester, wiens huisgenoot hij was geworden. Van Emmerick was inderdaad, — getuige de van hem bewaarde portretten — een waardige, innemende Norbertijnerverschijning : twee levendige oogen flikkerden boven den arendsneus ; een donkerbruine haarkroon omkranste den hoogen gladgeschoren schedel ; ietwat lichter getint waren de dichte doch kortgeknipte baard en knevel, die de lippen omlijstten. De uitdrukking van wilskracht door goedheid getemperd, welke in zijn trekken lag, werd nog sprekender door de sporen van versterving op zijn eenigszins hoekig gelaat. (1) Die wijze, eerbiedwaardige Witheer, met al zijn geleerdheid en nederige deugd, scheen wel een grijze abt, aan wiens gezag en liefdevolle leiding de bij hem inwonende studentjes hun jeugdige zieltjes veilig konden toevertrouwen.

Drie jaar heeft Berchmans in de stille woning in het Weerbroek doorgebracht. Hij kon er naar hartelust studeeren, en zich overgeven aan Gods' geheime genadeïnspraken, die hem in het stemmige huis op goddelijk-dringende wijze in verzoeking kwamen brengen. Dacht de brave Pastoor eraan dat hij een van zijn kostgangertjes den weg naar heusche heiligheid wees ? Zulks was inderdaad het geval : Pieter van Emmerick is voor Berchmans een waar « Paedagogus ad Christum », een leidsman naar Christus, geweest.

(1) Zie plaat 7.

V. De kleine Pelgrim naar de Liefde [1]

In de pastorie van O. L. Vrouw te Diest heeft de kleine Berchmans zijn « gheestelijcke pelgrimagie » naar de Liefde begonnen. Hij heeft er, om in de kleurige beeldspraak van den tijd te blijven, tot kleed gekozen « simpelen habijte van waerachtighe versmaetheidt sijns selfs in allen dingen », en tot schoeisel « het nauwe aenmercken der exempelen van allen lieven heylighen »; tot « male » of reiszak heeft hij « aen Jesum den sueten Coopman ghecocht: een suyver herte », en als « eenen stercken Palster oft Stock in die handt ghenomen: dat heylich Cruys ons Heeren ». [2]

Zoo toegerust heeft hij kinderlijk-vertrouwend zijn handje gelegd in de hand van zijn goddelijken Vriend, en zich laten meevoeren, volgzaam en gedwee, door Diens zachte geweld.

Zijn eerste Eucharistische ontmoeting met zijn lieven Heiland had plaats in 1610 op een van de groote feestdagen in het voorjaar: elf jaar was hij oud. Het was toen de gewoonte niet om bij de eerste communie der kinderen veel uiterlijke praal ten toon te spreiden, zoodat de plechtigheid haast ongemerkt kon voorbijgaan. Toch ging Berchmans' eerste Communie niet onopgemerkt voorbij: meer dan tien jaar nadien wist Pastoor van Emmerick nog heel precies hoe alles zich had toegedragen. 's Avonds voor den grooten dag was de kleine bij hem gekomen om een algemeene biecht

---

(1) De meeste gegevens voor dit hoofdstuk werden ontleend aan het eigen getuigenis van Pieter van Emmerick. Zie: PONCELET, *Doc. inédits*, 115-118.

(2) PASCHA, « *Een devote maniere om gheestelycke Pelgrimagie te trecken tot den heylighen lande...* » Ghendt, 1612, blz. A3, r.

af te leggen van zijn jeugdig leventje. Dit blijk van vertrouwen, waarmede de andere studentjes hem doorgaans niet vereerden, had mijnheer Pastoor zeer getroffen. Zijn ontroering steeg echter nog heel wat, toen hij een blik mocht slaan in de engelachtige ziel van dit kind: zooveel onschuld en eenvoud ontdekte hij erin, dat hij een oogenblik twijfelde of de zoogenaamde vergrijpen van zijn jeugdigen biechteling wel voor absolutie in aanmerking konden komen! 's Anderendaags, heel vroeg kwam Jan weer « om verghiffenisse sijner ghebreken te bidden ». Mijnheer Pastoor had er de tranen van in de oogen gekregen! Heerlijk om te zien was het geweest, toen de kleine ter heilige tafel schreed. Dat kind ademde iets meer-dan-menschelijks: in heel zijn houding, in de zedig neergeslagen oogen, waar reine vrede in straalde als hij ze oplichtte, lag zooveel eerbied en godsvrucht, dat ieder er door werd geroerd.

Waarschijnlijk zou Jan wel graag voortaan elken morgen tot de H. Tafel genaderd zijn. Jammer genoeg voor hem liet de toenmalige overdreven strenge opvatting zulks niet toe. Ook een jonge heilige moest zich tevreden stellen met ten hoogste tweemaal in de maand O. L. Heer te ontvangen! — Om zich schadeloos te stellen, kon Jan elken morgen naar hartelust altaardienst verrichten: hij was immers zoo wat het kostertje van de O. L. Vrouwe-Kerk; en niemand anders dan hij mocht mijnheer Pastoor z'n Mis dienen! Dit was hem een heilige bezigheid. Hij deed het zeer netjes, en sprak elk woord met ongemeenen eerbied en aandacht uit.

Pastoor van Emmerick mocht intusschen hoe langer hoe meer ervaren, dat het zoontje van den huidevetter uit de Beverstraat een « engel van een jongen » was, en als van nature tot het heilige en geestelijke geneigd. Als in een heusche kloostergemeente werd in het huis van den Witheer aan tafel voorgelezen uit geestelijke boeken. De overige knapen waren er niet bijster op gesteld om als voorlezer te fungeeren: ze moesten dan immers na-eten, wat hun speeltijd verkortte. Maar Berchmans kwam er zelf om vragen; en met voorliefde las hij het Boek der Spreuken van Salomon, de Levens der Heiligen van Haraeus, Beschouwingen over Christus' lijden, en dergelijke. Als een kostbare relikwie bewaarde Pieter van Emmerick later het bijbelboek, waaruit zijn heilige zoo dikwijls had voorgelezen.

Na tafel, terwijl de andere knapen in den tuin aan 't spe-

len waren, sloop de kleine Berchmans veelal stilletjes naar zijn kamer, om er over het gelezene na te denken : zoo leerde hij mediteeren. Bijzonder genoegen vond hij in de godsvrucht tot den lijdenden Zaligmaker. Pieter van Emmerick zelf was trouwens een groot vereerder van het Heilig Lijden : in 1605 liet hij een schilderij maken, waarop hij werd afgebeeld knielend voor het kruis op den Calvarieberg (1) ; in zijn kamer hingen verder nog een paar andere lijdensafbeeldingen : o. a. een « Ecce Homo », en nog een « Kruisberg ». In zijn wapenschild had hij den haan van Sint-Pieters verloochening opgenomen, om zijn voornaam aan te duiden en aan 's Heeren lijden te herinneren. (2) Zeker heeft hij zijn jongens dikwijls op de devotie tot het Heilig Lijden gewezen.

Na den Eucharistischen en den Lijdenden Heiland ging Joannes' gansche liefde als vanzelfsprekend tot de reine Moeder-Maagd.

De hartelijke, diep-gevoelde liefde, die de kleine vanaf zijn prilste jaren tot zijn hemelsche Moeder had gekoesterd, werd nu tot bewusten eeredienst. Elken dag bracht hij haar den vromen groet van stemmig rozenkransgebed : men zag hem bijna altijd met den paternoster in de hand. Te harer eer legde hij zich kleine verstervingen op : meer dan eens vond men zijn morgenboterham in een hoekje weggeborgen, en graag had hij elken zaterdag gevast, zooals toen onder de vrome geloovigen bijna algemeen gebruik was. (3) Nooit ging hij in de kerk voorbij het altaar van zijn Lieve Moeder, zonder een oogenblik neer te knielen ; met groote aandacht en liefde schouwde hij dan op naar het beeld van de zoete Vrouwe, die hij zoo zeer beminde. Hoe lustte het hem met zijn meester ter heilige pelgrimagie op te trekken naar Maria's genadeoord, Scherpenheuvel ! Zwijgend of rozenhoedjes prevelend werd de vrome tocht volbracht. Dat waren

(1) Zie plaat 6.

(2) Van Emmerick's wapenschild droeg als spreuk : « Surgite postquam sederitis ». Het eerste kwartier, een haan op gouden grond, doelde op den voornaam Petrus ; het tweede, een gouden emmer op sabel, op den familienaam van Emmerich. In het derde kwartier zijn drie klaverbladen op goud, in het vierde op goud een keper van keel, waarschijnlijk ontleend aan het wapen van Tongerloo. (Cfr. VAN SPILBEECK, *P. van Emmerick*, blz. 32. Zie ook plaat 7).

(3) WICHMANS, *Brab. Mariana*, blz. 120, verhaalt dat het een spreekwoord geworden was onder het geloovige volk : « Wie de hulp van O. L. Vrouw niet noodig heeft, vast 's Zaterdags niet ! »

feestdagen voor Joannes. Indien het waar is, wat de traditie verhaalt zonder er vaste bewijzen voor aan te halen, dat Berchmans nog als knaap ter eere van Maria gelofte van zuiverheid heeft afgelegd, dan mogen wij veilig aannemen, dat zulks op een van die vrome beevaartreizen is geschied...

Pastoor van Emmerick hechtte zich waarlijk aan den heiligen knaap. Ongaarne zag hij hem van zijn zijde weggaan; zelfs op reis wou hij zijn gezelschap niet missen. Eens dat hij naar den Bosch moest, — hij was immers een zoon van de edele Hertogenstad! — mocht Jan met mijnheer Pastoor mede: samen logeerden ze ten huize van stadssecretaris Aert van Hoesch. De kleine maakte zich zijn oponthoud ten nutte om de verschillende kerken en kapellen van de vurig Roomsche stad, tevens de vooruitgeschoven vesting tegen het kettersche Noorden, te bezichtigen. Op de eerste plaats zal zijn bezoek wel gegolden hebben het wonderbeeld van O. L. Vrouw van den Bosch, in de prachtige Sint-Janskerk. Met kinderlijke opgetogenheid wist hij daarna te verhalen van al het mooie dat hij gezien en bewonderd had.

Ja, die twee konden het uitstekend met elkaar vinden. Waar men Pastoor van Emmerick ontmoette, kon men bijna zeker zijn ook den jongen Berchmans aan te treffen. Met een genegen blik staarden de menschen van Diest het vrome tweetal na: den eerbiedwaardigen witheer met het gezicht van een asceet en het hart van een kind, en het zwartgetoogde pastoortje, dat er zoo keurig uitzag in zijn geestelijk pakje.

Jan was wat trotsch op zijn geestelijk kleed! Hij stelde er een kinderlijk behagen in om in alles zoo veel mogelijk te handelen als een heusche pastoor. Zoo had hij opgemerkt dat sommige priesters en kloosterlingen, als b. v. de Jezuïeten, den kraag van hun habijt rechtop droegen. Voortaan deed hij hetzelfde, « ende soo hem een van sijne mede-ghesellen seyde, dat hy de schoef ghelijck de andere soude laeten vallen, antwoorde al lachende dat dit al eveneens was ». (1) Hij stond er ook op, aangezien hij zich tot den geestelijken stand bestemde, dat men hem toeliet het kruintje te dragen. Pastoor van Emmerick liet hem er af en toe eentje maken. Vroeg men hem soms waarom hij daar

(1) CEPARI-SUSIUS, blz. 9.

zoo op gesteld was, dan gaf hij ten antwoord: « Omdat de ketters er zoo mede spotten! »

Groot was zijn eerbied voor de priesters. Mijnheer Pastoor had trouwens zijn knapen de les gespeld: in tegenwoordigheid van een priester dient men de muts af te nemen, en ze niet weer op te zetten voor men daartoe verlof krijgt. Jan vergat de les niet: in het hartje van den winter, wanneer er slechts één haardvuur was in het heele huis, zou hij er zich wel voor gewacht hebben in tegenwoordigheid van zijn meester z'n muts op te houden, ook al deden de andere knapen het, en liet pastoor van Emmerick blijken dat hij er genoegen mee nam.

Overal, trouwens, klonk het woord van mijnheer Pastoor als wet voor hem, en zijn wensch als gebod. Zeker had de waardige man bij zijn preeken geen aandachtiger toehoorder dan zijn misdienaartje ginder op den altaartrap. Thuis vloog Berchmans als Mijnheer iets verlangde.

Om den jongen te beloonen, en om te voldoen aan zijn hang naar het priesterlijke, liet van Emmerick hem op het feest van de Onnoozele Kinderen, naar het uit de Middeleeuwen afkomstige gebruik toestond, pastoortje spelen in de O. L. Vrouwe-kerk. Met de groote koorkap, waar hij haast in verdronk, om de schouders gehangen, kwam de twaalfjarige statig de kerk binnengestapt, besprenkelde de geloovigen met wijwater, zong met klare kinderstem de bij het lof gebruikelijke gebeden en aanroepingen, bewierookte het Allerheiligste, en legde bij dit alles zooveel ernst en waardigheid aan den dag, dat de menschen van Diest, die in grooten getale naar het zoogenaamde « Feest der kinderen » opgekomen waren, onverholen hun verbazing te kennen gaven. Af en toe mocht hij ook in de pastorie een preekoefening houden. Vele jaren nadien bewaarde men nog als aandenken een drievoet, die den jeugdigen redenaar tot kansel zou hebben gediend.

Hoe stond ondertusschen de kleine Berchmans tegenover zijn « medetaefeliers » en de andere jongens, die hij op de groote school ontmoette? Hij stond er, in vele opzichten, boven; en het schijnt wel dat de wildste bengels, de ergste belhamels met 'n zeker ontzag naar hem opzagen. Hij was een goed gezel; maar zelf zocht hij het gezelschap van anderen niet. Het pikant jongensachtige bleef hem eerder

vreemd. Daar moet over heel zijn optreden en omgang een ongemeene kieschheid gelegen hebben. Een mooie knaap was hij, met het gezicht van een engel, en de ziel van een engel; een stille jongen, « zooals de besten onder onze jongens stil zijn, niet uit loomheid of logge onverschilligheid of zelfzucht, maar uit ernst en bezigheid, met de ziel meer dan met het lichaam, uit aangeboren fijngevoeligheid die vrijwaart tegen alle ruw- en grofheid, die ze wars maakt van alle brutale vrijpostigheid en lawaaierige uitgelatenheid, die ze maakt tot zelfbezitters van hun eigen kracht » (1); een zwijger, die niet gemakkelijk sprak als men hem niets vroeg, en zijn woorden eerst scheen te « kauwen » voor hij ze uitsprak. Ook in dezen was hij een rasechte Vlaamsche jongen! Luidruchtig spel trok hem niet aan. Meer dan eens diende Mijnheer Pastoor hem van zijn kamer te halen, en den tuin in te sturen. Liefst zette hij zich dan aan 't knikkeren, bij voorkeur nog alleen.

Nergens voelde hij zich zoo gelukkig als « in een hoecxken met een boecxken »! Meestal nam hij plaats op een van de banken in het voorportaal: zoo was hij meteen dadelijk bij de hand als er gescheld werd. Maar het gebeurde meer dan eens, dat de bel boven zijn hoofd overging zonder dat hij er iets van merkte! Ook aan tafel gaf hij dikwijls blijk van zoo verregaande verstrooidheid, dat de knapen hem « den pelgrim » hadden gedoopt, en lachend zegden, als hij weer eens met zijn gedachten elders verkeerde: « Onze pelgrim is weer op reis! »

Zou dat wel louter verstrooidheid zijn? — vroeg van Emmerick zich soms af. Is de knaap werkelijk zóó met zijn studiën begaan, dat hij er al het overige voor vergeet? Of schuilt daar iets anders achter? — Op zekeren dag, dat de kinderen vrijaf hadden, was Berchmans opeens spoorloos verdwenen. Niemand wist waar hij zat. Huis en tuin werden

---

(1) J. M. Van Opdenbosch, *St. Stanislas*, blz. 8. Onze Vlaamsche heilige vertoont opmerkelijk veel psychologische overeenkomst met zijn Poolschen broeder-in-Christus, Stanislas Kostka ; veel meer dan met zijn Italiaansch model, den ietwat somberen, onkinderlijken Luigi Gonzaga ; de twee eersten bleven met al hun ernst toch altijd kind, echte typen van wat men heeft genoemd « Kindzijn voor God » ; Aloysius had te diep het kwaad van de zonde gepeild, te sterk de verdorvenheid der wereld aangevoeld ; 'n vroegrijpe christelijke mannelijkheid drong het kinderlijk frissche in hem op den achtergrond.

doorzocht: geen Berchmans te zien. Daar klinkt gestommel uit het voorportaal. Men gaat kijken, en, — wat ziet men? —: onze Jan, die uit een groote kist opduikt! De andere jongens lachten natuurlijk om de mooie poëts, die hij ze gebakken had. Mijnheer Pastoor dacht er echter het zijne van: meer dan twee uur lang had de kleine in de kist gezeten en het was blijkbaar de eerste maal niet dat hij daar de eenzaamheid zocht, die hij elders niet vinden kon. Waarom? tenzij om te bidden en aan God en de heiligen te denken?... Mijnheer van Emmerick had trouwens bij zijn pleegkind nog meer dingen opgemerkt, die hem tot nadenken stemden, en tot de overtuiging brachten dat God iets bijzonders met den knaap voorhad. 's Avonds, voor ze slapen gingen, kwamen de jongens, bij mijnheer Pastoor hun avondgebed opzeggen, en om den zegen vragen. Berchmans was daarbij altijd de eerste, en hij bleef nog geruimen tijd nabidden op zijn kamertje. Meermalen kwam men tot de bevinding dat hij 's avonds gekleed op zijn bed was gaan liggen. Ondervroeg men hem daaromtrent, dan glimlachte hij en antwoordde eenvoudig: « Ik ben in slaap gevallen! » Had hij soms een proefje willen nemen van die versterving, waarvan hij in de levens der Heiligen gelezen had?

Zoo ging de kleine pelgrim zijn dagelijkschen weg, stil en bedachtzaam, altijd tevreden en goed geluimd. Men hoorde hem zelden uitgelaten lachen. Nooit zou hij met iemand hebben getwist: als de andere maatjes ruzie kregen met elkaar, ging hij liever maar weg. Geduldig verdroeg hij de kleine plagerijtjes, waarmede een of ander, wat ruwer aangelegd gezel, meestal zonder kwade bedoeling, den fijnvoelenden knaap lastig viel. Ook onder onverdiende verwijten bleef hij kalm en onbewogen. Allen waren hem te vriend, omdat ze onbewust voelden, dat hij beter en heiliger was dan zij.

VI. Een jongen met een hart en een ziel [1]

Viermaal daags zag men van Emmerick's kostgangertjes den weg afleggen van de pastorie in het Weerbroek door het stille Palmboomstraatje, naar de stadshalle in de Overstraat. Meester Wouter van Stiphout, sinds 1610 « rectoir van der schole », leerde daar met 'n paar ondermeesters aan de weetgrage jeugd van Diest: « wetenschap en goede heusche manieren zoo dat behoort ». Hoofdvak van het onderwijs was natuurlijk het Latijn. « Specialyck » werd er gedoceerd: « *etimologiam, syntaxim, poësim, rectoricam et dialecticam,* mede oock *oratores et poetas præcipuos*... soo dat die jonckheyt sal bequaem syn om tot eenige universiteyt ende *ad philosophiam* te comen... » [2]

Jan Berchmans legde zich met zooveel ijver op de studie toe, dat hij in korten tijd al zijn medescholieren voorbijstreefde. Weldra had de latijnsche grammatica voor hem geen geheimen meer. Rector van Stiphout vond het eenvoudig « een mirakel, een natuurwonder! Nooit had hij een beter student gehad: die jongen hoefde maar even iets gehoord of gelezen te hebben, om het van buiten te kennen! » — Overdreef Meester Wouter in zijn geestdrift niet een weinig den natuurlijken aanleg van zijn kweekeling? Hij

(1) De meeste gegevens voor dit hoofdstuk ontleenen we aan het eigen getuigenis van Van Stiphout. Zie: PONCELET, *Doc. inédits,* blz. 118-121.

(2) « In 't bijzonder werd daar onderwezen: de woordkunst, de spraakleer, de dichtkunst, de leer der welsprekendheid en de redeneerkunde, alsmede de voornaamste redenaars en dichters... zoodat de jongelingen bekwaam zullen zijn tot de hoogeschool en de wijsbegeerte te geraken. » RAYMAEKERS, *Kerkelijk... Diest, blz.* 332.

wist toch zelf ook wel dat Berchmans, op de pastorie, niet van zijn boeken weg te krijgen was. En thuis, onder de vacantie, werd het nog erger. Tot aan tafel toe kwam hij er mee aandragen, en halve nachten bleef hij op om te studeeren. Dit laatste heeft een van vader Berchmans' werkgasten verteld, die het wist van Joannes' moeder: de kleine ging dan maar op zijn bed zitten, en studeerde bij het licht van een stompje kaars, waarvan hij den glans zóó bedekte, dat de huisgenooten in hun slaap er niet door gestoord werden.

Vroeger dan de anderen werd Joannes toegelaten tot de « humanitas »: de klas waar men al de knepen van de latijnsche verzenmakerij kon te pakken krijgen! Ook hier behaalde hij welverdiende triomfen. Als een kostbare gedachtenis heeft Rector van Stiphout ons een van Joannes' eerste gedichten bewaard. Hij had aan de knapen de vrije keuze van een te behandelen onderwerp overgelaten. Jan had dadelijk genomen « de Naam Jezus »; en, « Met zoo een teeder gevoel wist hij dien naam te bezingen » — schrijft van Stiphout — « dat men van toen af reeds voorzien kon, hoe hij eenmaal Jezus' volgeling zou worden, en in der Jezuïeten legerscharen dienen zou! » — Dat was nogal boud gesproken! Het poëma, dat, naar den toenmaligen trant, op vreemde wijze christelijke begrippen en heidensch-mythologische voorstellingen door malkaar haspelt, mag, als men in aanmerking neemt dat de « dichter » een kind van dertien jaar is, niet onverdienstelijk heeten. Oorspronkelijkheid is intusschen verre te zoeken: de klassieke reminiscenties liggen er te dik op.

De goeie van Stiphout gaf in elk geval hoog op van zijn leerling. Toen vader Berchmans hem eens kwam polsen omtrent de vorderingen van zijn oudste, kreeg hij het zeer vleiende antwoord: « Mijn beste Berchmans, ik mag u wel feliciteeren met zulk een zoon. Gij zult nog troost aan hem beleven, en ook onze school maakt hij nog ooit beroemd! »

Er werd dan ook voor gezorgd dat dit licht op den kandelaar kwam te staan. In de jaarlijks door de leerlingen van de Groote Schole te houden tooneelopvoeringen, werden aan Jan Berchmans de beste rollen toegedeeld. Hij speelde trouwens uitstekend; wel een bewijs dat zijn hang naar eenzaamheid en stilte iets anders beteekende dan kinderlijke bedeesdheid of doffe onverschilligheid. Eens moest hij in

het bijbelsche stuk « Suzanna » de rol van profeet Daniël vertolken. Dat was aan hem besteed. Met een hartstochtelijkheid, die aan geestesvervoering grensde, voer hij uit tegen de godvergeten ouderlingen. Het volk kwam heelemaal onder den indruk, en de jeugdige speler werd warm toegejuicht. Wat zal Meester van Stiphout geglunderd hebben! Dat was een flinke aanbeveling voor zijn school! De burgerij had nu eens terdege gezien wat ze aan zijn onderwijs had, en de ontevredenen die voor een tijdje voorgesteld hadden de Paters Augustijnen in de stad te halen en aan het hoofd van de Schole te stellen, mochten hun voorstel wel inslikken! Ja, die jongen was zijn hoop; die maakte z'n school nog beroemd...

Helaas! Lang zou de brave man zich niet meer verheugen in het bezit van de « bloem van zijn gymnasium, het sieraad zijner leerlingen! »

Het mag wel opvallend heeten, dat ons uit dien tijd een, nog wel eigenhandig, latijnsch opstel van Berchmans bewaard is gebleven, waarvan het opschrift luidt: « Incoata studia non esse deserenda »: « Dat men de eenmaal begonnen onderneming niet mag laten varen ». De laatste regels van dit stuk bevatten een zeer suggestieve opwekking tot « volhouden », die in den mond van den lateren Heilige der « volharding in het eenmaal genomen besluit » een zeer persoonlijken klank krijgt: « Een groote belooning is weggelegd voor hen die volharden; die zich door geen geweld, hoe zwaar ook, laten afbrengen van den ijver voor deugden en vrije kunsten: zoo iemand was Plato, die, naar verluidt, stierf met de pen in de hand. Vreeselijke straffen dreigen hen, die, licht van zin en onstandvastig, niet op zich zelf kunnen staan; die niet volgens de rede leven, maar door het gevoel her- en derwaarts worden gevoerd, als waren ze redelooze dieren. Besluit: Derhalve, houdt u standvastig aan wat ge eenmaal hebt ondernomen. (get.) Joannes Berchmans ». (1)

Toch zou Jan Berchmans niet afstudeeren! Zoo had vader tenminste beslist. Het viel den braven man wel hard met eigen handen het kasteel zijner verwachtingen neer te halen. Maar het kon nu eenmaal niet anders: het geld was er niet

---

(1) Op plaat 10 drukken we de tweede helft af van dit werk, waarvan het oorspronkelijke berust in het noviciaat te Drongen.

om den jongen bij van Emmerick in den kost te houden, en aan van Stiphout het hem toekomende honorarium te betalen. Moeder lag immers nog altijd ziek, en de kinderen groeiden met den dag. Vader zelf had zich daarenboven heel wat uitgaven te getroosten om zijn stand op te houden. Hij was nu weer tot kerkmeester van Sint-Sulpitius benoemd, en tot deken van Sint-Joris' voetboog-schuttersgilde, alias: de Gezellen van den rooden Valk; die moesten toch ook al eens getracteerd worden! Bovendien was men al jaren werkzaam aan het herstel van de oude in 1578 door de Geuzen neergebrande gildekapel op den Allerheiligenberg, aan welker torenspil men in vroeger tijden den koningsvogel schoot. Men is geen echte gildedeken, als men niet af en toe wat duimkruid kan aanbrengen! En het huidevettersambacht, waar hij, ouder Berchmans' gewoonte, het meesterschap van had gekocht, had nog maar pas zijn altaar laten herstellen in Sinte-Plissis; kon hij nu weigeren ook iets tot de kosten bij te dragen? Om het hoofd te bieden aan al die uitgaven, had vader Berchmans, in Mei 1610 en in Juni 1611 een dubbele leening aangegaan, die hem op een jaarlijks te betalen rente van boven de dertig gulden te staan kwam. Dat was echter maar een tijdelijke uitkomst. Daarom, Jan moest maar uitscheiden met die kostelijke studies, en een eerzaam ambachtsman trachten te worden, zooals vader en grootvader.

Toen kwam de Zomervacantie van 1612. Pieter van Emmerick's « kostkinderen » mochten voor een paar weken naar huis. Jan, die onder het jaar slechts af en toe eventjes in de « Groote Maen » aanliep, om te zien hoe moeder het stelde, merkte dadelijk dat er iets veranderd was. Daar hing zoo 'n gedrukte stemming in huis, en, hij voelde het wel, moeders' ziekte alleen droeg er de schuld niet van... Dan was het losgekomen. Hij zat zoo bij moeders bed, en zocht en vond die kinderlijke troostwoorden, welke voor de zieke beter waren dan medicijnen, toen vader binnenkwam, en begon te klagen over den duren tijd, en dat moeders ziekte en de opvoeding der kinderen toch zooveel kostten, en dan, dat studeeren van Jan, wat ging daar niet een massa geld aan! — « Jongen, » — zei vader opeens — « ge zijt nu in uw veertiende jaar; op uw leeftijd kon ik reeds met schoenmaken mijn kost verdienen! Als ge eens een stiel woudt leeren, wat zoudt ge ons goed kunnen helpen... » —

Jan was er koud bij geworden. Hij had geluisterd met groote oogen van niet gelooven of niet begrijpen. Had hij 't goed verstaan ? Op stiel gaan; geen latijn meer leeren; dus ook geen priester kunnen worden ? De tranen sprongen hem in de oogen. Hij viel op zijn knieën voor moeders' bed, en snikte het uit : « Och ! laat me toch voortstudeeren; laat me toch priester worden !... » — Moeder begon te weenen van aandoening, en vader achtte het geraden de wijk te nemen naar den winkel : hij wou zich niet laten verteederen.

Jan was er het hart van in. Hij voelde wel dat hij vader niet overtuigd had. Des anderen daags begon het aandringen opnieuw : « Jan was toch geen kind meer, hij diende in te zien, dat vader en moeder hem niet missen konden. O. L. Heer zou toch ook niet goedvinden dat hij zijn familie arm maakte om te kunnen studeeren... »

— « Och, vader, spreek toch zóó niet ! Op water en brood wil ik leven, als ik maar voortstudeeren mag ! » Daar klonk wilskracht uit dit antwoord; dat was een jongen met een hart en een ziel die zoo sprak ! (1)

Zijn kinderlijk verzet vond eindelijk bondgenooten : de begijnemoeikens trokken partij voor hun neefje ! Ze hadden er zoo graag een pastoortje uit zien groeien. Daar moest iets op te vinden zijn ! O. L. Heer zou toch niet toelaten dat zoo 'n brave jongen, zoo 'n engel, en zoo verstandig, geen priester kon worden : omdat moeder ziek was. Ze zouden er mijnheer Pastoor van het Begijnhof eens over aanspreken...

Ze spraken er mijnheer Pastoor over aan. Heijmo Timmermans, « land-deken » van het district Diest, in welke hoedanigheid hij geestelijk toezicht uitoefende over een dertigtal parochies in de buurt, was tevens sinds 1601 Pastoor van de « swerte » begijntjes van « S. Catarinen Hoff binnen Diest ». Hadt ge mijnheer Pastoor gevraagd wat er zoo bijzonder « swert » aan z'n begijntjes was, hij zou u goedmoedig geantwoord hebben :

« Dese Begyntiens waeren in hunne eerste Fondatie gekleedt als Religieusen, met gryse coleur, gelijck bynaer de Clarissen, maer de vervolginge der Ketters van onsen tydt, de welcke hunne rasernye het meeste uytwercken tegen de Geestelijcke Persoonen, heeft gedwongen dese coleur, met

---

(1) Men leze voor heel dit geval het oorspronkelijke getuigenis van Jan van der Hulst, pastoor van Sint Sulpitius. PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 73

consent des Bisschops, in swert te veranderen. Op dese wyse sijn onse Begyntiens gelijck als altydt in den rouwe, beweenende het ongeluck van onse eeuwe, ende de verdruckinge van den Geestelijcken Staedt, die nu soo gemeyn is, terwijl wij sooveel oude, schoone, ende welgereguleerde Cloosters verbrandt, en bedorven sien door de Ketters, Geusen genoemt. Dese selfde rasernye heeft verwoest de Begynhoven van Mechelen, Aerschot, Leeuw, Herentals, en meer andere: doch het onse van Diest is, door besondere goedtheyt Godts, tot hiertoe bewaert. » (1)

Die bijzondere bescherming schreven de begijntjes van Sint Catarinen-Hoff toe aan de voorbede bij God van den heiligen priester, die in de vorige eeuw veertig jaar lang hun hof had bestuurd, Nicolaus van Esch. Vóór hij in 1578 aan heete pestkoortsen stierf, had die vrome man voorspeld, dat de Geuzen komen zouden binnen Diest, ja, maar dat zijn begijnhof van het gespuis bewaard zou blijven; en zoo was het inderdaad gebeurd.

Pastoor Timmermans, evenals zijn heilige voorganger Oisterwijckenaar van geboorte, wist het Begijnhof op 'n hoog geestelijk peil te houden, zóó, dat het nog altijd den naam verdiende van « de glorie en de parel aller Begijnhoven ». Het waren de eigen woorden van Aartsbisschop Hovius, met wien Deken Timmermans intiem bevriend was.

Mijnheer Pastoor had met aandacht naar de juffrouwen Berchmans geluisterd. « Ja! ja! hij kende hun neefje wel. Hij wou dat hij ook maar zoo'n misdienertje had! Mijnheer van Emmerick had het met den knaap getroffen. En de jongen zou graag voor priester leeren? En thuis konden ze 't niet meer betalen? Jammer, doodjammer! Zoo'n net studentje. Maar wat gedaan? » — Och! mijnheer Timmermans had een goed hart; en in dat goed hart kiemde op dat oogenblik een goede gedachte: « Als hij den jongen eens bij zich nam? » — Hij zei misschien niet dadelijk: ja! Maar, een paar dagen later kwam de pastoor bij vader Berchmans in den winkel; daar werd een en ander besproken, en het besluit was dat Jan zou voortstudeeren: mijnheer Timmermans nam de kosten op zich. De kleine zou trouwens op het begijnhof ook heel wat diensten kunnen bewijzen. Hij mocht zoo dadelijk komen.

---

(1) JANSSEN, « *Het leven van Nicolaus van Esch* », blz. 37.

Berouw over zijn goede daad heeft Deken Timmermans nooit gevoeld. Jan Berchmans was trouwens een jongen, aan wien het weldoen besteed was. Wie het maar hooren wilde, mocht van den Pastoor vernemen: « Die jongen is waarlijk een engel! » — Jammer genoeg voor den braven man, het genot bleek kort van duur. Daar waren nog andere vrienden van de Berchmansen voor den kleine aan het werken gegaan, vermoedelijk op de eerste plaats de Cantor van Sinte-Plissis, kanunnik van Groenendonck, door Jan later zijn « speciael ende beste benefacteur » geheeten. Die vrienden waren van gedachte dat men het niet bij half werk laten mocht. Wou Jan later tot iets komen in den geestelijken stand, dan diende hij te Mechelen op de groote school voort te leeren. Mgr. Hovius interesseerde zich op gansch bijzondere wijze voor de knapen, die daar studeerden: hij beschouwde ze zoowat als zijn klein-seminaristen. Had de jongen daar succes in zijn studiën, dan zou hij gemakkelijk een studiebeurs voor de Leuvensche Universiteit kunnen bekomen; en eens zoover, dan was alles mogelijk!

Den 3^{en} September 1612 kwam Mgr. Hovius te Diest een altaar wijden in de kerk van de Begarden, bij het Begijnhof gelegen. Hebben de vrienden van de gelegenheid gebruik gemaakt om den Aartsbisschop over het veelbelovende studentje te spreken? Heeft een van de geestelijke heeren, die uit Mechelen waren meegekomen, soms de opmerking gemaakt dat Kanunnik Jan Froymont, de cantor van Sint-Rombouts, erg met zoo 'n jongen zou gediend zijn? Hij had immers een paar Hollandsche kostgangertjes, nogal lastige kereltjes, over dewelke hij graag een bewaker had aangesteld. Wilde de kleine Berchmans den heer Kanunnik daarenboven als gezelschapsknaap en tafelknecht dienen, dan zou hij de lessen in de Groote School kunnen volgen, gratis in den kost worden genomen, en misschien nog wel een kleinigheidje bijverdienen...

Het plan werd aan vader Berchmans voorgelegd. Het vooruitzicht van een te verkrijgen studiebeurs, zal wel den doorslag gegeven hebben. « In God's naam dan maar! » — heeft hij zeker gedacht. — « Het is toch voor het welzijn van den jongen, en de familie zal het later dubbel terugwinnen. »

Jan Berchmans zou dus naar Mechelen gaan. De Voorzienigheid, die zich dikwijls van kleinmenschelijke bereke-

ningen bedient, om tot groote slotsommen te komen, had het zoo geschikt.

Rector van Stiphout voelde Joannes' heengaan als een zwaren slag. Zijn leven was voortaan verbitterd, naar hij zelf getuigt. Op 7 Juni 1614 legde hij het bestuur van de « Groote Schole » neer. De Paters Augustijnen hebben in zijne plaats « alsdoen die schole aanveert ».

VI. Het knechtje van den heer Kanunnik

Mechelen, de voormalige heerlijkheid der Berthouts, was onder de beide Margareta's, die van York († 1470) en die van Oostenrijk (†1530), tot een heusche hofstad geworden, waar tal van adellijke « hoven » en voorname heerenhuizen, zooals die van Hoochstraten, Croy, Nassau, Immerseel, Busleyden, Sucquet, e. a., de praal van hun gebeeldhouwde trapgeveltjes en sierlijk uitgekraagde torentjes tot hoog in de luchten droegen. Ook na het overbrengen van het Hof naar Brussel behield de stad nog veel van haar aristocratisch uiterlijk. Voortaan voerden rechtsgeleerden en geestelijken er het hooge woord. Voor de eersten immers was Mechelen met zijn « Grooten Raad » — het opperste gerechtshof in den lande — zoowat de hoofdstad van het gansche rijk; terwijl de anderen zich, als het ware, geadeld voelden door de aanwezigheid in hun midden van zijn Doorluchtige Hoogwaardigheid, den Aartsbisschop-Primaat der Nederlanden. Rechtsgeleerde deftigheid en geestelijke voornaamheid spanden dus samen om aan de stad een uitzicht van stemmige ingetogenheid te geven, dat men overal elders vruchteloos zou hebben gezocht.

Zwaar had de oude Dijlestede te lijden gehad van beeldenstorm en burgerkrijg en geweld van vreemde legers. In 1572 werd ze door de Spanjaarden ingenomen. — « De krijgslieden » — zoo heet het — « pleegden er, gedurende den tijd van drie dagen, al wat de uiterste woede, de gierigheyd en ongebondenheyd hen ingaven. Drie huyzen alleen deeden zij in de geheele stad niet aan, dat van Hoochstraate, dat

van Immerseel en een gedeelte van 't koninglijke Hof... » (1) In 1580 kwamen de benden van den Engelschen kommandant Norris en den Staatschen gouverneur van Brussel, Olivier van den Tempel, aan de beurt. Die zoogezegde vrienden « plonderden zonder onderscheyd 't gewijde zoowel als 't ongewijde... zij sloegen de grafsteden aan stukken, beroofden de Altaaren en verbrijzelden de Heiligsdoms-kasten; want men vond in 't midden van de Kerk van Sint Rombaut het lighaam van dien Heyligen, 't welk zij schandelijk vertrapt en gins en herwaart gesmeten hadden ». (2)

Maar al dat leed was nu geleden. In 1609 werd het weer vrede in de Nederlanden, vrede voor twaalf jaar! Helaas! Het Zuiden had zijn onafhankelijkheid verloren, het Noorden zijn geloof! Elk ging voortaan zijn eigen weg. Maar, terwijl in Holland, onder de vrijgevochten ketters, de Protestantsche splijtzwam te werken begon, een Dordsche Synode tegen allerlei dissidenten erger banbliksemde dan een Roomsche Paus het ooit had gedaan, en ten slotte de ruzie zoo hoog liep, dat de koppen d'r afvlogen, — zette men zich in het Zuiden rustig aan de groote taak van de katholieke Contra-Reformatie.

Mechelen, de Metropolis der Nederlanden, werd natuurlijk het hart van de heele beweging. Stug en stoer, als de stompe toren van de Sint-Rombouts, rijst boven dit tijdsgewricht de forsche figuur van Aartsbisschop Matthias Hovius (van den Hove). Mechelaar van geboorte, had hij den droeven rampspoed van zijn vaderstad meegemaakt. Met blooten degen waren in 1572 de Spaansche soldeniers hem, terwijl hij in de Sint Pieterskerk in zijn biechtstoel zat, te lijf gegaan om hem zijn geld te ontnemen. — Oranje's trawanten vermoordden in 1580 zijn broer; zelf had hij zich in het huis van Hoochstraten drie lange dagen in een kast moeten schuilhouden, terwijl de bloedhonden hem op het spoor zaten.

Een kloek kerkvorst was hij, die met helder hoofd en vaste hand een kwart eeuw lang zijn uitgestrekt bisdom bestuurde. In 1607 beriep hij te Mechelen het provinciale Concilie, in 1609 de diocesane synode. Daar werden de leidende beginselen vastgelegd voor het katholiek verweer. Vóór alles

---

(1) SANDERUS, *Groot Kerkelijk Toneel van Brabant*, I Boek, blz. 11

(2) *Ibidem.*

moest het kader van het godsdienstig leger worden aangevuld: in 25 jaar wijdde Mgr. Hovius bij de 2.500 priesters. Vervolgens moest er worden gezorgd voor het geestelijk en wetenschappelijk onderricht van de jeugd: de Mechelsche catechismus van 1609, de talrijke vooral door Augustijnen en Jezuïeten op te richten Colleges zouden daarin voorzien. Eindelijk moesten kerken en konventen uit hun puinen worden opgebouwd. Ook hierin gaf Mgr. Hovius het voorbeeld: zijn bisschopsstad werd een echte kloosterburcht: « Spitse torennaalden, stevige kloostergebouwen, lange blinde muren waarvan het eentonige wel eens door een heiligenbeeld in zijn nis gebroken werd, gaven aan menige straat een gansch nieuw uitzicht, en spreidden over de stad den wasem van een uitgestrekt begijnhof ». (1)

Zoo zag haar Jan Berchmans, toen hij op een najaarsdag van 1612 door de Neckerspoel-poort, langs de Keizerstraat, de Veemarkt en de Befferstraat den weg zocht naar zijn nieuw tehuis. Daar stond hij eindelijk vóór Kanunnik Froymont's groote heerenwoning, waarschijnlijk geheeten « De Witte Lelie ». (2) Zwaar bonsde de klopper op de voordeur, en het hart van den knaap bonsde mee: achter die deur schuilde zijn geluk, zijn toekomst, zijn ideaal: Priester worden!

Een dienstbode kwam opendoen, en bracht den knaap bij zijn meester. Die twee zullen wel dadelijk een goeden indruk van elkaar gekregen hebben. (3) Dan maar aanstonds verder

---

(1) LAENEN, *Geschiedenis van Mechelen...* blz. 71.

(2) De overlevering plaatst het huis van kanunnik Froymont aan het einde van de Befferstraat, even vóór de brug over de Melaan. Daar zijn echter twee huizen, die aanspraak maken op de eer Berchmans te hebben geherbergd: nl. het huis n. 32 (eertijds « De Borcht ») en het daarnaast gelegene n. 30 (eertijds « De Witte Lelie »). Wij houden het met « De Witte Lelie »! De daar bestaande traditie gaat terug tot het einde van de 18de eeuw op zijn minst; en het Berchmans-kamertje, dat men er aanwijst, beantwoordt volkomen aan de voorstelling die we ons van een zeventiend-eeuwsch knechtenkamertje maken kunnen. Het is een zoogenaamd « hangkamertje », aangebracht boven een doorgang en enkel te bereiken bij middel van een in de voorkamer van het huis geplaatst laddertje. Het meet 6 m. in de lengte, 1,41 m. in de breedte, en 1,76 in de hoogte. Twee kleine venstertjes konden het slechts spaarzaam verlichten.

(3) Om der waarheid wille moeten we hier even een paar minder gunstige kanten van Froymont's karakter belichten. Jan Froymont, waarschijnlijk te

kennis gemaakt met de rest van het « gezin ». Eerst de jonge knapen, die onder Jan's toezicht zouden staan : twee blonde krullebollen, Michaël en Willem, zonen van Pieter van Duyveland van Roden, heer van Roden en Renderecht, « gheboren int ylandt genoempt over de Mase » bij Rotterdam. Willem was nog maar zes jaar oud. Een derde broertje, Cornelis, zou eerlang overkomen. — Jan was dadelijk met de kleine Hollandertjes bevriend. « Pas maar op ! » — zal mijnheer de Kanunnik wel eventjes gewaarschuwd hebben — « ze kunnen soms erg lastig zijn : 't zijn kinderen van adellijken huize ! » — Joris van der Burcht met nog een paar andere knapen werden bijgehaald, en de kennismaking was afgeloopen.

Jan vergat echter niet dat hij kwam als knecht ; en hij zal wel beleefd aan den heer Cantor hebben gevraagd wat hem te doen stond. Dat was zoo heel veel niet : aan tafel dienen, zijn heer vergezellen als hij uitging ; vooral, goed toezicht houden over de jonge « van Roontjes ». Hun vader was een streng katholiek man, van oud-Hollandschen adel, die op de eerste plaats aan zijn kinderen een echt-katholieke opvoeding wou verschaffen, en daarom niet geaarzeld had ze, tegen alle geusche « plakkaeten » in, te Mechelen in het hartje van het Roomsche Zuiden in vertrouwde handen te stellen. Voorloopig waren ze nog maar op de « cleyn schole », zoodat Jan zonder veel moeite voor huisrepetitor zou kunnen fungeeren. Hij deed er een goed werk mee. Later zouden de knapen wellicht heel wat invloed kunnen uitoefenen in Holland ten voordeele van de ware Religie. Het ging er dus om

---

Zinnik in Henegouwen omstreeks 1565 geboren, studeerde te Leuven, en vestigde zich in 1599 als Kanunnik van de Sint-Rombouts te Mechelen, waar zijn oom Jacobus lid van en zijn broer Karel Advokaat bij den « Grooten Raad » waren. Kanunnik Froymont, die niet zonder ambitie was, hoopte onder protectie van zijn oom en zijn broer spoedige vorderingen te maken op den weg van de kerkelijke waardigheden. In 1603 werd hij tot Cantor of voorzanger van het Kapittel aangesteld. Verder kwam echter van zijn hooge verwachtingen niet veel terecht. Zijn pijnlijkste teleurstelling leed hij in 1615, toen hij zich kandidaat had gesteld voor de opengevallen plaats van « geestelijk adviseur bij den Grooten Raad », eene waardigheid die meestal aan haar titularis, vroeg of laat, een bisschopsmijter bezorgde. De opeenvolgende tegenslagen oefenden op het karakter van den Kanunnik een nadeeligen invloed uit. Knorrigheid, bedilzucht en twistgierigheid schijnen mettertijd zijn hoofdgebreken te zijn geworden. Ook met Aartsbisschop en Kapittel kwam hij niet immer al te best overeen. Hij stierf in 1645.

ze tot flinke katholieken op te leiden. — Kanunnik Froymont diende op zijn manier de groote zaak van de katholieke Contra-Reformatie ! — Jan werd zeker door die apostolische gedachte gesterkt in zijn toewijding voor de kinderen, die het geduld van iemand die geen heilige was op een harde proef hadden gesteld. Want... het waren echte kleine tirannetjes !

Lang duurde het echter niet, of de zachte hand, het vriendelijke woord, de glimlach van den veertienjarigen paedagoog hadden van die wildzangen zoete lammetjes gemaakt ! Van den morgen tot den avond was hij in de weer voor zijn jongens. Wat hij thuis voor Adriaan, Karel en Bartel geweest was, dat werd hij nu voor de Hollandsche jonkertjes : een oudste broer, die er het hart van een « klein moedertje » op nahield, en, op zoo kiesche wijze het gemis van de voor dien leeftijd nog zoo noodige moederzorgen wist te verhelpen. Hij leerde ze op passende wijze hun morgen- en avondgebed verrichten, luidop en in zijn tegenwoordigheid, net zooals hij zelf vroeger bij Pastoor van Emmerick had gedaan ; hij leidde ze naar de Sint-Rombouts ter heilige Mis ; hij overhoorde hun lessen, en hielp ze hun schoolwerk maken. Mijnheer Froymont stond er waarlijk van te kijken, hoe die schoenmakersjongen de lastige adellijke kereltjes naar zijn hand wist te zetten ; en toen hun vader, de edele zeer voorname heer Pieter van Duyveland van Roden eens naar Mechelen overkwam, gaf hij onverholen zijn hooge tevredenheid te kennen over de flinke vorderingen door zijn telgen gemaakt in wetenschap, godsvrucht en goede manieren. Hij had ze vroeger zoo heel anders gekend !

In het begin van 1613 werd Jan Berchmans met zijn Heer rechtstreeks betrokken in een bekeeringszaak, welke in het stille Mechelen en zelfs ver daarbuiten heel wat beroering verwekte. Het betrof een jongen Lutheraan uit Amsterdam : Frans Boels. Frans was eigenlijk de zoon van een Mechelsch schilder, die met zijn vrouw Maria Schuyts tot het hervormde geloof was overgegaan, en daarom jaren geleden met zooveel anderen — denk slechts aan de ouders van Vondel — de wijk had genomen naar Amsterdam, waar hij ook gestorven was. — Frans werd door zijn moeder opgeleid voor den handel, en zou eerlang, al was hij nog geen zeventien jaar, een reis ondernemen naar Rusland. Eerst moest hij echter naar Mechelen om kennis te maken met den

katholieken tak der familie. Een paar dagen voor Kerstmis 1612 kwam hij in de Dijlestad aan. Hoe zich bij dit familiebezoek alles heeft toegedragen, weten we niet. Het is echter een feit dat Frans zijn intrek nam bij Kanunnik Froymont, en een goede maand later, op 28 Januari 1613, tot het katholicisme overging. Bij de publieke afzwering in de Sint-Romboutskerk trad de Kanunnik als peter op. Omtrent de diepere gronden van die onverwachte bekeering, kunnen we slechts gissingen maken. Men kan geneigd zijn te denken, dat Frans de genade van zijn terugkeer tot het ware geloof in niet geringe mate te danken heeft gehad aan de gebeden en de opwekkingen van den heiligen knaap, wiens kamergezel hij was, en wiens trouwe vriend en navolger hij zou worden : Jan Berchmans.

Frans had intusschen een zwaren strijd te voeren voor zijn nieuw geloof. Zoodra zijn moeder het nieuws van zijn bekeering vernomen had, kwam zij naar Antwerpen gesneld, en beval hem zich daar bij haar te komen verantwoorden. In 't geheim had zij alles in gereedheid gebracht om hem desnoods met geweld op te lichten en naar Holland te voeren, waar zij hem wel verder tot geloofsafval zou brengen. Frans was echter voorzichtig genoeg om zich niet buiten Mechelen te wagen; waarop zijn moeder onverrichterzake terugkeerde naar Amsterdam. — Eenige weken later stond zij echter opnieuw in de Dijlestad, met brieven van den Amsterdamschen Magistraat aan zijn Mechelsche collega's, waarin beweerd werd dat de jonge Boels door zijn vrienden met geweld te Mechelen gehouden werd. Frans had daarop, in tegenwoordigheid van den eersten schepen der stad, een onderhoud met zijn moeder, waarbij hij verklaarde dat hij « met zijnen eyghen dancke ende wille » te Mechelen bleef. Vrouwe Boels gaf zich echter niet gewonnen. Toen een brief van de « Staten Generael der Vereenichde Nederlanden », waarin het werd voorgesteld alsof haar zoon « doer het beleydt ende toedoen van eenige Canonicken... int clooster vanden Augustynen gesteken » was (1), eveneens zonder gevolg was gebleven, kwam zij zelf een paar dagen vóór Paschen in gezelschap van « een sterke Hollandsche vrouw » naar Mechelen terug, en nam er haar intrek in de herberg « Het Meuleken », gelegen aan den ingang van de Beffer-

(1) STEENACKERS, *Le chanoine Jean de Froidmont*, blz. 31.

straat. Toen Frans op den middag van Paaschzaterdag uit de kerk en voorbij « Het Meuleken » kwam, vielen de twee vrouwen op hem aan, en zouden hem met geweld hebben weggevoerd, indien niet op zijn geschreeuw tijdig ontzet was opgedaagd... Twee jaar later zou Maria Schuyts nog eens een laatste poging wagen om haar zoon naar Holland te krijgen. Ditmaal kwam er zoo waar de internationale politiek bij te pas! Hollands gevolmachtigde te Brussel teekende protest aan bij het Aartshertogelijk Hof, en eischte met klem dat de jonge Boels, « diewelcke den voors. Canter (Froymont) nu den mantel moet nadragen, met verlies van zijnen besten tyt » (1), onmiddellijk aan zijne moeder werd teruggeschonken. De Aartshertogen schreven natuurlijk een onderzoek voor, waarbij echter op duidelijke wijze de valschheid van de tegen Kanunnik Froymont ingebrachte beschuldigingen aan het licht kwam. Het Hof te Brussel weigerde dan ook beslist op de gestelde eischen in te gaan. « Ten onrechte wordt door de moeder beweerd, » — zoo lezen we in het antwoord — « dat haar zoon de bloem van zijn jeugd moet besteden om den kanunnik zijn mantel na te dragen, aangezien hij dagelijks aan diens eigen tafel mag aanzitten, en de rest van den dag in de school doorbrengt, terwijl hem een zekere Jan Berchmans als dienaar ter zijde staat ». (2)

Dit laatste was inderdaad het geval. Jan verrichtte werkelijk knechtendienst voor de rijke jongelui, die bij Froymont logeerden. Van hunnen kant voorzagen zij in de kleine uitgaven, die zijn schoolgaan meebracht: aankoopen van boeken, enz. Want hij had zich vast voorgenomen al zijn uitgaven zelf te dekken. Daarom was hij ook zoo zuinig op zijn kleederen. Hij vermaakte ze geregeld zelf, — dan hoefde hij meteen de dienstbode niet lastig te vallen, — en droeg ze zoolang het maar eenigszins kon, d. w. z. tot mijnheer de Kanunnik hem uitdrukkelijk gebood thuis om een nieuw pak te vragen. Het scheen hem toe, dat hij nimmer voldoende dankbaarheid zou kunnen betuigen aan den eerwaarden heer, die hem zoo gastvrij in zijn huis had opgenomen, om hem toe te laten voor priester te studeeren. En daar hij een nobele inborst bezat, die in zijn verplichting

(1) *Ibidem*, blz. 35.
(2) *Ibidem*, bl. 49.

tot dankbaarheid een eereschuld zag, zou hij voor zijn weldoener wel door het vuur zijn gegaan. Dat is niet louter beeldspraak. Froymont zond hem eens voor een dringende zaak naar Leuven. Nog voor den avond was de kleine terug: zonder te rusten, zonder iets van zijn reisgeld te gebruiken, had hij in één keer den acht uur langen weg afgelegd! Zijn meester zal hem wel vriendelijk hebben beknord om die roekelooze inspanning; maar in zijn hart was hij diep geroerd over den edelen zin van den stillen knaap. Thuis stond Jan altijd klaar om het vuilste werk te verrichten; iets wat heelemaal niet in de bedoeling van zijn meester lag. Elken morgen veegde hij de gangen en kamers; en ook gedurende den dag gaf de jonge, nog niet goed afgerichte jachthond van den Heer Kanunnik hem daartoe wel eens de gelegenheid. Als er in keuken of schotelhuis nog iets te wasschen of te schrobben viel, stak Jan lustig de handen uit de mouwen, en werkte dat het een aard had. Dat keukenwerk had de Cantor hem liever uit de handen genomen: daar stonden de meiden voor. Maar 's Zaterdags tenminste moest hij hem laten begaan. Als een heusche gunst had Jan afgebedeld om op dien dag, ter eere van O. L. Vrouw, kanunniks heele koperen keukenbatterij tot goudglans te mogen schuren!

Als tafeldienaar en gezelschapsknaap had Jan Berchmans in gansch Mechelen zijn gelijke niet. Hij beschikte inderdaad over een groote mate van handigheid en welgemanierdheid in zijn optreden, zette nooit een zuur gezicht, en stond altijd klaar tot dienstbetoon. Froymont's bezoekers hadden hem spoedig leeren waardeeren. Dat was heel wat anders dan een gewone tafelknecht. Knapen van adellijken huize mochten een lesje nemen aan zulk een netten, welopgevoeden jongen. Als een van kanunniks vrienden soms gasten had, dan werd Jan geregeld als tafeldiener gevraagd, iets waar hij steeds voor te vinden was, blij dat hij de vrienden van zijn meester ter wille kon zijn. Kanunniken, raadsheeren en andere dischgenooten, allen waren het erover eens: de pages aan het Hof te Brussel konden het niet beter doen! — « Vraag het maar aan Kanunnik d'Yttre, E. H. Van der Lane, E. H. Deken, e. a.! » zou Frans Boels later getuigen, toen het altijd vroolijk-opgeruimde tafeldienaartje als een heilige te Rome was gestorven. (1)

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 41.

Jan's aangeboren beschaafdheid strekte hem tot wapen tegen het vele vulgaire waarmede zijn dienaarschap hem noodzakelijk in aanraking bracht. We weten dat het in de Mechelsche knechtenwereld gewoonte was na tafel in de keuken het festijn der Kanunniken op waardige wijze te besluiten. Kliekjes en kluifjes, restantjes uit flesch en schotel werden door de gulzige schaar in een ommezien opgeruimd. Nooit heeft Jan Berchmans daaraan medegedaan. Zoo 'n dorpere handelwijze stuitte hem nu eenmaal tegen de borst, ook al wist hij dat de Eerwaarde Heeren oogluikend lieten begaan. Die schoenmakersjongen was een geboren edelman! Zoo dacht Kanunnik Froymont er ook over. Een ware genegenheid had hij voor den flinken knaap opgevat, hem zijn volle vertrouwen geschonken. Als hij soms op reis moest, dan liet hij aan Jan de zorg voor het huis en zijn bewoners over: ze konden niemand beter worden toevertrouwd.

Van Froymont's vereering voor Joannes getuigt o. a. het volgend feit, dat zich voordeed omstreeks Pinksteren 1613 of '14. We geven het verhaal in de pittige taal van den tijd.

« Den vermelden Heere (Froymont) was met Ioannes ghegaen om onse L. Vrouwe tot Scherpen-Heuvel te besoecken ontrent het Hoochtijt van Sincxen; ende in het weder-keeren, om dat sy niet en wisten den wegh op Aerschot, naemen eenen Leyds-man, die hun verliet wech-gaende met het drinckgheldt. 't Selve heeft den tweeden ghedaen. Waer over ghinghen al dolende door een seker bosch, niet wetende al waer sy den wegh moesten nemen ende vreesende voor eenighen aenslach der rooveren, ghelijck in 't selve bosch andermael was gheschiedt. Hier beneffens stont er een haestich onweder met donder ende blixemen op, 'twelck hen verschrikte; ende nu meer als eene ure in het selve bosch ghedoolt hebbende, ten eynden afkomende door eenen soo enghen padt datter het peerdt nauwelijckx en konde door-gaen, den Canonick heel verslaeghen zijnde is afgheseten ende dede Ioannem te peerde rijden ende hy volghde hem te voet nae. Ende, want de perijckelen leeren wel bidden, wierde indachtich aen den Bewaer-Enghel van Ioannes zich te bevelen, laetende hem voorstaen dat hy Gode aenghenaemer was als hy, gemerckt hy hem voor eenen Enghel hiel. Hij en hadde bykans dit ghebedt niet voleyndt, oft daer en is eenen donder-slach met sulcken gherucht op-ghestaen

dat den hemel scheen gescheurt te wesen; ende, door vreese van eenighen blixem-steen sijne ooghen op-heffende om sich aan Godt op te draeghen, siet van eenen bergh al rollende neder-vallen eene boerinne, de welcke ghelijck eene katte voor Joannes voeten viel ende met leelijcke grillen ende draeyende ooghen hem aensach ende riep ende met eenen keer haren hals om-draeyende nam de vlucht. Terstondt wierdt dat tempeest ghestilt ende is seer schoon weder geworden, soo dat sy 't sop van den toren ontdeckten daer sy henen ghinghen. Alwaer gekomen zijnde hebben verstaen dat het een tooverersse was die daer woonde, de welcke door tooverijen ende besweeringhen dit on-weder mocht veroorsaeckt hebben; ende den Canonick peysde dat den Bewaer-Enghel van Ioannes dien hy hadde aengeroepen, dese tooveresse voor de voeten van Ioannes geworpen hadde, op datter verstaen mocht worden dat de verlossinghe uyt alle dese perijckelen door sijne verdiensten was geschiedt. » (1)

We mogen gerust aannemen dat Kanunnik Froymont zich door het toenmaals algemeen verbreide heksengeloof eenigszins heeft laten begoochelen. (2) In elk geval, uit heel deze vreemde geschiedenis blijkt zonneklaar welk een hooge achting en vereering hij koesterde voor den engelachtigen knaap, die aan zijn zorgen was toevertrouwd.

---

(1) CEPARI — SUSIUS, *Leven...*, blz. 18-20.

(2) « 't Is maer van noode » — zegde de Fiskaal van den Raad van Vlaanderen in 1664 — « dat een oude ende mismaeckte vrouwe in kijvage come met eene andere om bij preventie tooveresse genoemt te worden. »

VIII. Op de Mechelsche Grootschole

Berchmans was knecht geworden om student te kunnen blijven. De toegang tot den tempel der wetenschap was voor hem slechts te vinden langs de lage deur van hard dienaarschap. Langen tijd heeft men, ten onrechte, gemeend dat hij de lessen had gevolgd in het in de Koestraat tegen de Dijle gelegen « Fraterkenshuis ». Daar had de beroemde Mechelaar Meester Jan Standonck, een schoenmakerszoon, die het tot Doctor aan de Parijsche Sorbonne bracht, omstreeks 1500 met samengebedelde fondsen een tehuis voor behoeftige studenten geopend, zooals hij dat te Parijs, Valencijn, Leuven en Kamerijk reeds had gedaan. Later zouden de « Broeders van den Gemeenen Leven » aan de stichting het noodige onderwijspersoneel en den naam Fraterkenshuis hebben bezorgd. De inrichting ging, als zoo menige andere, tijdens de Nederlandsche Beroerten te gronde. In 1595 stond de stad aan aartsbisschop Hovius de leegstaande gebouwen met hunne inkomsten af, om er zijn Groot Seminarie in onder te brengen. Wanneer getuigen verklaren dat Berchmans de school van den aartsbisschop heeft bezocht, kunnen ze daarmede dus onmogelijk het oude Fraterkenshuis hebben bedoeld. Mgr. Hovius bezat trouwens te Mechelen geen eigen inrichting voor Humaniora-onderwijs. Hij had die immers niet noodig: de stedelijke « Grootschole », waar hij zelf vroeger leeraar van latijn was geweest, voorzag op doeltreffende wijze in die behoefte. Wie daar had afgestudeerd, werd zonder meer tot het Groot-Seminarie toegelaten. De Mechelsche Grootschole had onder haar leeraars en studenten tal van uitstekende mannen geteld. In de eerste twintig jaar van de XVII^{de} eeuw werden niet minder dan vier harer

oud-leerlingen te Leuven als Primus uitgeroepen. De rector of scholaster ging te Mechelen voor een man van aanzien door. Hij had o. a. zijn eigen « stallum ofte zidtplaetse... in den choor van Sinte-Rombouts kercke... te wetene de ierste plaetse boven den lootmeestere, als men afcompt van het weerdich Heylich Sacrament op des choordekens zijde ». (1) — Rector Frans Van Ophem was nog maar pas in functie getreden (8 October 1612), toen Berchmans zich als leerling kwam aanmelden. Drie jaar zou Jan onder zijn bestuur de lessen volgen. De Grootschole lag op de Wollemarkt, achter de Sint-Rombouts-kerk, en liep door tot in de toenmalige Lechelstraat, thans Schoolstraat geheeten. Boven de groote poort stond het veelbelovende opschrift in steen gebeiteld:

Arte probus, probitate pius, pietate beatus,
Ut vere fias, haec schola culta dabit. 1574. (2)

De lessen werden er gegeven: in den zomer, van zes tot acht, van negen tot elf, van een tot drie, van vier tot zes uur; in den winter, t. w. van Allerheiligen tot den eersten Maart, begon de eerste les te zeven, en eindigde de laatste te vijf uur. Op Zondagen en heiligdagen was er vóór en na den middag een uur school. Na de morgenles woonden de studenten dan de preek in de Sint-Rombouts bij. In de vasten werden de scholieren dagelijks « twee ende twee » naar de O. L. Vrouwebroeders of de Minderbroeders geleid « om sermoon ende misse te hooren » (3) ; in den Advent had ongeveer hetzelfde plaats. Het lijkt er wel naar dat de leerlingen meer op het bijwonen van preeken dan op het ontvangen van de H. Sacramenten aangewezen waren. Volgens art. 14 van het Reglement van 1578 was de scholaster « gehouden... ses maels siaers allen de kinderen der scholen te bichten doen leyden met de meesters, te weten op den Aschdach na twee uren, voor Paschen, Sinxen, Ons-L. Vrouwen Hemelvaert, Alderheyligen ende Kersmisse: ende op de selve vyf hoogtyden ook ten Hn. Sacrament des Autaers doen leyden, die hy daer toe verstandich ende bequaem genoech kent; ende haerlieden

(3) STEENACKERS, *La grande école*, blz. 81.

(2) Door kunste vroed, door vroedheid vroom, door vroomheid gelukkig, dat waarlijk te worden zal deze uitgelezen school u geven.

(3) STEENACKERS, *La grande école*, blz. 81.

neerstelyk leeren de manire van wel te bichten ende weerdelyk ten Hn. Sacrament te gaen ». (1) We zullen verder zien dat Jan Berchmans zich intusschen op eigen houtje, natuurlijk niet zonder Kanunnik Froymont's goedvinden, een ietwat ruimere bedeeling van de door Christus ingestelde genademiddelen had verzekerd!

Ons studentje werd zeer waarschijnlijk bij de Tertia-Klas ingedeeld. Hoofdzakelijk gebruikte men daar voor het onderwijs: de latijnsche spraakleer van Simon Verepaeus, een boek met « spreuken » en brieven van Cicero, Virgilius' Herderdichten, de brieven van Ovidius, en het Grieksche Rudimenta-boekje van den beroemden Diestenaar Nicolaus Cleynaert. Van het onderwijs in het grieksch kwam echter niet bijster veel terecht. Na drie jaar de school te hebben gevolgd, kon Jan, zonder der waarheid afbreuk te doen, getuigen dat hij nog altijd in grondige onwetendheid verkeerde omtrent Hellas' heerlijke taal!

Als knecht-student heeft Berchmans het zeker niet onder de markt gehad. Met jongens naast zich in hetzelfde huis die niets anders te doen hadden dan te leeren en zich te laten dienen; die hun avondwerk maakten terwijl hij boodschappen liep in de stad, en hun lessen herhaalden terwijl hij de van Roontjes naar de kerk bracht; die speelden terwijl hij met z'n meester uit moest; — wien zou het verwonderen had Joannes soms bitterheid of jaloerschheid voelen binnensluipen in zijn hart? — En toch, niets wat daarnaar zweemde werd ooit in hem opgemerkt; nimmer verkromp de glimlach op zijn wezen tot den grijns van den ontevredene... Hoe dat knechtje echter moet gewoekerd hebben met zijn tijd, om ook als student zoo 'n flink figuur te maken! Iedereen wist dat Jan, als hij met zijn meester in de stad moest, zijn klasboek meedroeg onder de plooien van zijn grauwen studentenmantel en onderweg, terwijl alles in de drukke smalle straten van Mechelen tot afleiding stemde, zijn geheugenles herhaalde; en dat hij, wanneer hij aan tafel moest dienen, zijn Verepaeus of zijn Cicero op den hoek van de schouw klaarlegde, om ze dadelijk bij de hand te hebben als de gasten een oogenblik zijn diensten konden missen; — maar weinigen slechts zullen geweten hebben hoe hij gere-

(1) *Ibidem*, blz. 79.

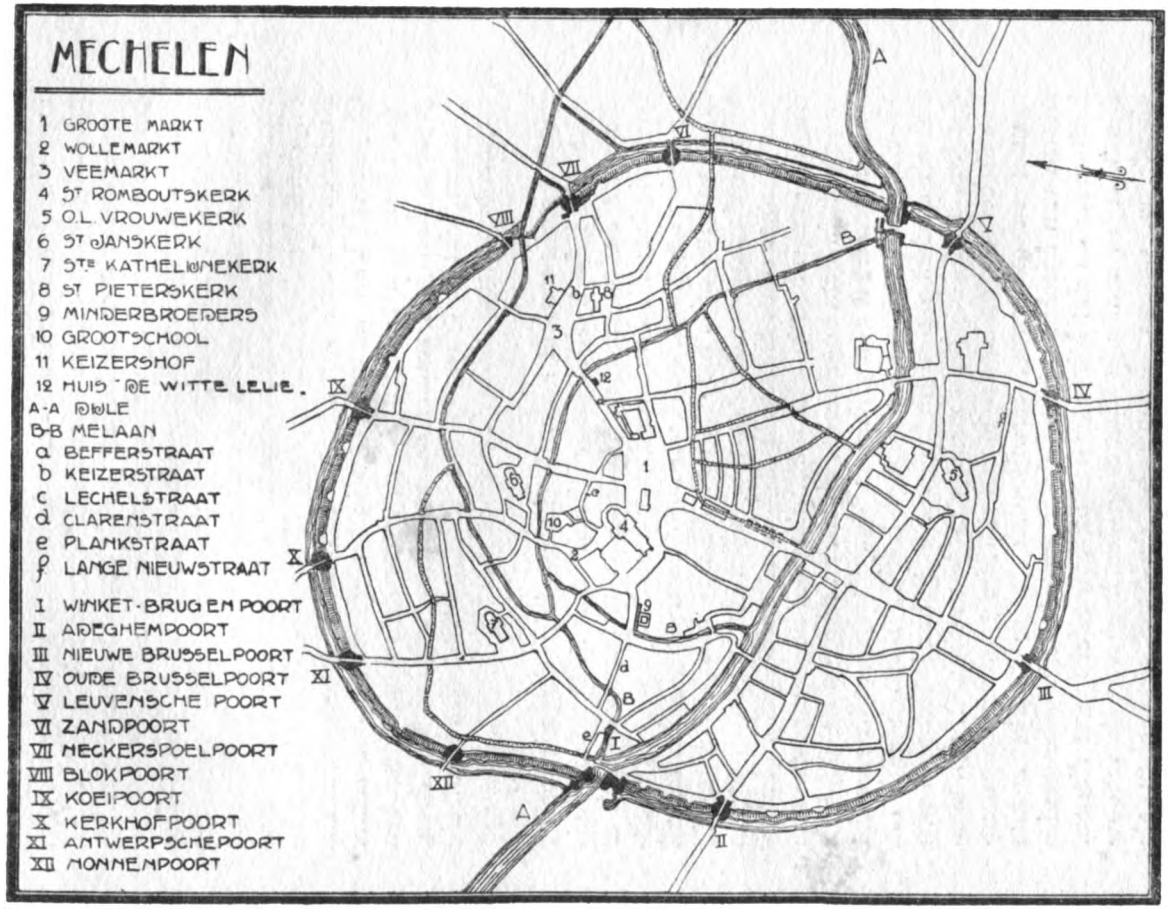
MECHELEN
1 GROOTE MARKT
2 WOLLEMARKT
3 VEEMARKT
4 ST ROMBOUTSKERK
5 O.L. VROUWEKERK
6 ST JANSKERK
7 STE KATHELIJNEKERK
8 ST PIETERSKERK
9 MINDERBROEDERS
10 GROOTSCHOOL
11 KEIZERSHOF
12 HUIS TE WITTE LELIE.
A-A DIJLE
B-B MELAAN
a BEFFERSTRAAT
b KEIZERSTRAAT
c LECHELSTRAAT
d CLARENSTRAAT
e PLANKSTRAAT
f LANGE NIEUWSTRAAT
I WINKET-BRUG EN POORT
II ARGHEMPOORT
III NIEUWE BRUSSELPOORT
IV OUDE BRUSSELPOORT
V LEUVENSCHE POORT
VI ZANDPOORT
VII MECKERSPOELPOORT
VIII BLOKPOORT
IX KOEIPOORT
X KERKHOFPOORT
XI ANTWERPSCHEPOORT
XII MONNEMPOORT

(PL. 9)

MECHLIN, or MALINES the Capital of one of th. ten Provinces of the Netherlands in BRABANT an Archbishoprick, situated upon ŷ DYLE.

(PL. 10)

(PL. 11) MECHELEN IN DE XVIde EEUW.

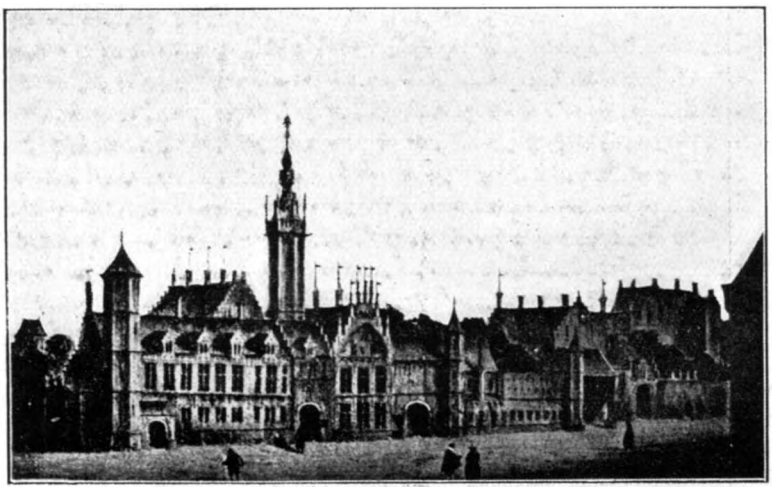

(PL. 12) HET KEIZERSHOF IN 1530

geld op zijn nachtrust verhaalde wat zijn dagwerk hem ontstal, en dikwijls tot laat in den nacht bij een walmend kaarspitje, de oogen vol slaap en soms rillend van de kou, aan zijn latijnsch opstel zat te werken.

Al zijn ons, om begrijpelijke redenen zooals verder blijken zal, door Rector of meesters van de Grootschole geen getuigenissen verstrekt geworden over Berchmans, toch mogen we gerust aannemen, dat zij wel nimmer in de gelegenheid zullen verkeerd hebben hem « na syn verdienste, met woorden, plamaet, oft roede te castyen »; evenmin als zij hem in gebreke zullen bevonden hebben, wanneer ze, volgens de methode hun door Art. 12 van het Reglement aan de hand gedaan, somtijds de jongens na school « van achter volgden, oft op haar onversienste iwers verwachten, om te besien oft zy ook onderhouden de civiliteyt der maniren haer geleert ende geboden; ende oft zy ook Latyn tsamen spreken ende andere leges morales onderhouden ». — Veeleer zouden we denken dat, waar hun werd aangeraden: « dit point met imant vande scholieren te doen onderhouden onder de jongers die tsamen lanx eenen wech oft strate thuys gaen, om door dese middelen haerliden in officie te houden » (1), Jan Berchmans daarvoor wel op de eerste plaats in aanmerking zal gekomen zijn voor de « jongers », die in of om de Befferstraat woonden!

Ja, de Grootschole mocht roemen op zulk een leerling. Rector en ondermeesters straalden van genoegen om de schitterende resultaten door het knechtje van mijnheer Froymont behaald. Het kwam er immers op aan de reputatie van de school op te houden tegenover sommigen, en wel van de aanzienlijksten onder de burgerij, die haar methodes verouderd achtten, en daarom alle mogelijke pogingen in het werk stelden om een Jezuïetencollege in de stad te krijgen.

De krijgshaftige orde, door den Baskischen ridder Inigo de Loyola gesticht, had zich reeds zeer vroeg in de Nederlanden gevestigd. Haar trok vooral aan: de uit geestelijk-strategisch oogpunt zoo gewichtige ligging van het land tusschen Engeland, Frankrijk en Duitschland; met daarbij het aantal en het gehalte van de roepingen, die het kort-

(1) STEENACKERS, *La grande école*, blz. 79.

stondig verblijf te Leuven van eenige uit Frankrijk verdreven Jezuïeten voor hun Sociëteit had verwekt. De stugge Alva bejegende haar doorloopend met argwaan: alles, wat niet zuiver Spaansch was, leek hem verdacht. Maar de slagvaardigheid, waarvan de nieuwe orde weldra blijk gaf in den strijd tegen de ketterij, won het vertrouwen van de opvolgende landvoogden, die vanaf Alexander Farnese op alle mogelijke wijze haar verspreiding in de hand werkten. Van alle kanten kwamen zich nu uit de Zeventien Provinciën adellijke jongelieden en eenvoudige volkskinderen aanmelden, om in de « militia » van Ignatius onder « Christus' standaard » te dienen. In 1611 was het aantal harer leden zoozeer toegenomen, dat de Nederlandsche Provincie « om haere grootte, nae het goet-duncken van den Archs-hertoghe Albertus, in twee ghespleten, ende d'eene van die de Duytsch-, d'ander de Walsch-Nederlandtsche (in ghevolgh van de taelen die 'r ghebruyckt worden) ghenoemt is ». (1)

Het Noviciaat van de « Duytsch-Nederlandtsche » of Vlaamsche Provincie werd in hetzelfde jaar 1611 naar Mechelen overgebracht. De Aartshertogen Albrecht en Isabella hadden daar de uitgestrekte gebouwen van het Keizershof, het oude paleis van de beide Margareta's, waar Keizer Karel zijn jeugd in doorgebracht had, ter beschikking van de orde gesteld.

Nu de Jezuïeten toch in de stad waren, konden ze ook wel een college openen, meenden velen. Mgr. Hovius, die de novicen van het Keizershof meer dan eens « z'n Benjamins » had genoemd, liet daartegen aanvankelijk geen bezwaren gelden. Toen sommigen echter als hun gevoelen ten beste gaven, dat de Grootschole nadien gerust mocht verdwijnen, maakte zulks begrijpelijkerwijze in hooge mate den onwil van den Aartsbisschop gaande. De oude inrichting, waar hij vroeger zelf had gedoceerd, lag hem nu eenmaal te zeer aan het hart, dan dat hij zoo maar zonder meer in haar verdwijning kon berusten. Hij dreigde, indien het ooit zoover kwam, zijn bisschopszetel naar Brussel te zullen overbrengen! De Grootschole bleef natuurlijk bestaan. Een ander gewichtig bezwaar tegen het te stichten college was intusschen Mgr. Hovius vóór den geest gekomen. De Grootschole had tot nog toe een aanzienlijk contingent roepingen voor

(1) *Afbeeldinghe van d'eerste Eeuwe*, blz. 535.

zijn Seminarie opgeleverd. Was het niet te vreezen, dat vele leerlingen van de school naar het collège zouden overgaan, en daar « door hantise van de Paters mochten ghetrocken worden tot hunne Religie ? » (1)

Dit alles kon niet beletten, dat de onderhandelingen, welke sinds 1613 tusschen den Magistraat van Mechelen en den E. P. Provinciaal van de Nederlandsche Jezuïeten-provincie werden gevoerd, in Mei 1615 tot een gunstig resultaat leidden.

Het nieuws dat de Jezuïeten nog ditzelfde jaar hun college zouden openen, zette heel de stad in rep en roer. Zooveel uiteenloopende belangen en belangetjes werden door de nieuwe inrichting geschaad of gevorderd, dat voor- en tegenstanders zich door hun ijver voor wat zij respectievelijk de goede zaak achtten tot hartstochtelijke en voor de andere partij kwetsende verklaringen lieten verleiden. De ontstemming van meesters en beschermers van de Grootschole groeide tot verbittering, toen bij het ingaan van het nieuwe schooljaar bleek dat een aanzienlijk deel hunner leerlingen naar het college was overgegaan. Aan beide kanten schijnt het bij deze gelegenheid aan den noodigen tact ontbroken te hebben, om den nu eenmaal onvermijdelijken naijver tusschen de twee inrichtingen binnen de perken van een zekere bescheidenheid te houden. Ouders en leerlingen werden het voorwerp van een niet altijd te billijken competitie. School en collège maakten stemming tegen elkaar, en de studenten van beide inrichtingen vochten het pleit uit op straat ! Het kwam zoover dat de Aartshertogen tusschen beide moesten komen. Op hun aandringen werd ook aan de Grootschole door de stad een jaarlijksche toelage van 1.000 gulden toegestaan, zooals reeds vroeger voor het college was geschied; terwijl een ordonnantie de voorwaarden van aanneming in en overgang tot College of Grootschole vaststelde. Om den gestoorden straatvrede te herstellen werd o. a. in de ordonnantie opgenomen : « Die Mrs. van beede syden sullen vrintschap, ende correspondentie met elckanderen houden, eenen goeden yver in de Jonckheyt verwecken, ende neestelyck gaede slaen, dat die discipline niet twistich en worden, oft met kyven oft met vichten onrust in stadt maecken, ende

(1) STEENACKERS, *La grande école*, blz. 63.

ingevalle sulx geschiede, sullen die Autheurs sonder dissimulatie gestraft worden tot exemple van andere ». (1)

Jan Berchmans was een van de studenten die de Grootschole voor het College hadden verlaten; en het heeft er al den schijn van dat de strijd niet het minst om zijn persoon werd gevoerd. — Zoodra Jan vernomen had dat er een Jezuïetencollege kwam, had hij zijn voornemen te kennen gegeven zich bij de Paters als leerling te laten inschrijven. Wat hem tot dit besluit dreef? Niets anders dan het verlangen zich de beste wetenschappelijke en godsdienstige opleiding te verzekeren. Nergens meende hij die beter te kunnen verkrijgen dan in de scholen dier Paters, wier onderwijs aan de moderne eischen was aangepast en alom als het beste werd geroemd. Zeker dacht hij er toen nog niet aan zich bij hun Orde aan te sluiten, zooals hij zelf later uitdrukkelijk verklaarde. Wel had hij reeds een groote vereering opgevat voor de Jezuïeten, wier heldhaftig strijden en sterven in Engeland (2) rond dien tijd overal de bewondering van de katholieken gaande maakte. Wij mogen verder aannemen dat God den heerschenden smaak als een middel gebruikte, om zijn aandacht daarheen te richten, waar voor hem zooveel genaden van heiliging waren weggelegd.

Intusschen zou hij niet zoo maar voetstoots van meesters kunnen veranderen. Heftig verzet wachtte hem vanwege Rector van Ophem, terwijl zelfs Mgr. Hovius duidelijk zijn ontstemming blijken liet. Ook kanunnik Froymont, overigens volstrekt geen Jezuïetenvriend, stond in dezen aan de zijde van den Aartsbisschop, terwijl nog van andere kanten pogingen in het werk werden gesteld om den veelbelovenden leerling in de Grootschole te houden.

Te Diest had men alleen oog voor het geldelijk-nadeelige van den ruil: als Jan de school van den Aartsbisschop verliet, kon deze hem natuurlijk later geen studiebeurs bezorgen aan de Leuvensche universiteit. Vader Berchmans was dadelijk naar Mechelen overgekomen, en deed al wat

---

(1) STEENACKERS, *La grande école*, blz. 65.

(2) Tusschen 1595 en 1615 stierven 11 Engelsche Jezuïeten den marteldood. — Pas den 10en Maart 1615 was te Glasgow Pater John Ogilvie na gruwelijke folteringen terechtgesteld. Hij werd zalig verklaard den 22en December 1929.

hij kon om zijn zoon van z'n heilloos besluit af te brengen. Doch Jan wist met vader te praten, hem te bedaren.

Het financieele bezwaar, dat een oogenblik dreigde zijn plannen te verijdelen, viel trouwens ten slotte van zelf weg, aangezien Pater van Maelcote, de prefect van het Jezuïetencollege, wien vader Berchmans zijn nood ging klagen, beloofde er voor te zullen zorgen dat Jan zijn beurs niet missen zou. Daarmede was het pleit beslist. Jan mocht bij de Jezuïeten op school. Een van zijn leeraars daar, Pater De Greeff, schreef later: « Jan Berchmans ging van het bisschoppelijk college over naar het onze, niet zonder de ontevredenheid van zijn meester en den Rector gaande te maken, waardoor een groote klove tusschen beide inrichtingen ontstond ». (1)

Later zou hij er het werk der Voorzienigheid in erkennen, die hem, spijts allen tegenstand van weldoeners en dierbaren, daar had gebracht waar God hem wachtte.

Ook Frans Boels ging naar het Jezuïetencollege over.

---

(1) VANDERSPEETEN, *Vie...*, Bijlage XVI.

IX. Nieuwe Leeraars

Voortaan gingen Jan en Frans om zich naar school te begeven den anderen kant van de Bëfferstraat uit in de richting van Neckerspoel. Van af de straat, voor de deur van Kanunniks' woning, zag men de oude gebouwen van het Keizershof, met daarnaast het door dë Paters reeds in 1613 aangekochte huis van Wachtendonck, waarin de klassen waren ondergebracht.

Als Rector stond aan het hoofd van het college Pater Antoon Sucquet. In 1611 was hij uit Antwerpen naar Mechelën overgekomen om er het Noviciaat te stichten, dat hij ook nu nog bestuurde. De rechte man op de rechte plaats! Telg van een bekende Mechelsche familie, waarvan menig lid een verantwoordelijken post in de regeering der stad had bekleed, — zijn vader, de Heer van Sevenplancken en Crayenhoven was pensionaris — kon hij met eenige kans van slagen zich bevlijtigen de tusschen beide onderwijsinrichtingen ontstane klove te dempen.

Hij mocht zich ondertusschen verheugen over het aantal en het gehalte van de leerlingen, die zich in de zalen van het huis van Wachtendonck rond de nieuwe meesters verdrongen. Kinderen van adellijken huize of eenvoudige burgerjongens, allen waren blijkbaar bëzield met het verlangen zich de zoo hooggeroemde nieuwe methodes der Paters ten nutte te maken.

Nieuwe methodes, inderdaad! Men heeft zich soms met een zekere geringschatting uitgelaten over het stelsel van aanmoedigen en prijzen, waarmede de Jezuïeten den wedijver hunner leerlingen gaande maakten; alsof wedijver noodzakelijk in naijver ontaarden moest! Hun overtuiging

was het echter, dat « 'n edele geest zich licht door wedijver tot iets groots laat verleiden », (1) en het succes van hun onderwijs was in niet geringe mate te danken aan het oordeelkundig gebruik-maken-ten-goede van die allermenschelijkste aller hartstochten: de eerzucht. Een groot vertrouwen in de menschelijke natuur, zooals dit in den Renaissancetijd algemeen opgeld deed, lag aan heel dit systeem ten grondslag. Ook op dat punt waren de Jezuïeten één levende tegenstelling met hun latere bestrijders, de Jansenisten.

Te Mechelen, als overal elders, werden de klassen verdeeld in twee kampen: Romeinen en Carthagers. Aan het hoofd van elk leger stond een « Imperator » of generaal met zijn staf; ieder student had zijn tegenstander in het andere kamp, die hem elk oogenblik ten strijd kon opvorderen over Grieksche werkwoorden, Latijnsche verbuigingen, vragen uit den Catechismus, enz. Om de trouw van de troepen aan hun generaal te verzekeren, en om zoodoende aan de beste leerlingen van de klas een zeker overwicht over de anderen te verschaffen, werd aan de Imperatoren soms toegestaan amnestie van schoolstraffen te verleenen aan bizonder verdienstelijke krijgers. Om de maand werd, naarmate der bekomen uitslagen, de generale staf vernieuwd...

Jan Berchmans en Frans Boels waren tot de hoogste klas, de Rhetorika, toegelaten. Daar oefende men zich in de Latijnsche welsprekendheid volgens de voorschriften van Cicero's meesterwerk « de Oratore » en het rhetorika-boek van den Spaanschen Jezuïet Cyprianus Soarez. De altijd-rede-voerende Titus Livius kwam daarbij natuurlijk als illustratie te pas. Bij Seneca konden de knapen den louterenden invloed van het antieke treurspel ondergaan. Het laatste uur van den dag bekroonde het werk: dan studeerde men Grieksch.

Pater Paschasius van der Straeten, de leeraar der Rhetorika, was spoedig tot de bevinding gekomen dat er heel wat jong vernuft onder z'n auditores school. Maar het knechtje van Mijnheer Froymont overtrof ze toch allen. Jan ging geregeld met de beste plaats strijken, en stond bijna voortdurend als Imperator aan het hoofd van de klas. Zijn

---

(1) *Imago Primi Sæculi*, p. 2: « Aemulatione suorum vehementius rapitur excellens natura. »

voornaamste tegenstander was Karel van Christijnen, de zoon van den beroemden Jurist Paulus Christinaeus. Eens zelfs mocht de Diestersche schoenmakersjongen in een « concertatie » met de leerlingen van Poësis, die den « Retrosijnen » den handschoen hadden toegeworpen, de heele klas ten aanval voeren. Het kwam te dier gelegenheid tot een homerischen strijd tusschen hem en den Generaal der Poëten, Simon Hugo Scheyf, van het bekende adellijke Leuvensche geslacht ! Men hoefde geen profeet te zijn om te voorspellen wie op het einde van het jaar den eersten prijs zou wegdragen... Berchmans' studiesucces is zooveel te opmerkelijker, als men bedenkt dat hij op de Grootschole geen Grieksch had geleerd, en dit vak dus op zijn eentje moest bijwerken ; terwijl hij bovendien nog door zijn knechtenbezigheden gevaar liep gehandicapt te worden. Men vergete daarenboven niet dat zijn gezondheid ook niet van de sterkste was.

Een van zijn schoolwerken uit dien tijd, een Latijnsch-Grieksch opstel, draagt als opschrift — O, ironie ! —: « Post hilaria redeundum ad studia » : Na genoten ontspanning dient men tot de studie terug te keeren ! Voor hem zal die stelling allerminst een betoog behoefd hebben. Alsof hij ook maar een oogenblik draalde, om na zijn knechtenwerk — dat was immers zijn ontspanning — opnieuw naar de boeken te grijpen !

De andere knapen wisten wel dat Berchmans even vaardig bezem en dweil hanteerde als boek en ganzeveder, en jonge heeren van rijke familie konden vaak genoeg, als er thuis receptie gehouden werd en Kanunnik Froymont zich liet aanmelden, hun collegemakker in het voorportaal op het knechtenbankje zien zitten. — Over zijn dienstbaarheid heeft Berchmans zich echter nooit geschaamd. Niet ieder die knecht is, heeft daarom een knechtenziel ! Over heel zijn persoon en optreden lag een zekere zwier en gratie, welke iedereen voor hem innam. Hij was anders toch maar een eenvoudige Vlaamsche burgersjongen, die nooit de hoffelijkheids-training van een Luigi Gonzaga b. v. had doorgemaakt. Toch weten we dat zelfs hoogadellijke jonkers, zooals er verscheidene op het college de lessen volgden (1), graag met Jan Berchmans omgingen.

(1) In 1618 waren er, alleen op Rhetorika, drie jonge graven en één markies.

Jan was trouwens werkelijk populair. Dat kan misschien vreemd lijken, vooral in onze dagen, nu populariteit maar al te dikwijls op sportprestaties berust. Een sportheld immers was Berchmans allerminst. Heel de XVII[de] eeuw trouwens kende van sport noch den naam, noch de zaak. De Jezuïeten, die nochtans als vertegenwoordigers van het Humanisme eerder tot de vrijere richting behoorden, hadden in hun tuchtreglementen strenge straffen gesteld tegen het zwemmen, het schaatsen « en andere wintersche onbehoorlijkheden », ja, zelfs tegen het in de Nederlanden zoo volksgeliefde kaatsspel, waar dit ten minste buiten hun toezicht gespeeld werd. (1) Te Mechelen evenals elders zal het wel bij vele studenten tot den goeden toon behoord hebben, die voorschriften zoo ostentatief mogelijk te verwaarloozen, zoo lang tenminste geen prefect in de buurt was ! Jan Berchmans kregen ze echter nooit mede naar die verboden spelen. Voor het zwemmen inzonderheid toonde hij zich altijd zeer weigerachtig. Veel meer dan de roedestraf, welke op de overtreding stond, hield hem daarvan af een zeer ontwikkeld gevoel voor zedigheid en kieschheid, zonder preutschheid nochtans. Wonder genoeg, de anderen verweten hem dat zich afzijdig houden van wat zij jongenspret noemden nooit. Ze voelden het en zeiden het onder elkaar : « Jan is te heilig om daaraan mee te doen. » — En toch bleef hij bij zijn medeleerlingen werkelijk getapt ! (2) Ook dat hij aan andere spelen weinig deel nam, een hebbelijkheid van uit zijn Diesterschen tijd, deed daar geen afbreuk aan. Zelfs zijn « braafzijn », een klip waar nochtans veler populariteit op strandt, werd hem door zijn schoolmakkers niet als onrecht aangerekend ! Daar werd bij gelegenheid door de Mechelsche collegejeugd wel eens te veel pret gemaakt binnen de eerbiedwaardige klasmuren, en het vechten op de straat tegen de studenten van de Grootschole ging nog altijd trouw zijn gang. De « imperator » van de Rhetorica trad daarbij echter nooit in het strijdperk. Niemand die er hem een verwijt van maakte. Dat paste immers niet bij hem. Zooals men anderen om hun fijne manieren soms aan 't bespotten ging, zoo werd Jan Berchmans juist om zijn heiligen levenswandel door ieder gezien en ontzien. Eerbied, ja, heusche

(1) Cfr. « *Instructio pro scholis Prov. Flandro-Belgicæ* » 1625.

(2) « Studiosis omnibus in deliciis erat. » verklaart Jan Van den Kerckhoven. Cfr. PONCELET, *Doc. inédits*, p. 83.

vereering voelde men voor hem. Een van zijn gezellen, later Norbertijn geworden, had een van Jans schoolwerken, een paraphrase op het Salve Regina, weten te bemachtigen. Hij hechtte er aan als een kostbare relikwie!

Niemand zou het gewaagd hebben in zijn tegenwoordigheid onkiesche taal er uit te flappen. Toen zulks in het begin eens gebeurde, was Jan dadelijk hoogrood weggegaan. Voortaan kon men zeker zijn, waar hij vertoefde, zuivere lucht in te ademen. Daar was toch één duistere ziel op het college, die in Berchmans' heiligheid een verwijt zag voor eigen wangedrag. Dat zou hij hem betaald zetten! In het geheim, natuurlijk: Jan telde te veel vrienden die het dadelijk voor hem zouden opgenomen hebben. Op een avond kwam het zoo ver, dat het laffe heerschap den tengeren knaap in het aangezicht sloeg. Jan heeft nooit een woord over het gebeurde gerept. De schuldige zelf zou het geval later bekend maken.

Hoe de Paters over zoo 'n student dachten, is niet moeilijk om raden. Een vleier of pluimstrijker was Jan echter allerminst: daar was hij te argeloos-eenvoudig voor. Maar als het er op aan kwam om een dienst te bewijzen, liet hij zich dadelijk vinden. « Net de engel van Tobias »! lachten de Paters. Ook in zijn dienstbetoon zelf lag niets gezochts of gemaakts; alles was echt en recht. Pater Cools, leeraar der Poësis, en bestuurder van de Congregatie, waartoe Berchmans een van de eersten was toegetreden, had heel wat staaltjes kunnen vertellen van zijn ondernemende gedienstigheid bij het inoefenen van tooneelstukken. Want daar werd natuurlijk voor gezorgd, door groote publieke tooneelopvoeringen, magistraat en burgerij voor het College te interesseeren. Tevens werd daarmede aan de studenten gelegenheid gegeven hun talenten te laten gelden. (1) Het was echter niet altijd een makkelijk baantje voor den Pater, die met het aanleeren van het stuk was belast, die jongens-met-knuisten in bedwang te houden! Jan gaf ook in dezen het voorbeeld: had de Pater stilte geboden, dan zweeg hij.

(1) Vondel zou later in zijn « Tooneelschild » als volgt over het Jezuïetentheater getuigen: « Al de wereld gewaagt van de geschiktheid en bekwaamheid der Sociëteit in het manieren, regelen, en zedevormen der leergierige jonkheid, hetwelk zij mede uitwerkt door godvruchtige en stichtelijke tooneelspelen, en tooneeldansen, wijd afgescheiden van lichtvaardigheid en bederf van zeden bij haar ten hoogste gehaat. »

Nog mooier: toen P. Cools een paar kereltjes uit de lagere klassen, echte kwelduiveltjes, maar niet de baas kon worden, nam onze Jan ze voor zijn rekening; en onder zijn zachte hand bogen de muitzieke hoofdjes dra gedwee. Nu, hij had aan de van Roontjes de noodige vooroefening gehad! Voortaan werd hem toevertrouwd de kleintjes in te oefenen.

Te Mechelen evenals te Diest ontpopte zich Jan Berchmans als vurig tooneelspeler. Opvallend is het hoe hem steeds de mooiste rollen werden gegeven. Van Stiphout liet hem voor Daniël spelen; te Mechelen trad hij eenmaal op in de rol van de H. Martelares Nathalia. Voor de groote publieke tooneelopvoering, die op 5^{en} Juli 1616 voor Magistraat en Burgerij zou plaats hebben, had men als stuk gekozen een « blij-eyndigh treurspel » van Sint Hendrik en Sinte Cunegonde. De « Studiosi Rhetoricæ » zouden het stuk voor het voetlicht brengen. De Keizer Hendrik-rol kon moeilijk aan iemand beter gegeven worden dan aan den Imperator van de klas, die trouwens in zake tooneelspel zijn proefstuk niet meer behoefde te leveren. Jan had het aanbod dankbaar aanvaard. Hij hield niet van complimenten; de rol beviel hem werkelijk en hij hoopte er iets goeds van terecht te brengen. Bij de 500 verzen had hij reeds van buiten geleerd, toen men bij een van de repetities tot de bevinding kwam, dat zijn stem te zwak was om zoo 'n zware rol in open lucht vol te houden. Daar was nu eenmaal niets aan te doen: Keizer Jan werd onttroond! Een oogenblik kleurde hij toen hem de mooie rol ontnomen werd. Hij had er zooveel van verwacht, en voelde nu zooveel te dieper de ontgoocheling. Dit gebeurde namelijk in dien tijd, toen hij zijn ziel op het hoogste gezet, en door gelofte zich tot het kloosterleven verplicht had. Daarom ook was hem de Keizer-Hendrik-rol zoo lief, omdat er in voorgesteld werd hoe de vrome vorst gelofte van kuischheid aflegde... Geen enkel spijtig woord liet hij zich echter ontvallen; hij bracht het offertje, en was weer gelukkig. En, dit is heerlijk: met zooveel toewijding speelde hij het kleine rolletje dat hij in de plaats kreeg, dat het een succes werd. Jaren nadien leefden er nog menschen in Friesland, die, op het prentje van den in geur van heiligheid te Rome overleden jongen Jezuïet, den wonderen knaap herkenden, die in het stuk van Sint Hendrik en Sinte Cunegonde zoo mooi had gespeeld!

X. Maria's knaap

Waren de Jezuïeten op nieuwe leermethodes bedacht geweest, om het ideaal van de oude Humanitas nader te brengen tot de hun toevertrouwde knapen, ook in de godsdienstige opvoeding van de jeugd hadden ze, gezien den nieuwen nood der tijden, beslist naar nieuwe middelen gegrepen.

Op de eerste plaats werd er gezorgd voor degelijk godsdienstonderricht. Typisch daarvoor is dat de schoolconcertaties altijd moesten beginnen met een vraag uit den Catechismus; wie daarop het antwoord schuldig bleef, verloor het dubbel aantal punten. (1) Verder kwamen op den rooster der schoolwerkzaamheden heel wat uren voor eigenlijk gezegde godsdienstoefeningen in aanmerking. Elken morgen, na school, woonden alle studenten te 10 uur de Heilige Mis bij. Eens in de maand werd klas na klas te biechten geleid. Aangedrongen werd op veelvuldig, d. i. op zijn minst maandelijks communiceeren. 's Zaterdags-namiddags bad men in elke klas de litanie van O. L. Vrouw. Op de feestdagen hielden de leeraars een toespraak van een half uur over zeer practische onderwerpen, als bv.: biecht, Eucharistie, Misoffer, gewetensonderzoek, manier van opstaan en slapengaan, overweging van Christus' Lijden, zuivere meening, geestelijke lezing, bijwonen van Vespers en andere goddelijke diensten, enz. (2) Maar het groote middel om de jongens tot model-christenen op te voeden, was ze onder

(1) Cfr. « *Ratio Stud. Prov. fl.-Belg.* » van 1625, waarin nader omschreven werd wat reeds lang in de colleges gebruikelijk was.

(2) *Ibidem.*

Maria's bescherming als in een keurbende te scharen in de Congregatie (ook wel Sodaliteit of Broederschap geheeten). Te Rome door Pater Jan Leunis, een Nederlander, in 1563 gesticht, werd de Congregatie door een ander Nederlander, Pater Frans Coster (Costerus), in de Dietsche en Duitsche gouwen verspreid. Het door P. Coster uitgegeven « Libellus Sodalitatis », in het Nederlandsch: « Het Boecxken der Broederschap », heeft aan ontelbare knapen den weg tot de Christelijke mannelijkheid gewezen. Tegen het einde van de XVI[de] eeuw was de Congregatie een van de essentieele vormingselementen op de Jezuïetencolleges geworden. « De vruchten diese voort brenghen » — zoo schrijft een tijdgenoot — « zijn ongheloofelijck vele... Hier door worden de sonden ghebannen, de quade perten uytgheroeyt, ende allerhande manierlijcke deugden ingheplant. » (1)

De Congregatie ademde een zeer krijgshaftigen geest. Hare leden achtten zich, als knapen en ridders der Reine Maagd, geroepen hare eer tegen den laster der ketterij te verdedigen. De Protestanten voerden immers in hun vaandel naast het « Los van de Moeder-Kerk! » het « Weg met de Moeder-Maagd! », en waar zij de baas werden, gold hun beeldstormersbedrijf altijd op de eerste plaats Haar, die zij schennend « Maayken Timmermans » noemden. — « Dese blasphemiën » — zoo schreef P. Coster in de inleiding van zijn « Boecxken » — « en moeten de Christenen niet door den vinger zien; bysonder de neerstighe ionckheyt, die alle haer diligentie, arbeyt en neersticheyt daar toe brengen moeten: datse de Maiesteyt van de Moeder Godts van dese godloose ende boose lasteringhen bevrijden, ende dat se de ghemeyne Coninghinne en Vrouwe des Wereldts, met sulcke digniteyt en weerdicheyt ghelijck dat behoort, loven, prijzen en eeren! »

Toen dan de Paters te Mechelen een Congregatie wilden oprichten, had Berchmans een van de eersten aan den Bestuurder, P. Adriaan Cools, zijn naam opgegeven. Een jonge innemende Jezuïetenfiguur, die Pater Cools! Van Gouda geboortig, was hij eerst vóór drie jaar, na een zeer bewogen roepings-geschiedenis, in de Sociëteit getreden, en telde thans nog maar twintig jaar. Wat hem echter in 1615 nog aan levenservaring en beproefde menschenkennis

(1) *Afb. van d'eerste Eeuwe* bl. 233.

ontbrak wist hij te vergoeden door de jeugdige bezieling van zijn woord. Anders had men hem toch niet tot leeraar in de Poësis benoemd! Aangezien hij echter nog geen priester was, hebben we reden om aan te nemen, dat hij zich in zijn toespraken tot z'n congreganisten hoofdzakelijk zal gehouden hebben aan de algemeene opwekkingen, waarvan het « Boecxken der Broederschap » het programma aangaf. Altijd toonde hij zich echter bereid om in het bizonder aan zijn jongens leering en leiding te verstrekken. In het begin van elke maand ging Jan Berchmans zijn bestuurder raadplegen omtrent de nieuwe oefeningen, waarmede hij de Heilige Maagd en den patroon der maand, die volgens gewoonte aan elk congreganist werd aangewezen, zou vereeren; hoe hij de maandelijks voorgestelde deugd zou beoefenen; wat er in zijn gedrag te verbeteren viel; enz...

We kunnen ons een vrij juist gedacht vormen van de godsdienstoefeningen, welke Berchmans er te Mechelen als Congreganist op na hield. Dagelijks bad hij tenminste één rozenhoedje met daarenboven het zoogenaamde Mariapsalterion van den H. Bonaventura. Sinds lang had hij de gewoonte aangenomen van de wekelijksche biecht en de tweewekelijksche communie, terwijl hij ook op de kerkelijke feestdagen en de Lieve-Vrouwe-dagen tot de Heilige Tafel naderde. Meestal bracht hij dan den voormiddag in vrome dankzegging door. Op Zon- en feestdagen hoorde hij 's morgens vroeg twee, soms zelfs drie missen, waarschijnlijk in de vlakbijgelegen oude Sint-Pieterskerk, en verzuimde daarenboven nooit de plechtige hoogmis in de Sint-Rombouts. Daar woonde hij ook 's namiddags vespers en preek bij, te welker gelegenheid hij mijnheer Froymont met zijn zilveren Cantor-stok het koor der Kanunniken kon zien aanvoeren. — Een van Joannes' overige godsdienstoefeningen noopt ons hier tot een korte uitweiding. Mechelen ging groot op zijn Kruisweg. Een van de oudste na dien van Leuven, was hij omstreeks 1515 aangelegd langsheen den weg, die van de Groot-brug door de Adeghemstraat naar de Heilig Kruiskapel van Battel leidde; en telde zeven staties, opgericht volgens de aanduidingen en de afstanden welke Pieter Sterckx in 1500 te Jerusalem zou hebben opgenomen. In 1580 werd die Kruisweg door de Geuzen verwoest. Reeds in 1589 echter werd door de zorgen van den Pastoor en de Kerkmeesters van O. L. Vrouwe-Kerk,

ditmaal binnen de veilige stadsmuren, een nieuwe kruisweg opgericht. — « Hij begon in S. Rombautskerk; van daar ging men naer de Minderbroederskerk, daar eene statie was, en van daer tot de Arme Claren, daer insgelijks een statie was opgericht; voorders ging de weg langs de Clarenstraet, Beggaerdenstraet, Plankstraet, de Winketbrug, over de Vesten tot aan de Oude Brusselsche Poort, en van daer door de Lange Nieuwstraet, tot op het kerkhof van O. L. Vrouw, waer eenen Kalvarieberg was... De weg eindigde in de kerk voor het H. Graf ». (1) — Elken Vrijdag avond legde Berchmans blootsvoets den vrij langen weg tusschen de staties af. Om zulks voor de menschen te verbergen, had hij van een paar oude schoenen de zolen uitgesneden. Alleen Boels was er achter gekomen — hoe wilt ge zoo iets ook voor uw kamergezel verborgen houden! — en zou het later uitbrengen. Ook bij gelegenheid van sommige plechtige ommegangen, als b. v. op de Kruisdagen, maakte Jan van dit eigenaardig soort schoeisel gebruik.

De meeste van deze oefeningen verrichtte Berchmans reeds toen hij nog op de Mechelsche Grootschole studeerde. Als Congreganist nam hij daarenboven de gewoonte aan, elke maand een dag in afzondering door te brengen, om door gebed, gewetensonderzoek en geestelijke lezing zijn ziel weer tot edelmoedigheid te stemmen. Dat was de maandelijksche recollectie, welke de Jezuïeten aan hun Congreganisten en biechtkinderen zoo sterk plachten aan te bevelen. — Verder zal Joannes zich vooral ten nutte hebben gemaakt de opleiding tot het inwendige, overwegende gebed, welke in de Sodaliteit werd verstrekt. Het « Boecxken der Broederschap », dat hij zeer waarschijnlijk als kerkboek heeft gebruikt, gaf immers een reeks meditatiën over: de vier uitersten, het Onze Vader, het Weesgegroet, en het Symbolum des Geloofs; en bevatte verder nog zeven overwegingen over de Hoofddeugden in verband met 's Heeren Leven en Lijden. Die zeven overwegingen had Pater Coster, behoudens enkele wijzigingen, overgenomen uit de werken van zijn heiligen Ordesgenoot Petrus Canisius. Aangezien die zelfde overwegingen van Canisius aan den H. Aloysius van Gonzaga in de wereld voor het eerst een vaste leiding gaven

(1) SCHOEFFER, « *Hist. Aanteekeningen rakende de Kerken... der stad Mechelen* », bl. 370.

voor het overwegend gebed, komt men tot het onverwachte besluit, dat beide jeugdpatronen voor een gedeelte aan den heiligen Nijmegenaar hun inwijding in het mediteeren zouden te danken gehad hebben.

Sterker nog dan te Diest voelde Jan zich te Mechelen getrokken tot eenzaamheid en gebed. Luidruchtig spel en verzet, zooals jongens van zijn leeftijd zich dit veroorloven, kon hem niet bekoren. Als b. v. 's Vrijdags de overige knechten voor de deur van de kapittelzaal op hun heeren wachtten, en met boert en kortswijl den tijd verdreven, trok Jan zich terug in de kerk, en knielde er neer in gebed voor het altaar van de H. Maagd. (1) Liefst ging hij ter ontspanning met de van Roontjes, ook wel met mijnheer Kanunnik, uit wandelen langs de Dijle; en ook hierbij werd zijn voor indrukken zoo ontvankelijk gemoed vooral tot godsdienstige emoties gestemd. Zoo vermaakten de kinderen zich met den mooien engelschen waterhond van Mijnheer Froymont een in de rivier geworpen stuk hout te doen aanbrengen: een beetje brood was de belooning. Jan zag er gelegenheid in om op te merken: « Zie nu toch! Voor een stuk brood is die hond tot alles bereid wat men van hem maar verlangt. Hoe moeten wij dan niet klaar staan om te handelen naar Gods wil, die ons de eeuwigheid tot loon heeft toegezegd »! (2)

Hij zag God in alle zaken. Uit eigen aandrang, of op aanraden van zijn zielbestuurders, oefende hij zich om voortdurend al zijne handelingen in Gods tegenwoordigheid te verrichten. Alles wat hij deed of ook maar dacht, was tot Gods meerdere eer en glorie bedoeld. Wel moet hem de Genade op bizondere wijze bijgestaan hebben, dat hij al die oefeningen, welke anders aan novicen dagwerk verschaffen, zonder hinder voor gezondheid of studiën kon volbrengen! God leidde hem reeds toen langs ongewone wegen... Meer dan eens verrasten hem kanunnik Froymont of andere huisgenooten, terwijl hij in een hoek van zijn kamertje, achter

---

(1) Daar werden in de Sint-Rombauts verscheidene Maria-beelden vereerd: in de eerste plaats dit van O. L. Vrouw van Mirakel ; verder nog een beeld van O. L. Vrouw van Scherpenheuvel in de Sacramentskapel ; het beeld van O. L. Vrouw de Concordia in een van de zijbeuken; en het beeld van O. L. Vrouw van Zellaer, in de kapel achter het koor. Berchmans had dus de keus! (Cfr. STEENACKERS, *Le chanoine de Froidmont*, blz. 24 en 25.)

(2) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 57.

(PL 14) TITELPLAAT VAN " DEN WECH... „

(PL. 15) " CHRISTUS-NAVOLGING „

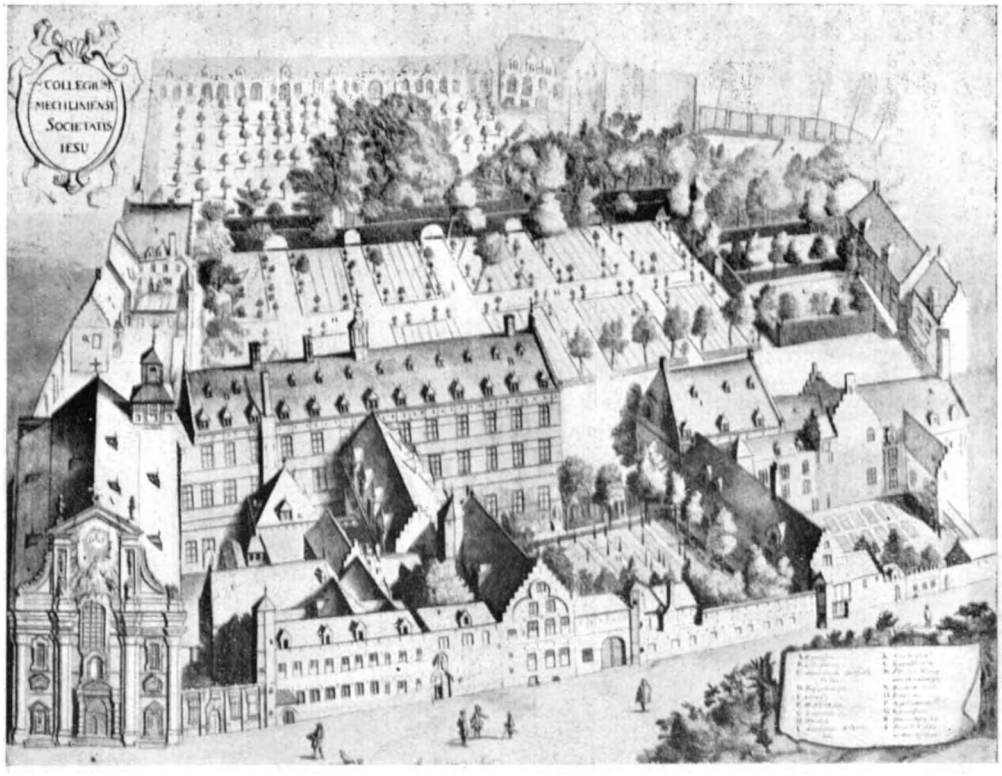

(PL. 13) MECHELEN: NOVICIAAT EN COLLEGE DER JEZUÏETEN (Volgens SANDERUS, *Chorographia sacra Brabantiae*. — 1726.) Het noviciaat was ondergebracht in het rechtsche gebouwencomplex ; de klassen lagen achter de kerk. Tusschen beide, op den voorgrond, spreekkamers en congregatiekapel ; daarachter de eigenlijke kloostergebouwen, welke evenals de kerk dagteekenen van na Berchmans.)

de deur, geknield in gebed verzonken lag. Meer dan eens ook bevond Frans Boels, zijn kamergezel, dat hij tot elf uur 's nachts, half gekleed, op zijn bloote knieën, vóór zijn bed zat te bidden. Een paar keeren was hij zelfs, door den slaap overmand, voorovergevallen en zoo blijven liggen!

De eigenlijke zieleleiding, welke P. Cools hem niet verstrekken kon, aangezien hij nog geen priester was, vond Jan intusschen bij zijn leeraar in het Grieksch, tevens zijn Biechtvader, P. Antoon De Greeff. Deze leerde Joannes kennen als een heilig idealist, die in alles op het hoogste doelde. — « Wat is het volmaaktste ? » — was de vraag die hem spontaan op de lippen kwam, als hij tusschen twee zaken te kiezen had.

Zoo streefde Berchmans te Mechelen het hooge ideaal der Maria-Congregatie na. — Zijn vurige ziel kon het goede niet voor zich alleen houden: hij werd dan ook een overtuigd propagandist voor de Sodaliteit. Wie hem te vriend wilde wezen, diende zich eerst als sodalis te laten opschrijven. Op gevaar af van weer verwikkelingen in het leven te roepen strekte zijn ijver zich zelfs uit tot de vrienden en bekenden, die hij in de Grootschole had achtergelaten. Verscheidene hunner bracht hij ertoe de vergaderingen van de Sodaliteit op het College te komen bijwonen.

Tot teeken van zijn gehechtheid aan zijn Congregatie-ideaal bad deze knaap van Maria elken morgen bij zijn opstaan: de « Oratio Sodalitatis », het gebed waarmede de Congreganist zijn opdracht aan Maria doet, — en onmiddellijk daarop: de « Professio Fidei », de geloofsbelijdenis. Tot aan zijn dood hield hij vast aan die gewoonte. Later zou hij bij den eed van trouw aan de Moederkerk en aan de Moeder-Maagd nog toevoegen: de formule zijner kloostergeloften, den eed van trouw aan zijn Roeping.

XI. Kom, volg Mij

Weken en maanden waren voorbijgegaan in opgewekt studeeren onder der Paters kundig beleid. Voor Jan Berchmans naderde het oogenblik, waarop hij, na afloop van zijn humaniorastudiën, het gastvrije huis van Kanunnik Froymont en de geleerde lessen van de PP. Van der Straeten en De Greeff zou moeten verwisselen voor een van de beroemde Leuvensche Paedagogieën: Leli, Castrum, Valck of Vercken.

Ook te Diest telde men de dagen; en vader Berchmans — sinds hij aan het hoofd van den raad der Tien was gesteld, heette hij Mijnheer de President! — kon soms zoo vergenoegd van z'n werk opkijken, over het halve deurtje van den winkel heen, de lentezon-belichte straat in: een teeken dat hij aan zijn oudste dacht, den flinken student, die welhaast, met een goede studiebeurs voorzien, naar de Universiteit zou trekken; om, na twee jaar « artes » en even zooveel Theologie te hebben gestudeerd, als een volleerd en flink geprebendeerd priester zijn loopbaan te beginnen. Het leek er beslist naar of eindelijk de goede tijd ging aanbreken voor de familie. Lijsken, zijn huisvrouw, maakte het de laatste maanden, Goddank! wat beter; en vader had er zelfs toe besloten ook zijn tweeden zoon, Adriaan, bij de Eerw. Paters Augustijnen, op studie te doen. Ja, de toekomst scheen nog heel wat te beloven.

Inderdaad, de toekomst beloofde veel, veel meer dan vader dorst droomen. Maar zijn familieplannen zou ze hopeloos in de war sturen. Jan Berchmans zou nooit aan de Brabantsche Universiteit studeeren; nooit zou hij, als rijk geprebendeerd priester de weldoener van de familie worden.

God had iets heel anders met hem voor; en God was juist bezig zijn plannen door te drijven tegen die van de heele familie Berchmans in.

Langs geheime genadewegen was de goddelijke Heiland dagelijks nadergekomen tot die reine knapenziel. Nu stond Hij voor de deur van dit jonge hart en klopte; nu klonk zijn stem zacht, maar dringend, indringerig: « Kom, volg Mij, heelemaal. »

Waar had Jan voor het eerst het nooden van die stem gehoord ? Wist hij het zelf wel ? Dat was geleidelijk gekomen, zooals alles wat des Levens is. Voor zoover hij zich rekenschap geven kon van wat de genade in hem werkte, was het hoogere verlangen in zijn ziel ontbloeid als volgt. Hij had, zeer waarschijnlijk door toedoen van zijn leeraar van Rhetorica, in handen gekregen : de « Brieven van den H. Hieronymus », welke door Petrus Canisius in 1562 voor het eerst afzonderlijk waren uitgegeven. Geschreven in een schitterend Rhetorisch Latijn, dat een student in de « Eloquentia » dubbel moest waardeeren, hadden die brieven van den heiligen woestijnbewoner twaalf eeuwen vroeger heel wat jonkvrouwelijke zielen uit de verdorvenheid van Rome naar de eenzaamheid gelokt. Berchmans was een zuster-ziel van Eustochium, Marcella, Paula, Nepotianus, Heliodorus. Ook zijn geest liet zich verrukken door het woord, dat zoovelen reeds tot de maagdelijkheid van het kloosterleven had verleid : « Wat doet gij in de wereld, mijn broeder, gij die grooter zijt dan de wereld ?... Hier bloeit de woestijn vol Christus-bloemen ; hier worden in de eenzaamheid de steenen geboren, waarmede, volgens de Apocalypsis, de stad van den grooten Koning is gebouwd ; hier leeft men nader bij God... Hier voelt men den last des lichaams niet meer ; hier kan de ziel haar vlucht nemen naar den reinen glans van hemelsche regionen ! » (1) Hoe zou een idealist als Berchmans niet onder den indruk gekomen zijn van die gloeiende opwekkingen ? Ja, het kloosterleven, waar dit alles werkelijk wordt, moest wel een zalig bestaan wezen ! Jammer, dat men hem thuis niet missen kon !... Dan las hij echter weer in denzelfden brief aan Heliodorus : « Gebiedt de H. Schrift dan niet aan zijn ouders te gehoorzamen ? Ja, maar wie ze meer bemint dan Christus, verliest zijn ziel.

(1) HIERONYMUS... *epistolae selectae*, Keulen, 1586, p. 184.

De helsche vijand heeft het zwaard getogen om mij het leven te benemen, en ik zou voor de tranen eener moeder zwichten ? Om mijn vader te believen zou ik Christus' leger verlaten ?... » (1)

Ja ! De Heer klopte aan zijn hart ; — « Kom, volg Mij, heelemaal ! » lokte zijn stem. En, waar hij ging of keerde, of hij wandelde, speelde of studeerde, die stem overstemde alle gelach, alle geluid van buiten. « Kom ! volg Mij ! »

« Wel ! Joannes, wat zijt gij voornemens later te doen ? » informeerde P. Rector eens. — « Och ! Pater, ik denk dat ik naar Leuven zal gaan, naar de Universiteit ! » klonk het eenigszins onvaste antwoord. — « Zie wel toe wat ge doet ! » — maande P. Sucquet hem aan. — « Bij de keuze van een levensstaat kan men niet voorzichtig genoeg te werk gaan. De groote zaak is : bidden, veel bidden ! » (2)

Meer dan E. P. Rector stond Pater De Greeff Berchmans, in heel deze gewichtige aangelegenheid, doorloopend met raad en daad ter zijde. Zeer dikwijls kwam Jan hem opzoeken in die dagen van overleg. Elken Zon- en feestdag naderde hij voortaan ter Heilige Tafel ; en telkens kwam hij dan in den voormiddag P. De Greeff over de groote zaak spreken. — « Maar hij had zelf te beslissen, » — had de Pater reeds gezegd — « hij had de zaak met zichzelf uit te maken ! » — Ook bij P. Cools ging hij meer dan eens om raad aankloppen. Zoo kwam dan langzamerhand voor hem vast te staan, dat God hem wel degelijk tot den kloosterstaat riep. Dat was de veilige weg ter volmaaktheid ; daar voelde hij zich heengetrokken. Neen, Gods uitnoodiging mocht hij niet afslaan.

Wat gaf hij trouwens om goud en eer, die de wereld hem bieden kon ? IJdelheid, dat alles ! Rook, die vervliegt ! Hij had het zelf uitgewerkt in een van zijn Latijnsche schoolthema's ; een elegie, vol gedachten en stijlbeelden, die zeer sterk aan Horatius herinneren :

« Want met sluipenden tred treedt nader de dood, de verwoede ;
Rooft met haar lijkhand plots al uw bezit in één greep.
Leef dus den dood indachtig, wijl hij toch regelt uw leven :
Tijden en jaren vergaan ; gaan met den vliedenden dag,

(1) *Ibidem*, p. 176.
(2) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 69, n. 1.

Gaan met het uur dat vlucht: zoo spoedt allengs heen elke leeftijd,
En is opeens voorbij, stroomend water gelijk...
Stralende schatten der aarde, verwerp ze dan moedig en blijde;
Zie, voor eeuwigen duur wacht u oneindig geluk! »

Op originaliteit kan dit vers natuurlijk geen aanspraak maken. Opmerking verdient het toch hoe een zestienjarig student, die overigens alles behalve zwaarmoedig was aangelegd, het thema van den dood en van de aardsche vergankelijkheid te behandelen wist.

Nu hij zich gewonnen gegeven had voor het kloosterideaal, moest hem al dadelijk een tweede vraag voor den geest komen: In welke orde zou hij treden? Dat werd hem nog niet zoo aanstonds helder. Het witte kleed der Norbertijnen was hem altijd vertrouwd geweest; een van zijn ooms, Paul van den Hove, was Kanunnik van Averbode, en bij Pieter van Emmerick, den « Witheer » van Tongerloo, had hij drie jaar lang het Premonstratenzer-leven meegeleefd. Ook de bruine Franciscanerpij was hem echter welbekend: te Mechelen zelf, in het klooster op de « Adegem-plaetse », leefde een van zijn bloedverwanten als Capucijn. Bovendien had het leven van den H. Franciscus, den vader aller Franciscanen, een diepen indruk op hem gemaakt. Dan waren daar nog de Jezuïeten, zijn meesters. Wat vooral zijn sympathie en zijn bewondering voor die Paters gaande maakte, was de hardnekkigheid, waarmede zij over heel Europa den heldenstrijd tegen het Protestantisme uitvochten. Ja, hun Sociëteit verdiende haar naam « Hamer der ketterijen » wèl!... Wit, bruin, of zwart, welk kleed zou hij kiezen?

Geruimen tijd bleef hij besluiteloos. Hij bad, en deed goede werken om Gods wil te leeren kennen. Hij bracht offertjes, ja, heusche offers. 25 Florijnen had hij bij elkaar gespaard: giften van Kanunniken en vrienden, misschien wel van den heer van Roon. Hij had zich voorgesteld daar te Leuven boeken en andere studiebenoodigdheden voor te koopen. Maar hij vond een beter gebruik voor zijn schat: drie deelen maakte hij ervan; een daarvan ging naar de armen, de twee overigen werden besteed om missen te laten lezen te Leuven in de S. Pieterskerk op het altaar van O. L. Vrouw « Sedes Sapientiæ » (Stoel der Wijsheid) en te Scherpenheuvel vóór Maria's wonderbeeld.

Aanvankelijk voelde hij er zeer weinig voor om Jezuïet te worden, zooals hij later uitdrukkelijk verklaarde. Toen kreeg hij echter het leven van den H. Aloysius van Gonzaga in handen. (1) Hij las het met een belangstelling, die spoedig tot geestdrift oversloeg. Zijn besluit stond weldra vast: hij zou in de orde treden, « in dewelcke men eens Inghels leven leeft », en hij verklaarde het onomwonden aan zijn biechtvader: « Indien men hem maar aanvaarden wou, zou hij zich de genade van zijn roeping zoo ten nutte weten te maken, dat ook hij een groot heilige worden zou! » — « Zoo groot was de kracht waarmede hij dit beloofde, » getuigde P. De Greeff later, « dat ik werkelijk de gedachte opvatte dat hij eenmaal heilig worden zou! » (2)

Een groote vrede kwam nu over hem. Hij had Gods wil herkend. Niets ter wereld zou hem kunnen weerhouden om te gaan waar God hem wees! Om vaster te staan tegen aanvechtingen, waaraan het hem niet zou ontbreken, legde hij de gelofte af trouw te zullen blijven aan zijne roeping. Om Gods bijstand te bekomen in den naderenden strijd, ging hij voortaan, met toestemming van zijn biechtvader ook Donderdags te Communie, en hoorde dagelijks twee missen. « Ende ghelijck hij bekende dit weldaedt des roeps door de Alderheylichtste Maghedt ontfanghen te hebben, soo badt hij haer oock dat sij het selve bewaeren soude ende hem gratie verkrijghen om dit te volbrenghen ». (3)

Op zijn verzoek stelde P. De Greeff hem voor aan den E. P. Provinciaal, Karel Scribani. Pater Willem Bauters, die den E. P. Provinciaal als « socius » vergezelde, en Berchmans' roeping te onderzoeken kreeg, getuigde later hoe hij dadelijk den indruk kreeg: dat is een engel in menschengedaante!

Jan werd aanvaard. Natuurlijk, eerst zien de toestemming van zijn ouders te verkrijgen! P. De Greeff raadde hem aan niet langer met spreken te wachten. Zoo schreef Jan Berchmans dien avond, toen hij terug te huis was gekomen, den

---

(1) Zeer waarschijnlijk las hij het in het Latijn. Toch is het niet uitgesloten, dat hij de Vlaamsche vertaling gebruikte, in 1615 te Antwerpen verschenen, onder den titel « *Het Leven van den Salighen Lodewijck Gonzaga... verduytscht door P. Leonardus de Fraye, S. J.* ».

(2) CEPARI-SUSIUS, *Het Leven van Joannes Berchmans*, blz. 23.

(3) *Ibidem.*

heerlijken brief, waarvan we Goddank! den tekst nog bezitten.

Eerweerdige Vader en seer Lieve Moeder. 't Is nu bijnaer drij ofte vier maenden, dat ons L. Heere merkelijk voor mijne doore geklopt heeft, ende dat ik hem, soo te seggen, die toegehouden heb. Maer, als ik heb gesien, dat, of ik studeerde, speelde, oft wandelde, oft iets anders dede, mij niet anders te vooren en quam als te kiesen eenen sekeren staat des levens, hebbe geconcludeert, ja ook gelooft (1), onsen L. Heer met sijne gratie te dienen in de Religie, naer veele Communien ende goede werken. Want, wie isser, die, siende alle de miserien, Perykelen ende ookde grouwelijke sonden in alle staeten des levens, daer geenen schroom en soude af hebben? Bemerkende wederom die perfecte orden, ootmoedigheijt, etc., ende ook ten lesten die brandende liefde, soo tot God als oock tot sijnen evenaesten, (2) hem daer toe niet en sou begeeven? 't Is wel waer, 't is enigsins swaer aen de ouders ende vrienden haere kijnders te verlaeten. Maer, wat soude sy doen, dat se ons L. Heere, die se lanc wilt gesparen, naer hem riep? Wederom, als ik somtijds in mijn hert ben peysende dat ik hier voor mij saeghe, aen de eene syde: Vader, Moeder, Suster, etc.; aen die ander syde: God den Heere met sijne ende, soo ik hoope, oock de mijne gebenedijde moeder; — d'een sou seggen: « Mijnen lieven soone, ik bidde u etc., doer de moeijte ende arbeijdt, die ik met u gehad hebbe, etc. volght my naer! » — Aen d'ander syde sou Christus Jesus roepen: « Ik heb voor u gebooren, gegeesselt, gekroont ende ten laesten ook gekruijst gewijst; siet hier mijn vijf H. Wonden! En heb ik die voor u niet geleeden? En weet gij niet dat ik u siele tot nog toe met mijn Heijligh lichaam gespeijst ende mijn heijligh bloed gelaeft hebbe? Ende suldij nu soo ondankbaer weesen? » — Als ik dit peijse, seer lieve ouders, mijn hert ontsteekt mij alsoo, dat, waert mogelijk, ik terstond wel naer de religie vliegen soude. Ende mijn herte, mijn siele en sal niet met rust sijn, voor sij en heeft haeren alderliefsten gevonden. Maer u lieden sal seggen: « 't Is nog te vroegh; beijt tot dat gij gepromoveert sijt. » (3) Ik vraege U. L. waer 't saeke dat voor U. L. doore eenen armen mensch quam een almoesse bidden, ende dat gij hem iet soudt willen gheeven, en soudij hem niet voor

(1) Gelofte afgelegd.
(2) In het kloosterleven, namelijk.
(3) Wacht tot gij te Leuven aan de Facultas Artium afgestudeerd hebt.

dwaes ende sot reekenen, dat hij soude seggen: « Ik sal dat koomen haelen binnen een of twee jaer. » 't Is misselyk oft gy het hem soudt willen gheven. En sijn wij niet altemael bedelaers in 't aenschijn van God Almachtigh? Het belieft hem nu, naer veel biddens door sijn goedheijt een van sijn beste almoessen te geven, te weeten: de Religie, ende namentlyk die Societeijt Jesu, den Hamer van alle de ketterijen, een vat der deughden ende perfectien. Ende, sal ik die metten voet stooten oft verachten, 't is misselyk oft ons L. Heere binnen twee jaer die soude laeten volgen; ende dan soude ik (ô Ellendigheijt) mogelyk moeten hooren: « Ik en ken u niet! » Soo dan, uut ganscher herte offere ik my aen Christus Jesus, willende onder sijn compagnie ook vechten. Ik hoope dat U. L. soo onreedelijk niet en sijt die u tegen Chrûs sult stellen; maer dat gij met die van Aegijpten, de welke, soo ik in de historie lese, haren kijnderen opofferden aen haeren afgod Crocodilus om van hem verscheurt te worden ende als sij verscheurt waeren groote feesten hielen, u sult verblyden ende God den Heere looven en danken, dat uwen soone soo weerdigh gevonden is aen God, niet geschonken te syn, aengesien hy U. L. niet toe en behoorden, maer wederom gegeven te syn. Ik recommandeere my in U. L. goede gebeeden, dat ons L. Heer my tot d'eijnde mijns levens volstandigheijd geven wil en U. L. met mij hier naermaels het eeuwig leeven.

Joannes Berchmans,
Christi Jesu ende U. L. onderdaenige soone.

XII. Gij hebt mij verkoren ; baan mij de baan

Het antwoord op Jan's hartebrief liet niet lang op zich wachten. Op een middag stond vader Berchmans bij Kanunnik Froymont. Hij had zich voorgenomen boud en stout te spreken, zijn wil door te zetten, geen tegenspraak te dulden : Jan was een ondankbare zoon; hij zou hem niet sparen. Hevig viel hij uit tegen den knaap : « Had hij zoo iets aan hem verdiend ? Had hij zich daarom het brood uit den mond gespaard, om hem te laten studeeren ? Maar dat gebeurde nooit, zoolang hij leefde !... » — Luide klonk zijn woord, als wou hij door hard spreken zijn zaak beter maken. Jan stond maar te luisteren met tranen in de oogen. « Och Vader ! Spreek toch zóó niet... » smeekte hij; en in zijn stem klonk zooveel hartelijke, welgemeende kinderliefde, dat vader opeens een groote teederheid over zich voelde komen. Zijn goeie jongen ! Neen, die meende het niet verkeerd. Maar ze hadden hem omgepraat ! « Ze », dat waren de Paters !... « Wien hebt ge daarover aangesproken, jongen ? » vorschte vader streng. « Vader, ik heb steeds Pater De Greeff, mijn biechtvader, om raad gevraagd, » — antwoordde Jan openhartig — « maar de beslissing heb ik zelf genomen. Pater De Greeff heeft me enkel voorgesteld aan E. P. Provinciaal. » — Vader wist genoeg. — « Ik ga naar het college ! » sprak hij kortaf...

Het college lag bij de deur; hij was er zoo dadelijk. « Pater De Greeff ! » beet hij, kwaad, tot broeder portier. Hij werd in een spreekkamertje binnengelaten en wachtte. Even werd er bescheiden op de deur geklopt, en een

Pater trad de kamer binnen : « Pater De Greeff ». — 't Zag er een nog jonge man uit : hij was inderdaad pas 27 jaar geworden, en eerst het vorig jaar priester gewijd. Dat was dus de man die hem zijn kind wou ontstelen ! — « Pater, wat hebt ge met mijn zoon gedaan ? » — klonk het bittere verwijt. — « Ge weet toch wel, dat we hem thuis niet missen kunnen. Ik heb schulden gemaakt om hem te laten studeeren. Hij is de steun van de familie. En nu komt gij hem van ons weghalen. Want gij hebt hem die gedachte ingegeven... » — « Pardon, mijnheer Berchmans, de zaak is deze : uw zoon is uit eigen beweging, liever : op ingeving Gods tot mij gekomen om over zijn roeping te spreken, en te vragen wat hij doen moest om bij ons aangenomen te worden. Ik heb alleen gedaan wat mijn plicht mij gebood, en wat ik wenschen zou dat anderen in hetzelfde geval voor mij hadden gedaan... Ik ben zelf ook maar een schoenmakerszoon, mijnheer Berchmans, en niet enkel het oudste, maar het eenige kind. Vader liet me ook niet dadelijk heengaan ; en wat gij nu tegen Jan aanvoert, om hem te weerhouden zijn roeping te volgen, dat deed mijn vader, zeven jaar geleden, met mij. Bedenk toch wel, hoe onzeker de hulp is, die de ouders van hun kinderen verwachten ; vooral, indien zij ze, zonder reden of noodzaak, van den weg der volmaaktheid afhouden. Zulke ouders vatten niet wat een groote gave de roeping is. Ja ! Mijnheer Berchmans, gij moogt er op vertrouwen dat ge later meer genoegen beleven zult, gij en de heele familie, aan de geestelijke hulp welke Jan u vanuit het klooster bewijzen zal, dan aan den stoffelijken steun, dien hij u als priester in de wereld met een prebende verleenen zou. » — Vader Berchmans kon zijn tranen niet langer bedwingen. Ja ! de Pater had misschien toch wel gelijk. Voor het oogenblik tenminste was zijn tegenstand gebroken. (1)

Intusschen had Pater van Maelcote, de prefect van het college zich aangemeld. « Pater, ge hebt een mooie beurs aan mijn zoon bezorgd ! » zei Vader Berchmans, half verwijtend...

Hij bleek toch maar gedeeltelijk overtuigd. De ontgooche-

(1) De bijzonderheden van dit onderhoud zijn ons bekend uit een brief van P. De Greeff zelf ; welke brief trouwens voor de heele roepingsgeschiedenis van Joannes van het hoogste belang is. Cfr. VANDERSPEETEN, *Vie*, Bijlage XVI.

ling was te groot geweest, om zoo maar dadelijk tot volledige overgave te besluiten. Ja, als de jongen waarlijk roeping had! De Paters beweerden zulks wel, maar die spraken in hun eigen belang! — Hij wist echter wat hem te doen stond; z'n vrouw had het hem nog gezegd voor hij Diest verliet: De Capucijnen, die zouden hem helpen. Dan maar dadelijk naar hen toe! Pater Gardiaan werd bijgeroepen, evenals de Pater die met de Berchmansen verwant was. Ze namen bereidwillig het voorstel aan een streng onderzoek in te stellen omtrent de roeping van den knaap. Zij zouden hem verwachten.

Een straaltje hoop rijker kwam vader Berchmans naar de Befferstraat terug. Aan Jan werd aangezegd zich eerstdaags bij de Eerwaarde Paters Capucijnen te gaan aanmelden. Dan nam vader afscheid: « Jongen, vergeet ons toch niet! » was zijn laatste woord.

De eerste beproeving was glansrijk doorstaan. De tweede zou aanstonds volgen. Jan spoedde zich naar de Paters Capucijnen, die hem zeer hartelijk ontvingen. « Weet ge wel, beste jongen, wat ge wilt beginnen? » — Zoo werd het onderzoek, dat heelemaal niet op een verhoor geleek, ingezet. — « Jezuïet worden is geen kleinigheid! Ze kunnen u naar Indië of naar Japan sturen, of naar Holland onder de ketters; en zelfs als ge in Vlaanderen blijft, is het leven er hard genoeg. Denk maar eens aan den last van het biechthooren. Weet ge wel, dat er Paters zijn die heele dagen in den biechtstoel doorbrengen? (1) Zou je dat wel aankunnen, jongen? » — Maar, op alles wist Jan zoo gevat te antwoorden, dat de Paters zich spoedig gewonnen gaven: « Jongen, ge moogt gerust zijn; ga waar God u roept! En vergeet niet O. L. Heer te bedanken voor zijn groote genade. Zorg er maar voor dat ge een flink Jezuïet wordt! » — Eén slechts wou naar geen rede luisteren: Jan 's eigen bloedverwant.

(1) Cfr. PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 42. — De Jezuïeten hadden zich inderdaad als biechtvaders zeer verdienstelijk gemaakt. De biechtstoel, die in het begin der XVIe eeuw een vrijwel onbekend kerkmeubel was, kreeg bij hen een eereplaats naast den kansel. Men kent hun ijveren voor veelvuldig biechtgebruik. « Eens 'siaers ghingh men te biechte: die het dickwilder deden, wierden als hypocriten van d' andere weersien. » Zoo was de toestand vroeger. En nu: « t' Antwerpen alleen in ons Profes-huys hoe vele biechtvaders sittender? ses-en-twintigh alle Son-daghen ende Heyligh-daghen, dickwils oock meer, als wij om den toeloop ghenoodtsaeckt worden hulpe uyt het Collegie te roepen. » *Afb. van d'eerste Eeuwe*, blz. 575.

« We zullen daar nog wel eens nader over spreken ! » had hij gezegd. En sedert dien dag werd hij een geregeld bezoeker van « De Witte Lelie ». Hij kwam echter niet om Joannes' roeping te beproeven, maar om te trachten, tegen recht en rede in, hem er van af te trekken. Een tijdlang duldde Jan zijn tegenwerking, uit eerbied voor zijn kloosterkleed. Maar, op zekeren dag werd het hem toch te machtig : dat was geen kloosterling, die zoo sprak, maar een verleider. « Pater, » — zei hij, en hij wees hem de deur — « langs daar zijt ge binnengekomen, langs daar kunt ge weer uitgaan, als ge niets beters weet te vertellen ! » — Zulk een gebaar zou hem te Diest in de Daniël-rol niet hebben misstaan !

Het schooljaar was inmiddels geëindigd. Bij de plechtige prijsuitdeeling werd de eerste prijs van Rhetorika toegekend aan Jan Berchmans van Diest, de tweede aan Karel van Christijnen van Mechelen. We weten niet of vader Berchmans getuige is geweest van den triomf van zijn oudste. Jan had graag zijn eerste plaats afgestaan, kon hij er vader slechts toe brengen Gods wil in hem te laten geschieden.

Want het had er heelemaal den schijn van dat de arme man, nu de dag van het offer naderde, aan terugtrekken begon te denken. Begin September ontving Jan een brief uit Diest, waarin men hem dringend om eenige maanden uitstel verzocht. Hij antwoordde daarop tegen 10 September met volgend eerbiedig maar vastberaden schrijven :

Eerweerdige Vader ende Alderliefste Moeder. Ik ben seer verblijdt, verstaende U. L. goede gesondheijt, in de welke ik hoope ende bidde hertelyck dat ons L. Heere U. L. altesaemen altijt wel gespaeren. Voorts verwonder ik mij grotelicx, dat U Lieden, in stede van God te loven ende te danken van 't groot weldaet dat hij mij ende ook U. L. heeft willen doen, als is in de H. Religie ende sulke religie in de welcke men eens Inghels leven leeft te roepen ; dat gij mij, segge ik, gaedt vermaenen ons L. Heere niet te hooren, ende mijn vocatie uijt te stellen vyf of ses Maenden. 't Is onbetamelyk, gelyk U Lieden wel weet, om U. L. gehoorsaem te weesen, in de ongehoorsaemheijt tegen God te vallen. Ons L. Heere, roepende eenen jongelink, en heeft niet begeert dat hij sijnen vader, die nu overleeden was, soude begraeven ; 't welk nogtans een goedt werk was ende van corten tyd. Weederom, eenen anderen roepende, heeft hem verboden sijn

vrienden adieu te segghen, segghende: « Niemand sijn hand aen den ploegh steekende, ende agterwaerts siende en is bekwaem tot het rijke Gods. » Waerom meijnt U. L. dat hij dit gedaen heeft, dan om te toonen, dat wij sonder vertouven onsen roep terstont soude volgen. Soo dan, Eerweerdige Ouders, om God den Heere geoorsaem te weesen, mijne saeligheijt waer te nemen ende ten lesten die grouwelijke sententie te ontgaen: « Vocavi et renuisti; ego quoque in interitu tuo ridebo. »: « Ik heb u geroepen ende gij hebt mij verstooten; ik sal ook in u verdoemenisse lachen », meijne met de graetie Gods binnen veerthien daegen mij met mijne Broeders in de H. Religie te verblyden, verhoopende door God den Heere als door mijn broeders, als door U. L. ende ook door myne krancke gebeden te verkrijgen, dat, die mij deesen goeden wil gegeven heeft, mij ook wil tot den lesten volstandigheijd verleenen.

Ioannes Berchmans,
U. L. onderdaenighen sone.

Men kon aan dit kordate antwoord zien dat aan het eenmaal genomen besluit bij hem niet te wrikken viel. Een paar dagen later bracht de bode van Diest antwoord: dringend verzoek dan toch naar huis te willen komen om van de familie afscheid te nemen. Hoopte men soms Jan te Diest gemakkelijker tot rede te brengen? Kanunnik Froymont, die gaandeweg tot de overtuiging gekomen was dat Jan's roeping op bovennatuurlijke gronden berustte, schijnt zulks te hebben gedacht. Op zijn aanraden schreef Berchmans, op Maandag 19 September een derden brief, geadresseerd

aen synen Eerw. Vader Jan Berchmans woonende in de gulde mane tot Diest (cito cito cito par amis)

Eerweerdighe vader ende Alderliefste moeder. Ic verblijde ende verheuge grootelijcx in U. L. goede ghesontheijt, in de welcke ons Lieven Heer U. L. lanc wil ghesparen. Voorts soo laet ic U. L. weten, hoe mijn heer nijet goet en vint dat ic naer U. L. begheerte tot Diest soude gaen, om veel redenen. Soo bidde ic U dan ootmoedelijc, Eerweerdighe ende alderliefste moeder, door U moederlijcke ende mijn uws soons affectie, die U. L. tot mij ende ic tot U ben dragende, dat U belieft woensdach t'savons ten lanxten te comen, oft met die wagens van Mechelen op Scherpenheuvel, oft met Stevens kerre, om dat ic aen U ende

willecom ende adieu, ende gij aen mij moocht seggen, mij uwen sone wederom ghevende aen godt den Heer, die mij aen U. L. heeft ghegheven. Een dinghen soude ic nochtans wel van U, Eerw. Ouders, begheren: dat U. L. toch soo veel doet, dat gij (aenghesien ic nu nijet en can, ende mij elcke ure dunckt eenen dach te wesen:) dat gij, segge ic, met mijn begijne moeijkens ende mijn broeder ende andere goede vrinden, die soo veel willen voor mij ende mijn sielen salichijt doen, eens wilt tot onse lieve Vrouw van Scherpen wilt tot ons lieven heere gaen (1), met die selfde blijdschap des herten mij haren ghebenedijden soon ende ooc haer opofferende, met die welcke ons lieve vrouw Christum Jesum haeren soon God den Vader opgheoffert heeft. Nochtans, ist saec dat dese devotie u reijse beletten soude, heb liever dat se U. L. wtstelt tot u wedercompste. Ic recommandere U. L. hertelijcken desen goeden vrint (2), die om mijn heers ende ooc om mijnen wille, mij sulcken grooten vrientschap doet. Tracteert hem wel, ende ic bidde ooc dat gij hem logeert oft tot grootmoeders oft tot onsent tuijs.

Recommandeert mij hertelijc aen mijn Grootvader, grootmoeders, ende principalijc aen mijn speciael ende beste benefacteur, mijn Eerw. Heer den Cantor den Groenendonck, dat mij somtijts ghedachtich wil wesen in sijn devotie, aen Pellen oom (3) ende Catlijne moeijken. Ic heb noch eenige memorikens (4), de welcke U. L., soo ic hope, van hier sult mede dragen. Bidt altemael hertelijc voor mij, dat ons L. Heer mij wil volstandichijt gheven tot het eijnde mijns levens. Dese recommandatie bidde ic dat gij wilt doen aen alle mijn vrienden, de welcke ic haerlieden gheve voor mijnen Adieu.

Kanunnik Froymont voegde er in zijn gebrekkig Vlaamsch het volgende Post-scriptum aan toe:

Mijn heer den president Jan Berkemans, kompt toch sonder faute met den ijerst gelegendtijt in dees wech. U. L. goet vrient.

J. Froymont.

---

(1) Ter Heilige Tafel naderen.

(2) Frans Boels?

(3) Peregrinus van Hamel, die Catlijne van den Hove, Berchmans' tante, gehuwd had.

(4) Souveniertjes.

Ook bij dit laatste bezoek mocht Jan er niet in slagen zijn vader tot blijden offerzin te stemmen. De arme man liet zich ontvallen, dat Jan zijn zin dan maar moest doen, hij zou hem niet tegenhouden; maar geen duit zou hij bijdragen tot de kosten... « Vader, » antwoordde Joannes vast, met een woord dat aan een trek uit het leven van den H. Franciscus herinnert — « indien deze kleeren mij tegenhielden, zou ik me uitkleeden tot op het hemd, en zoo de Sociëteit binnentreden ! »

Wel zal het den edelmoedigen jongen, die toch zeker het hart op de rechte plaats droeg, pijnlijk gevallen zijn na zulk woord van zijn vader te moeten scheiden. Intusschen, God riep ! Hij ging. In welke gemoedsgesteltenis hij toenmaals verkeerde, gaf hij duidelijk te verstaan, twee dagen later, aan Hendrik de Vriese, een jongen Noord-Brabander, met wien hij zeer vertrouwelijk omging. « Wat ! » — zei hij, terwijl hij de oogen als bezield ten hemel sloeg — « Zou ik om een mensch God verlaten, die mij roept, Hij die zooveel bloed voor mij vergoten heeft ? » — en met een stralenden glimlach : « Ja, had vader mij zijn toestemming niet gegeven, dan zou ik hem desnoods mijn kleeren vóór de voeten geworpen hebben, en naakt den naakten Christus zijn gevolgd ! »

Bij hem ontbrak de hooggestemde offergeest allerminst !

Ook van vrienden en huisgenooten moest afscheid genomen worden. De drie van Roontjes, waarvan de oudste nu negen jaar was, zullen wel met een zekeren schroom hebben opgezien naar Jan, die 's anderendaags pater werd ! Wacht maar, kereltjes, eer we twaalf jaar verder zijn, loopen er twee van jullie ook al in een novicentoog !

En Frans Boels ? Ja, die was waarschijnlijk reeds afgereisd naar Douai, waar hij aan de Universiteit twee jaar « artes » studeerde, en den magistertitel behaalde. Maar eer Jan nog met zijn noviciaat klaar was, telde hij zijn vriend Frans onder zijn medebroeders !

Hun plaats in het huis van Froymont werd ingenomen door twee flinke Haagsche jongens, Hendrik en Daniël Nobelaer, van een oud-Hollandsch geslacht. (1) De « Witte

---

(1) Hun broer was de « Weledele Heere Cornelis Nobelaer, Heere van Kabau, Grijsoort, enz. », wien Vondel in 1666 zijn Missiedrama « Zung-Chin » zou opdragen.

Lelie » werd zoo langzamerhand een convict voor Katholieke Hollandsche studenten!

De Nobelaers arriveerden kort na Berchmans' vertrek. Ze vonden het heele huis nog doorgeurd van Joannes' deugden! Daar kwam geen eind aan het ophalen van alles wat Jan gedaan en gezegd had. Als Kanunnik Froymont over zijn jongen begon, dan kreeg hij geregeld de tranen in de oogen. Hendrik, den oudste, maakte dit alles zoo nieuwsgierig, dat hij bij de eerste gelegenheid den jongen novice een bezoek bracht. Zij werden dadelijk goeie vrienden. Hendrik kwam nog dikwijls weer; twee jaar later voor goed! Ook Daniël trad nadien in de Sociëteit. Hendrik De Vriese ging denzelfden weg. Een ander kostganger van Froymont, waarschijnlijk Joris van der Burcht, trok de bruine Franciscanerpij aan.

Allen waren het eens om te verklaren dat zij aan Joannes' heiligheid hunne roeping te danken hadden.

TWEEDE DEEL

IN DEN DIENST VAN KONING CHRISTUS

I. Een dag van zegening

Die laatste dagen vóór zijn intrede in het noviciaat moeten voor Berchmans' hooggespannen verwachting wel zeer langzaam voorbij getrokken zijn. « Elcke ure dunckt mij eenen dach te wesen ! » — had hij naar huis geschreven, en : « dat hij, waert mogelijk, terstond wel naer de religie vliegen soude ! »

Ten slotte werd het dan toch 24 September, en Jan mocht het uitjubelen : « Vandaag is het te doen ! » — Het was een Zaterdag. Kon het mooier voor een Mariakind ? Nimmer had hij nagelaten Haar des Zaterdags een offergave te brengen van gebeden en verstervingen. Vandaag gaf hij meer en beter : zich zelf. Maar neen ! Dat was de rollen omkeeren ! Zij gaf hem heden de heerlijke gunst waar hij Haar zooveel maanden om gesmeekt had : zijne roeping te mogen volgen... Af en toe gingen zijne gedachten wel naar zijn goede ouders, die thans te Diest om zijnentwille treurden. Maar hij vertrouwde op God ; en, ja, hij voelde het : eens zouden zij begrijpen dat God hem riep, en er zich over verheugen.

In den namiddag nam hij afscheid van de lieve vrienden, welke hij ten huize van Froymont achterliet. Nogmaals dankte hij met heusche woorden den goeden heer Cantor voor zooveel vaderlijke genegenheid, hem vier jaar lang betoond. Nog een laatsten handdruk, een hartelijk : « God vorder U ! », en hij stapte over den drempel van de woning, die hij zoo lang de zijne had genoemd. Ginds lokten hem de grauwe muren van het oude Keizershof : zijn nieuw tehuis. Froymont en de vrienden bleven hem achternastaren van vóór de deur. Hendrik De Vriese ging mee, de laatste honderd stappen die Jan in de wereld deed !

De poort, die toegang gaf tot de Latijnsche klassen, lieten ze ditmaal links liggen: het noviciaat lag aan het andere eind. Daar bonsde de klopper op de deur. De portier haalde zijn besten glimlach voor, om den nieuwen « broeder », — zeker geen onbekende voor hem, — welkom te heeten.

Kijk! Daar kwam nog een ander jongmensch in gezelschap van een Pater naar het noviciaathuis toe. — « Ja, daar worden er nog een paar verwacht vandaag! » — lachte de broeder. Dadelijk werd kennis gemaakt: « Dirk van der Meer, van 's Hertogenbosch. » — « Jan Berchmans, van Diest. » — Twee broers waren Dirk reeds voorgegaan in de Sociëteit: een daarvan bracht hem nu naar Mechelen. Toch wel leuk, hé! zoo 'n ontmoeting op den drempel van het noviciaat!

— « Wel, » — lachte Jan — « zooals we nu malkaar ontmoet hebben om samen God in de Sociëteit te komen dienen, zoo mogen wij ook samen leven, en na veel werken naar de hemelsche Sociëteit verhuizen! » — Een vrome wensch, die eerder in vervulling zou gaan dan zij wel dachten: Jan stierf in 1621, Dirk twee jaar later.

Intusschen waren ze op het binnenhof gekomen, waar een leekebroeder aan het tuinieren was. — « Zie, » — sprak Berchmans tot zijn nieuwen vriend — « daar kunnen we al aanstonds mee beginnen, geen beter begin dan liefde en nederigheid! » — En, wat de broeder ook tegenstribbelde en protesteerde dat zulks niet paste op den dag van hun intrede, Jan en Dirk vielen aan het spitten, alsof ze nooit ander dagwerk hadden gekend! Dirk stond er zelf van te kijken, hoe die onbekende knaap hem zoo dadelijk heelemaal te pakken had gekregen: dat moest een kranige kerel zijn, al zag hij er wat tenger uit voor zijn jaren. Ook de broer van onzen Bosschenaar was onder den indruk gekomen van Berchmans' ongekunsteld-eenvoudig optreden, en toen Dirk zich in den loop van den dag een of andere gekheid veroorloofde, wat men een één-dag-novice heusch niet kwalijk nemen kon, haalde hij zich daarmee de broederlijke terechtwijzing op den hals: « dat hij beter zou doen zich naar Jan Berchmans te schikken! »

Pater Rector heette ondertusschen de nieuwelingen welkom, en drukte ze vaderlijk aan zijn hart: dat waren nu voortaan zijn kinderen! Ook Pater De Greeff bracht zijn leerling en biechtkind den broedergroet, en zal tevens wel eventjes

bij de Vander Meer's geïnformeerd hebben naar den toestand van zijn lieve vaderstad 's Hertogenbosch.

Het was een vroom gebruik in de Vlaamsche Provincie van de Sociëteit van Jezus, aan de binnentredenden tot teeken van eerbied en Evangelischen liefdegeest de voeten te wasschen. Pater De Greeff stond er op, dat hem vergund werd dien liefdedienst aan zijn oud-leerling te bewijzen. Jan kon niet weigeren, maar hij liet niet af tot hij aan zijn vereerden meester denzelfden dienst had betoond. — Op het avondmaal volgde een uur ontspanning. Jan bracht het door met een van zijn vrienden, waarschijnlijk P. De Greeff of P. Cools; hij deed geen moeite om de tranen terug te dringen, die hem dat gansche uur lang over de wangen liepen, van puur geluk en ontroering dat hij nu eindelijk was waar God hem riep.

Na eerst een paar dagen door een of twee oudere novicen op de hoogte te zijn gebracht van de bijzondere regels en voorschriften, welke de eigenaardigheid van het noviciaatleven uitmaken, kregen de nieuw-aangekomenen eindelijk begin October een plaatsje bij de algemeene groep. Van toen af droegen zij ook het geestelijk kleed. Voor Berchmans geen nieuwigheid: als kleine jongen bij Pastoor van Emmerick, had hij het reeds gedragen; maar dat was slechts kinderspel, nu werd het ernst.

Een flinke broeder-schaar was het, waarbij onze knapen nu waren ingelijfd. Mechelen telde geregeld 100 tot 110 novicen, de leekebroeders niet meegerekend. Pater Sucquet was hun « Magister », hun leidsman op de wegen des Geestes. Een van de novicen, met zorg daartoe uitgekozen, oefende een zeker toezicht uit over de anderen; men noemde hem: den « janitor », d. i.: den « portier ».

Tijdens de twee jaar van zijn noviciaat, kwam Berchmans zoo in aanraking met een 175 jeugdige medebroeders, voor het meerendeel afkomstig uit de verschillende gouwen van de Nederlandsch-sprekende Gemeenschap. Een veertigtal behoorden tot tegenwoordig Noord-Nederland; Antwerpen en Brussel leverden elk een sterk contingent van bij de 30 man. Hier werd nogmaals een, ditmaal geestelijke, band gelegd tusschen Noord en Zuid, vóór enkele jaren zoo jammerlijk door de Ketterij vaneengescheurd. In het vuur van geestdriftige toewijding aan Koning Christus werd hier door een idealistische jeugd het ijzer gesmeed en het staal

gehard voor de nieuwe Kruisvaart naar het Heilige Land der Zielen, door kettersche dwingelandij verdrukt.

Het lijden en sterven van de Engelsche en Iersche Katholieken was een prikkel te meer. Onder de novicen waren er zes van de Britsche Eilanden afkomstig, zonen van om hun geloof verbannen edelen; o. a. de later in Vlaanderen bekend geworden Kanselredenaar, William Stanyhurst, met zijn broer Peter. Hun vader, Richard Stanyhurst, had na den dood van zijn vrouw den geestelijken staat omhelsd, en vervulde thans de bediening van aalmoezenier aan het hof der Aartshertogen te Brussel. Een kwart eeuw lang stond William later aan het hoofd van de beroemde Leuvensche Juristensodaliteit, welke onder zijn bestuur tot zulk een bloei kwam, dat Keizer Ferdinand III zich te Weenen het « album sodalium » liet toezenden en er met eigen hand zijn naam in opschreef; een voorbeeld, dat door koning Vladislas van Polen en de keurvorsten van Mainz en Keulen werd gevolgd. — Onder de leekebroeders-novicen was er een, Philips Nottijn, tot het martelaarschap geroepen. In 1638 werd hij te Maastricht, met Pater Boddens, Rector van het college, en Pater Pasman, door den Protestantschen Commandeur Golsteyn valschelijk van hoogverraad beschuldigd : de Jezuïeten zouden de stad aan de Spanjaarden hebben willen overleveren. Uren lang werden ze blootgesteld aan een ongenadig vuur, dat hen « allenghskens tot kissens toe braedde ». De dood door onthalzing maakte eenige dagen later een einde aan hun vreeselijk lijden. Geen enkel novice, die zulk een dood niet een groot voordeel zou hebben geacht ! Ja, ze hadden hun bloed voor Christus veil ! Een twaalftal hunner zouden, bij gebrek aan beter, hun leven in den dienst der pestlijders laten. (1)

Ze hadden intusschen ruimschoots gelegenheid het staal van hun op daden belust idealisme te leeren hanteeren in de banale schermutselingen van het alledaagsche leven. Want, een aaneenschakeling van buitensporige beproevingen, zooals met het katholieke kloosterleven weinig ver-

---

(1) Onder Berchmans' medenovicen waren er die « klinkende » namen droegen, zooals : Theodorus Moretus Plantijn, van Antwerpen ; Petrus Canisius, van Nijmegen ; Karel Grobbendonck, van Mechelen ; Jacobus Rassinghien, van Brussel ; anderen werden later beroemd, zooals de 2 latijnsche dichters : Sidronius Hosschius en Jacobus van de Walle.

trouwde geesten het zich wel eens inbeelden, is het noviciaat, ook in de Jezuïeten-orde, allerminst.

Hoofdzaak in de opleiding tot het geestelijke leven is, volgens den H. Ignatius, God zelf te laten werken in de zielen. Alles in het noviciaatleven is er dan ook op ingericht om die werking zoo duurzaam en diepgaand mogelijk te maken. Afzondering, stilzwijgen, langdurig gebed, geestelijke lezingen en onderrichtingen, oefeningen van uitwendige en meer nog van inwendige versterving, — alles, met een woord, wat de ziel zuivert en haar doet ingaan in de kennis van en de liefde tot haar Goddelijken Meester, — zijn hem, als even zooveel daartoe geschikte middelen, welkom. Bij den aanvang van hun noviciaat besteden de novicen een volle maand in volkomen stilzwijgen en afzondering aan de « Geestelijke Oefeningen », een krachtproef in het geestelijke, die voor de meeste van doorslaanden aard is, en dikwijls een beslisten ommekeer in de levensopvattingen medebrengt. In een dertigdaagsch verkeer met den Goddelijken Heiland komt de jeugdige ordeskandidaat tot grondiger inzicht in het wezen van de geestelijke waarden; diepe ingekeerdheid om de stem van God te hooren, die spreekt in de binnenkamer der ziel; beslist-edelmoedige volgzaamheid tegenover de inspraken der Genade; gebed en versterving, zullen hem brengen tot dien toestand van zelfledigheid, waarin hij bekwaam wordt de gaven Gods te ontvangen en te worden: « een geschikt werktuig in de hand van den Goddelijken Werker ». (1) Dit noemt Ignatius het eerste « experimentum »: de eerste krachtproef van het noviciaat. Verder zal de novice in den loop van twee jaren een tijdlang zieken en gebrekkigen verplegen in een hospitaal; op beevaart gaan zonder geld of voorraad, kost en onderkomen bedelend; kinderen en onwetenden onderrichten in de Christelijke leering; en voorts in het klooster dagelijks allerhande nederig huiswerk verrichten.

Door die verschillende, met oordeelkundig beleid afgewogen beproevingen, kan de Novicen-meester het metaal der zielen leeren kennen en over het al of niet ernstige van een roeping in laatste instantie uitspraak doen. Zij maken terzelfdertijd een uitstekende training uit tot grootmoedige zelfverloochening. Als men bedenkt dat de novice gehouden

(1) *Constitutiones*, P. 10, a. 2.

is zich te onderwerpen niet alleen aan den algemeenen ordesregel, maar bovendien aan een aantal bijzondere voorschriften, die er op berekend zijn om van den morgen tot den avond de eigenliefde en de zelfzucht in het nauw te brengen, dan zal men begrijpen dat het noviciaatleven, in zijn geheel genomen, een last uitmaakt die ook voor kloeke schouders ten slotte wel eens ondragelijk blijkt. Zoo ergens, dan geldt hier het woord: « Licht is 't heffen, zwaar is 't dragen! » Daarom waarschuwt de H. Ignatius in de « Formula Instituti » (n. 4) zeer wijselijk: « Wie bij ons wil komen, zie wel toe, of hij genoeg geestelijk geld beschikbaar heeft om dien toren, volgens 's Heeren woord, te voltooien! »

Aan geestelijk geld ontbrak het Jan Berchmans niet. — Met kloeken moed en blijden zin trok hij aan 't werk om te bouwen, uit zielesteen, het heerlijke torengebouw van zijn droomen: « Een heilige worden in korten tijd! » — Excelsior! In minder dan vijf jaar was hij met zijn torengebouw klaar, en plantte, bovenop den feestelijken Mei van een voleind leven!...

Een paar staaltjes van zijn opgewekt, aanstekelijk « idealisme in kleine dagelijksche dingetjes » uit dien tijd.

Een van de karweitjes, die men den novicen tot oefening in de zelfverloochening had toegedacht, was: het schoonmaken van de ettelijke dozijnen olielampen, die het huis rijk was. Voor knapen, die meestal een verzorgde, soms een verwende opvoeding hadden genoten, had dit vuile knechtenwerk uiteraard weinig aantrekkelijks. Maar novicenvurigheid maakte het juist tot een gezocht stukje, en daar werd werkelijk om gekibbeld soms om te weten wie de lampen te doen zou krijgen! Berchmans had een paar kunsten en knepen op zak, waarvan hij handig gebruik wist te maken om zoo wat bij voortduring tot de ploeg lampenpoetsers te behooren! Eens dat hij op z'n knieën met poetsdoek en oliekan aan 't werken was en een van zijn jongere medebroeders hem met bewondering gadesloeg, liet hij zich lachend ontvallen: « Zie, frater, gave God dat ik dat stieltje in 't midden van de markt mocht uitoefenen, ad maiorem Dei gloriam: tot Gods meerdere glorie! » Een andermaal had de Portier hem een van de gastenkamers te vegen aan-

gewezen. Jan kweet zich van zijn gewichtige opdracht met al den ijver die een vurige novice daarbij te pas brengen kan. Helaas, na afloop moest hij van zijn jeugdigen lastgever vernemen, dat hij den vloer wat al te rijkelijk met water had besprenkeld! We zijn gerechtigd te meenen dat de « Janitor » in dezen bepaald den bal missloeg: Berchmans had reeds een jarenlange practijk van kamervegen achter den rug, en kon dus weten wat zoo'n vloer aan water noodig had. We kunnen het bovendien niet anders dan bevreemdend vinden wat door den Portier werd bedacht om de zaak goed te maken, nl.: de kamer nog eens vegen, in dier voege, dat het te gebruiken water door den delinquent in een lepel werd aangebracht, om zoodoende elk teveel te voorkomen! Frater Berchmans voerde het op zijn minst zeer eigenaardige voorschrift in allen deele stipt en trouw uit: hij was blij, zoo bekende hij aan een paar medebroeders, die hem er over ondervroegen, aldus de gelegenheid te hebben gehad te gehoorzamen zonder de minste bijmenging van eigen goedvinden of wat voor andere kleinmenschelijke berekeningen ook.

Maar een zwaardere beproeving stond hem te wachten. De beterschap welke tijdens den afgeloopen zomer in den toestand van zijn moeder ingetreden was, had plaats gemaakt voor een nieuwen aanval van de oude kwaal, welke ditmaal voor de zieke noodlottig zou worden. In de laatste dagen van November 1616 ontving Joannes bericht dat zijn moeder op sterven lag, en dat men hem te Diest verwachtte... Helaas, de kloosterwetten waren in dien tijd, op sommige punten althans, strenger dan heden: moeders lieveling zou niet aan haar sterfbed staan.

Berchmans' hart heeft zeker gebloed tijdens die dagen, terwijl ginder ver moederlief haar laatsten strijd volstreed. Hij vond troost en sterkte in het gebed; en een brief, zooals alleen heiligen er schrijven kunnen, ging naar Diest de stervende bemoedigen:

Alderliefste Moeder in den Heere! De Vrede Christi sij met U ende ons lieden alte saemen.

Ik verheuge ende verblijde mij seer, als ik aenmerke die groote Benedictie, met de welke die oneijndelijke goedtheijt Gods, — gelooft moet hij weesen! — tot nogtoe heeft gesegent ons heel

huijsgesijn: ten eersten, my onweerdigh roepende in het geselschap van synen eenigen soone Jesus hier op deser aerden, ende nu ook U. L., alderliefste moeder, noeijende tot sijne heemelsche bruijloft. Gij hebt nu door siekte, seeven acht jaeren beproeft de miserie der menschelyke nature, ende met Christus Jesus den kelk sijder bitter passien geproeft, — aensiet hem eens nu staende aen u bedde met uutgerekte armen, bereet om u t' omhelsen: « Comt, mijne bruijt, mijne vriendinne, tot nog toe hebt dij met mij aenden cruijce ghenaegelt geweest; soo suldij u inder eeuwigheijd verbleyden ». Siet de H. Moeder Gods Maria, siet de H. Elisabeth, siet uwen H. Engel, ende roept met mij: « O Heere Jesu, siet hier uwe arme dienstmaegt staende met u Alderheijligste Moeder Maria bereet tot het ghene gij begheert. O Jesu, sone van David, weest mijnder Genaedich. O Maria, siet mijne kijnderen, dewelke ik met soo veel traenen hebbe op gevoeijt in die vreese Gods; ik offerse u op tot sonen, tot kijnderen, weest doch haere moeder! » — ô Maria, ik bidde u ook uut ganscher herten dat gij mij wilt aenneemen tot uwen sone, ende alle mijne broeders ende suster. Welaen, alderliefste moeder, strijt kloeckelijck, peijst op de croone, die u wort bereet gemaekt. Ik hoope, dat wij lieden u niet en sullen verliesen, maer dat gij ons met meerder affectie ende liefde sult beminne in den heemel. Ik bidde u uut ganscher herten, dat gij uwe moederlijke benedictien mij niet en wilt weijgeren. Wij bidden hier al te saemen voor u, dat God u wil gheven t' ghene u saelig is. Ik hoope dat gij ook mij niet en sult vergeeten. Strijt cloekelijk, Alderliefste moeder.

uwen beminden ende onderdaenigen soone,
Joannes Berchmans.

Den eersten December 1616 had Joannes geen moeder meer...

Nu zou vader Berchmans eerst tastbaar gaan ervaren, dat de mensch wikt, maar dat God beschikt. Kort na den dood van zijn vrouw kwam hij naar Mechelen, om er bij zijn zoon zijn nood te klagen, en een laatste maal te trachten hem voor zich terug te winnen. Och! hij meende het zoo goed. — « Jongen, » — zoo sprak hij — « ge zijt nog door niets gebonden, ga toch liever naar Leuven: daar wacht u een schitterende toekomst; wat een flinke hulp voor de familie zou het beteekenen, als gij een mooie plaats in het bisdom kont krijgen. » — « Och, vader! » — antwoordde Jan zacht

— « Het helpt niets, veel geld en goed te willen opstapelen, dit kunt ge later toch niet behouden. Maar, wilt ge fortuin maken, voor U en de familie, dien dan liever Christus met mij : voor weinig moeite zal Hij ons voor eeuwig rijk maken. » (1)

Had God een bijzondere kracht toegevoegd aan die misschien slechts terloops gesproken woorden ? Men zou geneigd zijn het te denken. In elk geval, vader Berchmans nam opeens genoegen met de roeping van zijn oudste. 't Was of hij nu eerst de eigenlijke beteekenis ervan inzag, en begreep dat het hoogste, wat aan ouders te beurt kan vallen hier op aarde, is : hun kinderen te mogen afstaan aan God. Op aandringen van zijn zoon ging hij naar Leuven bij de Jezuïeten eene retraite doen. — Daar wachtte hem Gods' Genade. In die dagen van gebed en afzondering maakte hij de balans van zijn leven op ; wat het was, en wat het kon wezen. De Geestelijke Oefeningen van den H. Ignatius stelden hem opeens voor onvermoede werkelijkheden. Gods stem, die het huis dezer wereld onhuiselijk maakt, riep ook hem op tot een hoogeren strijd dan voor familiebelangen wordt gevoerd. De dood van zijn vrouw had hem de vrijheid teruggegeven, hij zou ze gebruiken voor God. Hij, die er eenmaal op uit geweest was om zijn zoon van zijn roeping af te houden, dacht er nu zelf aan, hem in de Sociëteit van Jezus te volgen. Om wille van zijn minderjarige kinderen kon dit plan echter niet voor uitvoering in aanmerking komen. Daarom besloot hij priester in de wereld te worden. Hij ging zich aanmelden bij Aartsbisschop Hovius, en zoo kreeg de wakkere prelaat, in plaats van den zoon, den vader ! Daar de oud-schepen van Diest zijn latijn nog goed machtig was, en de nood der tijden tot bijzondere maatregelen noopte, zou hij, nog eer anderhalf jaar om was, als priester Gods aan het altaar staan.

We willen niet trachten uit te drukken wat Joannes moet gevoeld hebben bij die onverwachte uitkomst, waarin de genade Gods al te klaarblijkelijk de hand had. Zeker heeft hij tranen van vreugde en dankbaarheid geschreid over zooveel onverhoopt geluk.

---

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 83.

II. Op den " Wech des Eeuwich Levens „

Sint Jan Berchmans is het kind-naar-den-geest van Pater Antoon Sucquet. Hiermede wordt niet alleen bedoeld dat onze Jan een paar jaar, eerst als student, later als novice, met dien voortreffelijken Jezuïet heeft omgegaan, en dus, ontvankelijk als hij was voor goede indrukken, wel iets uit dit vertrouwelijk verkeer zal hebben overgehouden. Neen, Pater Sucquet heeft, zonder meer, aan Berchmans den weg gewezen die hem tot de volmaaktheid voeren zou, hij heeft hem de formule, het recept aan de hand gedaan voor dien bijzonderen vorm van heiligheid, waarvan de Kerk eens de echtheid zou waarborgen; zóó, dat men gerust mag zeggen dat de spiritualiteit van Pater Sucquet in zijn geestelijk kind werd gecanoniseerd.

Want P. Sucquet hád een spiritualiteit, hij wás wegwijs in het geestelijke; en toevallig zijn we door hem zelf uitstekend over zijn methode ingelicht. Zoon van Mechelen's Stadspensionaris, die tevens raadsheer bij het Hooge Hof en rapporteur bij den Raad van State was geweest, trad Antoon Sucquet in 1597 als een wereldkundige jonge man van 23 jaar in de Sociëteit van Jezus. Met dezelfde verkleefde trouw, waarmede de vader zijn Vorst had gediend, diende de zoon den Koning van hemel en aarde. Zijn werkelijk groote persoonlijke heiligheid, — de mystieke wegen bleven hem niet gesloten — ging gepaard met een uitstekende theoretische kennis van de katholieke ascese en mystiek. Toen in 1611 Vlaanderen zijn eigen Jezuïeten-Provincie kreeg, was hij dan ook de aangewezen man om de ascetische leiding ervan in handen te nemen; tot welk einde hem de

zeer verantwoordelijke post van Novicen-Meester opgedragen werd, dien hij van 1609 tot 1611 te Antwerpen en van 1611 tot 1617 te Mechelen zou bekleeden. De Paters De Greeff en Cools, die als biechtvader en congregatie-bestuurder op Berchmans' zieleleven hadden ingewerkt, waren onder zijn leiding gevormd.

Acht jaar lang drukte hij aldus zijn stempel op de jonge Vlaamsche Jezuïetengeneratie, en toen hij in September 1617 tot Rector van het college te Brussel werd benoemd, kreeg hij van zijn oversten in opdracht zijn geestelijke methode tot een boek te verwerken. Zoo verscheen dan in 1620 te Antwerpen, als een « monumentum aere perennius », een blijvend gedenkteeken van de leiding die hij eens aan een heilige gaf: de « Via Vitae Aeternae Antoni Sucquet ». (1) De « Wech des Eeuwich Levens van Antoon Sucquet » — zoo luidt de titel in de verdietschte uitgave van 1622, — werd in bijna alle Europeesche talen overgezet, terwijl de Latijnsche uitgave van 1620 tot 1630 niet minder dan tien oplagen beleefde. Een welverdiend succes! Want, in dat sterke boek van bij de 900 bladzijden, wordt inderdaad een « Weg » aangeduid naar de heiligheid, staat een « methode » — en dat is toch ook weer een « weg » — aangegeven, waarop van toepassing is wat de schrijver den Heiland laat getuigen: « Wil iemandt kloekelijck voortsgaen, sonder hem te keeren noch aen de rechter, noch aen de slincker zijde, ick sal hem in korten tijdt tot de volmaecktheydt brengen. » (blz. 218).

O, volstrekt niet alles in dit boek is nieuw. Pater Sucquet wil wel voor wegwijzer dienen, nergens neemt hij echter de allures van een baanbreker aan. Wat hij over het mystieke gebed in 't bijzonder zegt, geldt voor het heele boek: « Het ghene dat ick uyt het lesen van verscheyden boecken gheleert hebbe, dat sal ick u gheerne mede-deylen: maer in 't kort. » (blz. 757).

Nu zijn die schrijvers, wier vele boeken hij gelezen heeft, op de eerste plaats, natuurlijk, de folianten-torsende rij der Heilige Kerkvaders; en vervolgens de grootvorsten van de katholieke ascese en mystiek, zooals Dionysius Areopagita,

---

(1) Cfr: R. HARDEMAN, *Antonius Sucquet, eerste novicenmeester van Berchmans,* — in « *Bode van het H. Hart* », 1921, blz. 114-116 ; vgl. : blz. 101-105.

Cassianus, Bonaventura, Theresia, en nog veel anderen meer; en tenslotte zoo ongeveer al de geestelijke schrijvers, wier werken in een rijke kloosterbibliotheek voorhanden konden zijn. Neemt men in aanmerking dat P. Sucquet zijn leven lang onderhevig bleef aan ondragelijke hoofdpijnen, dan mag het schrijven van zoo 'n boek, met de daartoe vereischte voorstudie, een heele prestatie worden genoemd.

Met dit alles gaat de « Wech des Eeuwich Levens » sterk lijken op een reuzen-arsenaal van geestelijke wapenen, door allerlei kundige meesters gesmeed!

Men treft er in aan, naast de « Twaelf geestelijcke wapenen van Picus Mirandula » (blz. 239), een « Practijcke om gheerne alleen te zijn » (blz. 443), een « Op-heffinghe des ghemoets uyt Ludovicus Blosius » (blz. 781), een « Practijcke dienende tot de kennisse sijns selfs van den E. P. Robertus Sotovvellus » (blz. 364), een dialoog van zes bladzijden aan elkaar geregen schriftuurteksten: om te « lesen ten tijde van eenighe bekoringhe » (blz. 232), en wat dies meer! Voegen wij erbij, dat het zware boek opgeluisterd is met 32 kunstvol uitgevoerde houtsneden van den beroemden plaatdrukker Boëtius van Bolswert, dan zullen we begrijpen, dat het onzen voor geen kloeken kost vervaarden vaderen danig in den smaak moet gevallen zijn!

Niettegenstaande dit compilatieachtige van opzet en uitvoering blijft het boek van P. Sucquet, in zijn geheel, het oorspronkelijke werk van: een Jezuïet en een Nederlander.

Ook van een Nederlander! Want, dat het boek van een oud-novicenmeester S. J. als gedrenkt moet zijn in een oplossing van den Ignatiaanschen geest van de « Geestelijke Oefeningen », ligt voor de hand. Maar, dat P. Sucquet zich terdege heeft ingeleefd in de gedachtenwereld van de vroegere ascetisch-mystieke school van de Nederlanden, zoodat zijn werk op vele plaatsen sterk herinnert aan Mauburnus, Gerard van Zutphen, Thomas van Kempen en Denijs de Karthuizer, is evenzeer een feit, waraan niet te tornen valt. Aangezien nu het beroemde Oefenboek van den stichter der Jezuïetenorde zelf tenminste onrechtstreeks onder den invloed staat van de Nederlandsche spiritualiteit, mogen we gerust P. Sucquet's « Wech des Eeuwich Levens » een verlengstuk heeten van die koninklijke baan, waarlangs zooveel eeuwen reeds de mystieke bruid van het Hooglied haar triomftocht had gehouden door de Dietsche gouwen.

Men kan de Nederlandsche spiritualiteit van de tweede helft der XVe eeuw af, wel eenigszins in haar hoofdpunten karakteriseeren als volgt: een beslist realisme in de doelstelling; een gezonde, praktische zin in de aan te wenden methode; een tot in de geringste bijzonderheden afdalende zorg voor het detail in de uitvoering. Alles in die ascese herinnert er ons aan dat ze stamt uit het land, waar de miniatuurkunst het hoogst heeft gebloeid en waar de grootste schilders, als de Van Eycken, er hun eer in stelden elk onderdeel van hun reuzen-doeken tot in de puntjes af te werken; uit een land ook, waar men als nergens anders de waarheid had doorvoeld van het volksche « Vele kleintjes maken een groot! » en « Wie het kleine niet eert, is het groote niet weerd! »

Welnu, die waardeering voor het kleine, welke trouwens toch ook evenzeer een Evangelisch-Bijbelsche als een Vlaamsch-burgerlijke deugd is, — denk b. v. aan het « Wel u, goede knecht, in het kleine zijt gij getrouw geweest, over het groote zal ik u stellen! » en aan het door de Vaders zoo druk gecommenteerde « Wie het kleine versmaadt, komt stilaan tot zijn val » — blijkt ook bij P. Sucquet hoofdzaak te zijn.

Zoo leert hij b. v.: « Het is seer profijtich van kleyne saken te beghinnen, die standvastelijck te vervolghen, ende niet veel dinghen t' samen te aenveerden: want alsoo wast onsen moet ende wordt ghereedt ghemaeckt tot sware ende ghewichtighe saken » (Wech des E. L., blz. 256; id. blz. 459). Verder legt hij er den nadruk op, dat de volmaaktheid « niet gheleghen en is in de gratiën, die voor niet ghegeven zijn (gratis datae), ghelijck in de gratiën der mirakelen van hooge beschouwinge, en gebedt... » (blz. 627), een verklaring, die Berchmans zeker sterk getroffen heeft, aangezien ze later tenminste tweemaal bijna woordelijk onder zijn pen terugkomt.

Maar waar is de volmaaktheid dan wel in gelegen? Niet in het buitengewone, maar in het gewone op buitengewone wijze volbracht! Luistert liever: « Aangezien de heiligheid en volmaaktheid hierin gelegen is dat al onze gedachten, woorden en werken heilig en volmaakt, in Gods tegenwoordigheid, naar gewicht, getal en maat geschieden, dienen we daar vooral naar te streven, en God, onzen Heer, daarin na te volgen. Want zooals Hij al zijne werken op de aller-

volmaaktste wijze heeft verricht, moeten wij insgelijks elk onzer werken naar ons best vermogen verrichten: uit al de kracht van onzen Heer Jezus Christus, met al de begeerte der triompheerende en strijdende Kerk, in den naam van onzen Schepper, alsof onze geheele zaligheid en al de eer Gods en het nut van de gansche wereld van dit ééne werk afhing, alsof wij nimmermeer tot dit werk zouden terug keeren noch daarna een ander werk aanvangen. » (Via Vitæ, p. 786.)

« Doe wat ge moet, maar doe het goed! » — zegt het Vlaamsche spreekwoord, — P. Sucquet heeft het zoo aan zijn novicen geleerd, en Berchmans maakte er zijn kenspreuk van: « Age quod agis! »: Doe goed wat ge doet! Realisme in de doelstelling! (1)

De methode om elk van zijn werken volmaakt te verrichten? Ziehier: « De beste methode is: zijn werken volmaakt in te deelen in dagelijksche, wekelijksche, maandelijksche, jaarlijksche werken; daarna ze te volmaken, door immer het voorbeeld van Christus en van de heiligen voor oogen te houden, en zich te oefenen in de tegenwoordigheid Gods en in de zuivere meening. Vervolgens zal men zijn werken nauwkeurig vaststellen, en een dagorde en leefregel voor elken dag bij zich dragen, waarnaar men zich onder het gewetensonderzoek punt voor punt zal onderzoeken. » (Via Vitæ, blz. 561.)

P. Sucquet geeft zelf op blz. 566 en 787 en vlgd. twee voorbeelden van zóó 'n geestelijken levensregel of « diarium », waardoor elke handeling, elk werk van den dag bestreken wordt; waarin een methode wordt voorgesteld voor opstaan en slapengaan, voor aan tafel en op reis, voor gebed en studie, voor werk en spel...

Frater Berchmans, die met zooveel aandacht de geestelijke onderrichtingen van P. Magister volgde, dat hij na afloop ervan in staat was alles bijna woordelijk te herhalen « met de latijnsche citaten erbij », kon natuurlijk op zoo 'n

---

(1) Kardinaal Newman, dien niemand van kleingeestigheid zal verdenken, hield er dezelfde opvatting op na: « zoodra iemand werkelijk naar de volmaaktheid verlangt en daar ernstig naar streeft, is hij ontevreden met alles wat niet helder en tastbaar is, en hem niet op de eene of andere wijze tot de toepassing brengt... Volmaakt is dus hij die zijn dagelijksch werk op volmaakte wijze volbrengt! » (NEWMAN, *Gebeden en overwegingen*, Van Leeuwen, Leiden, blz. 216).

gewichtig punt niet in gebreke blijven. Hij stelde dan ook naar P. Sucquet's aanduidingen zijn eigen « diarium » op, en hield het zoo zeer in eere, dat hij het nog verscheidene malen bijwerkte en verbeterde. Door een gelukkig toeval bleef ons zoowel zijn Mechelsche als zijn Romeinsche dagverdeeling bewaard. Laten we daar een en ander uit aanhalen. Wat betreft de manier van zich ter ruste te begeven, hield hij er een praktijk op na, die sterk herinnert aan een bekend kinderrijmpje : hoofd-en-voeteneinde, linker- en rechterzijde kregen elk hun patroon voor den nacht : de H. Maagd, zijn Engelbewaarder, de Heilige der maand, Sint Ignatius, en anderen meer. — Na ieder werk zegde hij een gebed op ter eere van de H. Drievuldigheid. Elk uur dat de klok sloeg trad hij in zichzelf, stuurde een aanroeping tot het H. Kruis, onderzocht zich over het afgeloopen uur, en nam een flink besluit om het volgende nog beter door te brengen. De geestelijke oefeningen : overweging, Mis, Communie, Biecht, waren verder tot in de puntjes voorzien en geregeld.

Nu is zoo 'n methode wel zeer krachtig te heeten, en bestemd om in vruchtbaarheid veel andere te overtreffen. Maar, ze heeft haar zwakke zijde : het gevaar van overspanning bij een onoordeelkundige toepassing ervan is volstrekt niet denkbeeldig, en onberaden ijver zou in dezen licht tot gezondheid schadende overdrijving kunnen overslaan. Ik zou dan ook niemand durven aanraden om zoo maar voetstoots alles over te nemen wat S. Jan Berchmans zich had opgelegd. Staat het vast, dat bij hem althans de flinke hoeveelheid aan dergelijke praktijken door een immer veerkrachtige zielestemming werd gedragen, bij anderen kon zulks licht een dood gewicht worden, een blok aan het been bij het stijgen naar de toppen der volmaaktheid. De voorlichting van een ervaren zieleleider is hier in elk geval dringend vereischt.

P. Sucquet waarschuwt trouwens zelf uitdrukkelijk tegen alle onberaden opzet : « Neemt nochtans waer, dat niemant sy selven en mach overvallen met de menichte der wercken oft met die dickwijls te doen... D'oeffeningen moeten gheschickt worden nae een-ieghelijcks begrijp, ouderdom ende voordtganck... » (Wech des E. L. blz. 689.) — « Stuk voor stuk, beetje bij beetje ! » : luidt het wachtwoord bij hem. Ook op dit punt had Berchmans zijn onderwijs zoo

goed gevat, dat hij er de eenvoudige leekebroeders, met wien hij zoo graag over geestelijke zaken sprak, opmerkzaam op maakte : dat men zoo maar niet met één sprong tot de deugd kon komen, maar voetje voor voetje.

Men kan soms geneigd zijn in den « Wech » van P. Sucquet, door Jan Berchmans zoo trouw bewandeld, niets anders te zien dan een oefening van wilskracht, van Stoïcijnsche vastberadenheid ; zooals men er eveneens toe komen kan de heele methode terug te brengen tot een « mechanisatie der bedrijvigheid », m. a. w. : tot een zielloos gedoe. Dat ware haar echter schandelijk onrecht doen. Ook voor P. Sucquet gold de leus : « Psyché nikaï ! » de ziel overwint. De innerlijke stemming, waarin een werk verricht wordt, is hem ten slotte veel meer waard dan de uiterlijke afwerking ervan. En dat is van zeer groot belang. Want de mensch kan nu eenmaal niet veel koninklijke daden stellen. Dat hoeft trouwens niet. Immers, ook het nietigste, onbeduidendste werk wordt groot voor God : door de stemming die men er in legt, door de richting die men er aan geeft, door de bedoeling waarmede men het verricht. Dat te begrijpen kan van iemand een Heilige maken. Berchmans had het begrepen. — Het middel om een groot heilige te worden — zoo oordeelde hij, — bestaat niet altijd hierin, dat wij groote zaken doen ; het is dikwerf voldoende dat wij de gewone volbrengen, zoo wij ze slechts volmaakt volbrengen. Niet het « wat », maar het « hoe » is van belang in het geestelijke leven. Die overtuiging zal hoe langer hoe vaster in hem groeien, tot zij eenmaal haar hoogtepunt bereiken zal in de schijnbaar paradoxale uitspraak : « Maximi facere minima ! » d. i. een ontzaglijk gewicht hechten aan de nietigste zaken en werken, waaruit een menschenleven geweven wordt ; want : goed gedaan, maken ze ons heilig ! — Waarom waren Aloysius en Stanislaus zoo stipt, b.v. om te gehoorzamen aan de minste wenken van de oversten ? — vroeg hij zich soms af. — Ze wisten immers goed genoeg dat het nalaten ervan toch nog geen zonde was ? — Waarop hij antwoordde : Zij hadden als door intuïtie gezien, waar het op aan kwam : dat de liefde tot de deugd in het kleine wordt bewezen ! (1)

Zoo hebben zijne medebroeders hem dan ook bezig

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 47.

gezien : « Wat hem door den dag te doen stond, daar maakte hij zóóveel werk van, dat hij zich daarbij letterlijk door niets afleiden liet, maar onder Gods oog en ingeving elk werk ter einde bracht ». (1)

Onder Gods oog en ingeving. Ziedaar het correctief voor alle afwijkingen op den « Wech des Eeuwich Levens ». Het beste en meest praktische middel tevens, beweerde Joannes, om alle gebreken uit te roeien en alle deugden in te planten.

Hij had het in elk geval na weinige maanden hierin reeds zoo ver gebracht, dat hij zonder valsche schaamte durfde verklaren : « Zonder moeite kan ik altijd God tegenwoordig voelen, mij met Hem onderhouden, en mijn minste belangen met Hem bespreken. » Indien zulks nog niet de ware heiligheid was, dan was het toch zeker de weg daar naar toe, en dien Weg had P. Sucquet hem gewezen.

We zullen verder in den loop van dit boek zien, hoe trouw Berchmans zich aan die methode gehouden heeft. Ascetisch gesproken zou zijn leven voortaan een rustig voortschrijden zijn langs den veiligen weg, hem in het noviciaat gewezen. Zonder af te wijken links of rechts zou hij, in zijn laatste levensjaar, langs dien weg tot de ontmoeting komen in mystieke vereeniging met de Oneindigheid Gods...

---

(1) *Ibidem*, blz. 39, et passim.

III. De engel van het huis

Eens dat de novicen in den tuin van het Keizershof vroolijk en opgeruimd over heiligheid liepen te debatteeren, werd het in de groep, waar Jan Berchmans het had over de mirakelen van Scherpenheuvel opeens opvallend stil. « Weten jullie wel, » — had een van de jeugdige zwartrokken met een oolijk lachje gevraagd — « welk het grootste mirakel is dat O. L. Vrouw ooit te Scherpenheuvel verrichtte ? » — « Nou ! laat hooren ! » — « Wel, dat ze daar vlakbij te Diest een engel in menschengedaante op de wereld liet komen ! » — Allen keken lachend naar Berchmans, die er een kleurtje van kreeg, wat hem trouwens heelemaal niet misstond. — « 't Was toch maar de zuivere waarheid ! » — meenden ze.

Hij was inderdaad, zooals de oude schrijver het zoo naïef weet te zeggen, « Van ghelaet des aensichts voorwaer ghelijck van eenen Enghel, van coleur wit ende rootverwich, breet van voorhooft, het hayr boven de ooghen soo dick, dat het hierdoor swert scheen te wesen, van ghelijcken oock de windbrauwen; de ooghen waren seer levendich en glinsterende, maer suyver ende vol van eerbaerheydt ende soetichheydt, den neus welgemaeckt ende een weynich op sijn arents, de lippen kleyne ende rootverwich; den mondt altijdt ghesedichlijck lachende; de lippen ende de kaecken begosten met wat blondt hayr uyt te stooten; van het selve coleur was het hayr van sijn hooft... » [1]

Wanneer Berchmans, zooals getuigen hem zeer scherp opnamen, met licht trillende wimpers den starhelderen blik

---

[1] CEPARI-SUSIUS, *Leven...*, blz. 239.

naar iemand toerichtte, dan las men daarin de onvertroebelde klaarheid van reine kinderoogen, met daarenboven den grondeloozen vrede van wetend zelfbezit. Men kreeg zijn oogen echter slechts zelden te zien: zelf bekende hij dat het hem moeite kostte ze op te slaan; — iets wat de kijkgrage novicen zoozeer verwonderde, dat men na zijn vertrek naar Rome meende er in refterpreeken te mogen van gewagen als van een wonder van zedigheid!

Maar het « ghelaet sijns aensichts » alleen reeds straalde engelachtigheid uit. De aureool, waarmede het vrome geloof der oude schilders het gelaat der heiligen omkranste, was niet een louter decoratief motief. Hun gelaat straalde inderdaad: alles werd lichter in hun bijzijn, hun aanblik stemde tot vreugde en opgeruimdheid. Voor zoover het Berchmans betreft, wordt ons zulks positief verzekerd door zijn medenovicen. Een van hen, een jaar later dan Joannes in de Sociëteit getreden, verhaalt hoe hij, gedurende de eerste dagen van afzondering, die den nieuw-ingetredenen worden opgelegd en wel eens tot zwaarmoedige gedachten stemmen, zich heelemaal voelde opvroolijken, als Berchmans hem kwam bezoeken, alleen door hem aan te zien: want uit zijn gelaat en uit zijn oogen schoten als stralen van vroomheid en heiligheid. Tal van anderen mochten hetzelfde ondervinden: wie van nature tot zwartkijken geneigd was, helderde op als hij hem zag. Verre van ongezonde ontroeringen op te wekken, werkte zijn aanblik bevredigend, als een stemmig landschap.

Wie echter heelemaal onder den indruk wou komen van zijn engelen-natuur, die moest hem in het oog houden wanneer hij over een of ander onderwerp in vuur geraakte, en dat gebeurde bij voorkeur als hij het had over de H. Maagd. Dan kwam er iets los in hem dat anders als vast zat in een scheede; dan greep er, in den gloed van zijn betoog, een verandering in hem plaats, een vergeestelijking van zijn geheele wezen, als bij iemand die onder schoonheidsontroering komt. Met een warm trillende stem zei hij dan wat hij wist dat Maria voor hem gedaan had. Hij noemde Haar zijne Moeder, en men voelde aan den diepen klank van het woord dat het echt was, en hij haalde trekken aan om hare liefde te bewijzen. De anderen werden er stil bij, en meer dan een zei in zich zelf: « Wie zoo spreekt is een heilige! »

Daar waren er die hem zich later alleen nog maar zóó:

sprekend, konden voorstellen; het beeld van den begeesterd sprekende was blijvend in het glas hunner herinnering gebrand! Jaren nadien herinnerden sommigen zich nog hoe P. Magister zekeren dag zijn novicen in de recreatie had onderhouden over twee pas in geur van heiligheid gestorven Jezuïeten: P. Bernardino Realini en Br. Alphonsus Rodriguez. (1) Berchmans was als buiten zich zelven; men zag hem bleek worden, en men hoorde hem mompelen: « Wat doen we toch! Waar blijven we toch hangen en gaan niet vooruit! Dat zijn nu dingen die in onze dagen geschieden!... » (2) — Op zulke momenten kon men den blik van hem niet afwenden.

Och! ze voelden het allen zoo goed dan: het betooverende in Berchmans' verschijning vond zijn oorzaak niet in mooie gelaatslijnen, sierlijke vormen en gracievol gebaar. Wat hen boeide was de openbaring van een ziel die haar God had gevonden, en in rustig zelfbezit zijn schoonheid liet schijnen door het albast van een vergeestelijkt lichaam.

Nergens openbaarde zich dat zoo treffend als in de kapel. Wanneer Berchmans daar ter meditatie ging neerknielen, altijd vooraan op de eerste rij dicht bij zijn Heiland, dan trachtten als om strijd de overige novicen een plaats te bemachtigen in zijn nabijheid, om zoo in het magnetische veld te komen der Goddelijke stralingen. Als een standbeeld zoo zat hij daar, roerloos, verzonken in zich zelf en tevens als aan zich zelf ontheven, als stond de wereld stil en was de gansche menschheid één gebed. Hij lachte terwijl hij bad!

Hij droeg zijn aureool mede uit de kapel; de glans van Gods tegenwoordigheid wilde hem niet verlaten. Een die hem van dichtbij had gadegeslagen, kwam tot de ontstellende bevinding: dat zijn aangezicht in de recreatie er niet anders uit zag dan in de kerk; altijd en overal kon men merken dat hij met God bezig was. Een ander getuigt: « Immer vond men hem op zijn kamer met den lach op de lippen en Gods lof in den mond, en zooals men hem in zijn kamer zag, zoo zag men hem door het heele huis ». (3)

Was Berchmans toen reeds het voorwerp van Gods mys-

---

(1) Bernardino Realini gest. 2 Juli 1616, zalig verklaard 27 Sept. 1895; Alph. Rodriguez, gest. 31 Okt. 1617, heilig verklaard op 15 Jan. 1888, tegelijk met Joannes Berchmans.

(2) PONGELET, *Doc. inédits*, blz. 145.

(3) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 82. Cfr. *Summ.* 1745, blz. 76, § 2.

tieke begenadigingen? Daar zijn geen vaste bewijzen voor aan te voeren. Zeker werd in hem volledig bewaarheid het « Zalig de zuiveren van harte, want zij zullen God zien. » — Getuigt P. Bauters, Berchmans' tweede novicenmeester, dat Joannes' verstand door de kuischheid was gescherpt, dan heeft zich dat op de eerste plaats geopenbaard in de kennis van de bovennatuurlijke zaken, in het aanvoelen van Gods alomtegenwoordigheid, in het inzicht in de ziel der dingen.

Al het tot nu toe gezegde vat P. Bauters op treffende wijze samen, als volgt: « Bij den eersten aanblik en indruk kwam Joannes mij voor als een belichaamd Engel Gods. En engelachtig bevond ik hem inderdaad, toen ik later zijn geweten behandelde. Want de onschuld zelve was hij en de kuischheid, zeer zedig, ten hoogste beminnelijk in den omgang, en geestelijk buiten mate, vol ontzag voor de overheid, volhardend tot het uiterste in hetgeen hij ondernam, met hart en ziel op het gebed zich toeleggend en daarin door God bestraald met overvloedige verlichting. Hij ademde louter Gods glorie en die der H. Maagd ». (1)

Op één punt moeten we hierbij de aandacht vestigen: Joannes was « ten hoogste beminnelijk in den omgang ». Met tientallen hebben zijn gezellen dat getuigd, en hun eenstemmigheid laat daarover geen twijfel meer toe. Gelukkig! We zijn immers zóó weinig gewoon de heiligheid in menschengedaante onder ons te zien optreden, dat we ons onwillekeurig voorstellen dat haar te bezitten gelijk staat met vaarwel te zeggen aan natuurlijk-menschelijke deugden, zooals: gezelligheid in den omgang, ontvankelijkheid voor humor, een zekere mate van inschikkelijkheid eindelijk, waardoor we niet uit den toon vallen en bekwaam worden om iets bij te dragen tot de op onze planeet toch reeds zoo schaars voorhanden zijnde levensvreugde. Frater Berchmans mocht wel een engel heeten, nooit vergat hij daarom zijn plichten als mensch. Hij viel niet uit den toon, hij was een goed gezel, hij had zin voor humor, hij kon zoo hartelijk (cordialissime) meelachen. Niet enkel als er te bidden viel trok hij aan: hij was overal welkom en door iedereen gezocht. De ouwe paters, die zich zoo graag aan jong leven spiegelen, vroegen hem steeds als gezel wanneer ze de stad in moesten; zoodanig dat P. Novicenmeester, als er weer een kwam aan-

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 111.

kloppen, met een glimlach van begrijpen besloot: « Ga maar met dien engel Gods! » De novicen van hun kant vochten om hem onder de recreatie in hun groep te krijgen. Toen hij, in het tweede jaar noviciaat, zelf gelast werd met het indeelen der recreatiegroepen, legden sommigen het er op aan om met de laatsten uit den refter en in den tuin te komen: ze hadden bemerkt dat Frater Berchmans zich altijd bij de laatste groep aansloot! — Hoe de kinderen op straat op hem aangevlogen kwamen, zullen we verder zien.

De novicen noemden hem niet anders dan: « onze engel » of « frater Hilaris » (broeder blijgezind) of «onze Aloysius». Ik stel me voor dat hij zich dien laatsten naam, zonder valsche schaamte, zal hebben laten welgevallen. Want, ja, iedereen mocht het weten: met hart en ziel had hij zich toegelegd op de navolging van den Ridder der Lelie, wien hij zijn roeping tot de Sociëteit dankte. Hij had een penteekening van den Zalige gemaakt en op zijn tafel geplaatst. Hij had zijn leven gelezen en herlezen tot hij het bijna van buiten kende; dat was zijn ideaal geworden, daar droomde hij van. Den 20en Juni 1618, daags voor Aloysius' feest, hield hij een preek in den refter; met zooveel gloed en bezieling sprak hij dat de oversten een oogenblik vreesden dat hem een ader zou barsten! Een novice gaf als zijn gedachte te kennen: « dat hij het leven van Aloysius niet hoefde te lezen, aangezien men Aloysius veel beter vond weergegeven in Berchmans dan in de boeken! » (1)

Natuurlijk hield Frater Joannes van zijn kant het er voor dat al zijn broeders engelen waren, en veel heiliger dan hij zelf. Al de heiligen trouwens hebben in dezen vaak een verbluffend gemis aan zelf-kritiek aan den dag gelegd. Maar die anderen, vertelt ons een novice, waren toch niet zoo heilig dat men niet hopen kon ze te evenaren, terwijl men, als men Berchmans eenmaal doende had gezien, maar liever tot een nederig bekennen van zijn onmacht overging. Daar viel nu waarlijk niets op aan te merken, daar was niets aan te verbeteren, dat was alles zoo natuurlijk-evenwichtig, zoo harmonisch-geëvenredigd, zoo ongedwongen en toch zoo vast, zoo rustig en zeker, zoo van binnen naar buiten uit gegroeide heiligheid, dat men als iets onmogelijks van zich afzette de gedachte: ik ga dadelijk hetzelfde doen.

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 53.

IV. Janitor Novitiorum

Midden September 1617 werd P. Sucquet door den Hoogeerwaarden Pater Generaal tot Rector benoemd van het college te Brussel. Tot zijn opvolger werd aangewezen P. Willem Bauters, secretaris van den Provinciaal der Vlaamsche Provincie. — P. Bauters was pas drie en dertig jaar, en bezat, bij al zijn deugd en kennis, toch nog niet die ervaring van het geestelijke leven, welke P. Sucquet tot zoo 'n degelijk leidsman op den weg naar het eeuwig leven maakten. Hij kwam dan ook niet naar Mechelen met de bedoeling ingrijpende veranderingen aan te brengen in de vorming der novicen; veeleer zou hij zich in alles zooveel mogelijk naar het voorbeeld van zijn voorganger schikken.

« En nu moet u Frater Berchmans als Janitor aanstellen. » — had P. Sucquet gezegd voor hij heenging, — « Een betere keus kunt U onmogelijk doen! » — Zooals we reeds kort aanstipten (blz. 101) is het namelijk de gewoonte in de noviciaten der orde, dat aan een van de novicen als taak wordt opgedragen: het teeken voor de verschillende oefeningen te geven, de bevelen van den Magister aan de ondergeschikten over te brengen, dagelijks verslag in te dienen over de geringste gebeurtenissen van het noviciaatsleven, enz. Te Mechelen noemde men dien uitverkorene: den « janitor », d. i.: den portier. De « portier » nu van het Mechelsche noviciaat was zoo maar niet de eerste de beste! Anders dan meestal elders het geval was, had hij, buiten de bovenvermelde bezigheden, nog een aantal voorrechten en verplichtingen, die hem in het noviciaat-wereldje werkelijk tot een man van gezag maakten. Hij wees dagelijks aan elken novice het door hem te verrichten handwerk aan, maakte de

groepen op voor recreatie en wandeling, zorgde voor de gasten, had het toezicht over het gedrag zijner medebroeders, waarschuwde bij gebeurlijke tekortkomingen P. Magister, en bracht de opgeloopen straffen aan de betreffenden over. Terwijl de overige novicen met een zeker aantal samen op één kamer woonden, had hij een eigen vertrek te zijner beschikking. Daar bewaarde hij o. a. een paar honderd door P. Sucquet grootendeels opgestelde meditaties, waarvan de novicen er dagelijks een te doen kregen. (1) Twee jonge medebroeders stonden hem terzijde in zijn werk. Alles te zamen bekleedde de portier een zeer verantwoordelijken post: hij was werkelijk de rechterhand van P. Magister. Men begrijpt dat de oversten slechts vertrouwde personen tot dit ambt riepen!

Berchmans werd dus portier. Niemand die erover verwonderd stond. P. Sucquet had hem reeds zoo dikwijls als een voorbeeld geroemd, dat de novicen het als van zelf sprekend vonden dat hij nu ook officieel op den kandelaar werd geplaatst. Ook de paters van het huis vonden het een uitstekende keuze. Ze hadden immers een tijdje geleden een soort van canonisch onderzoek naar Joannes' deugden ingesteld. Ze wilden namelijk weten of er wel een deugd was, waarvan gemeenlijk in de heiligenlevens sprake is, die men ook niet bij Berchmans kon aanwijzen; en inderdaad, ze vonden er geen.

Als een nieuw bewijs van vertrouwen dat men in hem stelde, lieten de oversten Joannes op 27 September 1617 tot de zoogenaamde geloften van Godsvrucht (Vota Devotionis) toe. Daardoor verbond hij zich reeds tegenover God tot eeuwige armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid, in afwachting dat de eigenlijke klooster-geloften hem ook tegenover de orde zouden verplichten.

Berchmans was 'n model van een portier! Een vol jaar handhaafde P. Bauters hem in die verantwoordelijke positie, iets wat volgens novicenheugenis nimmer was gebeurd, en ook de eerste jaren niet meer gebeuren zou. De novicen zelf vonden hem als Janitor eenvoudig schitterend. Jaren nadien,

---

(1) Een groot deel van die meditaties werden later opgenomen in de « Via Vitæ ». Ze werden gedeeltelijk gepubliceerd in: Vanderspeeten, Spicilegium, blz. 171-337, waar ze echter, in het Procœmium p. VIII, verkeerdelijk aan P. Bauters worden toegeschreven.

als er weer eens een bijzonder verdienstelijke Janitor het stuur in handen genomen had te Mechelen, noemde men hem niet anders dan « onze nieuwe Berchmans » !

Nu is die tevredenheid van de beide machten, om het zoo maar te noemen, waartusschen de Janitor als verbindingsagent fungeert, op gevaar af van tusschen beide beklemd te raken, inderdaad een bewijs van zeer taktisch optreden, van kordaatheid en kieschheid tevens. Eenerzijde toonde Berchmans dus voldoende onafhankelijkheid van de volksgunst, om openhartig bij P. Magister verslag te durven inbrengen over elks handel en wandel : zooniet ware hij na een tijdje als onbruikbaar aan den kant gezet ; — anderzijds wist hij blijkbaar met zooveel taktvol beleid op te treden, dat de medebroeders zich niet de slachtoffers voelden van een overdreven streven om als ijveraar voor de regeltucht bij den Magister in blakende gunst te komen !

Beteekenisvol is wat een van die medebroeders daaromtrent getuigt : « Hij was zoozeer ieders vriend dat nooit door iemand over hem geklaagd is geworden, niettegenstaande hij de bediening van Janitor uitoefende, die gewoonlijk aan allerlei kritiek blootstaat. » — 't Waren nochtans niet allen lammetjes met wie hij te doen had. Nimmer zijn Vlaamsche jongens voor een hartig woordje teruggeschrokken ! Maar, « zijn goedheid trok als een magneet aller genegenheid tot zich. » — Daar was er o. a. een die een onhandelbaar karakter had meegebracht uit de wereld — jammer genoeg zou dit hem er vóór het einde van het noviciaat weer naar terug brengen ! — en zich dus aan allerlei vergrijpen tegen de regeltucht bezondigde. Werd hem daarvoor vanwege P. Magister door een ander dan Berchmans een boete opgelegd, dan volgde gewoonlijk een uitbarsting. Maar Berchmans kreeg direkt vat op hem : « Van dien engel wou hij zich alles laten welgevallen ! »

We moeten trouwens toegeven, dat Fr. Joannes zeer voorzichtig te werk ging bij het overbrengen van der broederen deugden en... gebreken ! Hij zette zich schrap tegen subjectieve indrukken. — Was er een duidelijke overtreding in het spel, dan ging hij nog eerst even in de kapel vóór het Allerheiligste de kalme gemoedsstemming en de juiste woorden zoeken, noodig tot een onpartijdig verslag. Waar het maar eenigszins kon, sprak hij ten gunste van den schuldige, en wel op zoo overtuigende wijze, dat de Overste hem meer

dan eens in last gaf den berouwhebbenden zondaar van zijnentwege eene boete op te leggen; — werd die dadelijk aanvaard, dan mocht de Janitor zelf alles kwijtschelden.

Meer dan eens ook vroeg Joannes of het niet even goed was indien hij zelf de penitentie volbracht: die arme Frater was immers toch al genoeg gestraft met den schrik alleen. P. Bauters liet zich door die redeneering wel eens overtuigen!

Zeer handig wist Berchmans de wel eens hoogloopende ruzie te stillen, die af en toe tusschen een paar heetgebakerde novicen uitbrak. Eens toen er zoo twee tegen malkaar te keer gingen, — 't gebeurde vóór zijn kamer — greep hem die broedertwist zoo aan, dat hij op zijn knieën viel en met tranen in de oogen smeekte: dat ze toch zouden uitscheiden. De twee strijdlustigen waren opeens bedaard « als twee lammetjes »; ze keken een oogenblik besluiteloos, en vonden niets beter dan mekaar in de armen te vallen.

Er bestaat een merkwaardig document uit den tijd van Berchmans' portierschap. Bij zijn ambtsaanvaarding had P. Bauters hem in opdracht gegeven een lijstje op te maken van « Monita generalia », d. i. « Algemeene waarschuwingen » ten gebruike van de nieuwelingen. Tot in de kleinste bijzonderheden, — in het noviciaat is alles gewichtig! — werd het huiselijk leven der Mechelsche novicen daarin geregeld. Opvallend is het in hoe practischen, realistischen zin Berchmans die « Monita » heeft opgesteld. Om ze naar recht te waardeeren, vergete men niet dat ze geschreven werden voor jongelui die pas de collegebanken en de... vlegeljaren ontgroeid waren! Aan pikante bizonderheden ontbreekt het dan ook niet. Ik citeer: « In de kerk hoeft men niet naar de menschen te kijken, maar naar het H. Sacrament. — Onder de preekoefeningen is het verboden te lachen. — Men ete niet met de linkerhand. — Als men zijn glas bier gevuld heeft, drinke men het ook uit. — Men drinke niet te veel, daar krijgt men maar buikpijn van. — « Ploemp gaen » (het staat er zoo), past niet. — Wordt iemand door den Janitor een boete opgelegd, dan wachte hij zich wel hem achter zijn rug met gebaren of teekens te bespotten. — Als men zich gaat warmen (daar was maar één open haardvuur in het gansche huis) dringe men elkaar niet weg; men zorge er voor zijn kleederen niet te branden aan het haardvuur; niemand anders werpe hout op het vuur, dan wie daarmee

belast is. — Men roepe niet van beneden naar iemand die uit het venster kijkt. — Wie aan anderdaagsche koorts lijden, gaan alleen naar de ziekenzaal wanneer ze lijdend zijn.» Enz., enz. (1)

We glimlachen om die naïeve voorschriften, die ons een aardig kijkje geven op de toenmalige beschavingstoestanden. Intusschen hebben die kleinigheden weer de waarde en het belang van alle kleinigheden : ze maken het groote mogelijk ! Wie trouw blijft in kleine zaken, zal eenmaal verdienen vertrouwd te worden in de groote.

Toch maakte Berchmans soms misbruik van zijn macht als Janitor. Zoo b. v. wanneer hij de minst aangename karweitjes, het vuilste keukenwerk, voor zich hield, in plaats van ook al eens aan anderen het genot ervan te gunnen. — Vervolgens, wanneer hij in den omgang zijn voorkeur gaf aan wie een bizondere devotie tot Maria had. Eindelijk, toen hij met een tiental novicen een soort geheim genootschap stichtte van overtuigde Mariavereerders, die beloofden bij elke gelegenheid, als recreatie, catechismus, refterpreek, enz. iets ter eere van O. L. Vrouw te zullen zeggen of doen. Zelfs was hij dan nog onbeschaamd genoeg om in elke groep novicen tenminste een van zijn trawanten te plaatsen : een eenvoudige manier om het goed met tien te vermenigvuldigen !

Dezelfde list gebruikte hij om van de wandelingen beevaarten te maken naar een of ander Maria-kapelletje. Scherpenheuvel werd natuurlijk niet vergeten, al lag het dan ook een halve dagreis ver. Eens dat hij er met een paar novicen naar toe trok, had P. Bauters hem gezegd : « En ge moogt gerust uw vader gaan groeten te Diest, hoor ! » — Dat werd dan ook gedaan, maar enkel nadat hij met zijn gezellen onderweg het al dan niet wenschelijke van zoo 'n terugkeer in de wereld terdege onder de oogen had gezien ! Hij was er zelf eerder tegen, maar de overweging dat alles tot Gods eer kon strekken gaf ten slotte den doorslag...

Een zware vernedering stond den Janitor nog te wachten in den loop van het jaar. In het noviciaat bestaat de goede gewoonte dat de novicen elkaar helpen bij het opsporen van hun gebreken. Berchmans had van P. Magister verkregen dàt vier van zijn medebroeders belast werden met het toe-

(1) Cfr. VANDERSPEETEN, *Spicilegium*, blz. 32-45.

zicht over zijn gedrag. Hoe ze ook op de loer lagen, ze konden maar niets ontdekken, dat voor verbetering vatbaar was. — « Ze durven het niet zeggen, omdat ik Janitor ben » — klaagde Berchmans bij P. Bauters. Deze had er spoedig iets op gevonden: de novicen werden samen geroepen in de groote zaal, en elk kreeg een briefje: « Opschrijven wat u niet aanstaat in het gedrag van den Janitor! » luidde het bevel. De briefjes werden dadelijk ingeleverd en opengemaakt: ze bevatten niets dan lof! Erger vernedering heeft Berchmans nooit ondergaan. Uit medelijden en op aandringen van P. Magister, kwam een novice hem naderhand zeggen, dat hij misschien wat te vlug liep door de gangen; heel zeker wist hij het echter niet! Die liefdedaad moest beloond worden: « Ik zal drie rozenhoedjes voor je bidden » — beloofde Berchmans — « en telkens je nog iets weet, krijg je er evenveel! » Daar bleef het echter bij: de goeie novice heeft nooit de gelegenheid gekregen om nog eens zoo 'n extraatje op te strijken!

V. Een lied van droom en daad

Aan eigenlijk apostolaat wordt in het noviciaat zeer weinig gedaan. Toch vergeet de jonge Jezuïet nooit dat hij tot een strijdende orde behoort, en eenmaal tot den actieven dienst zal worden opgeroepen. Gedurende de vormingsjaren zal hij dan ook door heilige verlangens het staal van zijn geestdrift scherp houden. Dikwijls zal hij den nood der zielen overwegen; in elke retraite hoort hij de stem van den Heiland, die zijn getrouwen opvordert ter heilige kruisvaart; in zijn ziel tracht hij een stemming van offervaardigheid aan te kweeken, van « bereid zijn » tot het hoogste, en om zich voor valsche illusies te hoeden, toont hij in het dagelijksche leven zijn getrouwheid tot in het kleinste: hij wil uitblinken, « insignis esse », in alles.

Berchmans kon zich zonder moeite dit hooggestemde apostolische idealisme eigen maken. De kruisvaart-idee zat hem in het bloed! Als kleine jongen wou hij het kruintje dragen, « omdat de ketters daar zoo mee spotten! »; als novice leefde hij den heldenstrijd mede, dien zijn orde in de Oude en de Nieuwe Wereld, in het vaderland en het verre Indië doorstond.

Want, het waren inderdaad heroïsche tijden!

Den 2^{en} Januari 1617 zond de nieuwgekozen Generaal, P. Mutius Vitelleschi, een rondschrijven aan de Sociëteit, waarin hij op gansch bijzondere wijze om gebeden verzocht voor de missie van Japan. Daar was immers sinds 1614 de vreeselijke vervolging uitgebroken van den shogun Yeyasu Tokugawa. In de eerstvolgende jaren gaven duizenden hun leven voor hun geloof.

Een voor een werden de missionarissen, voor het meeren-

deel Jezuïeten, gegrepen en gevonnisd. (1) « Moge God in veler harten, » — zoo schreef P. Vitelleschi — « het verlangen opwekken om hun zweet of hun bloed op dit arbeidsveld te vergieten! » — Dat was net iets voor de Vlaamsche Jezuïeten: Franciscus Xaverius had immers zelf als bijzonder geschikt voor de Missie van Japan gevraagd: « Flamencos »: Nederlanders.

In het begin van ditzelfde jaar 1617 bezocht de beroemde China-missionaris Nikolaas Trigault, uit Douai, de Nederlanden. Hij trad op te Douai, Rijssel, Antwerpen, Brussel, enz., en interesseerde overal zijn toehoorders voor de Chineesche Missiën, zooals hij reeds in 1615 gedaan had met zijn of liever Pater Ricci's groot werk: « De Expeditione apud Sinas suscepta ab Societate Jesu »: « Van de Missiën der Sociëteit van Jezus in China », het eerste werk dat nauwkeurige berichten mededeelde over het toenmaals nog zoo geheimzinnige land. Natuurlijk drong de echo van Pater Trigault's triomfreis ook tot het Mechelsche noviciaat door.— Meer nog dan naar Japan voelde Berchmans zich naar China getrokken. Hij deed dadelijk stappen om van de Oversten te verkrijgen naar de Chineesche landen gezonden te worden, « om ze tot het geloof te bekeeren » — zooals een zijner medenovicen het vrij snugger weet te vertellen. Een ander zou echter de opvolger wezen van « Held Rijkaert en Trigau », zooals Vondel later de Paters Ricci en Trigault zou heeten. Terwijl Joannes van China droomde, was de jonge pater Adam Schall reeds op weg naar het Verre Oosten, waar hij het werk der baanbrekers zou voortzetten, in afwachting dat hem terzijde kwam staan een van Vlaanderens grootste missionarissen, die nog te Pitthem in de onbezorgdheid van zijn drie jaren rondliep: Pater Ferdinand Verbiest!

Intusschen ontpopte Berchmans zich tot een gloeienden missieijveraar. Als er Latijnsche brieven aankwamen uit China of Japan, of uit Paraguay, waar de Jezuïeten sinds 1609 een aanvang hadden gemaakt met hun vermaarde

(1) Ook Vlamingen hebben hun leven gegeven voor de Kerk van Japan. Reeds in 1593 was Pater Theodoor Mantels, Jezuïet, van Tongeren, te Malacca gestorven aan de gevolgen van vergift hem twee jaar vroeger toegediend; in 1622 werden Pater Lodewijk Flores, Dominicaan, van Gent en Pater Riccardus a Sancta Anna, Franciscaan, van Brussel, tot den vuurdood verwezen.

Reducties, of uit Indië, waar de geniale Pater de Nobili juist een meer moderne apostolaatsmethode aan 't beproeven was bij de Brahmanen — dan riep Fr. Joannes in de recreatie de leekebroeders bij zich, en vertelde in het Vlaamsch op zijn eigen innemende wijze, al wat er uit het verre missieland werd bericht. Het mag hier wel vermeld worden, dat een van Berchmans' beste vrienden, Joost van Suerck, van de bekende Antwerpsche familie die zeven zonen afstond aan de Sociëteit, hun beider missie-ideaal later schitterend zou verwezenlijken. Naar de missie van Paraguay gezonden, werd hij er, onder den naam van Justus Mansilla, de beroemde missionaris van de Itatina-Indianen.

Maar ook dichter bij huis lokte het missiefront! Sinds eenige jaren hadden de Vlaamsche Jezuïeten in Holland onder de afgedwaalde broeders een « Seyndinghe » opgericht, waarin zij zich beijverden om stuk voor stuk aan de ketterij te ontworstelen: den rijken buit « van zooveel lieve zielen, die ze in haar netten ving! » Hier ook dreigde gevaar van kerker en marteldood. « Papen en monniken » werden immers « van goeden prise verclaerd », en de « bloeddorstige aanhangers van de Jezuïtenpartij » genoten daarbij het twijfelachtige voorrecht van op gansch bijzondere wijze te worden nagezet!

In 1617 werd P. de Greeff als missionaris naar Leeuwarden in Friesland gezonden. Tegen het einde van het jaar keerde hij terug naar Mechelen om verslag uit te brengen over zijn werkzaamheden. Aanstonds was zijn oud-leerling, thans Janitor der novicen, in de weer om bij zijn medebroeders geestelijke aalmoezen in te zamelen voor de Friesche missie.

Nog altijd in datzelfde jaar maakte Berchmans te Mechelen kennis met den beroemden Pater Frans Coster (Costerus), den schrijver van het « Boecxken der Broederschap » en van een massa apologetische werken, zeker de merkwaardigste en innemendste figuur van die eerste Vlaamsche Jezuïetengeneratie, een onverschrokken werker, een echte ketterhamer! Tachtig jaar was hij nu, en toch stond hij nog elken morgen te drie uur op, zat halve dagen in den biechtstoel, schreef en drukte folianten, zong plechtige missen, en predikte voor volle kerken. Rond zijn naam was zich reeds een heele legende aan het weven; vooral over zijn aanstekelijke blijmoedigheid werden tal van anecdoten verteld. De oude, nog

altijd opgeruimde en strijdlustige veteraan kwam zonder twijfel onder de bekoring van de zooveel jongere blijmoedigheid van Fr. Berchmans. Ze werden dadelijk goeie vrienden. Pater Coster was een fijn menschenkenner, hij wist zijn jeugdigen medebroeder naar waarde te schatten. « Frater Berchmans, » — verklaarde hij eens — « Ge zult later veel goed doen! » — Dit hartelijk woord van den goeden grijsaard zou Jan zijn levenlang bijblijven.

Berchmans had inderdaad een aantal hoedanigheden, die het beste beloofden voor zijn later apostolaat. Daarvoor getuigt o. a. zijn succesvol optreden als catechist. De Mechelsche novicen gingen namelijk elken Zondag in een aantal buitenparochies catechismus geven aan de kinderen. Een zeer nederig ministerie, maar door de Sociëteit zeer hoog geschat, en op ruime schaal beoefend. Men had het maar al te zeer ondervonden: « Den aerdt der ouderlinghen was voor het meerendeel in Nederlandt verdorven », weshalve men de kinderen nam om ze « inde christelijcke leeringhe t'onderwijzen, ende de vreese Godts, met den haet der sonden ende der ketterijen daarin te stampen... » (1) Het catechismus-onderricht heeft den genadeslag toegebracht aan het Protestantisme in Zuid-Nederland.

Men streefde er naar het onderwijs zoo aantrekkelijk mogelijk te maken: de gebeden en de hoofdpunten des geloofs werden op rijm en muziek gesteld; een soort kindertooneel werd ingevoerd « waer in vertooghsghewijse de deughden der Heylighen, en dierghelijcke stichtbaere materien voorghehouden wierden »; eindelijk stelde men « disputatiën » in, waarbij de kinderen, elkander om strijd over de artikelen des Geloofs ondervroegen; prentjes en soms ook wel suikergoed kwamen den ijver van de overwinnaars beloonen.

Te Mechelen liep alles aanvankelijk niet van een leien dakje. Tot in 1616 had men te kampen met den onwil van de boeren, die er een verkapte manier in zagen om de « tienden » weer in te voeren. Toen ze echter ervaren

---

(1) *Afb. der Eerste Eeuwe*, blz. 558. Als handboek gebruikte men daarbij: den « *Catechismus dat is de christelijcke leeringhe ghedeylt in neghen-en-veertigh Lessen voor de Catholijcke Jonckheydt van de provincie des Artsbischdoms van Mechelen, achtervolghende d'ordonnancie van het Concilie Provincial ghehouden anno 1607.* » — Pater Makeblijde S. J. had dien catechismus opgesteld. De eerste editie verscheen in 1609 te Antwerpen.

hadden dat de Paters, in plaats van iets te vragen, allerlei moois en lekkers aan de kinderen gaven, kwam er al gauw een ommekeer. Eer het een tijdje verder was, bedienden de Mechelsche novicen 27 catechismuslessen op het platteland en 7 binnen de stad. — Die gunstige verandering was zonder twijfel voor een gedeelte het werk van Fr. Berchmans. Hij viel immers buitengewoon in den smaak bij het jonge volkje; de kleuters waren eenvoudig niet van hem weg te slaan. Eens dat hij met een priester van de Catechismus-les terugkeerde, kwam onderweg een heele bende op hem afgezwermd. Met echt kinderlijke ongegeneerdheid lieten ze den zooveel ouderen Pater ongemoeid, en hielden hun catechist in hun midden gevangen. Ze volgden hem tot op de speelplaats van het college, waar hij zijn jeugdige toehoorders op een extra-les trakteerde. Of de Paters verrast toekeken! De boeren van het dorp waar hij des Zondags catechismus gaf voor de kinderen, verklaarden ronduit dat ze hem veel liever hoorden dan de predikanten die speciaal voor hen werden gezonden!

Hij wist ook zoo vertrouwelijk met die eenvoudige buitenmenschen om te gaan. Nooit zou hij nagelaten hebben, op wandeling een praatje te houden met de boeren op het veld of met de kinderen langs den weidekant. Het gebeurde wel eens dat de kleintjes het op een loopen zetten, als ze van verre den Pater zagen aankomen. Maar Jan zette ze na tot aan de arme boerenstulp, waar ze aan moeders rokken te krijschen stonden: dra was de angst over, en luisterden de kleinen met groote wonderoogen naar den vriendelijken Pater.

Broeder Jan Verbeek, die Berchmans meer dan eens op zijn tochten vergezelde, verklaart altijd bemerkt te hebben, dat Fr. Joannes, « eenich kint ofte kinderen in 't veldt van verre siende, hem daer bij vervoeghde, de selve ondervraeghde ende niet van haerlieden en scheiyde ten waer hij haer eerst volcomelijk geleert ende ingedruckt gelaeten hadde, 't gene hij ghelijck naer sijn capaciteijt machtigh was om te begrijpen, seggende daerinne meer profijts meijnende gedaen te hebben, als in eenigh sermoon oft vermaen van geheel de gemeynte. » (1) — Jan beleefde trouwens genoegen van zijn leerlingen: op zekeren dag had hij onderweg rozenhoedjes

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 54.

uitgedeeld aan een paar kinderen, en ze geleerd hoe er zich van te bedienen; wie schetst zijn verrassing, als hij, een paar uur nadien langs denzelfden weg terugkeerend, de kleintjes terugvindt, die om ter best, schoontjes op de knietjes gezeten achter een haag, rozenhoedjes aan 't bidden waren!

Ja, hij zou veel goed doen, later!... Hij had werkelijk een bijzonder talent om over geestelijke zaken te spreken, en verstond de kunst om ook op dit punt den gezonden natuurlijken toon te treffen. Sommige van zijn gezegden bleven iemand soms dagen lang voor den geest: diepe gedachten in een kern van eenvoud gevat, die ze zooveel te pittiger maakte. Met zijn medebroeders onderhield hij altijd het zoogenaamde « geestelijke gesprek ». Als het onderhoud soms naar het profane overhelde, wist hij, op zeer handige wijze en zoo dat niemand het merkte, het zaakje weer recht te krijgen. Eens, dat het gesprek zoo aan het verloopen was, hoorde men hem plotseling, als uit een droom opschietend, binnensmonds mompelen: « Genoeg daarover! »; dadelijk daarop, met een ruk aan het roer, had hij zijn scheepje weer in geestelijk vaarwater gebracht! Om altijd een passend onderwerp bij de hand te hebben, had hij een lijstje opgemaakt van geestelijke wetenswaardigheden en anecdoten, die hij alleraardigst aan den man wist te brengen.

Zijn oud-medestudenten en andere vrienden uit de stad kwamen hem dikwijls opzoeken. Meer dan een roeping werd zoo bevestigd of geboren. Jan ging er fier op de eerste uit het Mechelsche college in de Sociëteit te zijn getreden; hij jubelde telkens als hij een navolger kreeg.

Ook onder zijn medenovicen waren er, die aan hem, zooniet hun roeping, dan tenminste hun volharding te danken hadden. — Toen er eenmaal een niet terug te brengen was van zijn besluit om uit te treden, viel Joannes hem zoowaar te voet en trachtte hem met zijn tranen te verbidden!

Zeer opmerkelijk mag het heeten, hoe hij door louter persoonlijk initiatief zijn medenovicen wist mee te krijgen, wanneer het er op aan kwam iets meer of iets beters te doen dan eigenlijk door den regel zelf werd vereischt. — We zagen boven reeds hoe hij zijn invloed als Janitor gebruikte om te ijveren voor Maria en voor de Missiën. Maar hij heeft nog heel wat meer op zijn actief! Hij had de gewoonte 's avonds voor hij slapen ging nog een bezoek te brengen

aan het Allerheiligste; spoedig deden 30 tot 40 novicen hetzelfde, en na zijnen dood zou dit gebruik in de meeste provinciën der orde worden overgenomen. — Hij kwam met een aantal novicen overeen dagelijks na de Litanie de « oratie » van den H. Jozef te bidden; nog iets dat later in de heele Sociëteit werd ingevoerd. — Ter eere van de Zaligen der Orde, Ignatius, Xaverius, Aloysius, Stanislas, had hij een soort rozenhoedje uitgedacht, dat ook door anderen spoedig werd overgenomen. — Ten slotte had hij, om de oefening van het bijzonder onderzoek te vergemakkelijken, eenige rozenkranskorrels aan een touwtje geregen, dat hij onder zijn toog droeg; bij elke overtreding verschoof hij een kraal. Het was te handig om niet te worden nagevolgd!...

Als een niet gewone prestatie, als een daad tevens die getuigde voor den ernst van zijn apostolisch idealisme, moet hier zijn succes in het aanleeren van het Fransch vermeld worden. Wildvreemd was hem die taal gebleven: noch te Diest bij Van Emmerick of Van Stiphout, noch te Mechelen op de Grootschool of op het Jezuïetencollege, evenmin als in den omgang met de geleerde Heeren van het Domkapittel, had hij iets van die taal kunnen meenemen. Nu, aangezien zelfs de groote Lipsius op het einde van zijn leven moest bekennen: « Ick en ben geen groot clerck int Franchois te schryven. » (1), lag daarin niet de minste oneer. Jan had echter begrepen dat men zooveel keeren mensch is als men talen kent, en hij verklaarde aan een van zijn medebroeders: « dat hij geen andere opwekking behoefde om een taal aan te leeren, al was het dan nog de meest barbaarsche, dan de gedachte dat hij misschien later in de onmogelijkheid zou kunnen verkeeren een ziel te helpen, indien hij die taal niet machtig was ». (2) Om zich te oefenen, vertaalde hij dagelijks een stuk uit een fransch boek in 't latijn, en van daaruit

(1) Cfr. *Musée Belge*, 1912, blz. 131.

(2) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 78. De studie van het Fransch werd door de oversten aan de novicen sterk aanbevolen. Berchmans (*ib.*, blz. 79) betreurde zelf dat sommige novicen er zoo weinig aan deden ; en het algemeen resultaat was in ieder geval volstrekt niet schitterend. In het jaar 1627-1628 immers, telde de Vlaamsche Provincie op 305 priesters 44 fransch kennende, en op 259 scholastieken 54. (Zie: *Catalogus 3us personarum provinciæ flandro-belgicæ*. Handsch., Kon. Bibl., Brussel, n. 20198, blz. 121, recto en verso.)

weer in het fransch, waarna hij zijn resultaat met het oorspronkelijke vergeleek. Zoodoende maakte hij zulke vorderingen dat hij, nog eer het noviciaat om was, tot aller verwondering in staat bleek 's avonds aan tafel een geestelijke opwekking te houden in het Fransch...

VI. Met Christus aan het kruis

Het geestelijk levens-motief van den Jezuïet is, in zijn diepste wezen, niets anders dan bewuste Christus-navolging. In de beroemde meditatie van « Christus' Rijk » heeft Ignatius het programma neergelegd van den « Socius Jesu », den gezel van Jezus. Als een wachtwoord klinkt het : « Met Jezus en als Jezus leven, strijden en triompheeren ! » Het triompheeren zal voor later wezen; in dit leven zal het Christus-verzelschappen vooral bestaan in het navolgen van zijn werken en lijden.

We begrijpen nu hoe het komt dat twee van de heerlijkste lijdens-gebeden, die de Katholieke literatuur telt, het « Anima Christi » en het « O Deus, ego amo Te », juist door Ignatius en zijn grootsten zoon, Xaverius, zoo niet geschreven dan toch onder het volk gebracht werden. We begrijpen ook hoe de Sociëteit van Jezus zich van den beginne heeft aangetrokken gevoeld tot de godsvrucht tot Jezus' Heilig Hart, en hoe ze anderhalve eeuw nadien, in den persoon van P. de la Colombière, door Christus zelf zou worden uitverkoren om voor de verspreiding dier godsvrucht te werken.

P. Sucquet onderhield zijn novicen meer dan eens over Jezus' Hart (1), vooral wees hij hen echter op de liefde tot en de navolging van den lijdenden Heiland. Hoe die navolging volgens hem diende te geschieden, heeft hij in zijn « Via Vitæ » op aanschouwelijke wijze voorgesteld; hoort liever wat P. Poirters ons daaromtrent weet mede te deelen :

---

(1) Cfr. VAN DER SPEETEN, *Spicilegium*... p. 268.

« Om aen dit mijn segghen (omtrent de navolging van Christus) wat meer lichts te gheven, soo moet ghij, Siel, eens openslaen den boeck van den Wech des Levens, door den Eerw. P. Sucquet van de Societeit Jesu beschreven, en daer een ooghmerck nemen op het beeldt van zijn 21 Meditatie, hetwelck dese naervolghinghe is vervattende. Voorwaer de Godtvruchtighe Schrijver en kondé gheenen aerdigheren vondt bedencken om het echtigh wesen en de eyghen natuer van navolghen ons in te scherpen, als door de gelijckenisse van dé schilderconste. Want ghij siet daer in dat aengewesen beeldt, hoe dien schilder besich is met den cruysdraeghende Christum naer het leven af te maelen; hij speelt ghedurich met de ooghen op het voorbeeldt, en met de handen en pinceel op sijnen doeck, om de ghelijckvormicheidt tusschen d'een en d'ander te vinden: treckende Christum naer Christum, Cruys naer Cruys, doornecroon naar doornecroon, druppelen sweets en druppelen bloets naer druppelen sweets en druppelen bloets, ende dat met overeencominghe van verwen, met deselfde verdiepinghe ende verhooginghe van coleuren. Doet nu alsoo, O Siel, in u hert ghelijck desen schilder doet op sijnen doeck, ende de naervolghinghe Christi is ghevonden ». (1)

Uit Berchmans' Diarium weten we hoe hij, den ganschen dag door, het dierbaar Lijden van Christus indachtig bleef. 's Morgens bij het opstaan gingen zijn eerste gedachten naar den Gekruisigden Heiland: « Met groote liefde zal ik mij voorstellen Christus, mijn Heer, bloedend op zijn kruis in mijn armen te drukken »; onder dé H. Mis overwoog hij de lijdensgebeurtenissen van Calvarië, en vereerde de Heilige Vijf Wonden; bij de Communie was zijn hart het graf waarin de Verlosser werd neergelegd; in den dag bad hij meermaals een korte aanroeping tot den lijdenden Heiland; 's avonds was zijn laatste gedachte dé overweging van Christus' ontkleeding op den kruisberg, en de laatste handeling het Kruisteeken.

Dit geeft ons den sleutel van het « deugdenleven » van Berchmans. Men zou, zooals eenige levensschrijvers het hebben gedaan, zijn ootmoedigheid, gehoorzaamheid, versterving, broederliefde, enz. afzonderlijk kunnen behan-

(1) POIRTERS, *Het Duyfken in de Steenrotse*, bij Cornelis Woons, te Antwerpen 1657, p. 3. — Zie plaat 15.

delen; maar men komt zijn levende wezen misschien naderbij, wanneer men die verschillende deugden beschouwt in het licht van die Christus-navolging, waarin ze zijn opgebloeid. Luisteren we nu naar wat ons zijn medebroeders van hem verhalen.

Hij hechtte eraan het slechtst gekleed te gaan, en noemde den grof-linnen toog waarmede hij naar het keukenwerk of het lampenpoetsen trok: zijn bruidskleed. Hij vond er een bijzonder genoegen in zoo toegetakeld voor vreemde bezoekers en zelfs voor bekenden uit de stad te verschijnen; en hij verklaarde aan een novice, die hem over de ijdele glorie sprak: « Voor dit beest ben ik heelemaal niet bang! » Hij volbracht ijverig de gewone boetplegingen, en was ten zeerste in zijn schik als men hem, voor een of andere onvrijwillige nalatigheid of overtreding, een penitentie oplegde. Op lichamelijke verstervingen was hij zeer verlekkerd, en de oversten wachtten zich wel hem op dit punt in alles zijn zin te geven. Ook zoo had zijn « ezeltje », zooals hij schertsend zijn lichaam noemde, het hard genoeg te verduren! Blijkbaar meende hij met P. Coster: « Ons lichaem is ghelijck eenen esel, de welcke minst dertel is als hij qualijck ghetracteert wordt! » (Boecxken... blz. 145). Hij was zeer verstorven in zijn eten. Gedurende zijn eerste noviciaatsjaar had hij geleidelijk de gewoonte aangenomen het zonder ontbijt te doen 's morgens: « Elken dag een beet minder, » — zei hij lachend — « en nu heb ik het niet meer noodig. » 's Middags en 's avonds liet hij altijd iets van de vaste portie, die volgens toenmalig kloostergebruik aan elk werd toegereikt, op zijn bord liggen: voor de armen. Ook hierbij moesten de oversten ingrijpen. Een leekebroeder verhaalt, hoe hij eens naast Berchmans aan tafel zat, en zeer verwonderd was hem zoo smakelijk tot het einde toe te zien eten. Hij vroeg uitleg. « Ja, » — antwoordde Joannes — « vroeger liet ik een goed deel van mijn eten staan om mij te versterven. Maar P. Provinciaal heeft me opgelegd alles op te eten wat me voorgezet wordt, en om te gehoorzamen eet ik nu langzaam door tot het teeken gegeven wordt; — ben ik dan klaar, dan heb ik gehoorzaamd; ben ik het niet, dan word ik door de tweede gehoorzaamheid van de eerste ontslagen. » — Hij vastte trouw elken Vrijdag en Zaterdag, en daags voor Maria's feestdagen. In den winter naderde hij hoogst zelden tot het haardvuur, en droeg geduldig den last van winter-

handen en -ooren ! 's Morgens stond hij een half uur vóór de anderen op.

Eens dat er tusschen twee novicen een echte kinderstrijd ontstaan was omtrent de vraag, of iemand die verlof gekregen heeft tot een extra-boetedoening, daarom de gewone, verplichte moest nalaten ? — merkte Berchmans lachend op : « Maar een privilegie ontneemt toch nooit het recht dat men reeds bezat. » — Men is geneigd zich af te vragen of de oversten, hoe voorzichtig ook, hem toch niet te veel privilegiën van dien aard hebben toegestaan...

Intusschen naderde voor Joannes de dag waarop hij zich door de kloostergeloften heelemaal in wederliefde zou kunnen opdragen aan den Gekruisigde. Hij voelde zich hooggelukkig die laatste maanden. Den 14^{en} April had hij in de Sint Rombouts de heerlijke plechtigheid bijgewoond van de Priesterwijding zijns vaders. In stille ontroering hadden zijn tranen gevloeid, tranen van geluk en dankbaarheid. Na de plechtigheid had hij zijn vader gevraagd eenige missen te willen opdragen in de kapel van O. L. Vrouw van Scherpenheuvel, om voor hem de genade te verkrijgen van te volharden in zijne roeping. Begin September werd hem door de oversten medegedeeld, dat hij den 25^{en} zijn geloften zou uitspreken. Dadelijk schreef hij, in lyrische opgetogenheid, het blijde nieuws aan zijn vader : « Den 25^{en} September hoopt uw zoon te sterven ! Ja, aan de wereld zal hij sterven, den dood der rechtvaardigen !... Waar en in welke pijn ? Aan Jezus' kruis, met Jezus, vastgeklonken door de drie spijkers van eeuwige armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid... O, hoe zoet te sterven in het gezelschap van Jezus, in Jezus' armen ! Verheug u, beste vader, leven zal uw zoon in dezen dood, leven en zalig leven !... »

Een kleine teleurstelling stond hem intusschen nog te wachten. Gewoonlijk gaat een achtdaagsche retraite de geloften vooraf. Joannes had er op gespeculeerd, als op een laatste gelegenheid om zijn geestelijke uitrusting te voltooien, vóór hij het veilige noviciaat verliet. Helaas, P. Bauters, die begon in te zien, dat de vurigheid van ziel bij Joannes de krachten van het lichaam dreigde te sloopen, weigerde beslist hem tot die laatste krachtproef toe te laten. Hier kon geen smeeken baten ! Een oogenblik gleed er een wolk over

het anders zoo zonnig gelaat van zijn engel, maar reeds was het offertje gebracht...

Den 25^{en} September 1618 stierf Joannes Berchmans voor goed aan de wereld : voortaan hing hij met Christus aan het Kruis, voor eeuwig, spijkervast...

Eenige dagen later vertrok hij naar het college van Antwerpen, om er zijne philosophische studiën te beginnen.

VII. Te Antwerpen

Geen enkele stad in gansch Vlaanderen had de droevige gevolgen van Godsdienstwisten en burgeroorlog zoo aan den lijve gevoeld als de prachtlievende kunststad, de rijke handelsmetropool Antwerpen. Beeldenstorm en Spaansche furie hadden er hoogtij gevierd! Schatten aan kunstwerken, tonnen gouds, duizenden menschenlevens had die dure kermis gekost, — en dat was nog maar een kleintje in vergelijking met den blijvenden rampspoed waaronder de stad sinds 1584 gebukt ging: het afsluiten van de Schelde door de Hollanders. « Magna civitas, magna solitudo! » (Een groote stad maar tevens een groote woestenij!), zoo noemde de Engelschman Dudley Carleton het Antwerpen van 1616, met zijn duizenden leegstaande huizen en zijn troosteloos-vereenzaamde Scheldekaaien. Toch nog altijd een groote stad, ja, dank zij de genialiteit van den grootsten harer zonen: P.P. Rubens! — « Rubens spande al zijn krachten in om Antwerpen op den rang van een grootstad te houden, en dat kon hij door het wonder van zijn kunst en door het gezag van zijn persoonlijkheid. Kwamen de schepen uit verre gewesten de Schelde niet meer opgevaren, toch richtten de volkeren hun blikken nog hierheen, aangetrokken door den zonneglans van de kunst van Rubens en van zijn leerlingen... » (1)

Zoo al niet elders, dan tenminste toch in het zonnige rijk der kleuren en figuren, bleef het oude Spaansche spreekwoord van kracht: « No hay màs Flandres »: daar is maar één Vlaanderen!

Naast haar kunst-ziel had Antwerpen nog een ander voor-

(1) DR. MAURITS SABBE, in « *Gedenkboek der Rubensfeesten* », Antwerpen 1927. P. 139.

vaderlijk erfstuk van onschatbare waarde gered uit den droeven baaierd van revolutie en burgerkrijg : haar Katholiek geloof. Was de stad in het midden der vorige eeuw een oogenblik bezeten geweest van den « tuimelgeest » van kettersche nieuwlichterij, sinds haar overgang aan de Spanjaarden in 1584 was ze tot inkeer en bezinning gekomen. Gedeeltelijk diende zulks natuurlijk geweten te worden aan het feit, dat de andersgezinden met duizenden naar Holland en Duitschland waren uitgeweken. Daarmede alleen kan echter de bijna onmiddellijk daaropvolgende, werkelijk verrassende opbloei van Katholiek leven niet worden verklaard. Zeker is het in elk geval dat tegen het einde van de XVIe eeuw het Antwerpsche volk tot in zijn diepere lagen opnieuw tot het voorvaderlijk volbloed-katholicisme was teruggekeerd.

Daartoe hadden op de eerste plaats de Jezuïeten met hunne Sodaliteiten of Maria-congregaties zeer veel bijgedragen. Er lag symboliek in het feit dat P. Coster, de groote ijveraar voor de Maria-congregaties in de Germaansche landen, op 6 April 1587 « inde plaetse van den reuse, die voor het stadthuys stondt, dat schoon Marien-beeldt daer dede stellen, 't welck vande Sodaliteyt bekostight, met een heerlijcke processie uyt ons (der Jezuïeten) College derwaerts ghevoert wierdt. » (1) In die jaren heeft de Scheldestad haar naam van « Mariastad » verdiend, en niet ten onrechte noemt een devoot schrijver van dien tijd Maria : de « Marquisinne van Antwerpen » !

De Jezuïeten waren sinds 1562 in de stad gevestigd. In 1574 kochten ze van Gaspard Schetz de heerlijke woning « Het Huys van Aeken », gelegen in de Korte Nieuwstraat, niet ver van het stadhuis. Zij openden er natuurlijk een college. Mettertijd werd naast de Humaniora een afdeeling voor Wijsbegeerte en Godgeleerdheid opgericht, waarvan de lessen o. a. door de seminaristen van het bisdom Antwerpen werden gevolgd. In 1607 werden de klassen naar de Prinsenstraat overgebracht, in het « Huys van Lyere », ook wel « Het Engelsch huys » geheeten, omdat het vroeger had toebehoord aan de zoogenaamde « Merchant Adventurers » : de koopliedenvereeniging van de Engelsche natie. Het « Huys van Aeken » bleef een gewone residentie, tot het in

(1) *Afbeeldinghe van d'eerste Eeuwe*, blz. 568.

1616 tot den rang van Professen-huis (1) werd bevorderd. Het was het eerste Professen-huis der orde, dat in de Germaansche landen werd opgericht. De provinciaal van de Vlaamsche Jezuïeten-provincie had er zijn hoofdkwartier.

Ook de Sodaliteit bleef in het Professen-huis gevestigd. In 1640 telden hare tien afdeelingen niet minder dan 3.000 leden. Naast den man van het volk werden ook Bisschoppen en prelaten, burgemeesters en rijke kooplieden in dit strijdende Maria-leger ingelijfd. Tal van beroemde namen komen op de ledenrol voor; we noemen slechts de grootmeesters van de Antwerpsche schilderschool: Rubens, Van Dijck en Teniers; en verder, in hun gevolg, Erasmus Quellin, Boëtius van Bolswert, Geraard en Daniël Seghers, Balthasar Moretus, enz.

Berchmans kwam dus in 1618 met een aantal medebroeders uit Mechelen zijn intrek nemen in het College in de Prinsenstraat. Als rector trof hij daar P. Frederik de Tassis. Deze had reeds zooveel over Berchmans gehoord, dat hij eens terdege wou uitvorschen wat men aan zoo 'n novicenheiligheid had. Fr. Joannes maakte hem de zaak heel gemakkelijk: dadelijk na zijn aankomst kwam hij bij den overste heel zijn hart uitbiechten. De E. P. Rector onthaalde hem opvallend stroef, en stond hem toe al de penitenties te doen waar hij om vroeg. Verder liet hij geen gelegenheid voorbijgaan om op het gedrag van den Mechelschen oud-Janitor, te pas en te onpas, aanmerkingen te maken. Lang hield hij dit echter niet vol. Berchmans roemde er bij iedereen op dat hij eindelijk den idealen overste gevonden had, die hem de waarheid dorst te zeggen, en hem de hand vrij liet voor zijn penitenties! Zelf kwam hij, na acht dagen, in den refter publiek schuld bekennen aan allerlei tekortkomingen, die niemand zich kon herinneren ooit bij hem te hebben opgemerkt! P. de Tassis wist voorloopig genoeg...

Natuurlijk heeft Berchmans in die eerste dagen niet nagelaten een bezoek te brengen aan het Professen-huis. Met

---

(1) De professen onderscheiden zich van de andere Jezuïeten hierdoor: dat zij, behalve de drie geloften van armoede, kuischheid en gehoorzaamheid, nog een bijzondere gelofte afleggen van gehoorzaamheid aan den Paus, waarbij ze zich van te voren verplichten alle zending of opdracht te vervullen, welke hun door den plaatsvervanger van Christus zal worden opgelegd. De Professenhuizen mogen volgens de Constituties der Orde geen vaste inkomsten bezitten, en zijn dus voor hun bestaan alleen op aalmoezen aangewezen.

P. Tirinus, den overste, had hij trouwens te Mechelen reeds kennis gemaakt. Zeker heeft hij met belangstelling de werken gadegeslagen van de in opbouwzijnde Sint Ignatius-kerk, de heerlijkste kerk die de Jezuïeten in de Nederlanden hebben opgericht. Niemand minder dan P. P. Rubens had, samen met den bekenden Jezuïet-architect Broeder Huyssens, de prachtige decoratieteekeningen ontworpen. Misschien heeft Berchmans nog met meer belangstelling geluisterd naar de geleerde mededeelingen van P. Heribertus Rosweyde. Deze was ook een tempel aan 't bouwen, een heerlijke kathedraal ter eere van Gods lieve Heiligen: de « Acta Sanctorum ». Twee jaar tevoren had hij in zijn « Vitæ Patrum »: Levens der H. Vaderen, den grondslag gelegd voor het grootsche, nu na drie eeuwen nog niet voltooide monument. (1) — Ook in het atelier van Br. Daniël Seghers, den beroemden bloemenschilder, zal Berchmans wel een kijkje genomen hebben.

Over Joannes' verblijf te Antwerpen valt verder niet veel mede te deelen. We weten alleen nog, dat hij er volstrekt aan hechtte, uit devotie tot den H. Bernardus, een bezoek te brengen aan de pas gerestaureerde S. Bernardus-abdij te Hemiksem bij de Schelde. 't Was een lastige tocht, door modder en moer, twee uren ver, maar hij liet niet af tot hij zijn gezellen mee kreeg.

Ondertusschen had hij zich met hart en ziel toegelegd op de studie van de wijsbegeerte. Maar reeds den 18^{en} October kwam P. Rector hem verrassen met het onverwachte nieuws, dat hij zijne studiën te Rome aan het « Collegium Romanum » zou voortzetten. De Hoogeerwaarde Pater Mutius Vitelleschi, Generaal der orde, had inderdaad aan den Provinciaal van Vlaanderen gevraagd: « twee personen te willen sturen, uitmuntend in religieusen geest en verstand, den eenen om Godgeleerdheid, den anderen om Wijsbegeerte te studeeren. » — Pater Scribani had daartoe uitgekozen: Fr. Berchmans en den acht jaar ouderen Fr. Bartel Penneman, die aan het Antwerpsche College de Poësis doceerde. Ze moesten dadelijk vertrekken: de winter stond immers voor de deur, en het kwam er dus op aan, — want

---

(1) Voortgezet door P. Bollandus, die er zijn naam aan zou geven ; door P. Papebroch en zooveel anderen, is het werk der « Bollandisten » de glorie geworden van de Vlaamsch-Nederlandsche Jezuïeten-Provincie.

de weg zou te voet worden afgelegd, — zoo vlug mogelijk over de Alpen te geraken. Ze kregen een paar dagen om afscheid te nemen van hun familie. Toen Berchmans van zijn eerste verrassing bekomen was — het bleef natuurlijk voor hem een onbegrijpelijk iets hoe de oversten niet aan anderen hadden gedacht! — kwam hij er rond voor uit, dat zijn nieuwe bestemming hem werkelijk erg aanstond. Denk eens aan: te Rome zou hij zeker den Paus te zien krijgen! En wat al kerken en monumenten kon hij er niet bezichtigen! Hij zou ook kunnen bidden op het graf van de Prinsen der Apostelen, en de relikwieën vereeren van Vader Ignatius, van Stanislas Kosta en van Aloysius van Gonzaga. Aan zijn vriend, Fr. Joost van Suerck, den later beroemd geworden missionaris, deelde hij vertrouwelijk mede, dat hij ginder te Rome natuurlijk met den E. P. Generaal zou spreken: een eenige gelegenheid, meende hij, om te verkrijgen van naar China te worden gezonden!

Het werd tijd om alles in gereedheid te brengen voor de afreis. Eerst vlug een brief geschreven aan zijn oud novicenmeester, thans rector te Brussel, P. Sucquet. Een woord van heuschen dank voor al wat de pater sinds drie jaar voor hem gedaan had, met het nederig verzoek hem toch eens ongeveinsd op zijn gebreken te willen wijzen: « Want, als ik van hier wegga zonder ze te kennen, wie, ik vraag het U, zal me ze dan nog kunnen mededeelen? » — Jammer genoeg is het antwoord van P. Sucquet niet bewaard gebleven...

Daar kwam broeder Sanders, de kleermaker van het College, hem een nieuwe « sotane » aanmeten. De brave man vroeg hem: « Oft hij niet verblijt en was (siende dat de sijne heel versleten was), van de maete van een nieuwe genomen te worden? — waerop hij antwoorde, blijder te sullen wesen, dat hem de maet van een doodkiste genomen worde. » (1) — Was dat bedoeld als een geestige zet, of had Joannes soms een voorgevoel van wat hem te wachten stond?

Zaterdag 20 October vertrok hij naar Diest, om afscheid te nemen van zijn familie. De weg liep natuurlijk over Mechelen. Stralend van geluk ging hij aankloppen aan de poort van het noviciaat. Binnen ontmoette hij Fr. Otto Esquens. Wat zag er die zoo ernstig uit bij dat eerste weder-

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, blz. 55.

zien ? — « Beste Joannes, ik heb je goeden vader niet vergeten in mijn gebeden; hoe is hij toch zoo plotseling gestorven ?... » — « Wat ! is vader gestorven ?... » — « Wist ge dat niet ? 't Is reeds een week geleden ! » — Een oogenblik maar stond Berchmans verslagen. Reeds helderde zijn gezicht weer op : « God zij gebenedijd ! » — sprak hij zacht en vol vertrouwen — « Nu zal ik beter kunnen zeggen : Onze Vader, die in de Hemelen zijt ». (1)

Pijnlijk trof het Joannes dat zijn familie hem niet eens op de hoogte gebracht had van vaders ziekte en dood. Was men hem reeds zoover vergeten ? Nu voelde hij het beter wat het beteekende zijn familie te verlaten om zijn roeping te volgen. Hij zag dan ook van de reis naar Diest af, en stelde zich tevreden aan zijn verwanten volgend kordaat schrijven te adresseeren : (2)

I. H. S.

Eene vrindelijcke groetenisse sij geschreven aen U. L. alte saemen, Groetvader, Groetmoeder, Moeijkens, Ooms, ende voorts aen alle mijn vrinden. De oorsaeke mijns schrijvens is dese. Ic hebbe van myn Oversten en donderdach lestleden, te weten de 18 deser maent, een ghebodt ontfanghen, dat ic mij soude terstondt gereet maecken om maendach toecomende de reijse aen te nemen; ende, als ic ben te Mechelen ghecomen om mijn selven te recommanderen in mijns vaders ende U. L. ghebeden, soo verstaen ic dat mijn vader overlanc is overleden, ende hebbe mij seer verwondert en qualijc te vreden gheweest dat ghijlieden mij het selve nijet eens en hebdt te kennen ghegeven. Maer nochtans hebbe ic mij selven vertroost, dat ic het officie van eenen goeden soon tot sijn vader daghelijckx altijt hebbe volbrocht; — nochtans met dit onderschil, dat ic voor hem als hier op der aerden levende alle daghe ghebeden heb, daer hij nochtans ghestorven was. Ic bidde U. L. al te saemen uut ganser herten, dat ghijlieden alte saemen

(1) Alhoewel dit gezegde, ook door de tijdgenooten, meestal in verband wordt gebracht met een bijna gelijkluidend woord van Franciscus van Assisi, wil het ons voorkomen dat dit verband eerder te zoeken is in het leven van Aloysius van Gonzaga. Drie maanden na Aloysius' intrede in het noviciaat stierf de markgraaf, zijn vader. Aloysius schreef daarop een troostbrief aan zijn moeder, en « begonst die Godt danckende midts hij voordtaen vryelycker mocht segghen : Onsen Vader die sijt in de hemelen. » *(Het Leven vanden Salighen Lodewijck Gonzaga... verduytscht door P. Leonardus de Fraye,* Antwerpen, 1615). We weten dat Berchmans het leven van Aloysius haast van buiten kende.

(2) Zie plaat 18.

doch wilt sorghe draghen voor mijn twee Broeders te weten: Bartholomeus ende Carel, dat sij moghen in de vreese Godts ende in goede manieren opghevoeijt moeghen worden, pijsende dat ghijlieden een aenghenaeme saecke hier mede aen Godt Almachtich sult doen; ende, ter contrarien, ist saecke dat ghijlieden dese twee sielen laet verloren gaen, dat het Godt Almachtich grootelijckx sal mishagen. Ic hope dat Maria, mijn suster, ende Adriaen, mijn broeder, haer wel sullen schicken, ende dat Adriaen voor sommighe jaren, te wijle dat ic tot Roomen sal sijn, sijn Broeders een goet exempel ende somtijts oock goede vermaninghen sal gheven. Dat soude ic wel begeeren, dat de mombaers (1) mijn heer den cantor van Diest (2) ende van Mechelen te rade wilden gaen, om te sien waer dat men dese twee kinders best soude moeghen besteden. Ic soude U. L. hebben comen besoeken ende adieu segghen, maer om dies wil dat onsen tijt soo cort is, ben ic bedwonghen U. L. mij selven te recommandere met desen brief, van U. L. ootmoedelijck begerende, dat gij aen onse L. Vrouwe te Scherpenheuvel mij ende mijne reijse (zoudt aanbevelen), dat ick se sonder ongheluck ende met ghesontheijt mach volbrengen. U. L. sal cortelinghen verstaen wat succes de selve ghehadt sal hebben. Het opperste van desen brief soude ic wel begheren dat alle mijn vrinden lasen.

Beminde moeijkens Maria ende Catharina Berchmans (3), ende Margreta Berchmans (4), Catharina van Hove (5) ende Anna van Olmen (6), ick bidde U. L., doet de vrintschap aen mij U. neve Joannes Berchmans ende laet voor mij eens lesen elc twee missen in stede van teergelt tot Scherpenheuvel, op dat ic dese reijse naer Roomen tot mijn siele salichijdt mach volbrenghen, ende dracht wat sorghe voor mijn Broeders ende suster ende principalijc voor onsen Carel, den welcken ic nimmermeer en soude geerne sien van de studien ghetrocken, want ic van hem groote dinghen verwachte. Ick hope datse onse L. Heer haest sal voorsien, tot het welcke ic oock mijn beste sal doen; ende in alle heijlighe plaetsen, die te Roomen te vinden sijn, hope ick U. L. ghedachtich te wesen.

U. L. Beminde

Joannes Berchmans.

---

(1) d. i.: de voogden, nl.: Joannes' ooms, Peregrinus van Hamel en Frans Berchmans.

(2) Kanunnik Frans van Groenendonck.

(3) De twee « begijne-moeikens ».

(4) Joannes' tante.

(5) Zuster van Berchmans' moeder, echtgenoote van P. van Hamel.

(6) Echtgenoote van Frans Berchmans, Joannes' oom.

De hartelijke genegenheid van zijn medebroeders deed hem intusschen vrij spoedig de onheusche handelwijze van zijn familie vergeten.

Met vreugde begroette hij zijn oud-schoolmakker en kamergezel Frans Boels, dien hij een maand te voren, daags voor zijn afreis naar Antwerpen, in het noviciaat had verwelkomd. Frans wenschte hem natuurlijk geluk met zijn nieuwe bestemming. — « Ja, ik weet waarlijk niet, » — verklaarde Jan — « hoe de oversten juist aan mij hebben gedacht; daar zijn er toch zooveel ander, die verstandiger en deugdzamer waren dan ik, en daar komt het immers toch op aan ! »

Berchmans bracht twee dagen te Mechelen door : niets te veel om afscheid te nemen van al zijn medebroeders en vrienden. Hij teekende de namen van zijn medenovicen op, en beloofde : « Te Rome zal ik gaan neerknielen op het graf van Aloysius, en ik zal hem al deze namen aanbevelen ! »— Met enkelen die hij intiemer had gekend, o. a. Joost van Suerck, Willem Stanihurst en Jan van der Vloet, ging hij volgend akkoord aan : « Elken dag in de H. Mis bij de opheffing zullen we voor elkaar drie genaden vragen : de volharding in onze roeping, een engelachtige zuiverheid, en dat we flinke werkers in de Sociëteit zouden worden. Bovendien zullen we den eersten Zondag van elke maand voor elkaar de H. Communie, of, als het God belieft, het H. Misoffer opdragen. Wie van ons eerst sterft krijgt van de anderen twaalf rozenhoedjes of H. Missen, maar zal er van zijn kant voor zorgen de drie bovenvermelde genaden te bekomen voor de achtergeblevenen. »

Erg speet het Joannes dat hij Kanunnik Froymont niet te huis trof. Daar hij zijn vertrek niet langer kon uitstellen, liet hij dan maar een brief voor hem achter, dien we hier uit het Latijn vertalen :

« Zeer Eerwaarde Heer Cantor. Den 20^{en} van deze maand werd ik door mijne oversten naar Mechelen gezonden, om vaarwel te zeggen, misschien wel voor 't laatst, aan mijn familie, aan den E. P. Rector, aan mijn vader en ook aan uwe Hoogwaardigheid, en om hun allen de reis aan te bevelen welke ik rond den 23^{en} of ten laatste den 24^{en} van uit Antwerpen over Gent zal ondernemen. Maar nu verneem ik opeens dat mijn vader reeds voor een paar dagen overleden en begraven is. Al hoef ik daarom voor me zelf

niet bekommerd te zijn, toch ben ik niet weinig bezorgd voor Adriaan, meer nog voor mijn zuster, en meest vooral voor mijn twee jongste broertjes, Karel en Bartel. Steunend echter op de Goddelijke Voorzienigheid, die mij en onze familie tot nog toe heeft bestuurd, en vertrouwend op de welwillendheid van uwe Hoogwaardigheid en van onze vrienden, hoop ik dat ze allen zullen opgroeien in goede manieren, wetenschap en, bovenal, vreeze des Heeren. Ik schreef reeds aan de vrienden en recommandeerde mijn broeders aan de voogden (1). Ik zou ook aan den Heer Cantor van Diest (2) schrijven, den besten vriend van onze familie, indien ik niet zeker was dat hij het zijne zal doen... Ik smeek uwe Hoogwaardigheid, dat zij, — wat God zoozeer heeft aanbevolen —, zich gewaardigen zou den weezen haar bijstand te verleenen, — ik zeg : ver-leenen, want God heeft er een ruime vergoeding voor beloofd. Ik zal intusschen trachten in al die Heilige plaatsen en door de voorspraak van zooveel Heiligen zonder ophouden voor uwe Hoogwaardigheid de vergelding voor al hare weldaden en voor den trouwen steun, aan de weezen verleend, af te bidden. Vaarwel, en wees mij, zal ik zeggen : uw dienaar of uw zoon ?, in het H. Misoffer indachtig. Mechelen, 21 October 1618.

Uw dienaar in Chro,
Joannes Berchmans.

Groet mijn Adriaan, Bartel en Karel, die ik misschien nimmer terugzien zal. Ziehier welk geschenk ik hun achterlaat : « Neemt toe in vroomheid, vreeze Gods en wetenschap ! » Vaart allen wel !

Des anderendaags 's morgens, Maandag 22 October, keerde Berchmans naar Antwerpen terug.

---

(1) Peregrinus van Hamel en Frans Berchmans.
(2) Kanunnik Frans van Groenendonck.

DERDE DEEL

HET HOOGLAND VAN DE HEILIGHEID

I. In de Stad der Pausen

1. Naar Rome gaat de Reis

Den 24en October 1618 begaven Penneman en Berchmans zich op weg naar Rome. In die dagen beteekende zoo 'n reis heel wat anders dan nu. Te voet, hun pak op den rug, den pelgrimsstaf in de hand, met dagreizen van bij de dertig kilometer, moest de zware tocht worden volbracht. Wat erger was: de winter stond voor de deur, en de ijzige koude zou ze wel hebben ingehaald vóór ze het zonnige Italië hadden bereikt. De oversten hadden onze reizigers den weg door Frankrijk voorgeschreven: in Duitschland, langs den Rijn, woedde immers de godsdienstoorlog, en voor Jezuïeten kon het daar wel eens gevaarlijk worden.

Weinig bijzonderheden zijn ons toegekomen over het wedervaren van onze twee pelgrims. Zij volgden de Schelde, van Antwerpen over Gent tot in Frankrijk, deden Parijs en Lyon aan, en trokken dan verder langs de Rhônevallei naar het Zuiden. In de verschillende Colleges der Orde, waar zij voorbijkwamen, maakten ze een uitstekenden indruk. Meer dan één brief ging hen vóór naar Rome, om de mare te brengen dat er twee jonge Vlamingen op komst waren, van wie men werkelijk iets puiks mocht verwachten. Jaren nadien nog vertelde Pater Claude Bernier met ontroering hoe hij te Parijs, waar hij philosophie studeerde, Joannes Berchmans had ontmoet. Hij had hem niet eens gesproken, enkel maar gezien; dat was echter voldoende geweest om zijn geestelijk leven opeens op een hooger peil te brengen. Wat een blijvenden indruk Joannes op velen had gemaakt, mocht P. Bauters zelf ervaren, toen hij een jaar nadien den-

zelfden weg ging om als afgevaardigde van de Vlaamsche Provincie deel te nemen aan de driejaarlijksche vergadering der Procuratoren te Rome : overal op zijn doorreis wenschte men hem geluk om den model-scholastiek (1) dien hij had gevormd.

Tegen het einde van November kwamen onze reizigers aan den voet van de Alpen. Met bewondering schouwden zij op naar die eeuwige reuzen, die pilaren der schepping, getuigen van Gods Almacht en Grootheid. En 's avonds hadden zij alle gelegenheid om een hemelwonder gade te slaan, waarvan de verschijning half Europa in beroering bracht : de beroemde komeet van 1618, welke juist in die dagen door de lucht trok. Het bijgeloovige volk zag er de roede van Gods toorn in, en een voorspelling van allerlei apocalyptische plagen, als pest, hongersnood en oorlog !

Eenmaal de Alpen over was het ergste achter den rug. Voortaan ging de tocht door Italië's steden en landouwen. Opvallend is het hoe weinig indruk de praal en pracht van die door de Renaissance zoo ver-heerlijkte maar, helaas, ook zoo ver-heidenschte Italiaansche kunststeden op Berchmans heeft gemaakt. Te Milaan stelde men hem voor het « Palazzo Ducale » te gaan bezichtigen. Beleefdheidshalve moest hij die uitnoodiging wel aannemen. Maar later bekende hij dat hij geen aandacht geschonken had aan al die kunstschatten, waar hij toch niet van hield. Veel meer interesseerde hem waarschijnlijk het beroemde Brera-college, waar Aloysius van Gonzaga in 1590 had vertoefd, en waar ook de overblijfselen bewaard werden van Milaan's grooten Bisschop, den H. Carolus Borromeus.

Met versnelde dagreizen ging het nu naar de Adriatische zee toe, naar Maria's Heiligdom Loretto. Kerstmis naderde, en ze hadden graag het feest van 's Heeren geboorte gevierd : « in de heylighe camer der Maghet, in de welcke te Nazareth deur de bootschap des Engels Gabriels het Woordt Vleesch geworden is ; welcke camere oock deur den dienst der Enghelen uit Palestinien in Italien vervoert wesende, den Christen-geloovighen groote blijdschap en vreucht bijbrenghende is ! » — zooals P. Costerus het zoo pittig in « het Boecxken der Broederschap » wist te zeggen.

---

(1) « Scholastieken » heeten de Jezuïeten-studenten, zoolang zij hunne laatste geloften niet hebben afgelegd.

Daags voor Kerstmis kwamen zij te Loretto aan, waar ze gastvrij onthaald werden door de Paters van de Sociëteit, die er het Heiligdom bedienden. Trots de vermoeienis van de laatste dagen wilde Joannes volstrekt de nachtdiensten, Metten en H. Mis met Communie, bijwonen in de « Santa Casa » : het Heilige Huis. Uren lang zat hij daar roerloos te bidden, de oogen geloken, het gelaat in vlam. De talrijke pelgrims, die zich in de basiliek verdrongen, hadden hem al dadelijk in het oog gekregen. « Kijk eens ! » — fluisterden zij elkaar toe — « zeker een of andere prins die incognito zijn bedevaart doet; dat gebeurt hier wel meer. » — Sommigen meenden zelfs den neef van den koning van Spanje te herkennen !

Den 27en December verlieten onze reizigers Loretto. Als een schat droeg Berchmans een relikwie van Aloysius mede, welke Pater Minister hem op zijn dringend verzoek, en omdat hij met zooveel geestdrift over zijn lievelingsheilige gesproken had, eindelijk had afgestaan.

Het laatste stuk van de reis werd te paard of per muildier afgelegd. Ze trokken door de bergpassen van de Apennijnen, staken den Tiber over, en volgden verder de oude « Via Flaminia ». Even knielden zij neer in de kapel « della Storta », een twintig kilometer ten Noorden van Rome, waar Christus aan den H. Ignatius verschenen was om hem zijn bijstand te beloven in de eeuwige stad. Nog eenige stappen, en ginder ver begroette hun oog door de ijle winterlucht den glorieuzen koepel van Sint Pieter. — Het was de 31e December 1618 : de reis had meer dan twee maanden geduurd.

De avond was reeds gevallen toen ze aan de deur van het professenhuis « Al Gesù » afstegen. Hier hadden Ignatius en Franciscus Borgia geleefd; hier woonde thans — weldra drukte hij Joannes in zijn armen, — de H. E. P. Mutius Vitelleschi, de zesde generale overste van de orde.

Alhoewel het Romeinsche College, waar Berchmans zijn intrek moest nemen, slechts een paar honderd stappen verder lag, hield P. Generaal de twee Vlaamsche Scholastieken bij zich. Des anderendaags, 1 Januari 1619, vierde men immers 's Heeren Besnijdenis, het patroonfeest van de Gesù-kerk : dat moesten de nieuw aangekomen Fraters volstrekt medevieren. Berchmans en Penneman maakten van de gelegenheid gebruik om al de merkwaardigheden van het Professenhuis te bezichtigen : in de eerste plaats de prachtige

kerk, een der rijkste van Rome en die tot model heeft gediend voor de meeste Jezuïetenkerken uit de XVIe en de XVIIe eeuw. In 1568 door Vignola begonnen, werd de bouw ervan in 1575 door della Porta voltooid. Kardinaal Alexander Farnesa, de oom van den grooten veldheer die Zuid-Nederland terugwon voor Spanje en het Katholicisme, verstrekte de noodige gelden. — Berchmans ging achtereenvolgens neerknielen vóór het graf van zijn heiligen Vader Ignatius, vóór de beroemde relikwie van den rechterarm van Franciscus Xaverius, vóór de miraculeuze schilderij van O. L. Vrouw della Strada. Hij bracht ook een piëteitvol bezoek aan de kamers waar Ignatius en Franciscus Borgia leefden en stierven, en waar zooveel heiligen als Philippus Neri, Carolus Borromeus, Franciscus van Sales, Aloysius Gonzaga en Stanislaus Kostka hadden verwijld. Hier voelde hij zich heelemaal thuis, veel meer dan in de prachtvolle Renaissance-paleizen. Hier leefde hij in zijne herinnering het leven mede van al die heiligen, wier broeder hij was, en op wier genegen bijstand hij zoo hartelijk vertrouwde. — In den loop van den dag, zal hij verder nog wel een onderhoud gehad hebben met den H. E. P. Generaal, bij welke gelegenheid hij dan natuurlijk zijn hartewensch heeft uitgedrukt: om zoodra mogelijk naar China te worden gezonden. P. Vitelleschi heeft hem echter blijkbaar te verstaan gegeven, dat hij hem waarschijnlijk wel voor een andere zending gebruiken zou dan voor de Chineesche Missie; en Berchmans schijnt dan ook verder alle hoop dienaangaande te hebben opgegeven.

Op den Generaal maakte Joannes een uitstekenden indruk. Den 5^den^ Januari 1619 schreef P. Vitelleschi naar Mechelen aan P. Bauters: « Uwe brieven en de platen door U Eerw. mij gezonden, heeft Joannes Berchmans, die den 31sten December te Rome is aangekomen, mij ter hand gesteld. Bij den eersten aanblik en de begroeting heb ik licht kunnen zien, dat hetgeen U Eerw. tot zijn aanbeveling schreef waarheid is; daarom heb ik des te meer vertrouwen, dat hij, zoo hij in goede gezondheid zijne studiën kan volbrengen, niet minder voortgang zal maken in deugd dan in kennis. » (1)

Den 2^en^ Januari ging Fr. Berchmans over naar het

(1) *Maandrozen*, 1889, blz. 338.

Romeinsch College, ook wel geheeten: de Gregoriaansche Universiteit. Fr. Penneman daarentegen kreeg een plaats als surveillant in het « Collegium Germanicum », het bekende college door Ignatius gesticht om te voorzien in den nood aan priesterroepingen in de Germaansche landen, dat ook ettelijke Nederlanders onder zijn kweekelingen telde.

2. Het Romeinsche College

Het Romeinsche college, in 1551 door Ignatius op zeer bescheiden grondslag opgericht, werd in de jaren 1581-1583, dank zij de vrijgevigheid van Paus Gregorius XIII tot een der edele kunsten waardig paleis omgebouwd.

Het besloeg een massief vierkant, en omvatte een dubbel binnenhof. De heerlijke Sint Ignatius-kerk bestond in 1619 nog niet: eerst zeven jaar later werd met het bouwen ervan een aanvang gemaakt, en niet vóór 1694 was ze voltooid. Voor de godsdienstoefeningen waren de bewoners aangewezen op het kleine kerkje « della Santissima Annunziata », van O. L. V. Boodschap, dat met moeite een paar honderd menschen kon bevatten. De groote plechtigheden werden dan ook door de scholastieken bijgewoond in de nabijgelegen kerk van het Professenhuis, de « Gesù », waar ze ook elken Zondag namiddag naar de preek gingen.

Het Romeinsche College moest als model dienen voor de verschillende onderwijs-inrichtingen die de orde over de gansche wereld telde. Wijsbegeerte en Godgeleerdheid werden er onderwezen, naast de Rhetorica en de Grammatica. Het professorenkorps omvatte de keur van de leerkrachten der orde, en elke provincie zond het puik van haar scholastieken naar Rome om zich daar in de eigen pedagogische methoden van de Sociëteit te bekwamen. Toch vormden de Jezuïeten-studenten slechts de kleine minderheid van de meer dan 2000 « Scolares » van het Romeinsche College. — De lessen in de Wijsbegeerte en de Godgeleerdheid werden er onder meer gevolgd door de kweekelingen van de verschillende Colleges en Seminaries, waarvan de Jezuïeten te Rome het bestuur waarnamen: het Maronitische, het Engelsche, het Schotsche en het Germaansche College; het Iersche en het Romeinsche Seminarie. (1)

(1) De voornaamste eeretitel van het Romeinsche College is wel: dat

Het schooljaar begon in de eerste week van November om te eindigen op 1 September. De lessen van Wijsbegeerte en Godgeleerdheid werden gegeven als volgt. Te 8 uur begonnen de klassen. In den voor- en namiddag werd twee uur les gegeven, met, tusschen de twee lessen in, telkens een half uur herhaling. Vóór den middag was er dan nog een « disputuut », en 's avonds een uur repetitie. 's Zaterdags werd den ganschen dag door nog eens extra gerepeteerd of gedisputeerd. In het heete jaargetijde vielen de namiddaglessen uit.

Als professoren trof Joannes in het Romeinsche College: in de eerste plaats, Pater Frans Piccolomini, van het beroemde Siënëesche geslacht, waar o. a. Paus Pius II uit gesproten was. — P. Piccolomini gaf hem les, het eerste jaar in de Logica of Denkleer, het tweede in de Natuurkunde, het derde in de Metaphysica. — Gedurende zijn tweede jaar volgde Berchmans daarbij nog de lessen van Mathesis van Pater Horatius Grassi, een man wiens naam ook nu nog een goeden klank heeft in de wetenschap. Hij was een voor zijn tijd zeer bekwaam sterrenkundige, en werd zelfs door Galilei als tegenstander niet te min geacht. Ook als architect heeft hij verdienstelijk werk geleverd: de heerlijke Sint Ignatius-kerk werd voor een goed deel volgens zijn plannen gebouwd. — In het derde jaar kregen de studenten daarenboven nog een leergang in de Ethica, gegeven door den studieprefect van het college, den bekenden kanselredenaar, Pater Tarquinius Galuzzi, die nog dit zelfde jaar 1619 in de Sixtijnsche kapel voor Paulus V de vastenpreeken zou houden.

Aan het hoofd van gansch het College stond de Z. E. P. Rector Vergilio Cepari. Een buitengewoon menschenkenner en een zeer ervaren zielenleider. Zijn heele leven haast heeft hij in 't gezelschap en in den dienst van Heiligen doorgebracht. Aloysius van Gonzaga had hij zeer intiem gekend. Tijdens zijn leven was hij zijn studiegezel geweest, na zijn dood werd hij zijn biograaf. Jaren lang was hij de biechtvader van de Heilige Magdalena van Pazzi. En nu zond hem de Voorzienigheid het Heilige kind uit Vlaanderen, wiens

---

het onder zijn leerlingen 6 heiligen heeft geteld (Robertus Bellarminus, Aloysius van Gonzaga, Joannes Berchmans, Camillus de Lellis, Joannes-Baptista de Rossi, Leonardus a Portu-Mauritio), en 12 toekomstige Pausen.

leven hij eenmaal met zooveel liefde zou beschrijven. — In den dienst van de Heiligen stond hij o. a. als « promotor » voor de heiligverklaring van Ignatius, Franciscus Borgia, Stanislaus Kostka. De kardinalen noemden hem schertsend den « sjouwerman van de Heiligen »; en toen Paus Urbanus VIII aan de kloosterlingen binnen Rome het gebruik van een eigen rijtuig ontzegde, maakte hij uitdrukkelijk een uitzondering voor P. Cepari, « die immers den heelen tijd voor zijn heiligen op pad moest ! »

Nu wij den overste en de professoren van Berchmans kennen, moeten wij nog een woordje zeggen over zijne medebroeders.

De Scholastieken van het Romeinsche College waren in twee groepen ingedeeld : de « Juniores » (de jongeren) : de studenten van het eerste en tweede jaar Wijsbegeerte ; en de « Veterani » (de ouderen) : die van het derde jaar Wijsbegeerte en de vier jaar Godgeleerdheid. De Juniores hadden hun kamers op de bovenverdieping van het huis : « da Sopra » ; de Veterani woonden beneden : « da Basso ».

Ziedaar dus het midden waar Joannes met ongeduld werd verwacht. De vooruitgezonden brieven hadden immers met zooveel lof van hem gesproken, dat iedereen als op den uitkijk stond om hem te zien aankomen.

Den 1sten Januari eindelijk bracht een der Paters uit de « Gesù » het nieuws mee : « E venuto un Fiamminghetto che pare un angelo ! » : Daar is een jonge Vlaming aangekomen, die wel een engel lijkt te zijn ! (1) Dat moest hij dus wel wezen. Uit den mond van een paar novicen, die in het professenhuis als mis- en tafel-dienaars de weekbeurt hadden en dus heel wat konden zien en hooren, had men spoedig eenige interessante bijzonderheden over de nieuw aangekomenen vernomen. Vooral Frater Gottifredi, de toekomstige Generaal, schijnt zijn oogen goed den kost te hebben gegeven, en verklaarde zich zeer voldaan over Berchmans' houding aan tafel.

Den 2den Januari kon elk eindelijk zijn nieuwsgierigheid bevredigen : Berchmans was in huis. Vanaf de eerste kennismaking vond men hem erg sympathiek. « Fratel' Giovanni », zooals men hem dadelijk noemde, was trouwens een mooi

(1) ANGELINI, *Vita*, p. 114.

type van « la gente bionde e candida » (1), en zijn aangeboren voornaamheid trok iedereen aan.

Maar indien Berchmans sympathiek is gebleven tot aan zijn dood, dan lag dat toch eigenlijk aan iets anders, zooals men na een paar dagen reeds merken kon. Joannes werd ingedeeld bij de Juniores. Nu waren natuurlijk niet alle Juniores even voorbeeldig: verschil in temperament of edelmoedigheid brengt ook in de kloostergemeenten noodzakelijk een zekere differentieering te weeg. Maar te Rome hadden zich bepaald twee nogal scherp afgescheiden groepen gevormd onder de Scholastieken « da Sopra ». De eenen, wat levenslustiger of lichtzinniger van aard, — ze waren het talrijkste — liepen altijd te zamen in recreatie; terwijl de overigen, meer tot het geestelijke geneigd, onder elkaar aan stichting deden! — Berchmans, die aanstonds zoo opgeruimd, zoo ongedwongen had geschenen, werd dadelijk ingepalmd door de eerste groep: ze waren eenvoudig niet meer van hem weg te krijgen! Spoedig hadden ze echter ingezien dat « il Fiamminghetto » met hun flauwe aardigheden niet gediend was, zoodat ze hem voortaan maar liever overlieten aan de andere partij. Sommigen lachten om het komische van het geval: « Hij heeft ze lekker beetgenomen! » meenden ze. Maar nu liet Berchmans zelf ze niet meer los! Hij liep natuurlijk ook wel eens met de andere groep mee, waar hij altijd zeer welkom was, maar hij zocht telkens toch weer zijn eerste gezellen op; en na een paar maanden had hij zich aan beide kanten zooveel vrienden gemaakt, dat de twee groepen voortaan praktisch door elkaar liepen. (2)

Het geval wekte heel wat opspraak in het College. De heilige Kardinaal Bellarminus, die op het einde van zijn leven zich als een eenvoudig kind van de Sociëteit had teruggetrokken bij de novicen van Sant' Andrea op den Quirinaal, vond het zoo opvallend dat hij absoluut Fratel' Giovanni wilde zien. Pater Greco introduceerde Joannes bij den vromen grijsaard. Geen van beiden, de oude kardinaal, noch de jeugdige scholastiek, zal hebben vermoed dat zij drie jaren later bijna tegelijkertijd zouden sterven, en dat hun beider naam eenmaal op de eerelijst van de Heiligen der orde zou worden opgenomen.

(1) d. i.: « het blonde en blanke volk » uit Vlaanderen. (TASSO, *La Gerusalemme Liberata*, I, 43.)

(2) *Summarium 1839*, p. 89 en 90 ; ANGELINI, *Vita...*, p. 113.

Onder de paters van het College waren er natuurlijk een aantal die, met een verstandig gezicht, van « novicen-heiligheid » spraken! — « Lang zal het niet duren, » — beweerden ze — « ze zullen hem wel tam krijgen! » — Maar het bleef duren; en de valsche profeten moesten zich ten slotte redden met een: « Als hij nu niet verandert, dan zal hij het later wel doen, als hij « da Basso » is! » — Die kenden Berchmans nog maar half... (1)

Pater Gori, de minister of bijzondere overste der scholastieken, had hem beter doorgrond: « Pas op, dat jullie mijn kleinen Vlaming niet bederven! » — zei hij eens tot Fr. Oliva — « Want, geloof me vrij: è buono, buono, buono: hij is goed, goed, goed! » (2)

Die Fr. Oliva was een van Berchmans' beste vrienden. Hij had pas den 1sten Januari zijn geloften afgelegd in het Noviciaat van S. Andrea, en toen hij een paar dagen later terug kwam naar het College, waar hij sinds het begin van het schooljaar reeds de lessen had gevolgd, vond hij zijn kamer door Joannes bezet. Het speet hem wel een beetje, want in die kamer had vroeger Aloysius van Gonzaga gewoond. Maar hij zag spoedig in, dat niemand er beter op zijn plaats was, dan Fratel' Giovanni, die zoo 'n gloeiende bewonderaar van Aloysius was. Oliva en Berchmans waren aan elkander gewaagd: men noemde ze spoedig: « de twee engelen van het huis », en al zou Oliva het nooit tot de eer der officieel verklaarde heiligheid brengen, toch werd hij later waardig gevonden, niet alleen om de vertrouwensman te zijn van ettelijke Pausen, — 16 jaar lang predikte hij voor hen in hun bijzondere kapel en drie hunner stond hij bij in hun doodstrijd, — maar ook om als Generaal aan het hoofd der orde te worden geplaatst, die hij 20 jaar lang zou besturen.

In het najaar van 1619 kwam, zooals we reeds hooger vermeldden, P. Bauters te Rome aan. Het was voor Berchmans een groote vreugde zijn oud-magister terug te zien. Hij had hem zooveel te vragen over al de vrienden die hij in Vlaanderen had achtergelaten. Toen de Pater einde November de terugreis naar Mechelen aanvaardde, gaf Joannes hem voor Kanunnik Froymont een mooien latijnschen brief mee, waarvan we hier den beknopten inhoud laten volgen:

---

(1) *Summarium 1745*, p. 58.
(2) *Summarium 1745*, p. 42.

« Hoog Eerwaarde Heer. Ik zou vreezen voor ondankbaar door te gaan, indien ik Uw Hoogeerwaarde, wien ik zoozeer verplicht ben, bij deze gelegenheid vergat te groeten. Aan uwe Hoogwaardigheid immers heb ik te danken : mijn voorspoedige vorderingen in de studies, en al wat mijn ziel aan dauw van hemelsche melk, ik bedoel : vreeze Gods en vroomheid, heeft ingedronken. Ja zelfs, dat ik nu in de Sociëteit van Jezus een weliswaar zeer onwaardig en onverdienstelijk gezel van Jezus ben (wat mij genoeg is), dat moet ik toeschrijven aan de zeer godvruchtige opvoeding bij U genoten. Ik stel het zeer goed te Rome... Ik heb reeds het eerste jaar doorgemaakt in het stof van de philosophische renbaan, hier in ons Romeinsch College, waar meer dan tweehonderd Paters en Fraters leven, de meeste voortdurend met de studie bezig. 't Is een wonder : ze zijn bijna allen van verschillende nationaliteit : Spanjaarden, Polen, Duitschers, Portugeezen, Dalmatiërs, Sicilianen, Napolitanen, Nederlanders, Lithuaniërs, Franschen, enz., en toch zijn ze zoo door den band der broederliefde aan elkaar verbonden, alsof ze allen de zonen van één moeder waren. En tusschen hen leef ik ! God zij ervoor gedankt ! — Ik zou graag weten hoe oud ik juist ben... Zou Uw Hoogeerwaarde niet een van mijn broers naar Diest kunnen sturen om in het doop-register den juisten datum na te gaan zoeken ? Dat hij het me dan zoo spoedig mogelijk late weten...

Joannes Berchmans.

P. S. Hartelijke groeten aan den Heer D'Ittre, aan Aegidius en de zijnen, aan mijn broers en zuster en de vrienden uit Diest. Ik zou wenschen dat Uw Hoogeerwaarde er zorg voor drage dat mijn broers en zuster elke week te biechten en eens in de maand te communie gaan. Voor 't overige ben ik niet bezorgd. Ik zou er niet erg bedroefd noch beschaamd om wezen, wanneer zij van deur tot deur moesten bedelen ; maar ik zou niet kunnen verdragen dat zij God zwaar vergrammen. » (1)

(1) Men zou uit dezen brief kunnen opmaken dat Berchmans' broertjes en zustertje, waarschijnlijk door toedoen van Froymont, een plaats hadden gevonden te Mechelen. We laten hier eenige bijzonderheden volgen over hun verder leven :

Adriaan : (geb. 1601) trad in de orde der Augustijnen. Den 10en November 1621 deed hij zijn professie te Mechelen, bij welke gelegenheid hij den kloosternaam Joannes aannam ter herinnering aan zijn pas overleden heiligen broeder. In 1626 vertrok hij naar de Philippijnen. Van daaruit zeilde hij in 1630 naar Japan over, waar op dat oogenblik de Christenvervolging allergruwelijkst woedde. Onderweg bezweek hij echter aan de pest met 15 van

Berchmans maakt daar gewag van de Nederlanders die met hem te Rome verbleven. Daar waren er inderdaad een heele groep. In de eerste plaats : Pater Dirk Buys, van Nijmegen, de Assistent voor de Duitsche landen. (1) Vervolgens : Pater Cornelius a Lapide, — met zijn Vlaamschen naam : Cornelis Cornelissen van den Steen, van Bocholt, — de beroemde schriftuurverklaarder, sinds 1615 als professor der Theologie aan het Romeinsche College verbonden. Berchmans werd zijn beste vriend; — de Leuvenaar Jan Brisselius, secretaris van Pater Generaal; — Pater Marcus van Doorne, van Brugge, oud-rector van de Colleges van Roermond en Gent, thans als « censor librorum » in het College werkzaam; gedurende ettelijke maanden was hij Joannes' biechtvader; — de theologant Philips Alegambe, van Brussel; — Pater Jan Gaudt, uit het Doorniksche, secretaris van den bekenden historiograaf der Nederlandsche Beroerten, P. Famianus Strada; — en ten slotte : de jonge Antwerpenaar Willem van Aelst, een jaar na Berchmans in de Sociëteit getreden en diens medenovice te Mechelen. Hij was pas te Rome aangekomen; waarschijnlijk had hij de reis gedaan met P. Bauters. — Frater Penneman was natuurlijk nog altijd op het Germanicum werkzaam.

3. In het Stof der Philosophische Renbaan

Toen Joannes te Rome aankwam, waren de lessen reeds sinds twee maanden aan den gang. Reden te meer om zich met hart en ziel aan de studie te zetten. De H. Ignatius had

---

zijn gezellen, die hij in hun laatste oogenblikken heldhaftig had bijgestaan.

Karel (geb. 1605), Joannes' lieveling, volgde hem in 1625 in de Sociëteit van Jezus. Spoedig na zijn priesterwijding werd hij samen met o. a. den bekenden dichter A. Poirters benoemd tot aalmoezenier op de Duinkerker vloot. Lang bleef hij daar echter niet werkzaam. Hij arbeidde ook een tijdje in Friesland, maar bracht de rest van zijn voorbeeldig leven in het college van Oudenaarde door, waar hij in 1665 overleed.

Bartel (geb. 1606), de jongste, werd Augustijn, maar volhardde niet in zijn roeping. Later trok hij naar Duitschland, waar hij dienst nam in het Keizerlijk leger. In 1637 werd hij te Diest door soldaten van het garnizoen vermoord.

Maria (geboren 1603), Joannes' zuster, huwde in 1624 Hendrik de Roech, procureur bij den Mechelschen Grooten Raad. Op haar ouden dag verviel zij tot groote armoede, en moest een onderkomen zoeken op het Begijnhof van Mechelen, bij hare dochter Anna.

(1) Als raadgevers staan den Generaal der Jezuïeten te Rome een aantal Assistenten ter zijde, nl. één voor elke Assistentie of provinciëngroep der orde.

zijn zonen-studenten op het hart gedrukt dat de studiën den ganschen mensch in beslag moesten nemen, en dat ze geen godgevalliger werk konden verrichten dan « serio et constanter » : met ernst en volharding te... blokken ! Zoo heeft Berchmans het verstaan, en zoo heeft hij het gedaan, — en wij mogen gerust zeggen dat hij met z'n boeken in de hand den weg des eeuwigen levens heeft bewandeld ! Dat is niet louter beeldspraak. Men zag hem inderdaad altijd met een boek in de hand, dat moest dienen in de verloren oogenblikken vóór de klas, of tusschen twee oefeningen in, of terwijl hij op zijn medebroeders wachtte aan de deur. Een van z'n principen luidde immers : « otium fugere » ; altijd bezig zijn ; een ander « age quod agis » : doe wat ge doet. — Iemand vroeg hem eens hoeveel tijd hij elken dag aan de studie besteedde : « Al den tijd ! » luidde het kernachtige antwoord.

Alleen als hij hoofdpijn had, hield hij op met werken en bad hij tot afleiding een rozenhoedje, of las wat in een geestelijk boek : « Dat was de beste medicijn ! » — beweerde hij.

Op zijn kamer stond hij altijd rechtop voor een hoogen lessenaar te studeeren. Zooveel ernst en ingetogenheid lag er op zijn wezen, dat hij als in gebed verzonken scheen. Als hij iets niet begreep, dan knielde hij eenvoudig, zonder menschelijk opzicht, neer, en bad : « Heer God, Gij weet dat ik dit niet kan begrijpen zonder uwen bijstand ; daarom bid ik U dat Gij mij zoudt helpen. Heer, verleen mij de Wijsheid, die bij uwen troon staat, opdat zij mij helpe bij mijn werk. Geef mij inzicht in deze zaak. »

Studie en gebed grepen bij hem in elkaar, zoo dat hij zonder eenige moeite van het eene naar het andere overging, waar de gehoorzaamheid hem zulks oplegde. Niet alleen hielp het gebed hem studeeren ; de studie hielp hem ook bidden : zoo zijn bv. een aantal van zijn geestelijke verlichtingen in een stijl gesteld die direct aan de lessen der Wijsbegeerte herinnert. (1)

In de lessen, repetities en disputen, bleef zijn aandacht nooit in gebreke. De professoren hadden aan hem een dankbaar toehoorder, die niet eens klaagde als er te vlug gedicteerd werd ! Ook op de repetities, waar de meesten het over-

(1) Zie : VANDERSPEETEN, *Spicilegium*, p. 49, n. 8 en 9.

bodig achtten nog aanteekeningen te maken, kwam hij telkens met z'n schrijfgerief aandragen. Maar de lesgever mocht niet over zijn tijd gaan! Als hij niet dadelijk op het eerste teeken ophield, dan zat Joannes als op heete kolen en had moeite om zich in te houden!

— Hij was anders altoos bereid om voor zijn leeraars in de bres te springen. Men wist het, en viel ze soms met opzet aan, om te zien hoe hij zich zou weren. Inzonderheid voor P. Piccolomini koesterde hij een diepe vereering.

Hij had toelating gekregen om met hem ook over geestelijke zaken te spreken, en elken dag bracht hij hem trouw een bezoek. Maar ook aan de andere professoren toonde hij zijn dankbaarheid. Minstens tweemaal daags bad hij voor hen, en meer dan eens kwam hij ze verrassen met een geestelijken ruiker van gebeden en verstervingen. Dat hij zoo iets kon doen zonder ook maar den schijn van verdachte bijbedoelingen te wekken, is een heerlijk getuigenis voor zijn oprecht en ongeveinsd gemoed.

Die tactvolle voornaamheid van zijn optreden kon zich ook nog bij een andere gelegenheid laten gelden. Na elke klas was er een half uur herhaling, waarbij de studenten, onder voorzitterschap van een der beste leerlingen, in kleine groepjes, « circuli », vergaderden. Gedurende zijn Logica-jaar stond Berchmans aan het hoofd van zoo een groepje, waarin men, blijkbaar met opzet, jongelieden van den hoogsten Romeinschen adel, — met namen als: Colonna, de Conti, Sforza, Buoncompagni, Aldobrandini, Farnesa, Cesi, enz., te samen had gebracht. De naam Berchmans moet daaronder wel wat dorpsch hebben geklonken! En toch werd die eenvoudige jongen van Diest door die grooten van Rome werkelijk op de handen gedragen, en bij het minste teeken gehoorzaamd. De fijne vormen en de beschaafde manieren, welke hij in den omgang met die edele jongelui aan den dag legde, kwamen zijn natuurlijk aangeboren voornaamheid nog verhoogen.

Berchmans mocht ongetwijfeld een vlijtig student heeten; was hij echter ook een knappe kop? We kunnen al dadelijk antwoorden dat zijn Vlaamsche natuur ook in het studieleven haar rechten liet gelden. Hij was eer degelijk dan schitterend, meer analytisch dan synthetisch aangelegd. In zijn geschriften treft ons telkens, naast een bijna volslagen gebrek aan

verbeelding, de sterk verstandelijke inslag van zijn betoog. Zelfs in zijn ascetische aanteekeningen is elk besluit, elk voornemen telkens streng met redenen omkleed. — Hij was zeer scherpzinnig en had oog voor de minste bijzonderheden. In het geestelijke zou de ongewone fijnheid van zijn zelfontleding hem tot op den rand van het scrupuleuze brengen. Indien hij niet in gewetensangsten verviel, dan had hij zulks hoofdzakelijk te danken aan het tegenwicht van blijde opgeruimdheid en algeheele vertrouwende overgave aan de leiding zijner oversten. — Hij was niet critischer dan zijn tijd, en had een voorliefde voor het « argumentum auctoritatis », de uitspraken van gezaghebbenden. — Hij kon de ingewikkeldste vraagstukken uitrafelen, en ze dan met een zekeren zwier tot een paar bevattelijke punten terugbrengen. Vooral die laatste hoedanigheid zou hem zeer te stade zijn gekomen, indien hij eenmaal, wat geen onmogelijke veronderstelling was, als professor der Godgeleerdheid te Leuven den leerstoel van Bellarminus, a Lapide of Lessius bezet had. (1) — Als wij er aan denken dat elke provincie haar beste studenten naar het Romeinsche College zond, zullen wij Oliva's getuigenis naar waarde kunnen schatten: « Onze professor en wij hebben het er steeds voor gehouden dat hij, zoo hij al niet de beste was, toch zeker niemand boven zich had. » (2)

Het zal dan ook niemand verwonderen dat zijn studiën met buitengewoon succes werden bekroond. Zoo zeer blonk hij uit bij zijn eind-examen op 19 Maart 1621, dat hem werd opgedragen, vóór een uitgelezen publiek, in een zoogenaamden « actus publicus », stellingen uit de geheele Wijsbegeerte te verdedigen: een onderscheiding, welke toenmaals in de wereld der geleerden zeer op prijs werd gesteld.

Het loont wellicht de moeite, tot troost en voorbeeld van al degenen die met examens zijn geplaagd, hier uiteen te zetten

---

(1) Uit zijn tweede studiejaar is ons van zijn hand de uiteenzetting bewaard gebleven van een vóór zijn medestudenten te verdedigen philosophische stelling over: de eenheid van het heelal (De Unitate Mundi). — De daarbij door hem aangevoerde argumenten zijn voor een goed deel haast letterlijk ontleend aan de « Commentaria Collegii Conimbricensis Soc. Iesu. De Coelo », (Cap. 8, Quest. 1, Art. 1, 2 ; pag. 109-110). — Van hem is echter de schalksche toon van gansch het stuk en de apostolische gedachte aan het einde ervan.

(2) *Maandrozen*, 1889, blz. 337.

hoe Berchmans zich op zijn eind-examen voorbereidde. We vinden het zeer duidelijk aangegeven in zijn aanteekeningen : « Sint Jozef zal de patroon zijn van dit examen; de H. Maagd zal optreden als middelares... Ik zal me een lijfskastijding en een versterving aan tafel opleggen; ik zal een rozenhoedje bidden en P. Rector om zijn zegen vragen. Als alles wel gaat, zal ik drie rozenhoedjes bidden ter eere van Sint Jozef... Als de H. Jozef mij helpt om de heele stof te herhalen, krijgt hij nog een rozenhoedje... » (1) — Op het examen zelf zal hij zich « opgewekt toonen en flink en « in forma » redetwisten... Niet gemakkelijk ingaan op breedvoerig gestelde moeilijkheden, maar ze eerst in eenige woorden samenvatten of door den Pater laten samenvatten... Kort en klaar uitleg verstrekken... » (2)

Ook Berchmans schijnt niet heelemaal vrij te zijn gebleven van examenkoorts : 's morgens van den dag waarop hij moest opkomen, — 't was juist de 19de Maart, feestdag van Sint Jozef, kwam hij aan Pater Jan Gaudt nog vragen om de mis te willen opdragen opdat alles naar wensch zou gaan.

Toen de Pater hem na afloop van het examen, dat eenvoudig schitterend was geweest, gelukwenschte met zijn succes, antwoordde Joannes met een glimlach : « De H. Jozef heeft goed geantwoord op de voorgestelde moeilijkheden ! » (3)

(1) Zie : *Exercitia anni 1620*, p. 16, recto en verso.
(2) *Exercitia anni 1620*, p. 16, recto.
(3) *Summarium 1745*, p. 117.

II. In het Licht der onzichtbare Wereld

1. De Vriend van Christus-Eucharisticus

Berchmans had opgemerkt dat bij de heiligen en vromen van zijn tijd de Godsvrucht tot den Eucharistischen Heiland altijd hand in hand ging met die tot de Moedermaagd. Geen wonder, waar de ketters, na het geheim van Jezus' sacramenteele tegenwoordigheid, geen enkel zoo gruwelijk hadden gelasterd als dat van Maria's maagdelijke voorrechten. — Ook hij voelde zich gedrongen te getuigen voor het verheven Sacrament onzer Altaren; en het was in die stemming van ridderlijk verweer tegen kettersche ontkenning dat hij, wanneer hij ter H. Tafel naderde, zijn geloof beleed met de meer krijgshaftige dan liturgische verklaring: « De groote helleduivel moge mij halen, met ziel en lichaam, indien hier op mijn tong, 's Heeren aanbiddelijk lichaam niet echt en waar berust ! » (1)

Ridderlijke trouw aan zijn Eucharistischen Koning was het ook, die hem ingaf zoo dikwijls, tot zeven of acht maal daags, zijn opwachting te komen maken vóór het Tabernakel. Hij bleef niet langer dan een half kwartier, maar droeg bij zijn heengaan aan Aloysius en Stanislaus op in zijn afwezigheid bij het Allerheiligste te waken. Bij het begin van elk uur groette hij van verre zijn Goddelijken Tabernakelkoning met zijn H. Moeder: « Ave Maria ! Ave venerabile Sacramentum ! »

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 97.

De heilige Altaargeheimenissen waren de zon van zijn geestelijk leven. In Mis en Communie vond hij het substantieele voedsel voor zijn ziele-honger. Daar kon hij zijn hart uitbidden voor de groote intenties, waarvoor geen enkel Christen ongevoelig kan blijven. Hij had zijn eigen, beproefde manier van mishooren. Tot aan het Offertorium volgde hij de woorden en de handelingen van den priester. Daarna doorliep hij het lijden van Christus, te beginnen met het gebed in den Hof van Olijven, om te eindigen, bij het « Sanctus », met de beschouwing van de kruisiging. Dan vereerde hij het hoofd en de heilige Wonden van den Zaligmaker, en bad beurtelings : voor de wereldlijke en geestelijke machthebbers; voor medebroeders en vrienden; voor zijn vijanden; voor de ketters en de heidenen; voor degenen die minder stichtend in de Sociëteit leefden; en eindelijk voor alle apostaten : opdat God zich over hen zou ontfermen !

Zijne Mis was dus werkelijk een doorloopende lijdensmeditatie.

Berchmans had ook zijn eigen opvatting aangaande de vereering van het Allerheiligste, en hij wist die te verantwoorden. Zoo was hij het volstrekt niet eens met de nederigheid van sommigen die bij de opheffing de oogen sloten of het hoofd bogen : een in dien tijd in vele bisdommen voorgeschreven gewoonte. Hij was overtuigd, dat bijzondere genaden geschonken werden aan wie het Allerheiligste eerbiedig beschouwde : de H. Gertrudis van Helfta had het immers in haar Openbaringen zeer duidelijk gezegd ! Bijna drie eeuwen later, den 12den Juni 1907, zou Pius X, de Paus der Eucharistie, hem gelijk komen geven op dit punt.

Zijn verheven geest van geloof maakte het hem tot een gunst te mogen dienen aan het Altaar. Hij was altijd bereid om in te springen als er ergens een misdienaar te kort was. Van dien goeden wil werd graag gebruik gemaakt. Zoo had men hem het laatste jaar aangewezen om de mis te dienen van een ouden zieken pater, die op zeer ongeregelde uren en meestal onder de morgenstudie las. Als de koster Berchmans weer eens van zijn boeken kwam weghalen, dan vroeg hij soms wel : « Komt u dit uur niet al te ongelegen, Frater Joannes ? » — het antwoord luidde echter onveranderlijk : « Broeder, mij is elk uur goed om de H. Mis te dienen ! » (1)

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 88.

Pater Minister had hem al dadelijk uitgekozen om op de feestdagen in de « Gesù-kerk » bij de plechtige missen te dienen. Men gaf hem een kandelaar te dragen, en, daar hij niet veel te doen had, bad hij daarbij meestal zijn rozenhoedje. Toen den 15den Juni 1620 de overblijfselen van Aloysius werden overgebracht naar de nieuwe kapel van den Zalige, liep Joannes als naar gewoonte met zijn kandelaar in de processie. Pater Jacobus Croce, de Assistent van Italië, die Aloysius goed had gekend, kreeg onzen Berchmans in het oog, en werd zoo getroffen door zijn zedig en ingetogen uiterlijk, dat hij zich niet weerhouden kon Pater Dirk Buys, den Assistent van Duitschland, in het oor te fluisteren : « Dat ziet er ginder een tweede Aloysius uit ! »

— Had Pater Croce hem ter H. Tafel zien naderen, dan zou hem de gelijkenis nog veel sterker zijn opgevallen !

Evenals Aloysius heeft ook Berchmans werkelijk gehongerd naar de Eucharistie. Wij kunnen ons moeilijk voorstellen, wij, verwend geslacht dat elken dag op het Goddelijk gastmaal genoodigd wordt, hoe zwaar het die heiligen viel een volle week op de communie te moeten wachten. Wat een geluk als er soms een communiedag bijkwam tijdens de week ! Wat een teleurstelling ook, wanneer een feestdag op Zondag viel : een communie minder ! En nog voelden zij zich bevoorrecht : Berchmans bedankte elken dag O. L. Heer dat Hij hem in een orde had gebracht waar hij zóó dikwijls tot de H. Tafel kon naderen !

Alleszins merkwaardig is wat Willem van Aelst aangaande Berchmans' hongeren-naar-de-Eucharistie getuigt : « Hij vertelde me dikwijls dat hij, zooals hij na tafel zijn lichaamskrachten voelde toenemen, zoo ook na de communie een merkelijk toenemen van zijn zielekrachten gewaar werd. Wanneer hij daarentegen een week lang niet had kunnen communiceeren, dan voelde hij een echte loomheid, alsof hem de krachten gingen ontschieten ; juist zooals een honger-lijder zijn lichaamskrachten voelt afnemen. » (1)

De betrekkelijke zeldzaamheid van de hem toegestane communies maakten het Berchmans mogelijk meer zorg te besteden aan voorbereiding en dankzegging. Op de communiedagen bracht hij den ganschen voormiddag door met bidden en met het lezen van geestelijke boeken : « Om onzen

(1) *Summarium 1745*, p. 80-81.

Lieven Heer gezelschap te houden ». Hij die anders iedereen ten dienste stond, was er niet toe te brengen op die dagen iemand in de stad te vergezellen. Dezelfde, ditmaal zeker overdreven zorg om alle de ingetogenheid storende invloeden weg te nemen, deed hem eenvoudig van de communie afzien, op die dagen dat hij noodzakelijk in den voormiddag uit moest, bv. om naar het buitengoed te gaan.

Niemand zal het verwonderen dat zijn ridderlijk gemoed, wanneer hij over de Eucharistie begon te spreken, tot stralende opgetogenheid ontvonkte. Zijn gezellen verklaarden eenstemmig dat zij meer devotie vonden in zijn woorden dan in de godvruchtigste verhandelingen over het H. Sacrament!

2. De Voorvechter van de Onbevlekte

« De Godsvrucht tot de heilige Maagd is de grondslag van mijn geestelijk leven » verklaarde Berchmans een paar uur voor zijn dood. Daarmede bedoelde hij volstrekt niet de Moeder-Maagd te stellen boven haar Goddelijken Zoon, of boven den Vader die in de hemelen is. Wel blijkt daaruit dat hij, misschien nog meer met het hart dan met het verstand, de buitengewone beteekenis had gevat die aan Maria, als Moeder van Gods Zoon en Middelares der Genade, boven alle andere schepselen toekomt.

Zijn liefde tot Maria was echt hartelijk. Als kind en knaap was hem de stemming van innig-genegen betrouwen op « ons lief Vrouwken » tot een van die primaire gevoels-kernen geworden, waaromheen zich mettertijd de rest van het zieleleven kristalliseert. Dit kristalliseerings-proces had zich nu voltrokken. Berchmans' devotie tot Maria is te Rome in het stadium getreden van algeheele en volstrekte toewijding; eene toewijding, die men best kan vergelijken met het « Slaaf zijn van Maria », zooals de zalige Grignon de Montfort dit anderhalve eeuw later systematisch zou prediken.

— « Door Maria tot Jezus », die bij uitstek Montfortaansche leuze, was ook een van Berchmans' liefste wachtwoorden. In het gebed, bij de communie, in de biecht: ging hij tot Jezus door Maria. (1)

Hij had Maria aangesteld als patronesse van zijn heiligheid, zijn gezondheid, zijn studiën. Hij verklaarde: « Bemin

(1) Zie: Vanderspeeten, *Spicilegium*, p. 71-73.

ik Maria, dan ben ik zeker van mijn zaligheid en van de volharding in mijn roeping; dan kan ik ook van God verkrijgen al wat ik wil, en word ik bijna almachtig. » — en besloot: « Ik zal geen rust hebben vóór ik een teedere Godsvrucht heb tot mijn allerzoetste Moeder Maria. » (1) — Hij bad natuurlijk dagelijks het rozenhoedje, en 's morgens en 's avonds de « oratio sodalitatis », dit blijk van hulde en trouw aan Maria, waarmede hij zich eenmaal als Congreganist aan Haar had toegewijd. Elken Zaterdag vastte hij, en diende dan ook in de keuken.

Op wandeling troonde hij geregeld zijn gezel mee naar een van Rome's talrijke Maria-kerken of -kapellen. Dan knielde hij neer en begon te bidden, « met lachend gelaat, en alsof hij zeer opgeruimd was », (2) en men moest hem bij zijn naam roepen om hem uit de vervoering zijner Godsvrucht te wekken. Op de feestdagen bezocht hij zóó zeven kerken Haar ter eere. — In het kwartier der Juniores was er een O. L. Vrouwe-kapelletje. Nooit zou hij voorbijgegaan zijn zonder eventjes binnen te treden. Eens dat hij zulks vergeten had, zag men hem midden onder de recreatie wegrennen om zijn verzuim te gaan herstellen. — Hij ging soms met zijn gezellen een soort wedstrijd aan om de meeste en mooiste eerenamen te vinden voor Maria. Ook de slimsten moesten het daarbij afleggen tegen hem. — In de recreatie nam hij zijn bonnet af, telkens wanneer hij haar naam uitsprak. — Hij had voor eigen gebruik een meditatie geschreven over de woorden van het Weesgegroet, en ijverde onder zijne medebroeders voor de verspreiding van het « Kransken van de twaalf sterren van Maria », een gebeds-oefening die hij zeer waarschijnlijk uit Vlaanderen had meegebracht, waar ze toenmaals zeer in gebruik was. (3) — 's Avonds voor hij naar bed ging, bad hij trouw zijn drie Weesgegroetjes, ter eere van O. L. Vrouw van Loretto, van Scherpenheuvel en van Hal. Sinds hij die gewoonte had aangenomen, had hij op bijzondere wijze Maria's beschermende hand over zich gevoeld in nachtelijke duisternis. Hij sliep trouwens als een

---

(1) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 110 en 113.

(2) *Summarium 1745*, p. 107.

(3) Zie: *Corte ende seer schoone devotte van het Cransken of Croonken der twelf sterren van de hoochheylighe Maghet ende Moeder Godts Maria, ghebruyct deur vele Marien-dienaers ende dienerssen.* Antwerpen, 1622. — Zie ook: WICHMANS, *Sabbatismus Marianus*, 1628, p. 252.

ridder in de wapens: met den rozenkrans aan den arm, of, op het einde van zijn leven, om den hals.

Tijdens de vacantiedagen die de Scholastieken doorbrachten op het landgoed van Frascati, niet ver van de puinen van het oude Tusculum, kon hij den vrijen teugel laten aan zijn Maria-devotie. Dan bad hij dagelijks haar officie; dan ging hij op beevaart naar de nabijgelegen Basilianer-abdij van Grotta Ferrata, waar een miraculeus Maria-beeld werd vereerd. Onderweg werd er dan gebeden of iets voorgelezen uit Blosius' « Psychagogia »; soms ook bestudeerde men een psalm of eenig vraagstuk uit de Wijsbegeerte.

Zijn liefdevol vertrouwen op Maria gaf hem allerlei echtkinderlijke listen in. Als hij bv. een gunst wou bekomen, dan schreef hij zijn wensch op een papiertje en speldde dit vast aan het Maria-prentje op zijn bidstoel.

Zijn vertrouwen op Maria steunde zoowaar op wetenschappelijke gronden! Hij had namelijk een lijst aangelegd van allerlei genaden door O. L. Vrouw aan de Sociëteit van Jezus en hare leden verleend; zoo veel waren er, dat hij het plan had opgevat er een boek over te schrijven! Dat zou dan natuurlijk eerst verschijnen na de uitgave van zijn groot werk over de Onbevlekte Ontvangenis, waar hij sinds lang mee bezig was. Want ja, hij had de gelofte afgelegd dat zijn eerste boek aan de verheerlijking van Maria's uitgelezen voorrecht zou zijn gewijd. Juist daarom had hij de zware folio's van Petrus Canisius: « De Beatissima Virgine Maria libri V » en van Spinelli: « Il Trono di Dio » grondig doorgewerkt. Ook uit het Zesde Boek van het Eerste Deel van Barradius' « Commentaria in concordiam et historiam evangelicam » had hij daarvoor talrijke uittreksels gemaakt. Het plan van zijn boek stond reeds vast: het zou drie deelen bevatten: de gelijkenissen (similitudines), de dogmatische bewijzen (argumenta) en de voorbeelden en wonderen, die tot staving van zijn thesis konden dienen. — Dat zou zijn aandeel wezen in den grooten strijd voor of tegen de Onbevlekte Ontvangenis, welke sinds eeuwen de theologische scholen tegen elkaar had opgezet, en juist weer in die dagen te Rome tot zoo hevige uitbarsting was gekomen. Het pauselijk gezag had tot dan toe geen beslissende uitspraak gedaan in eene zaak, waarin voor- en tegenstanders zich even geestdriftig als hardnekkig met kracht van redenen te weer stelden. Het had er echter den schijn van, dat de strijd

eerlang zou beslecht worden. Uit verschillende landen, maar voornamelijk uit Spanje, waar Philips III de zaak in handen genomen had, werden voortdurend bij den H. Stoel smeek- en vertoog-schriften ingezonden om een dogmatische uitspraak ten gunste van de Onbevlekte Ontvangenis te bekomen. In 1616 stuurde Sevilla, de Spaansche Mariastad bij uitnemendheid, drie gezanten naar Rome om in haar naam bij den Paus voor Maria's voorrecht op te treden. Den 31sten Augustus 1617 vaardigde Paulus V eindelijk een decreet uit, waarbij verboden werd voortaan nog in preeken, lessen of openbare voordrachten de Onbevlekte Ontvangenis te bestrijden. Dat was echter slechts een tuchtmaatregel, geen dogmatische uitspraak. Sevilla's afgezanten gaven het echter niet op. Ze werden trouwens flink gesteund van uit Spanje, waar heele provincies, zooals Catalonië, en talrijke universiteiten, zooals die van Salamanca, Sevilla, Granada, Valladollid, Alcala, Barcelona, en andere, de gelofte aflegden altijd de Onbevlekte Ontvangenis te zullen verdedigen. Philips III zond hun daarenboven een waardevollen helper in den persoon van den bisschop van Carthagena, Antonio de Trejo, welke den 16den December 1618 te Rome aankwam. Toen Berchmans veertien dagen later zijn intrek nam in het Romeinsche College, werd daar over niets anders gesproken dan over de bemoeïingen van de Spaansche gezanten en hun mogelijke kansen op succes.

We kunnen best begrijpen met wat een geestdrift Berchmans zich in den strijd wierp : hij ontpopte zich tot een echte voorvechter van de Onbevlekte ! Zijn overtuiging berustte niet op gevoelsargumenten; hij had de zaak grondig bestudeerd, en stond zijn man in discussie en gesprek. Wilde men hem vuur doen vatten, dan moest men de conversatie op dit terrein brengen. « Ik sprak hem soms met opzet tegen, » verklaart Willem van Aelst — « om te zien hoe hij zich zou weren. »

Jammer genoeg schenen in den loop van 1620 de zaken eerder een ongunstige wending te nemen. Paulus V vond dat de tijd voor een dogmatische uitspraak nog niet gekomen was, en dat men het voorloopig kon doen met het decreet van 1617.

De Maria-vrienden verdubbelden hun gebeden; ze deden den hemel geweld aan. Velen onder hen legden naar het voorbeeld van de Spaansche universiteiten de gelofte af

Maria's glorierijk voorrecht immer te zullen verdedigen. De tegenstanders maakten daar zelfs een wapen van om hun gehoorzaamheid in twijfel te trekken. Maar in een aan den Paus gericht vertoog nam Mgr. de Trejo in Mei 1620 op welsprekende wijze de verdediging der gelofte op zich. (1)

Berchmans was een van de velen, die zich in deze aangelegenheid voor Maria hadden gecompromitteerd. Na zijn dood vond men onder zijn papieren een onaanzienlijk kaartje waarop hij met zijn klein, haast microscopisch geschrift de volgende heerlijke geloofsbelijdenis had neergeschreven:

« Ik, Joannes Berchmans, alleronwaardigste zoon van de Sociëteit van Jezus, beloof aan U en aan uwen Zoon, dien ik hier in het hoogwaardig Sacrament des Altaars tegenwoordig geloof en belijd, dat ik altijd en immer, (zoo de Kerk niet anders beslist) uwe Onbevlekte Ontvangenis zal erkennen en verdedigen. Tot staving waarvan ik dit met mijn eigen bloed onderteekend en met het naamcijfer van de Sociëteit van Jezus voorzien heb. In 't jaar 1620.

Joannes Berchmans.
I. H. S. »

Hij mocht voortaan wel zeggen dat hij « met zijn bloed » voor Maria had getuigd. (2) We zullen verder zien hoe hij ook na zijn dood den strijd voor de Onbevlekte heeft volgehouden.

---

(1) WADDING, *Legatio Philippi III et IV... ad SS. DD. NN. Paulum P. P. V et Gregorium XV...*, blz. 399: Oratio Duodecima ad Smum Dnum Paulum Papam V. Tractatus XIII: Pia iuramenta et vota, quae hoc nostro saeculo fiunt de tuenda et tenenda immunitate V. Mariae ab originali peccato, licita esse et laudabilia, et a S. R. Eccl. debere omnino approbari et stabiliri.

(2) De romantische trek van het met bloed onderteekenen der gelofte viel bij de tijdgenooten danig in den smaak. De H. E. P. Vitelleschi was er echter minder mee gediend ; vooral toen sommigen, naar het voorbeeld van Berchmans, ook in hun brieven aan den generaal met hun bloed voor de oprechtheid hunner bedoelingen wilden getuigen! — « Had ik het op tijd geweten, ik zou Fr. Berchmans niet hebben laten begaan. » verklaarde zijne Hoogwaardigheid. — De heilige kardinaal Bellarminus vond het echter « una mirabile invenzione »: een prachtidee! en voegde erbij: « Ik geloof dat de Madonna zelf hem dit alles heeft ingegeven. Juist omdat er in Vlaanderen sommigen... tegen de Onbevlekte Ontvangenis zijn, heeft de Moeder Gods dien zoo heiligen Vlaamschen jongen op haar zijde willen hebben! » (*Codex*

3. De Broeder der Heiligen

Als men aan Berchmans vroeg, waarom hij toch zoo vertrouwelijk met den Gelukzaligen Aloysius van Gonzaga omging, dan antwoordde hij al lachend: « Wel, hij is toch mijn broeder in Christo! » — Teekenend is dit antwoord voor zijn heiligen-vereering: hij voelde zich hun jongere broer, en vond het als vanzelf sprekend dat zij, de ouderen, hem een helpende hand toestaken op den weg van het eeuwig leven.

Het zal wel niemand verwonderen dat zijn voorkeur naar de zaligen zijner orde ging: Ignatius, Xaverius, Stanislaus, Aloysius; en dat onder deze vier de laatste zijn lieveling was. Had hij aan Aloysius niet zijn roeping te danken? Had hij hem niet tot zijn voorbeeld gekozen, tot zijn « gangmaker » in den wedren langs de steile paden van zelfonthechting en Godsverlangen?

Aloysius was trouwens heelemaal de huiselijke heilige van het Romeinsche College. Alles herinnerde nog aan hem. Men wees den bezoeker de kamer aan, die hij bewoond had, en die waarin hij gestorven was; sinds 1605 had men van deze laatste een kapel gemaakt; — de gang naar de klassen, waar hij zoo dikwijls voorbij was gekomen, werd in hooge vereering gehouden: het was de gewoonte dat de waardigste Paters van het huis, met P. Provinciaal en P. Rector aan het hoofd, daags voor het feest van den Zalige, die gang kwamen vegen. In den refter toonde men nog de plaats aan, vlak onder den lessenaar, aan de tafel van de leekebroeders, waar Aloysius placht te zitten. Was het toeval dat ook Berchmans zich meestal in die buurt een plaatsje te veroveren wist? Iedereen begreep ook wel, waarom Joannes met

M, I, 4; p. 87.) — Aartshertog Albrecht had in Juli 1619 vruchteloos gepoogd de universiteit van Leuven tot het afleggen van de gelofte van trouw aan de Onbevlekte Ontvangenis te bewegen. Hem werd geantwoord dat bijna al de professoren der Theologie de tegenovergestelde meening aanhingen. (Zie: L. Van der Essen, *La définition du dogme de l'Immaculée Conception et la faculté de théologie de l'université de Louvain au début du XVIIe siècle* ; — in: Revue d'histoire ecclésiastique, Juillet 1928, pp. 630-635.) — Aan de universiteit van Douai had Franciscus Sylvius (Dubois), in zijn in 1618 uitgegeven commentaar op het derde deel van de Summa van S. Thomas, stelling genomen tegen de Onbevlekte Ontvangenis. Op het heftig protest van Mgr. de Trejo werd hem echter in 1619 van uit Rome bevel gegeven de betreffende gedeelten uit zijn werk te verwijderen. — Bellarminus was natuurlijk van een en ander goed op de hoogte.

zooveel aandrang aan P. Rector het lastige postje van lampenpoetser gevraagd had: Aloysius had vroeger ook voor de lampen gezorgd! — en waarom Berchmans zoo graag naar het hospitaal van O. L. Vrouw van Troost ging, om er de zieken te helpen verplegen: Aloysius had er aan het bed van een pestlijder de ziekte opgedaan, die hem ten grave sleepte. (1)

Wij weten reeds hoe Berchmans verlangd had op het graf van Aloysius te kunnen bidden. Nooit liet hij na, wanneer hij in de kerk van het college het H. Sacrament kwam bezoeken, ook eventjes te gaan neerknielen op de plaats waar het stoffelijke overblijfsel van zijn lievelingsheilige rustte.

Aloysius genoot dus zeker Berchmans' broederlijke voorliefde. Toch werden ook de andere heiligen volstrekt niet vergeten. Vader Ignatius, b. v., werd door Joannes nog met meer kinderlijke liefde vereerd, sinds hij einde 1620 zijn leven gelezen en er groot geestelijk voordeel uit getrokken had.

Om aan elk recht te laten wedervaren, had hij, naar het voorschrift van P. Sucquet, voor elken dag der week een bijzonderen heilige als Patroon aangesteld. Zoo vereerde hij achtereenvolgens van 's Maandags tot 's Zondags: Ignatius, Franciscus Xaverius, Aloysius, Stanislaus, Sint Jan of zijn Engelbewaarder, de H. Maagd, en Sint Jozef. Het mag hier wel opgemerkt worden dat Berchmans, na de H. Theresia, een van de heiligen is geweest die het eerst en het meest van St. Jozef hebben gehouden. Hij had een lijstje aangelegd van allerlei genaden en wonderen, welke St. Jozef voor zijn vereerders had bewerkt, en verklaarde dat hijzelf hem nooit om eenige gunst had gebeden, zonder die te verkrijgen. Ook aan de H. Anna, de moeder van de H. Maagd, gunde hij

---

(1) Op gevaar af van niet dadelijk door iedereen te worden geloofd, durven we schrijven, dat Berchmans, indien hij Aloysius op sommige uiterlijke punten heeft gecopiëerd, daardoor toch niets van zijn eigen persoonlijkheid heeft ingeboet. Wie bv. beider geestelijke notas vergelijkt, zal moeten toegeven dat op meerdere punten hun inzichten en opvattingen psychologisch aanmerkelijk van elkaar verschillen: zóó zelfs, dat men ter typeering van de gemoedsstemming waaruit ze zijn gegroeid haast onwillekeurig naar de qualificaties « optimisme » en « pessimisme » grijpt, waarmede dan echter bedoeld wordt een optimisme en een pessimisme van bovennatuurlijk allooi. — Voor meer bijzonderheden omtrent de tegenstelling: « Aloysius-Berchmans » verwijzen we naar ons artikel in den « Bode van het Heilig Hart », September en October 1927, blz. 327-332 en 372-376.

een plaatsje in zijn genegenheid en zijn vereering. Verder hield hij er nog een bijzondere devotie op na voor den heilige, welke volgens het gebruik van de Sociëteit, bij het begin van elke maand aan ieder medebroeder tot patroon wordt aangewezen. Op raad van P. Sucquet plakte hij de daartoe uitgedeelde briefjes, elke maand zorgvuldig in een boekje. Mettertijd werd dat een mooie litanie van de beschermheiligen die elk over een deel van zijn bestaan hadden gewaakt.

De heiligen waren voor Berchmans geen onwezenlijke, aetherische verschijningen. Hij bestudeerde hun leven, en hield zich daarbij niet aan de boeken: de oude paters, die met Aloysius hadden geleefd, of, toen ze nog heel klein waren, Ignatius hadden gekend, wist hij heel behendig uit te vragen; en hij was wàt blij, toen hij in het Professenhuis, waarschijnlijk van P. Brisselius, de geestelijke aanteekeningen van Franciscus Borgia, — het authentieke met drie groote zegels voorziene handschrift! — ter inzage had gekregen. Men bedenke dat Franciscus Borgia toentertijd nog niet zalig verklaard was. Berchmans' vereering voor hen die met de faam van heiligheid gestorven waren, wachtte niet op het oordeel der Kerk om zich op private wijze, zooals trouwens geoorloofd is, te laten gelden. Hij zag er b. v. volstrekt geen bezwaar in om eerbiedig zijn bonnet af te nemen, wanneer hij door de gang liep, waar de afbeeldingen van de martelaren der orde hingen. Trouwens, reeds te Mechelen was hij begonnen met het opmaken van een kalender van alle in geur van heiligheid gestorven Jezuïeten. De latere menologia-schrijvers zouden zijn plan ten uitvoer brengen.

Belangwekkend is de brief, dien Berchmans van uit Rome aan een van zijn Nederlandsche vrienden, — misschien wel Pater De Greeff, — stuurde en waarin hij de kansen bespreekt voor een aanstaande heiligverklaring van Ignatius en Franciscus Xaverius. (1) Men ziet er duidelijk in hoe zijn aandacht gespitst was op alles wat betrekking had op zijn heilige broeders. Met naïeve fierheid schrijft hij: « Ik heb zelf onzen H. E. P. Generaal tegenover zeventien kardinalen

(1) Ignatius en Xaverius, de twee eerste gecanonizeerde Jezuïeten, werden heilig verklaard: den 12den Maart 1622, een half jaar na Berchmans' afsterven. — Heden telt de Sociëteit van Jezus 23 heiligen en 138 gelukzaligen.

(PL. 16.) ANTWERPEN : JEZUÏETENCOLLEGE IN DE PRINSENSTRAAT
(Thans : S. Ignatius' Hoogere Handelsschool.)

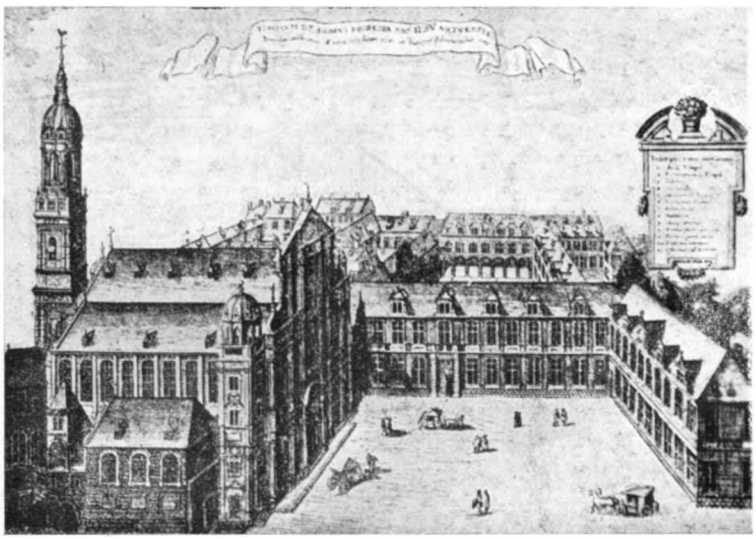

(PL. 17) ANTWERPEN : PROFESSENHUIS MET KERK.
(Thans stadsbibliotheek en parochiekerk van S. Carolus.)

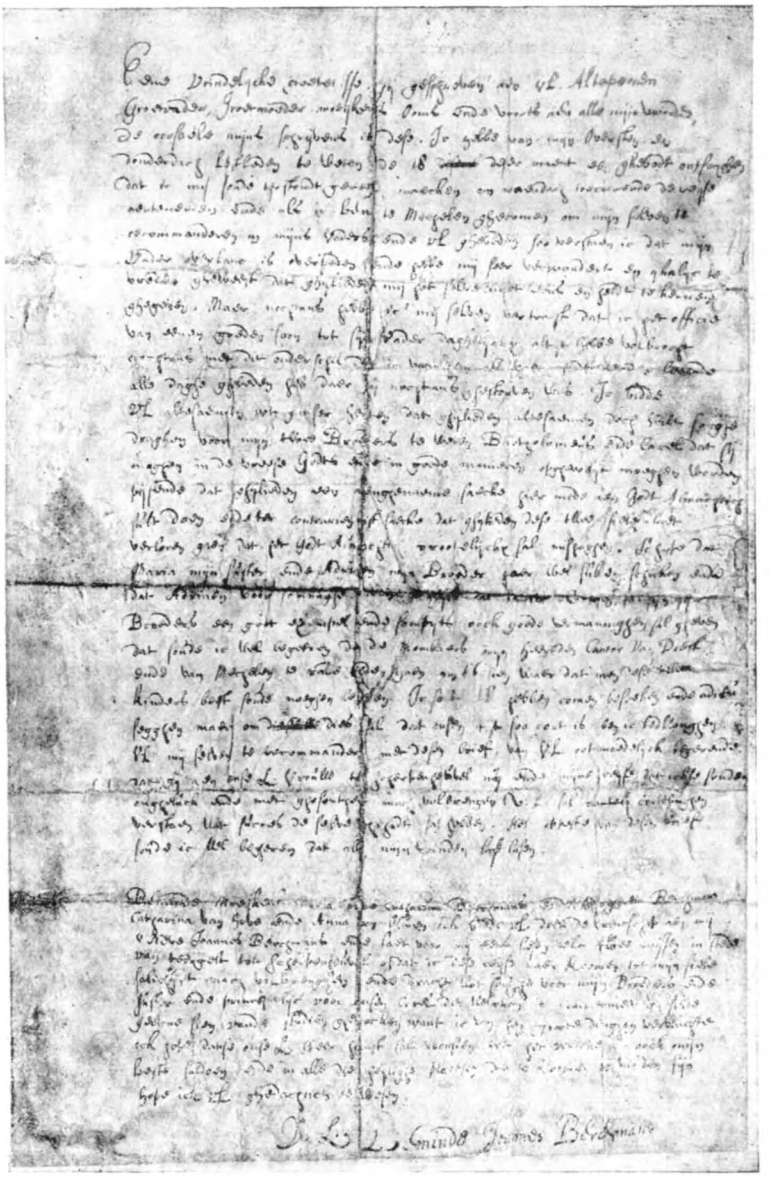

(PL. 18.) VLAAMSCHE BRIEF. (Zie blz. 145)

de verklaring hooren afleggen dat onder de mirakelen van Franciscus Xaverius wel drie of vier-en-twintig opwekkingen van dooden voorkomen, waarvan zeventien met zooveel bewijzen gestaafd zijn, dat daaromtrent geen twijfel meer mogelijk is. » Een weinig verder deelt hij dan nog mede, dat Aloysius tot patroon van het College is aangesteld, en dat voortaan de vernieuwing der geloften op zijn feest zal plaats hebben. « Dien dag » — zoo weet hij nog te vertellen — « komen drie studenten van den hoogsten Romeinschen adel in de nieuwe marmeren kapel van den Zalige een gedicht voorlezen en een Latijnsche en een Grieksche redevoering houden in tegenwoordigheid van talrijke kardinalen ! » (1)

(1) VANDERSPEETEN, *Vie...*, appendice XIII, p. 440-441.

III. In der Liefde trouwe Dienaarschap

1. Heilige Banden

We hebben gezien dat Berchmans er een aantal zoogenaamde devoties op na hield. Het is hier de plaats er op te wijzen dat, bij hem althans, de veelheid en de verscheidenheid van godvruchtige oefeningen nooit heeft geschaad aan de eenheid van de groote devotie, die is : toe-wijding van den ganschen mensch aan de goddelijke Liefde. Die volkomen opdracht en overgave van zich zelf aan de Majesteit Gods, waar Ignatius in zijn « Geestelijke Oefeningen » de prachtformule voor gevonden heeft in het beroemde gebed: « Sume, Domine ac suscipe », (1) wordt door den Jezuïet, zooals door elken kloosterling, verwezenlijkt in het « brandoffer » der Geloften. Eeuwige armoede, zuiverheid, gehoorzaamheid : driedubbele offergave, waarvoor de mensch driemaal in zich zelven grijpt, om aan God weer te geven, in stijgenden waardeclimax, al wat hij heeft en is : geld en goed, genot des vleesches, vrijheid van wilsbeschikking; m. a. w. : niet enkel het kleed des lichaams, maar ook het lichaam zelf, en tot de kern der ziel !...

Berchmans had den hoogen zin der klooster-geloften begrepen. Die wezens-opdracht was zijn eerste en laatste werk van elken dag. Ook bij de Communie liet hij nooit na ze te herhalen, als eenig passende weder-gift voor de gave van

(1) « Neem, o Heer, en aanvaard geheel mijne vrijheid, mijn geheugen, mijn verstand en geheel mijnen wil, al wat ik heb en bezit ; Gij hebt het mij gegeven ; aan U, o Heer, geef ik het terug ; alles is het Uwe ; beschik er over geheel en al volgens Uwen wil. Geef mij Uwe liefde en Uwe genade, want deze is mij genoeg. »

's Heeren Vleesch en Bloed. En in den loop van den dag zorgde hij ervoor de drie spijkers der geloften, waarmede hij aan Christus' Kruis was geklonken, door gestadige deugdoefening vaster aan te drijven.

Hij was er werkelijk op uit om zich zelf het genot van de geestelijke armoede te gunnen. De anecdotes liggen hier voor 't grijpen. Men had hem bij zijn vertrek uit Antwerpen een mooien singel meegegeven; te Rome aangekomen ging hij hem dadelijk bij den linnenbroeder voor een gewone verwisselen. In het laatste studiejaar kregen de scholastieken gewoonlijk een nieuwen toog: zij moesten dan immers af en toe in het publiek optreden, en het paste dus dat ze goed gekleed gingen. Zoo kreeg dan ook Joannes een nieuw pak. Toen zijn kamergezel hem daarmede gelukwenschte, antwoordde hij al lachend met een gezegde, dat hij in het leven van den H. Ignatius gevonden had: « Ja! We moeten als standbeelden zijn, die zich alles laten omhangen wat men maar wil! » (1). Lang droeg hij zijn nieuw kleed echter niet: « Bij de eerste gelegenheid dat het gewasschen werd, liet hij het gaan, en vroeg het niet terug » vertelt ons Oliva. (2) — Zijn rozenhoedje was heelemaal versleten, en miste verschillende kralen. Toch wou hij geen ander aannemen: het kon nog wel mee! — Op zijn kamer « da Sopra » had hij twee stukjes hout aan elkaar getimmerd en met inkt zwart gemaakt: dat was zijn kruisbeeld. — Hij wilde zoo weinig mogelijk boeken op zijn tafel: had hij niet genoeg met wat zijn professor dicteerde? — In de les schreef hij op armzalige papiersnippers, met letters als mierenpootjes; zijn ganzepennen sneed hij op tot het laatste stompje. — Als hij een glas had gebroken in de keuken of wat olie gemorst bij het lampenvullen, kwam hij er zich bij Pater Minister over beschuldigen als over een heusch vergrijp. — De novicen van Mechelen hadden hem bij zijn vertrek tot aandenken een aantal mooie prentjes van Vlaamsche etsers meegegeven. Te Rome, waar zoo iets een zeldzaamheid was, waren die prentjes zeer gewild. Zoodra Joannes dit bemerkt had, bracht hij het heele pak bij Pater Rector. Hij hield alleen die waarop zijn medenovicen hun naam hadden geschreven, en stond ze

(1) RIBADENEIRA, *Vita...*, Coloniae, 1602, p. 573.
(2) *Maandrozen*, 1889, blz. 327.

dan nog graag af als er soms iemand om kwam bedelen, echter niet zonder telkens eerst permissie te hebben gevraagd aan Pater Minister. In zijn gewetensoverzicht van 31 December 1620 lezen wij als een verwijt « Eens heb ik iemand zonder toelating een prentje gegeven ». (1) — Men kan een goed kloosterling zijn, zonder de kloosterlijke armoede zoover te drijven. Maar Berchmans wilde meer zijn dan een goed kloosterling; hij wilde een heilige worden, en hij meende dat zelfs een tikje overdrijving daarvoor soms nog zoo slecht niet was !

Joannes' zuiverheid was die van een wonder-begenadigd Maria-kind. Nimmer had hij te strijden gehad tegen slechte gedachten of voorstellingen. Zelfs toestanden, die hem als mensch niet gepaard konden blijven, hebben zich bij hem blijkbaar nooit tot een bekoring omgezet. Sinds hij de gewoonte had aangenomen 's avonds drie Wees-gegroetjes te bidden ter eere van de Onbevlekte, ondervond hij daarenboven op tastbare wijze Maria's waakzaamheid over zijne nachtrust. In zijn laatste levensjaar bleef hij, naar zijn eigen getuigenis, van allen hinderlijken indruk in dit opzicht verschoond. — Hij wist zeer goed dat hij daarin Maria's vertroeteld kind was, en dat wat aan hem werd gegund volstrekt niet aan allen is gegeven. Hij had echter ook Maria's bijzondere gunst meer dan wie ook verdiend door de teere zorg waarmede hij de ranke lelie zijner zuiverheid beschutte. Hij waakte over zijn oogen : na zijn dood wist niemand wat voor kleur die hadden. Hij waakte over zijn hart : al wat ontzenuwend kon werken door ongeregelde genegenheid of te bizondere vriendschap werd ongenadig geweerd. Door vasten en boeten hield hij zijn onschuldig lichaam in bedwang. Hij klaagde soms dat hij tot gulzigheid geneigd was. In zijn eenvoud zag hij voor begeerlijkheid aan wat niets anders was dan de prikkel van zijn gezonden door vasten en versterving nog aangescherpten eetlust. Hij waakte over zijn lectuur. Pater Rector had hem Augustinus' Belijdenissen te lezen gegeven. Na een paar dagen bracht Joannes hem het boek terug : het beviel hem niet ! Het verhaal van Augustinus' jeugduitspattingen, met hoeveel berouw ook geschreven, bleef toch altijd het somber verhaal van de zonde, en zijne

(1) SÉVERIN, *Dernières notes*, p. 15.

reine ziel voelde zich beklemd in die haar zoo ongewone atmosfeer.

Berchmans' gehoorzaamheid was zuiver bovennatuurlijk. Hij zag werkelijk God ook in de ondergeschikte oversten. Pater Minister had aan Joannes het onderhoud van het O. L. Vrouw-kapelletje opgedragen, waardoor hij onder Broeder koster kwam te staan. Berchmans schreef dadelijk in het boekje van zijn goede voornemens : « Ik zal aan Broeder koster gehoorzamen als aan Christus. » — Hij bejegende zijne oversten met treffende nederigheid : « Ik zag hem eens achter Pater Minister aanloopen, » — zoo vertelt een medebroeder — « maar met een onbeschrijfelijke onderdanigheid en eerbied ! Men zou gezegd hebben : een klein, klein knechtje van een groot heer ! » (1) — Gehoorzamen was hem een lust. « Hij zegde er echt schik in te hebben als hem door de oversten vele zaken werden bevolen, zooals eens geschiedde toen hem van verscheidene zijden zes met elkander onvereenigbare bevelen werden gegeven ! » (2) — Hij zegde ook nog dat hij liefst had, dat men hem maar aanstonds een flinke penitentie gaf, als hij ooit in iets te kort schoot : « dan kon hij er ten minste gerust over zijn dat de overste weer vrede met hem gesloten had ! » (3)

Men stelt het soms voor alsof de kloosterlingen door hun geloften als in een onnatuurlijken toestand zijn gebracht, waarin ze slechts kunnen volharden door de gewelddadige verknechting en onderdrukking van hun eigenste wezen. In werkelijkheid zijn de geloften de groote bevrijdende macht, waardoor de mensch weer gesteld wordt tot leenman van God en leenheer der Schepping. Berchmans, in elk geval, had zijn « heilige banden » innig lief...

Lief was hem ook als eene moeder de orde waaraan hij zich door zijn geloften gegeven had. « De genade mijner roeping stemt mij tot groot vertrouwen. » verklaarde hij voortdurend. Hij was in zeer sterke mate bezorgd om zich den waren geest zijner orde eigen te maken. Daarom bestudeerde hij met geestdrift hare geschiedenis. Hij volgde aan-

(1) ANGELINI, *Vita...*, p. 204.
(2) Zie : *Maandrozen*, 1889, p. 327.
(3) *Summarium 1745*, p. 60.

dachtig den groei en de ontwikkeling van de onderscheidene provincies; en maakte daarvoor talrijke uittreksels uit de « Litterae annuae », de jaarlijksche brieven, waarin het werk der orde in de verschillende landen werd samengevat.

Niets stemde hem droeviger dan te moeten vernemen dat een zijner broeders die hooge roeping ontrouw was geworden. Eens tenminste heeft hij door zijn vastberaden ingrijpen een afval voorkomen. (1) Het betrof een scholastiek, die, van nature bedeesd en tot zwaarmoedigheid geneigd, zich had ingebeeld dat hij nooit een deugdelijk Jezuïet kon worden; daarom zou hij maar liever tot de Kartuizers overgaan. Op zekeren dag vroeg hij Fratel' Giovanni hem in de stad te vergezellen. Berchmans dacht dat het een gewone wandeling gold. Maar zij gingen naar het Kartuizer-Klooster van O. L. Vrouw-ter-Engelen, waar de andere, tot Joannes' groote verwondering, om een persoonlijk onderhoud met den prior verzocht. In dit onderhoud, dat plaats had in een afzonderlijke kamer, zoo dat Berchmans niets van het gesprek kon hooren, werden de laatste maatregelen getroffen voor den overgang van den scholastiek. Pater Prior zou dadelijk naar het College komen om de zaak in orde te brengen bij Pater Rector. We mogen aannemen dat alles te goeder trouw gebeurde. Maar ze hadden in elk geval buiten Berchmans gerekend! Die had aanstonds begrepen waarover het ging, en toen zijn gezel na een tijdje terugkwam, kreeg hij de kordate verklaring te hooren: « Beste, ik weet wat ge in den zin hebt: ge wilt uw ware moeder, de Sociëteit, verlaten; maar ik zal zoolang bidden en penitentie doen tot O. L. Heer u dat plan doet opgeven! », waarop Berchmans hem zonder meer bij de hand greep en naar buiten trok. — « We zullen onderweg ons rozenhoedje bidden! » klonk zijn bevel; en in stormpas ging het naar huis terug. De andere was heelemaal verslagen. Toen ze aan de Gesù-kerk voorbijgingen, trachtte hij nog Joannes naar binnen te lokken, met de stille hoop dat de prior ondertusschen wel in het College zou aangekomen zijn. — « Neen, » verklaarde Berchmans kortaf — « laten we naar huis gaan; laten we naar huis gaan! » — woorden, die als een noodkreet uit het diepste van zijn ziel opklonken, en met zooveel tragische kracht dat de herinnering eraan hem zelfs op zijn sterfbed

(1) Zie: ANGELINI, *Vita...*, p. 245-247.

nog zou doen huiveren. Druipend van het zweet kwam hij in het Collège aan, en liep aanstonds Pater Rector waarschuwen. Deze riep dadelijk den wankelmoedigen scholastiek en mocht er in gelukken hem frisschen moed in te spreken. — Toen de E. P. Prior van O. L. Vrouw-ter-Engelen een tijdje later verscheen, liet ook hij zich gemakkelijk overtuigen dat het voor den betrokkene alleszins beter was bij zijn eerste roeping te blijven. Uit heel de toedracht van de zaak blijkt duidelijk hoe Berchmans, waar het pas gaf, doortastend wist op te treden.

2. Het Goud der Liefde in iedere Daad

In zijn beroemde « Beschouwing tot het verkrijgen van de Liefde » zet de H. Ignatius als princiep voorop: « dat de liefde meer gelegen is in daden dan in woorden. » — Dat was Berchmans heelemaal naar den mond gesproken. « Veel doen, weinig zeggen. » (1) zoo luidde zijn leuze; en 't was misschien wel gedeeltelijk de reactie van zijn nuchter, zakelijk Vlaamsch temperament tegen de woorden-spilzucht van de praatzieke Zuiderlingen, welke hem dit besluit in de pen gaf. — Hij was, inderdaad, van een ware daden-drift bezeten. Met heel zijn hart en heel zijn ziel ging hij uit naar elk werk dat hem te doen stond. Wie er hem op wees, dat het ook wel voor wat minder kon, kreeg het verbluffende antwoord: « Hoe meer arbeid, hoe minder inspanning! » (2) — Niet dat hij de daad om de daad wilde! Neen: hij wilde de daad om haar verborgen inhoud aan liefde. Op het goud der daden-liefde was hij gesteld als een vrek op zijn schijven. — « Wees in het geestelijke een vrekkig koopman! » (3), zoo prikkelde hij zijn hebzucht. Daarom was het werk hem lief: omdat hij het dooraderd wist met liefdegoud; daarom ook werd de kleinste daad, de nietigste bezigheid hem waarde-vol, zoodat hij, zonder de schaal der geestelijke waarden om te keeren, het voornemen maken kon « ook zeer kleine dingen op zeer hoogen prijs te stellen. » (4)

Dat waren grondbeginselen die hij zich reeds in het novi-

(1) Multum facere, parum loqui.
(2) Qui plus laborat, minus laborat.
(3) Sis spiritualis avarus et mercator.
(4) Maximi facere minima.

ciaat had eigen gemaakt. Het mag trouwens wel gezegd: Berchmans heeft te Rome niets anders gedaan dan de sterke leer van Pater Sucquet's « Wech des Eeuwich Levens » volhardend door te voeren en op heldhaftige wijze toe te passen. Op heldhaftige wijze, ja! Want, om « uitterharte en met algeheele toewijding te doen al wat gij doet » (1), daartoe wordt een geestelijke stuwkracht vereischt, die slechts door reuzen-reserves van geestdrift en energie kan worden gevoed! Volgens P. Cepari, die het wel moest weten, « dreef Berchmans elke daad op tot het toppunt der volmaaktheid, zóó dat wie hem doende zag, en het werk en de manier van het te verrichten naging, gedwongen werd tot het besluit: dit werk is in alle opzichten àf, het is vol-maakt. » (2) — Voortdurend komen de getuigen daarop terug. « Buiten zijn biechtvaders zijn meer dan 230 personen bereid onder eede te verklaren nooit iets berispelijks in hem te hebben opgemerkt, » — schrijft Oliva een paar dagen na Joannes' afsterven — « en ik heb eergisteren de briefjes gezien die allen op last van de heilige gehoorzaamheid hebben afgegeven; en allen, niemand uitgezonderd (*omnes quotquot*) komen overeen dat zij in hem niets hebben opgemerkt dan punten van stichting. » (3) — « Zelfs een kwaadwillig uitlegger zou niets tegen zijn gedrag kunnen inbrengen. » — getuigt van zijn kant Willem van Aelst. (4)

Men huivert als men eraan denkt wat een kolossale wilsinspanning, wat een voortdurende zelf-beheersching zoo 'n leven moet hebben gekost. Daar valt niet aan te ontkomen: de hechte, heldhaftige heiligheid van Sint Jan Berchmans ligt wel degelijk hier: in het hardnekkig vasthouden-in-liefde aan de kleinste verplichting, in het meedoogenloos trouw blijven aan God in de minste daad. In de schaal der menschelijke waardeberekeningen zal zulk leven misschien niet zwaar doorwegen; in de schaal van Gods waardeering heeft het echter het gewicht van gedegen goud...

Van die ontstellende getrouwheid tot in het kleinste is zijn liefdevolle vereering voor den regel zijner orde een sprekend voorbeeld. Overdag had hij zijn regelboekje altijd open

(1) Facere ex corde et cum tota applicatione quaecumque facis.
(2) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 34.
(3) Zie: *Maandrozen*, 1889, p. 334.
(4) *Summarium 1745*, p. 50.

voor zich op tafel liggen, 's nachts legde hij het, als een vrek zijn geldbeurs, onder zijn hoofdkussen. Dat kan eenieder hem gemakkelijk nadoen! Maar wat niet iedereen hem nadoen zal, is de heilige en onvervaarde alhoewel glimlachende onverzettelijkheid, waarmede hij, ook metterdaad, van het onderhouden dier regels zijn dag- en nachtwerk maakte. Ook de minste waren hem het onderhouden waard. — Jonge menschen vinden den regel van het kloosterlijk stilzwijgen wel eens hinderlijk. Ratkai, een van Berchmans' beste vrienden, getuigt: « Het kwam wel eens voor dat ik buiten den recreatietijd een praatje wou beginnen. Maar met hem lukte dat nooit: hij gaf me met een paar woorden bescheid, ofwel, wat meer gebeurde, zag me glimlachend aan, en zei dat het nu het oogenblik niet was om te praten, maar dat hij me met genoegen te woord zou staan in de recreatie. » (1) — De Jezuïeten-studenten zijn, wanneer ze iets te zeggen hebben buiten den recreatietijd, tot Latijnspreken gehouden. Niemand minder dan Pater Gottifredi, de latere generaal, weet ons te vertellen dat Berchmans allen er toe bracht dien regel te onderhouden als ze met hem spraken; « en, » — zoo gaat hij voort —: « eens dat ik hem een boodschap van wege een confrater moest overbrengen, zei deze me: « Zeg het hem in het Latijn! Dan zal hij het aanstonds verstaan! » — Ik zou trouwens het hart niet gehad hebben om iets anders dan Latijn met hem te spreken, ook al onderhield ik dien regel voor het overige bijna nooit. » (2) Buiten de regels heeft elk huis van de orde nog zijn zoogenaamde « gewoonten », waardoor de algemeene voorschriften aan de bijzondere toestanden worden aangepast. Zoo was het te Rome aan de Juniores verboden zonder toelating het kwartier « da Sopra » te verlaten of met de scholastieken « da Basso » te spreken; zoo werd hun ook opgelegd in de drukke straten het stilzwijgen in acht te nemen. Bij voorkomende gelegenheden gaven daarenboven de oversten van het huis bijzondere voorschriften, welke dan in den refter werden bekend gemaakt. Ook aan die bijkomende bepalingen bleef Berchmans met ongeëvenaarde offervaardigheid tot het einde toe getrouw. Een paar uur voor zijn dood kon hij getuigen nooit vrijwillig een dagelijksche zonde bedreven

(1) *Summarium 1839*, p. 239.
(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 65.

of met opzet een voorschrift der oversten overtreden te hebben. Nimmer wilde hij zijn toevlucht nemen tot eender welke vorm van dispensatie. « Dispensaties zal ik verafschuwen als de pest » (1), was een van zijn lijfspreuken. Hij stond er trouwens op tot elken prijs in alles het gewone gemeenschappelijke leven te volgen, en vond dat nog de beste, wijl de zwaarste, versterving. (2) Waar hem die versterving ten slotte zou brengen, zullen we verder zien. We durven echter nu reeds zeggen dat Berchmans zijn titel van « Heilige van het gewone leven » met zijn hartebloed heeft betaald.

Die nimmer versagende bedrijvigheid « in der Liefde trouwe dienaarschap » werd door Berchmans, het gansche jaar door, onder stelselmatige contrôle gehouden. Vóór alles gebruikte hij daartoe de acht dagen afzondering, welke de orde jaarlijks aan hare leden toestaat om de Geestelijke Oefeningen van den H. Ignatius te doen. Ook van de twee triduums, welke aan de scholastieken met Nieuwjaar en na Paschen worden gegeven, en na afloop waarvan zij publiek hunne geloften vernieuwen, maakte hij gretig gebruik, om, zooals hij het uitdrukte, « zijn beurs te vullen met geestelijk geld. » Hij overzag dan zijn dagboek, en bracht daarin, al naar de ervaring van de laatste maanden hem geleerd had, de noodige veranderingen aan, waar hij dan hardnekkig aan vasthield tot de volgende retraite. Bij het begin van iedere maand koos hij verder een vrijen dag uit om een nauwkeurige balans op te maken van zijn geestelijk leven. Met toelating van de oversten onthield hij zich dien dag van ontspanning, besteedde vier uur om over de Regels der Orde te mediteeren, en bracht de rest van den tijd door met nauwkeurig, week voor week, de uitslagen van de afgeloopen maand na te gaan. Daarmede nog niet tevreden, had hij bovendien de gewoonte aangenomen, op het einde van iedere week, liefst 's Zaterdags, een kort onderzoek in te stellen omtrent een of andere deugd of gebrek, waarop hij dan de volgende week bijzonder zou letten. Een gelukkig toeval heeft ons de aanteekeningen bewaard welke hij aldus, tusschen den 22sten September 1619 en den 24sten Juli 1621, gemaakt heeft. Hij paste daarbij letterlijk toe wat P. Sucquet omtrent het « bijzonder

(1) Odisse ut pestem dispensationem.
(2) Maxima mea mortificatio vita communis.

onderzoek » voorschrijft: eerst geeft hij een passende bepaling van de bewuste deugd of ondeugd; daarna een aantal handelingen, waarbij deze tot uiting kan komen; vervolgens de redenen om die deugd te beoefenen of die ondeugd te vluchten; ten slotte de bijzondere oefening waarop hij zich de volgende dagen zal toeleggen. Tusschenin teekent hij dan in 't kort den uitslag aan van zijn onderzoek. (1) Een volledig systeem van geestelijke boekhouding!

Het bleef echter niet bij die theoretische studie. Pater Cepari merkt op dat hij zijn strijd voor de bijzondere deugd of tegen de bijzondere ondeugd dadelijk inzette, en er mee voortging tot de eindzege was behaald. Hij begon met twee deugdoefeningen per dag, en voegde er dagelijks twee bij; soms liepen op den duur de cijfers tot in de tientallen, zoo dat men zich afvroeg hoe hij zoo iets kon volhouden! Wat ons bij dit alles nog het meest verwondert, is dat heel dit schijnbaar zoo ingewikkelde levens-program, waarvan de tallooze bepalingen op den duur ook den sterkste te machtig zouden worden, voor hem altijd als een kinderspel bleef. Dat ging hem alles zoo natuurlijk en eenvoudig van de hand, als kostte het hem heelemaal geen inspanning.

We staan hier blijkbaar voor een wonder van genade, eenig in zijn soort: een wonder van vrijheid en blijheid « in der Liefde trouwe Dienaarschap »! — « Geen valsch beeld van Joannes als dat van den stijven heilige, geregen en gebonden in zijn regels en voornemens. Als een kunstrijder op de schaats die ongedwongen tusschen hinderpalen heenzwiert, zoo leek Joannes vast op den voet, met zekerheid evolueerend door het leven, en allen verrukkend door de ongeëvenaarde lenigheid en gemakkelijkheid, waarmede hij alles deed. Geen maakte ooit als hij den indruk van blijde vrijheid, van hoofsche zwierigheid en sier: hij had 't beschavingspeil van 't paradijskind. » (2) Trots al zijn onbarmhartige nauwgezetheid had hij niets van den preutschen scrupulant. Ook op dit punt zijn we volkomen ingelicht. Pater Cecotti, zijn geestelijke leider, die hem door en door kende, verklaarde: « Hij deed alles rustig, zonder angst of

(1) Zooals we zegden, is deze methode bijna letterlijk ontleend aan P. Sucquet. Cfr. « Via Vitae », p. 547. — Ook bij de « Colloquia Spiritualia diei vineae », — waarover later — paste Berchmans dezelfde methode toe. Cfr.: VANDERSPEETEN, *Spicilegium*, pp. 76, sqq.

(2) WILLEM VAN AELST, *de knape van Vlaanderen*, bl. 27-28.

gewetenstwijfel » (1), en zelf bekende hij: « Scrupels heb ik nooit gehad. » (2) Dat wil niet zeggen dat alles bij Berchmans van meet af aan volmaakt was. Evenals andere heiligen, Maria uitgezonderd, is ook hij door louter menschelijke zwakheid in dagelijksche zonden gevallen. Hoe zou hij anders elke week te biechten zijn gegaan? Naar P. Cepari getuigt, waren die fouten echter van zoo onbeduidenden aard, dat zijn omgeving er heelemaal niets van merkte. Zijn biechtvader bekende trouwens meer dan eens last te hebben gehad om in Joannes' schuldbelijdenis stof voor een absolutie te vinden. Dat Berchmans ook in het dagelijksche leven soms een tijdje moest rondtasten vooraleer hij de goeie manier te pakken had, zou o. a. kunnen blijken uit het volgende feit. In het begin van zijn studie-jaren te Rome had hij de gewoonte aangenomen om geen enkel van zijn medebroeders om een studiesucces te feliciteeren: zoodoende kon hij, zonder onderscheid te moeten maken tusschen de personen, allen schijn van onoprechtheid of vleierij vermijden; — later zou hij echter een milder en menschelijker gedragslijn volgen, en « zich verblijden met de anderen en ze gelukwenschen als zij succes hadden. » (3)

3. Als de Ziele luistert!...

Met de rustige bezonnenheid van zijn Vlaamsch temperament heeft Berchmans het werk zijner volmaaktheid methodisch aangevat en systematisch doorgevoerd. Bij geen enkelen anderen heilige vindt men, naast een zoo scherp opgezet en tot in de kleinste kleinigheden uitgewerkt heiligheidsplan, een zoo, ik zou haast zeggen: brutalen heiligheidswil. — « Ik wil een heilige worden, en in korten tijd », zoo iets te schrijven is niets; maar zoo iets te schrijven, en het daarna te doen, dat is inderdaad een sterk stukje! Toch heeft Berchmans dien krachttoer aangedurfd en tot een gelukkig einde gebracht. Hoe hij het gedaan heeft gekregen? Dat is en blijft het geheim van de genade en van Gods' almacht,

---

(1) Angelini, *Vita...*, p. 195, n. 3.

(2) *Summarium 1745*, p. 88.

(3) Congaudere et congratulari quando aliis res bene succedunt. — Zie: *Exercitia anni 1620*, p. 24, verso.

die de heiligen heeft gemaakt tot een wonder voor onze oogen.

We kunnen het daarom niet genoeg herhalen : Berchmans was niet, zooals men hem soms voorstelt, een Stoïcijnsch wils-athleet ; nog minder een hopelooze peuteraar aan vroomheidsplannetjes en deugdtabelletjes. Hij was : een goddelijk-begenadigde, toegerust met Gods kracht en gedreven door Gods Geest. En daarom is het beeld van zijn zieleleven hopeloos verminkt, als men er niet in ziet zijn overgave aan den Geest, zijn volgzaamheid tegenover de inspraken der Genade.

« Als de ziele luistert, spreekt het al een taal dat leeft » (Gezelle) : de taal van den alomtegenwoordigen God, die tot de zijnen spreekt in het geritsel van een blad, in den handdruk van een vriend, in het bevel van een overste. Berchmans hield immer zijn ziel luisterscherp gestemd voor die inspraken der genade. Den 22sten September 1619 onderzoekt hij zich zelf omtrent de « onmiddellijke gehoorzaamheid aan Gods ingevingen », en neemt zich voor in 't vervolg : « 1° : Goed te onderscheiden tusschen de inspraken Gods en die van den duivel. 2° : het oor te leenen aan Gods inspraken. 3° : tot de uitvoering ervan te besluiten. 4° : met de vergunning der oversten tot de uitvoering ervan over te gaan. » (1) Aan duidelijkheid laat dit voornemen zeker niet te wenschen over. We glimlachen alleen even om de wellicht overtollige fijnheid van zijn ontleding.

Op aandringen van P. Sucquet te Mechelen en van P. Cecotti te Rome had hij een bijzondere studie gemaakt van Ignatius' leer over de « onderscheiding der Geesten », en hij wist op heel aardige wijze de theorie toe te passen op de praktische gevallen. Het groote beginsel, dat hem daarbij steeds veilig leidde voorbij de dreigende klippen van scrupuleuze angsttoestanden, was : alles wat den vrede der ziel verstoort, is uit den booze ! Pater Cecotti had hem o. a. als wachtwoord gegeven : « Indien de gedachte van een mogelijk te verrichten boeteoefening vergezeld gaat met een zeker angstgevoel voor het geval dat gij die boeteoefening niet zoudt verrichten, dan laat ge ze eenvoudig en zonder aarzelen achterwege ! » (2) Alleen door beginselvaste getrouwheid

(1) SÉVERIN, *Dernières notes*, p. 21.
(2) *Exercitia anni 1620*, p. 9, recto en verso.

aan dàt parool is Berchmans de vrije, blije heilige gebleven, die ons zoo lief is.

Opmerkelijk is in Berchmans' laatste levensjaren het immer groeiende gevoel van vertrouwelijke overgave aan de genade. Voortdurend ontmoeten we in zijn geestelijke aanteekeningen voornemens als: « Vertrouw op de genade... Geef u over aan de genade... Geloof aan de genade van uwe roeping... Stel nooit uw vertrouwen op de middelen die gij aanwendt... » enz.

Diezelfde vertrouwende overgave heerschte ook in zijn betrekkingen met de van Godswege over hem aangestelde oversten en zieleleiders. Op dit punt is Berchmans een van de groote voorbeelden. Overbekend zijn de herhaaldelijk in zijn geschriften wederkeerende voornemens: « Van niemand afhangen, op niemand steunen, tenzij op God en mijne oversten; — als een klaar, doorschijnend water zijn voor mijne oversten; — zoolang ik open en doorzichtig voor mijn oversten blijf, zal ik een ware zoon van de Sociëteit wezen. » — En wél moet hij die voornemens in levenswerkelijkheid hebben omgezet, aangezien hij zelf op den 14den Maart 1620, toen hij zich omtrent de deugd van open-hartigheid onderzocht, in allen eenvoud dorst neer te schrijven: « Ik bén openhartig. » Waar hij doorgaans in die zelf-beoordeelingen veel te streng is (1), hebben we hier met een volstrekt onverdacht getuigenis te doen!

Ook aan zijn zieleleiders gaf hij zich gedwee over. Bij den aanvang van zijn achtdaagsche retraite, den 21en October 1620, neemt hij zich voor: « die oefeningen uit ganscher harte te verrichten, en zich daarin te laten leiden alsof hij een kind van één dag was. » (2) — In zijn verlangen om aan zijn geestelijke leiders volledig inzicht te geven in zijn ziel, had hij hun schriftelijk volmacht gegeven om ook van het in de biecht meegedeelde naar verkiezen gebruik te maken: iets waarmede deze later hun voordeel hebben gedaan, toen het er op aankwam de deugden van Joannes aan het licht te brengen!

---

(1) Zoo lezen we bv. op 8 Febr. 1620: « Ik ben vol hoogmoed. » — 29 Febr. '20: « Ik ben vreeselijk ondankbaar. » — 11 April '20: « Ik ben zeer eerzuchtig. » — 26 Sept. '20: « Ik ben onstandvastig in mijn voornemens. » — Cfr.: SÉVERIN, *Dernières notes*, pp. 31, 27, 29, 34, 47.

(2) *Exercitia anni 1620*, p. 2, recto, n. 1.

Het is hier de plaats om even kennis te maken met de werkelijk uitstekende mannen, die te Rome Berchmans' zieleleven hebben bestuurd.

Den rector van het « Collegium Romanum », P. Vergilio Cepari, stelden we vroeger reeds voor. Hem was trouwens de eigenlijke geestelijke leiding der Scholastieken niet toevertrouwd. Wel mochten dezen natuurlijk ook daarvoor altijd bij hem komen aankloppen. Berchmans bracht hem bv. elke week verslag in over drie punten; nl.: of hij het stilzwijgen goed onderhouden had; in de recreatie over geestelijke onderwerpen had gesproken; en trouw was geweest aan zijn goede voornemens. — Hij kwam daarenboven tweemaal in de maand met hem den toestand zijner ziel bespreken, en legde om het halve jaar bij hem een algemeene biecht af met een volledige « rekenschap van zijn geweten ». Aan zijn Pater Rector heeft Joannes zeker voor een deel zijn voorliefde voor de « oefening van Gods' tegenwoordigheid » te danken, waarvan hij reeds in het noviciaat op aanraden van P. Sucquet zooveel werk had gemaakt. Juist in die dagen schreef P. Cepari immers zijn zoo interessant « Essercitio della Presenza di Dio » (1), en in de gesprekken met zijn onderhoorigen zal hij wel meer dan eens de gedachten te pas gebracht hebben, welke hij in dit boek ontwikkelde.

De eigenlijke geestelijke leiding ontving Berchmans ondertusschen van P. Cecotti, tijdens de twee jaren « da Sopra », en van P. Massucci, tijdens het laatste jaar: « da Basso ».

Pater Joannes-Baptista Cecotti beijverde zich vooral om den scholastieken van het Romeinsche College, wier geestelijke vader hij gedurende meer dan veertig jaar bleef, den waren geest van de Orde in te prenten. De stof voor zijn onderrichtingen putte hij bijna uitsluitend in de « Geestelijke Oefeningen » van Ignatius, en in het « Kort Begrip der Constituties ». Van hem heeft Berchmans die sterk uitgesproken vereering voor zijn regelboek. Van hem ook is de gedachte, die wij in Joannes' aanteekeningen vinden uitgedrukt: « Bestudeer de Constituties, de Geestelijke Oefeningen, en het Leven van Onzen Vader Ignatius; en maak ze u eigen. In de Oefeningen vindt ge Ignatius' inwendig leven; in de

(1) Roma, Zannetti, 1621. De opdracht aan Kardinaal Rob. Bellarminus is gedagteekend van 25 Maart 1620 ; de approbatie van P. Vitelleschi, van 23 November 1619.

Constituties zijn geschriften; in het Leven zijn werken. » (1) — P. Cecotti hield verder van standvastigheid in de dagelijksche oefeningen, en was een gezworen vijand van alle ledigheid en tijdverlies. Door een gelukkig toeval zijn ons de onderrichtingen van de achtdaagsche retraite, welke hij in October 1620 aan de Juniores gaf, bewaard gebleven. (2) Hij wekt er zijn toehoorders in op tot het beoefenen van de hechte deugden, niet het minst tot edelmoedige volgzaamheid en openhartigheid tegenover den geestelijken bestuurder. Van kapitaal belang is zijn inleidend woord over de meditatie. Evenals P. Sucquet legt hij den nadruk op het affectieve gebed: veel meer dan het geheugen en het verstand moet het hart en het gevoel zijn woord spreken in de overweging; dat alleen verzadigt de ziel! (3) Ook moet ieder de methode volgen die meest met zijn natuur overeenkomt. (4) — Hij stelt verder de hoogere gebedsgenaden bijzonder op prijs: « Men zorge ervoor vrijen toegang te verleenen aan de buitengewone bewegingen en verlichtingen van den Heiligen Geest, evenals aan de andere gaven welke Hij meestal in het gebed pleegt mede te deelen. Men wachte er zich dus voor door traagheid van onzen geest, of door nalatigheid of te groote gehechtheid aan het tijdelijke, of door angsten of scrupels Hem eenig beletsel in den weg te stellen. We moeten echter wel begrijpen, dat, aangezien deze zaken de orde van de gewone Voorzienigheid te boven gaan, er geen enkele zekere regel kan vastgesteld worden om ze te verkrijgen, maar dat men met groote onderwerping

---

(1) *Exercitia anni 1620*, p. 9, recto.

(2) « *Exercitia Spiritualia per octo dies a P. J. B. Cecotti, S. J.* », verschenen in « Collection de la Bibliothèque des Exercices de St. Ignace », N°91, janvier 1925.

Uit Berchmans' aanteekeningen blijkt dat P. Cecotti wel degelijk in 1620 dit schema heeft gevolgd. Als een eigenaardigheid mag gelden dat Cecotti, na in extenso het « Fundamentum » en de eerste week te hebben behandeld, van de tweede alleen de groote oefeningen (Rijk van Christus, Twee Standaarden, drie Klassen van Menschen, en drie Wijzen van Nederigheid) voorstelt, om daarna dadelijk tot de « Beschouwing ter verkrijging der Liefde » over te gaan. Hij was blijkbaar van oordeel dat de beschouwingen over het leven, het lijden en de verrijzenis van Christus best door elk afzonderlijk onder het jaar konden gehouden worden.

(3) « Sequatur maximo studio affectus, in eoque figatur pes, hic enim satiat animam. » (*Exercitia spiritualia*, p. 3.)

(4) « Quisque autem suae naturae magis consentaneum sequatur modum. » *(Ibidem)*

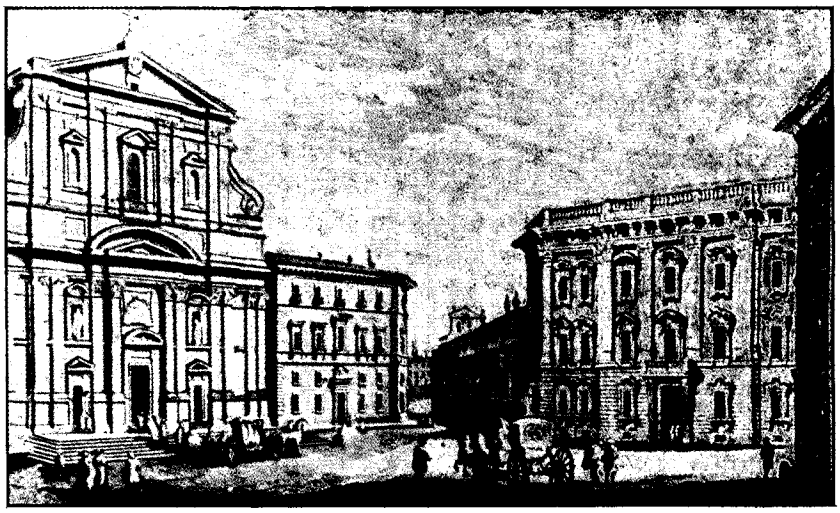

(PL. 19.) ROME : DE GESÙ.

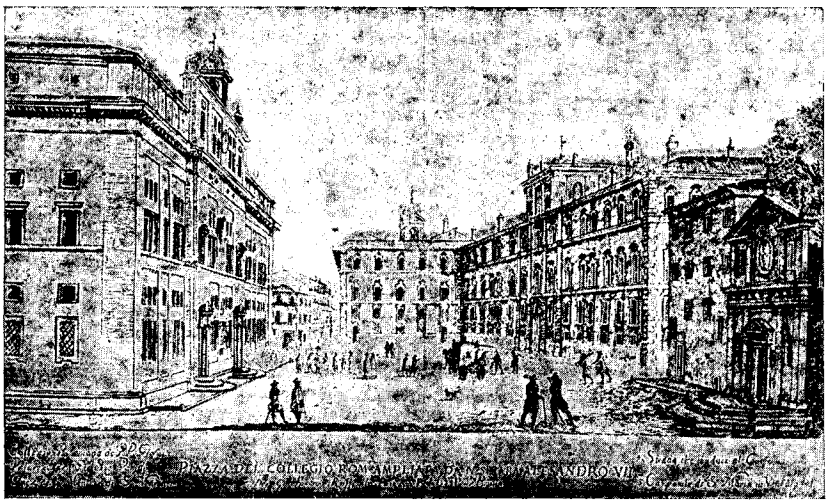

(PL. 20.) ROME : HET ROMEINSCHE COLLEGE.

(PL. 21.) ITALIË HEEFT ZIJN LICHAAM...
(Rome : S. Ignatiuskerk.)

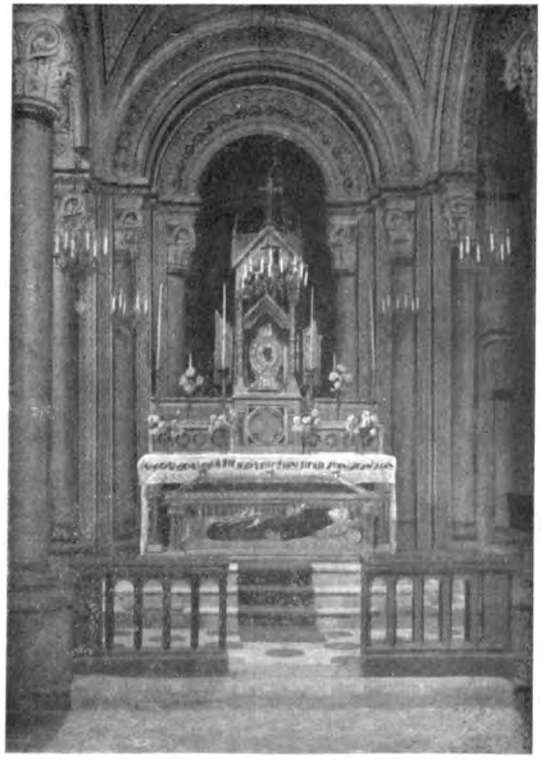

(PL. 22) VLAANDEREN HEEFT ZIJN HART !
(Leuven. Jezuïetenkerk)

moet afwachten dat Gods wil in ons geschiede. » (1) — Pater Cecotti zou zeker de laatste wezen om den geestelijken opgang der zijnen te stuiten !

Pater Thomas Massucci heeft Berchmans' zieleleiding slechts gedurende acht maanden waargenomen. Hij had echter gelegenheid te over om Berchmans aan het werk te zien, daar P. Minister aan dezen de zorg voor de kamer van zijn geestelijken Bestuurder had opgedragen. Elken morgen kwam Joannes dus het noodige in orde brengen : « Ik heb nooit iemand gezien die het met zooveel zorg deed, » — getuigt P. Massucci — « en hij sprak daarbij niet meer dan volstrekt noodig was. » Waarschijnlijk legde P. Massucci, in zijn geestelijke onderrichtingen, den nadruk op het inwendig leven en den geest van gebed. Evenals P. Cepari was hij juist in die jaren een boek over die stof aan 't schrijven. (2)

Buiten de persoonlijke ziele-leiding welke de geestelijke vader op zijn kamer aan de scholastieken verstrekte, was hem nog de zorg opgedragen voor de om de veertien dagen aan de geheele kloostergemeente of tenminste aan de scholastieken te geven geestelijke onderrichtingen. P. Cecotti gaf daarenboven driemaal in de week, des avonds voor het slapengaan, de zoogenaamde « punten » voor de meditatie van den volgenden dag. Sommige scholastieken lieten zich wel eens, op dit late uur en in de donkere kapel, door den slaap overmannen. P. Cecotti had trouwens den naam van zeer lange « punten » te geven ! Berchmans echter, die reeds in het noviciaat bij soortgelijke gelegenheden zich de lippen te bloede beet en de armen blauw kneep om toch maar niet in te dommelen, wist zich ook te Rome altijd recht te houden : « Wakker als een arend ! » zegde men van hem. Hij « dronk werkelijk met volle teugen de voorgestelde leering in », nam vlijtig notas, en resumeerde soms op zijn kamer wat hij in de kapel had gehoord. Met evenveel vuur sprong

(1) ...« aditus late patefaciendus extraordinariis sancti Spiritus motionibus et luminibus, aliisque donis quae maxime solet in oratione conferre. Quare cavendum est ne illis, vel stupore mentis vel negligentia vel affectu nimio et crasso ad res caducas, vel etiam ex anxietate ac scrupulis impedimentum objiciamus. Intelligere tamen debemus cum haec extra ordinem communis providentiae sint, nullam ad ea consequenda certam praefiniri regulam posse, sed magna cum submissione expectandum esse ut divina voluntas in nobis fiat ». (Ibidem)

(2) *De caelesti conversatione*, Romae, Zannetti, 1622. — De approbatie is gedagteekend : 14 Juni 1621.

hij in de bres voor de opinies van P. Cecotti of P. Massucci, als voor de wijsgeerige stellingen van zijn professoren.

* * *

Berchmans' geestelijke leiders hebben op zijn ascetisch leven een beslissenden invloed uitgeoefend. We durven zeggen dat hij geen enkel van zijn « principia sanctitatis », heiligheids-principen, zelf heeft gevonden. Hij was en bleef op de eerste plaats een leerling, weliswaar buitengewoon begaafd, maar toch een leerling. Indien hij echter in zijn geestelijk leven altijd bereid was om te handelen op gezag van anderen, dan was het omdat hij die anderen beschouwde als waarlijk door de oversten en dus ook door God met gezag bekleed. We mogen daarbij wel zeggen dat de drie geestelijke leiders die het sterkst hun stempel op hem hebben gedrukt: te Mechelen P. Sucquet, en te Rome: P. Cepari en P. Cecotti, werkelijk mannen van beteekenis waren, bekwaam om leiding te verstrekken, omdat ze zelf leering bezaten. Dat die leering daarbij in de hoofdzaken overeenstemde is natuurlijk aan de harmonische ontwikkeling van Berchmans' geestelijk leven ten goede gekomen. — Toch moeten we er den nadruk op leggen, dat Joannes niet enkel maar passief den invloed van zijn zegslieden heeft ondergaan. In het aanteekenen van bij anderen geleerde wijsheid zal men tevergeefs naar oorspronkelijkheid zoeken. Origineel wordt het pas, wanneer iemand de zoo opgedane wijsheid actief aan 't beleven gaat. En die originaliteit des levens heeft Berchmans inderdaad in hooge mate bezeten, zoodanig dat hij zijn zieleleiders werkelijk verblufte, door de verrassende wijze waarop hij de zeer verscheiden raadgevingen, formules en recepten, welke zij b. v. in hun geestelijke onderrichtingen te kust en te keur mededeelden, in eenheidsharmonie van leven wist om te zetten.

IV. Het Apostolaat der Heiligheid

1. Innemende Heiligheid

Berchmans heeft zich voor gansch de H. Kerk verdienstelijk gemaakt door het aantrekkelijk-innemende van zijn heiligheid. In hem heeft de deugd triomfen gevierd, die maar al te dikwijls voor oogen- en harten-verzoekende ondeugd voorbehouden blijven. Lieten zich de hupsche Italiaantjes, anders toch meesters in het sierlijke gebaar, door de natuurlijke voornaamheid van dien Vlaamschen burgerjongen dadelijk betooveren, — bij nader toezien werd hun het wonder van Joannes' bovennatuurlijke gratie en bevalligheid een ware bekoring tot de heiligheid.

En wel is het een wonder van genade geweest, dat Berchmans, met zijn bijzonderen vorm van heiligheid door volmaaktheid en getrouwheid tot in de laatste ondeelbare stip zijner daden, door zijne omgeving niet als een vervelend stuk onnatuur werd geschuwd, maar als een in straling van blijheid en vrijheid rondwandelend paradijskind gezocht en nageloopen! Op het eerste gezicht staat men voor zoo 'n raadsel ietwat verward te kijken. Met al zijn deugd-tabelletjes en bijzondere puntjes, zijn schietgebeden en stichtelijke nootjes, zijn eeuwigen glimlach en zijn nimmer falende zelfbeheersching, is Berchmans dus toch iets meer geweest dan een onverdraagzaam deugdmaniak of een suikerzoet bidbroertje!

Ja, we lezen wel in zijn geestelijke aanteekeningen, dat hij zich voorgenomen had: « den Heer te verkondigen aan zijn broeders door het voorbeeld van een vromen en heiligen

levenswandel. » (1), maar men is geneigd een beetje sceptisch te staan tegenover de verwezenlijking van zoo 'n wensch. Men sticht niet wie men wil, en het altijd maar door zwaaien met de vrome vlag werkt op sommige gestellen eerder prikkelend; terwijl een ongewone stiptheid en nauwgezetheid allicht voor anderen den schijn aanneemt van een afkeuring, waarop dient geantwoord met verzet. Welnu, historisch is het een feit dat niets daarvan bij Berchmans kan nagewezen worden. Bij hem was alles zoo zuiver-afgewogen, zoo natuurlijk-evenwichtig, dat in zijn gansche optreden geen zweem van zonderlingheid te bespeuren viel. Daarover zijn alle getuigen het eens, en zij vinden geen woorden genoeg om in hem te loven: « een hartelijke, ongeveinsde liefde; een ongemeenen eerbied en achting voor anderen, zonder ook maar een schijn van plichtplegingen of gemaaktheid... een zeer geestelijk leven, zonder angstvalligheid echter, maar met vreugde en opgeruimdheid, en zonder eenige zwaarmoedigheid, zóó dat hij bij allen in den smaak viel. » — aldus P. Bisdomini. (2)

Pater Cepari van zijn kant heeft er al zijn Italiaansch bij te pas gebracht om de bijzondere bekoorlijkheid van Berchmans te treffen (3) : ernst zonder aanstellerigheid, opgeruimdheid zonder lichtzinnigheid, met daarbij een innemende zachtheid, een aanvalligheid in den omgang, die hem tot ieders vriend maakten.

---

(1) VANDERSPEETEN, *Spicilegium,* p. 46.

(2) Omdat dit punt zoo gewichtig is, laten we hier een paar oorspronkelijke getuigenissen volgen. P. Bisdomini bewondert in B.: « l'essere spirituale senza anzietà, ma con giocondità, ed allegrezza, e senza alcuna gravezza, ma con gusto di ogn'uno. » *(Summarium 1745,* p. 49.) — P. Lampugnanus: « Non aveva nelle sue azioni affettazione alcuna, ne era punto tediosa, ò ingrata la sua conversazione. » *(Summarium 1745,* p. 64.) — P. Tudisius: « Non era molesto a niuno, anzi la sua gioialità faceva star allegro con chi conversava ». *(Summarium 1745,* p. 62). — P. Victorius: « Mostrò tanta santità di costumi, tanta modestia e bontà di animo, che non mi ricordo di aver mai sentito persona che l'abbia tacciato, ò lamentandosi mormorato di lui, in cosa anco leggiera ». *(Summarium 1745,* p. 97.) — P. Cocchiglia: « parlava di cose spirituali con grandissima allegrezza, e senza cagionar fastidio ad altri ; anzi essendo lui tanto spirituale, mai ho sentito persona alcuna, che habbi mostrato, che la sua Santità li sii a fastidio ». *(Codex* M, I, 4 ; p. 84.)

(3) Cfr. *Vita di G. B.,* p. 65 : « Era egli giovane grave senza affettatione, allegro senza leggerezza... Trattava con tutti con dolce affabilità, e piacevolezza, e ancorche nel conversare fusse serio, e grave, non era però di gravezza a veruno, ma a tutti grato, e caro. »

Dit zal nog zooveel opmerkelijker schijnen, als wij eraan denken, dat Berchmans, in het klassieke land van de gemaniëreerdheid en de gezochte geestigheid, zich nimmer met goedkoope scherts een gemakkelijke populariteit heeft willen verwerven. « Hij hield niet van dubbelzinnige woordspelingen en soortgelijke aardigheden; » — zoo zegt men ons — « en zoo doende behoefde hij ook nooit iets een tweede maal te zeggen, of met kracht van woorden te bevestigen. » (1) — Bij hem was het « Fratello, si! Fratello, no! » en daarmee uit! Overdreven plichtplegingen waren hem een gruwel: in zijn retraite van 1620 had hij zich speciaal voorgenomen alle « zoogenaamde complimenten » te vermijden. (2) — Vroeg men hem om een dienst, dan antwoordde hij: « Gaarne, Pater! »; — had iemand iets voor hem gedaan, dan luidde het: « God zal het U loonen! » of: « Deo Gratias! »

Niets was hij minder dan een vleier of een opportunist. Een zijner machtwoorden was: « Non erubescere! »: je niet schamen om dit of dat te doen wat anderen wel eens nalaten. — Hij verborg zijn ontstemming niet, wanneer iemand ernstig te kort kwam aan het ideaal zijner roeping; en hij dorst ook zijn beste vrienden de les te lezen. Frater Niclas Ratkai, de jonge Hongaar, met wien hij zeer bevriend was, had onaangenaamheden gehad met den E. P. Rector en met een zijner medebroeders: hij kon ze niet meer zien, en zou ze geen woord meer toespreken! Berchmans mocht het weten, — « Maar zwijgen, hoor! Ik wil niet dat ge daar iemand iets van zegt! » — « Beste! » — antwoordde Joannes. « Zeg me asjeblieft nooit iets wat de oversten niet mogen weten. Voor dezen keer zal ik zwijgen, als gij me beloven wilt, dat ge dadelijk dit zaakje in orde zult brengen. Ge begrijpt toch ook wel dat zoo iets niet kan bestaan! Ik zal eens flink voor u bidden opdat alles spoedig terecht zou komen! » (3) Eenmaal tenminste heeft hij er niet tegen opgezien de aandacht van de oversten te vestigen op de verregaande tekortkomingen van een medebroeder... Waar hij, niettegenstaande zulk weinig op populariteit berekend optreden, toch populair was en bleef, moet er wel een zeer eigenaardige aantrekkelijkheid van hem zijn uitgegaan. Of is

---

(1) *Summarium 1745*, p. 107.
(2) *Exercitia anni 1620*, p. 9, recto.
(3) *Summarium 1745*, p. 149.

misschien de werkelijk zeer hartelijke liefde, welke hij zijn broeders ook tastbaar wist te bewijzen, daarvoor aansprakelijk te stellen ? Hier was toch ook een euvel te vermijden : al te opdringerig dienstbetoon ontstemt ook den beste ! Maar Joannes bleef daarbij zóó natuurlijk, dat ieder met zijn dienstbetoon werkelijk ook « gediend » was. Zijn kamergezel kon daar natuurlijk het eerst en het meest van genieten. Hij moest al geweldig bij de hand zijn, om nog iets van de huishoudelijke bezigheden voor zich te kunnen opeischen. Werd daartegen geprotesteerd, dan luidde het : « Maar, mijn beste, wat wil je toch ? Dat werk zou je maar vermoeien ; ik ben daaraan gewend en mij doet het goed ! » (1) — Ze mochten wel weten dat hij als student met knechtenarbeid vertrouwd was geraakt ! Als de kamergezel zich onwel gevoelde, dan kon hij eerst recht Joannes' haast moederlijke zorgen waardeeren : dadelijk werd P. Rector gewaarschuwd, het bed van den zieke frisch opgemaakt, verkoelende drank gehaald, enz. ; — « en dan klaagde hij nog » — zoo vertelt Fr. Alfaroli — « dat men geen vertrouwen stelde in zijn dienstwilligheid ! » (2) — Is het te verwonderen dat een van de gelukkigen, die met hem hadden gewoond, aan 't weenen ging toen P. Minister hem mededeelde dat hij een andere kamer zou krijgen ? Uit medelijden liet men hem ten slotte maar bij Joannes.

Iedereen trouwens genoot van Fratel' Giovanni's hulpvaardigheid. Hij was altijd bereid om met iemand klas-repetities te houden ; en hij toonde zich daarbij zoo vriendelijk en tevreden, dat men zou gedacht hebben dat hij er zijn profijt mee deed, en niet de andere. Kwam men hem vragen even mee in de stad te willen gaan, dan werd zulks dadelijk goedgevonden ; en gewoonlijk was hij de eerste met hoed en mantel aan de deur. Vooral de leekebroeders waren er erg op uit om met hem uit wandelen of in recreatie te gaan. « Als ik soms wat minder goed geluimd was, » — vertelt Br. Cerruti — « dan ging ik met hem de recreatie doorbrengen, en dan kwam de vroolijkheid van zelf terug. » (3) — « Ja, 't is toch heerlijk altijd zoo opgeruimd te kunnen zijn. » — zuchtte de goede broeder eens. — « Lees maar den elfden

(1) *Summarium 1745*, p. 106.
(2) *Ibidem.*
(3) *Summarium 1839*, p. 197.

en den twaalfden regel; (1) » — lachte Joannes — « en 't zal wel gaan ! » (2)

Berchmans had nooit veel van spelletjes gehouden. Zijn temperament was rijk genoeg om zoo 'n tijdverdrijf te kunnen missen. Toch deed hij graag mee, in de vacantie op het buitengoed, als de anderen hem noodig hadden. Het waren overigens zeer kalme spelen, die daar werden beoefend; met de schijf gooien, en het zoogenaamde « Truco », een spel waarbij men een houten bal door een op zijn spil draaienden ring moest heen zien te krijgen. Berchmans speelde met aandachtige toewijding. Vóór hij zijn worp deed, maakte hij een kruisteeken, en als hij het spel verloor, betaalde hij, volgens afspraak, met... weesgegroetjes. Hij sloot zich graag aan bij de zwakkere partij.

* * *

Uit het voorafgaande mogen we besluiten dat Berchmans' natuurlijke gaven slechts voor een deel de populariteit kunnen verklaren, die hij onmiskenbaar genoot. Veel meer was deze het gevolg van dat niet te verklaren iets, dat de heiligheid over het wezen van Gods begenadigden legt. Dat was het wat zijn medebroeders soms, als zij hem in de recreatie doende zagen, met een tikje weemoed tot elkaar deed fluisteren : « Kijk toch eens ! Wat is die Giovanni toch een gelukkige ziel ! », en hem ook te Rome den bijnaam « Sanctus Hilarius » of « Frater Hilaris », d. i. : de Heilige Blijgezind, of Broeder Altijd-blij deed bewaren. Soms noemde men hem ook wel, om den invloed die van hem op de anderen uitging, « Onze Pater Magister ! »

Die Pater Magister had ondertusschen een paar flinke kijkers, welke hij, trots al zijn zedigheid, goed wist te gebruiken. Hij was dan ook volstrekt niet blind voor de minder stichtende kanten zijner medebroeders. Soms verweet hij zich die scherpzinnigheid, en maakte dan voornemens als : « Let op uw eigen gebreken en niet op die van anderen ! — Merkt gij een gebrek op bij een ander, bezie dan u zelven, en bid een weesgegroetje opdat hij zich betere ! » (3) — Als een echte woekeraar in 't geestelijke wilde hij zijn voordeel

(1) De twee regels waarin den Jezuïet een zeer verheven ideaal van zelfverloochening en versterving wordt voorgehouden.

(2) ANGELINI, *Vita...*, p. 242.

(3) VANDERSPEETEN, *Spicilegium*, p. 55.

doen met wat hem bij anderen verkeerd voorkwam; en hij maakte een lijstje op van allerlei kleinigheden, die hem niet aanstonden in zijn medebroeders, en waarvoor hij zich dubbel in acht wilde nemen. Spoedig vond hij er nog wat beters op. Uitgaande van het princiep dat iedereen z'n goede hoedanigheden moet hebben, nam hij zich den 28sten Maart 1620 voor: « in elk zijner medebroeders een paar deugden op te sporen, en ze ter navolging op te schrijven » (1), een besluit dat hij tijdens zijn retraite van einde Oktober 1620 ten uitvoer bracht. Onder den titel: « Doe niet wat u mishaagt bij anderen, maar wat u behaagt » teekent hij aan: « Bij Fr. Castor bevalt me: dat hij altijd bezig is; bij Orlandus: dat hij ieder ten dienste staat; bij Ratkai: zijn levendigheid; bij Oliva: zijn zachtheid en zijn handelbaarheid; bij de PP. Cepari en Cecotti, dat ze altijd in dezelfde stemming zijn; bij P. Bisdomini: zijn liefde voor het Instituut; bij Orlandinus: zijn godsvrucht; bij Falconi: zijn oprechtheid; bij Sinibaldus: zijn netheid en zindelijkheid en zijn gastvrijheid; bij Carminata: zijn ziekenbezoeken; bij P. del Bufalo: zijn eerbied voor allen; bij P. Cornelius (a Lapide): zijn liefde voor zijn cel en zijn eenvoud; bij P. Gravita: zijn onvermoeibare zielenijver; bij P. Terentius: zijn eerbied voor allen; bij P. Secco: zijn vriendelijkheid en minzaamheid... bij Alfaroli: dat hij op tijd recreatie houdt; bij P. Fenicius: dat hij aller dienaar is, opgeruimd en bedrijvig en altijd gelijk van humeur; bij P. Bruno: zijn zedigheid; bij P. Britius: zijn aangename en geestelijke omgang; bij P. Sbarra: zijn eerbied en zijn vereering voor allen; bij P. Piccolimini: de liefde voor zijn leerlingen en de vreugde om hun voortgang; bij P. Marchese: zijn ijver voor het gebed en de letteren; bij P. Laurentius: zijn geduld in ziekte; bij P. Mutius Vitelleschi: zijn eerbied en minzaamheid in den omgang, zijn hartelijkheid en dat hij er altijd opgeruimd uitziet en in alles het gewone communiteitsleven volgt, en zijn zedigheid; bij P. Mercatus: het stilzwijgen; bij P. Zachinus: zijn bescheidenheid, zedigheid en teruggetrokkenheid; bij P. Mascarena: zijn minzaamheid, zachtheid, opgeruimdheid, hartelijkheid; bij P. Machiavelli: dat hij graag iedereen tot gezel dient. » (2)

---

(1) SÉVERIN, *Dernières notes*, p. 32.

(2) *Exercitia anni 1620*, p. 11, recto en verso.

Iemand, die zoo het goede in ieder wist te waardeeren, zal het niet zwaar gevallen zijn, om zooals hij schreef: « de paters van het huis te vereeren als heilige belijders en de broeders als engelen! » (1) Intusschen konden die engelen en die belijders, hoe langer hoe meer, het heerlijke schouwspel van Berchmans' harten en zielen veroverende heiligheid genieten!

2. Een Hart als de Wereld zoo Wijd

« Het was Berchmans' opzet: zich bekwaam te maken voor alles, ook al zou het later niet van pas komen. Een man van de Sociëteit, zoo beweerde hij, moet immers hart genoeg hebben om de halve wereld te omvatten. Daarom spaarde hij geen moeite om talen aan te leeren, en allerlei kennis op te doen. » Aldus P. Piccolomini. (2)

Te Rome evenals te Mechelen heeft Berchmans gedroomd van groote daden voor Christus, van zielenverovering en van marteldood. Zijn gedachten gingen daarbij, niet zoozeer naar de verre missielanden, Indië, Japan en China, als naar de legerkampen en de slagvelden, die toen, nu de godsdienstoorlog aan 't woeden was gegaan, half Europa overdekten. In 1618 was het begonnen, en niet voor 1648 zou het ophouden: het laatste en beslissende treffen tusschen het Katholicisme en het Protestantisme. Aanvankelijk waren de Protestanten aan de winnende hand. In 1619 en 1620 kon men een oogenblik het ergste vreezen: Bohemen en Hongarijë waren in opstand, Weenen belegerd, de keizerstroon onbezet. Groot was de onrust binnen Rome; in het Romeinsche College sprak men van niets anders. — Waar men alleen den politieken kant van de zaak beschouwde, hield Berchmans zich steeds afzijdig: « De regel verbiedt ons te spreken over de twisten van de christelijke vorsten. » — verklaarde hij eenvoudig, en hij doorstond glansrijk de proef toen twee Hoogeerwaarde Paters hem eens in verzoeking brachten op dat punt. Had men het echter over het wel en wee, dat de Kerk uit dit alles te wachten stond, dan sprak hij met genoegen zijn woord mede. Een zwartkijker was hij niet. Wat voor rampspoed er ook gemeld werd, zijn antwoord bleef onveranderlijk: « Daar

(1) Vanderspeeten, *Spicilegium*, p. 54, n. 41.

(2) *Codex* M, I, 4 ; testimonium Pis. Piccolomini.

zal de Heer wel voor zorgen; laten we den moed niet verliezen. » In die voor de Kerk zoo donkere dagen is bij hem het verlangen opgekomen om eenmaal als aalmoezenier te mogen dienen bij de katholieke legers, die weldra ook in de Nederlanden hun krijgsverrichtingen zouden beginnen. In 1621 verviel immers het Twaalfjarig Bestand, en alles liet voorzien dat Prins Maurits van Oranje, die zich zoo pas van Oldenbarneveld, zijn mededinger in de politiek, had afgemaakt, met kracht van wapenen zou beproeven Zuid-Nederland voor de Vereenigde Provinciën en het Calvinisme te winnen. — Het legeraalmoezenierschap lag trouwens in de traditie van de Nederlandsche Jezuïeten. In 1587 reeds had Alexander van Parma hun de zoogenaamde « Missio Castrensis », de missie in de kampen, in handen gegeven. Een zware onderneming! De toenmalige legers bestonden immers hoofdzakelijk uit huurlingen, Walen, Duitschers, Ieren, Kroaten, Italianen: het samenbraaksel aller natiën, zooals men ze heeft genoemd! Katholieken, Lutheranen en Calvinisten liepen er door elkaar; allen bereid om te vechten voor wie ze 't best betalen zou, en velen onder hen godvergeten boeven van de ergste soort. Ziedaar het volkje dat Alexander van Parma, later de Aartshertogen, aan de goede zorgen van de Paters toevertrouwden. Hier was voor apostel-ijver zeker iets te doen. De Jezuïeten zetten zich vastberaden aan hun taak, spaarden noch hun zweet, noch hun bloed. In den slag bij Nieuwpoort werden drie « Castrenses » door de Hollanders neergestoken; tien hunner lieten hun leven vóór Oostende; negen in den in 1620 ondernomen veldtocht naar de Palts; met tientallen zijn ze gevallen als slachtoffers van hun naastenliefde bij het verplegen van pestzieke soldaten... Dàt werd nu Berchmans' ideaal! « Hij had groote plannen. » — vertelt ons de goede Pater Cornelius a Lapide — « Hij wilde leven en sterven op het slagveld, als aalmoezenier van de soldaten die voor 't geloof strijden, zelf een flink soldaat, een vaandrig van Christus. » (1) Gaarne had hij zijn bloed vergoten in den dienst van dit ideaal.

Berchmans was veel te practisch om het bij die mooie plannen te laten. Als hij van iets droomde, dan volgden er ook daden. Hij wilde het leven van de soldaten deelen? Goed! Maar dan moest hij de talen leeren die in de kampen

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 17.

gesproken werden : Engelsch en Duitsch, Fransch en Italiaansch, en nog een paar andere daarbij, als 't kon. Het Italiaansch kreeg te Rome natuurlijk den voorrang. Hij, die toch zoo teruggetrokken leefde, verbaasde zijn Romeinsche medebroeders door zijn snelle vorderingen : « Hij had de goede uitspraak te pakken, » — verklaart P. Lampugnanus — « en het juiste accent, op een manier zooals ik het weinig Noorderlingen heb zien doen, zelfs na een langer verblijf.» (1) — Hij schaamde zich ook niet telkens in de recreatie te vragen : « Hoe zoudt ge dat nu zeggen in goed Italiaansch ? » (2) en nooit nam hij zijn toevlucht tot het Latijn om zich uit de verlegenheid te redden. Het laatste jaar begon hij opnieuw werk te maken van zijn Fransch ; en hij had reeds de noodige stappen gedaan om na de philosophie in de gelegenheid te worden gesteld een jaar door te brengen in het Engelsch College en een ander in het Duitsche. Want Duitsch en Engelsch wilde hij volstrekt kennen...

Ondertusschen bleef zijn zielenijver niet alleen op die mooie toekomstdroomen aangewezen. Evenals de novicen te Mechelen, mochten ook de scholastieken te Rome zich af en toe aan het werkelijk apostolaat wagen. Op Zon- en Feest-dagen werden ze uitgezonden om in de volkrijke Transtevere-buurt catechismus te geven aan de straatbengels. Anderen trokken uit met P. Gravita, den befaamden volksmissionaris, om straatpreeken te houden en de voorbijgangers aan te manen tot het vervullen van hun Zondagsplichten. Dikwijls vergezelde Joannes P. Gravita op zijn tochten. Hij droeg daarbij gewoonlijk het kruis, waarachter men, na afloop van de geïmproviseerde straatpreek, processie-gewijze naar de kerk trok. Berchmans deed daar dolgraag aan mee : « In de week liggen wij, scholastieken, als honden aan de ketting ; » — placht hij te zeggen — « maar 's Zondags worden we losgelaten om op straat de zondaars aan te blaffen ! » (3) — Van zijn ondernemenden catechistenijver wordt ons een teekenend staaltje verteld. Op zekeren Zondag was hij er met een Broeder op uitgetrokken naar de volkrijke buurt ten Noorden van het Coliseum. Ze komen op

(1) *Summarium 1745*, p. 64.
(2) *Ibidem*, p. 118.
(3) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 95.

het plein vóór de kerk van de Madonna de Monti. Volk genoeg! Een hoop twistende soldaten stonden vechtensgereed, en een paar opgeschoten slungels wilden juist gaan kaatsen. — « Ik heb wat ik hebben moet! » — dacht Joannes, en hij vroeg den Broeder het tafeltje op te stellen, dat als verhoog moest dienen. Ja, dat ging zóó maar niet! — « Pak je weg! » riepen de soldaten hem toe. — « We kunnen je preek missen! » — Joannes antwoordde niet, ging de kerk binnen, bad een minuutje voor het beeld van Maria, en kwam terug. — « Ge gaat toch niet opnieuw beginnen, Fratel' Giovanni? » — zegt hem zijn gezel. — « Ze zullen uw tafel omverstooten. » — « Wees gerust, Broeder, ze zullen luisteren; O. L. Vrouw zal er voor zorgen! » — Hij klimt op het tafeltje, slaat een kruis, en zet met luide stem het Weesgegroet in. Daar valt opeens stilte over het plein. Spelen en vechten is gedaan. En na een korte, klare preek krijgt Joannes zijn volkje mee naar de kerk van het college.

Pater Rector had hem met de zorg voor de dienstboden belast. Joannes gaf hun catechismus, en wist te bewerken dat zij dikwijls te biechten en tenminste eens in de maand gezamenlijk onder de Mis van P. Rector te Communie gingen.

Elken middag werden de overblijfselen van tafel aan de armen uitgedeeld. Dat was een van Joannes' lievelingswerkjes. Altijd kregen de armen van hem, met het eten voor het lichaam, een korte geestelijke onderrichting, die hun nog wel zooveel goed zal hebben gedaan.

Voorloopig moest Berchmans' apostolisch verlangen daarmee tevreden zijn. In afwachting dat hij op het groote veld van het apostolaat aan het werk werd gezet, bekwaamde hij zich, in den dagelijkschen omgang met zijn medebroeders, in het door Sint Ignatius zoo hoog geprezen « geestelijk gesprek ». Ignatius had er zijn stelregel van gemaakt: « In den omgang met de menschen der wereld moeten wij langs hun deur binnengaan, om ze langs onze deur buiten te krijgen. » — Dat kunstje verstond Berchmans uitstekend. — « Zijn woorden hadden een wondere kracht, » — vertelt ons Ratkai, — « willens of onwillens bracht hij iedereen waar hij hem hebben wilde, en kreeg alles gedaan wat hij verlangde! » (1) — Over andere dan geestelijke en studiezaken

(1) *Summarium 1745*, p. 74.

was hij niet te spreken. Had hij met een van die menschelijke woorden-molens te doen, zooals men er overal aantreft, dan wachtte hij geduldig tot de andere eventjes naar adem happen moest. Maar dan stak hij er fluks een stokje voor: met een fijnen zet nam hij het gesprek over, en stuurde het recht op het geestelijke af. Na een tijdje hoefde hij zich maar te vertoonen, om aanstonds alle flauwe aardigheden te doen verstommen. — « Daar wil Giovanni niet van weten! » — waarschuwde men als men hem zag naderen, en van zelf bracht men het gesprek op een hooger peil. Als hij zag dat om eene of andere reden, b. v. omdat men te talrijk was in de groep, het geestelijk gesprek niet vlotten wou, dan ging hij recreatie houden met de leekebroeders of bij de zieken; daar kon hij naar hartelust spreken over wat hem lief was.

We moeten wel aannemen dat hij bij zulk een doenwijze door een zeer ontwikkeld en fijnspeurend tactgevoel werd geholpen. Anders is het immers onverklaarbaar dat hij niet voor een ergerlijk femelaar aangezien werd. Daar waren immers te Rome een zeker aantal medebroeders, — daarom nog geen slechte religieuzen: ook P. Gottifredi, de toekomstige generaal hoorde er bij, — die met louter geestelijke gesprekken volstrekt niet gediend waren, tenzij, ja, als Fratel' Giovanni van de partij was! (1) Berchmans kon trouwens zeer onderhoudend zijn. Hij had « zijn zakken vol » met aardige verhaaltjes uit de geschiedenis der orde, kende verder een aantal van die leuke middeleeuwsche legenden, waarin de duivel zoo heerlijk er tusschen genomen wordt, en wist die allerhandigst aan den man te brengen: « met zooveel aanvalligheid en minzaamheid, » — verklaart Gotti-

(1) Het geval van P. Gottifredi is te mooi om niet te worden aangehaald. Berchmans had hem eens op wandeling weten te begeesteren voor het geestelijk gesprek. Na een tijdje was de edele bezieling er echter weer heelemaal uit, en, — zoo getuigt Gottifredi zelf, — « mijn groote lauwheid deed me hem ontwijken om niet verplicht te worden over zaken te spreken waar ik geen zin in had, en omdat ik me inwendig dit gebrek verweet. Als ik dan toch met Giovanni te doen had, was de gedachte die ik over hem op dit punt had, zoo groot, dat ik mij schaamde in zijn tegenwoordigheid te verschijnen en te spreken zooals ik het gewoonlijk deed. En als hij me vroeg hoe ik het nu tegenwoordig aanlegde met mijn recreaties, wist ik niet wat te antwoorden. In elk geval, wanneer ik met hem samentrof in de recreatie, ook al waren er anderen bij, voelde ik mij, tegen mijn zin in, geprikkeld om over geestelijke zaken te spreken ; want ik zou me geweldig geschaamd hebben moest ik mij in zijne tegenwoordigheid aan ijdelen praat hebben overgegeven! » (*Codex* M, I, 4 ; p. 66.)

fredi — « dat het genoeg was om er de opgeruimdheid in te houden bij allen!... » — Hij verstond ook uitstekend de kunst om, bij het lezen van profane dichters, zijn ziel en die zijner gezellen tot hoogere gedachten te stemmen.

Berchmans' beginselvastheid op het punt van het geestelijk gesprek kreeg nooit den schijn van hem van buiten opgedrongen te zijn. — « Als eenig ding mij ziek kon maken, » — verklaarde hij — « dan zou het zijn: niemand te hebben om te spreken of te hooren spreken over God en de Heilige Maagd. » (1) — En aan P. van Doorne bekende hij heel openhartig: « Als ik over geestelijke zaken kan spreken, dan begin ik van binnen te branden. » (2) — Willem van Aelst getuigt verder: « Hij raakte daarbij zoo in vuur en vond er zooveel smaak in, dat hij zijn geestdrift met moeite meester bleef. » (3)

Wat zulks beteekent, kan ons het getuigenis leeren van een der grootste Berchmans-bewonderaars en navolgers, iemand die langs Joannes' « gewonen weg » zelf tot een uitstekende heiligheid kwam, den gelukzaligen Claudius de la Colombière. « Wanneer men met smaak van de heilige zaken spreekt, » — zoo schrijft hij — « wanneer men zoover gekomen is dat men van niets anders kan hooren spreken, dat men het daarin gesmaakte genot niet meer missen kan, dan is zulks, geloof ik, een teeken van heiligheid zooals er geen zekerder bestaat. Voor mij is dat iets meer dan een mirakel. Daartoe is vereischt, niet alleen dat de ziel gansch doordrongen zij van Gods liefde, maar daarenboven dat de verbeelding er vol van weze, dat deze liefde om zoo te zeggen de zinnen zelf als doortrokken heeft, dat God het voorwerp geworden zij van alle verlangens, van alle hartstochten, — in een woord: dat het hart brande van volmaakte liefde, waarin de volmaakte heiligheid bestaat. » (4)

Fratel' Giovanni, die ondernemend was voor tien, wou volstrekt een geestelijke academie oprichten. In het Italië van de Renaissance waren de academies aan de orde van den dag. Elke stad, elke prins of kardinaal haast had de

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 24.
(2) *Summarium 1745*, p. 67.
(3) *Summarium 1745*, p. 93.
(4) *Sermons prêchez devant la duchesse d'York*, T. IV, p. 188-189 ; Lyon, 1716.

zijne. Ze hebben veel bijgedragen tot de veredeling van de Italiaansche taal. Heel wat talenten, die anders verborgen waren gebleven, kwamen erdoor aan het licht, en konden zich naar verdienste ontwikkelen.

Dat juist bedoelde ook Joannes met zijn academie: ze zou een oefenschool wezen voor het geestelijke gesprek, een voorbereiding voor later apostolaat. Het duurde een tijdje eer hij den passenden vorm gevonden had. Eerst beproefde hij het met de Kerkgeschiedenis. Elk academie-lid behandelde om de beurt een paar hoofdstukken uit Baronius' reuzenwerk: de « Annales ecclesiastici » of kerkelijke jaarboeken. Dat was misschien te geleerd; wat er ook van zij, na een paar maanden viel de onderneming. Daarop werd een nieuwe academie gesticht, waarin men het boekje van de Navolging van Christus zou bestudeeren. Mogelijk werd dit nu weer te eenvoudig gevonden: lang leefde ook deze academie zeker niet. — Tenslotte vond Berchmans den echten vorm. Voortaan vergaderde men elken Donderdag namiddag, op het buitengoed, in de loggia boven de Ignatius-kapel, om er gedurende een uur de ascetische deugdenleer te bestudeeren. Volgens het schema dat hij zeker had overgenomen uit de noviciaats-onderrichtingen van P. Sucquet, behandelde men daarbij achtereenvolgens: 1°) de bepaling van de voorgestelde deugd; 2°) de wijze om ze te beoefenen; 3°) de redenen om ze na te streven; 4°) de middelen om ze te verkrijgen; en 5°) hoe ze door de heiligen beoefend was geworden. (1) — Ditmaal werd het een waar succes. Toen Berchmans van « da Sopra » naar « da Basso » afdaalde, stelde hij ten gerieve van zijn opvolger een uitvoerig reglement met een paar typische voorbeelden op. Lange jaren nog na zijn dood werd Joannes' « deugden-academie » door de Juniores in eere gehouden.

3. Stralend van Heiligheid

« Berchmans had van God de genade gekregen, dat wie hem zag of met hem omging, tot ingetogenheid en hemelsche gedachten werd getrokken. Eerbied en vereering voelde men voor hem, als voor een engelachtig wezen, een levenden tempel Gods. Velen hebben zulks getuigd, ook mannen van aanzien en zeer ervaren in het geestelijke. En P. Seco (de

(1) Men vergelijke: Sucquet, *Via Vitae*, p. 547.

latere patriarch van Ethiopië) heeft publiek verklaard, dat Berchmans' bijzijn alleen reeds alle zwaarmoedigheid verdreef en tot geestelijke vreugde stemde ». — Aldus P. Bisdomini. (1)

Anderen getuigden: « Wanneer ik bij Berchmans was, zou ik het nooit gewaagd hebben iets minder passends te zeggen of te doen! » (2)

Dat was het apostolaat van de Heiligheid, de zwijgende predikatie van den goddelijk begenadigde. Berchmans mocht nog zoo zedig zijn, nog zoo geruischloos zijn weg zoeken door het geraas en het holle vertoon van de wereldstad, de aureool van zijn heiligheid kwam hem telkens verraden. Op straat keken de menschen hem na; en meer dan een, die niet eens zijn naam kende, kwam aan de paters vragen: dat men hem zou aanbevelen in de gebeden van den heilige!

Broeder portier heeft zich zeker wel eens afgevraagd, waarom sommige heeren zoo dikwijls in het collège verschenen juist op het oogenblik dat de scholastieken naar de klas gingen. Het was om Berchmans te zien, die altijd een van de eersten beneden was, en met een boek in de hand de anderen afwachtte. De studenten uit de stad noemden hem « Pater Modest », en hadden het onder elkaar uitgemaakt dat hij een heilige moest wezen. Een van hen, later Jezuïet geworden, verhaalt: « Ik wist toen niet wat zedigheid en ingetogenheid was; maar toch voelde ik er mij toe aangetrokken als ik hem zag. » (3) — In de klas maakten die jongelui soms opzettelijk gerucht, om zijn aandacht te trekken; wat hun echter nooit gelukken mocht. Den 8sten Juli 1621 hield Berchmans voor een uitgelezen gehoor zijn zoogenaamden grooten philosophischen Act. Een paar studenten zagen hem toevallig, van op den drempel der zaal, op het spreekgestoelte staan. « Kijk! » — fluisterden ze elkaar toe — « Pater Modestissimus gaat de thesen verdedigen. Willen we er eens een paar uur voor nemen om hem naar hartelust aan 't werk te zien! » — Nu, ze zullen wel tevreden geweest zijn: Pater Carillo, de assistent van Spanje, verklaarde immers na afloop van de zitting dat een engel het niet beter had kunnen doen dan Berchmans het gedaan had.

---

(1) *Summarium 1839*, p. 195.

(2) *Summarium 1745*, p. 97.

(3) *Summarium 1745*, p. 98.

Uit talrijke trekken blijkt dat er werkelijk een wondere invloed van Joannes uitging. Meer dan een verrassende bekentenis werd daaromtrent, ook tijdens zijn leven nog, door menschen uit de wereld afgelegd. Een edelman uit Genua vroeg eens aan P. Lomellino : « Weet Uw Eerwaarde waarom ik de vespers in uwe kerk kom bijwonen ? » — « Zeker om de mooie muziek ? » — antwoordde de Pater. — « Mis ! Ik kom naar dien engel zien, » — en hij wees naar Joannes — « die daar bij het graf van Ignatius de geheele vespers door geknield blijft bidden ; dat moet een heilige zijn... » (1) — De studenten van het « Seminarium Romanum » voerden het drama « Flavia » op. De keur van de Romeinsche wereld was uitgenoodigd. Pater Falconi stond toevallig naast twee edellieden, afgezanten bij het pauselijk hof : — « Pater, » — zegt een, en hij wijst naar Berchmans — « die daar ziet er waarlijk een engel uit ! » — « Signor mio ! » — antwoordde P. Falconi heel gevat — « La virtu si fa conoscere da tutti ! » : de deugd verraadt zich aan iedereen ! (2)

In een van zijn overwegingen over de H. Maagd schrijft Berchmans : « Maria verjoeg door hare verschijning onzuivere gedachten bij anderen ; vraag Haar dat ook gij door uwen omgang in de anderen liefde tot de zuiverheid verwekken moogt. » (3) We durven zeggen dat hij op dit punt op haast wonderbare wijze verhoord is geworden, zooals na zijn dood zou blijken uit beëedigde getuigenissen van sommigen, die verklaarden van zware aanvechtingen verlost te zijn geworden, telkens wanneer zij den blik op hem konden slaan. (4)

Heerlijker belooning voor haar trouwen knaap, haar ridderlijken voorvechter, had de Onbevlekte Maagd niet kunnen uitdenken. Was het wonder dat sommigen in de trekken van dat gelaat, waar ongerepte zielereinheid zoo 'n bovenaardschen glans aan verleende, een treffende gelijkenis meenden waar te nemen met het beeld van de Moeder-maagd, dat in

---

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 97.
(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 101.
(3) VANDERSPEETEN, *Spicilegium*, p. 84.
(4) Ook na zijn dood hebben zoo velen, wier deugd gevaar liep, op tastbare wijze de macht van zijn voorspraak ondervonden, dat de Voorzienigheid hem daardoor alleen reeds tot Jeugdpatroon scheen voor te beschikken. Berchmans is de aangewezen toevlucht voor jonge harten, die in den storm der driften vreezen ten onder te gaan.

de Gesù-kerk met Kerstmis ter vereering werd uitgesteld ? En dat de studenten van het College, wanneer zij Berchmans de H. Mis zagen dienen, zich niet konden weerhouden te denken : « Net een tweede Aloysius » ? — Geen van hen had Aloysius ooit gezien ; zij kenden hem alleen uit de geïdealiseerde voorstelling hunner verbeelding. Maar Berchmans' voorkomen beantwoordde op zoo treffende wijze aan het ideaal dat zij zich van den Heilige hadden gevormd, dat zij niet twijfelden of ook Luigi Gonzaga moest er hebben uitgezien als hij. Zij, die vóór 30 jaar, met Aloysius hadden omgegaan, hadden er kunnen bijvoegen, en voegden er ook inderdaad soms bij, dat Berchmans hun eigenlijk nog meer beviel dan Aloysius, en wel : om het innemend natuurlijke van zijn optreden, en om de ongeveinsde minzaamheid, de blijde opgeruimdheid, die hem als een zonnige aureool omstraalde.

Die duurzame, door niets aan te tasten blijmoedigheid was het, welke, volgens P. Cepari, aan Berchmans' zielebeeld zoo 'n zeldzame aantrekkelijkheid verleende. — Zij was tevens een heerlijk voorbeeld van « die nimmer volprezen geestelijke vreugde, door de heiligen en de meesters van het vrome leven zoozeer gewaardeerd, omdat zij is een zeker blijk : van groote zielereinheid, van een aan wereldsche zaken en ijdele verlangens volkomen afgestorven gemoed, van een hart eindelijk waarin genade en rede koninklijk heerschen over hartstocht en gevoel. » (1)

(1) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 64.

V. Het laatste Jaar

1. Wereldvlucht

Den 24sten September 1620 waren voor Joannes de twee door het Instituut voorgeschreven Junioraats-jaren voorbij. Hij zou dus uit de afzondering « da Sopra » naar het betrekkelijk heel wat vrijere leven « da Basso » moeten afdalen. Toevallig vergaten de oversten echter hem te waarschuwen, zoodat hij tot omstreeks midden November onder de Juniores bleef. — « Maar waarom hebt ge toch gewacht tot het schooljaar begon om het Junioraat te verlaten ? » — vroeg P. Gaudt hem eens vertrouwelijk. — « Wel, ik was bang dat ik me onder de vacantie te veel vrijheid zou veroorloofd hebben ! » luidde het antwoord. — « Maar ook « da Basso » zijn er toch heel wat voorbeeldige medebroeders ! » — ging P. Gaudt voort. — « Ja, dat weet ik wel, » antwoordde Joannes, 'n beetje ontstemd omdat men hem zoo verkeerd had begrepen — « en daarom heb ik gezegd dat *ik* onder de vacantie me te veel vrijheid zou veroorloofd hebben; en niet anders ! » (1) — P. Gaudt zal wel even geglimlacht hebben bij die naïeve bekentenis : die goeie Joannes bang dat hij over de schreef zou gaan !

In elk geval, die vrees voor te groote vrijheid, voor zoover ze bestaan heeft, is blijkbaar slechts van voorbijgaanden aard geweest. — Had hij tijdens zijn October-retraite het voornemen gemaakt « zich te spoeden naar de volmaaktheid, en de bloem van zijn leven daaraan te wijden » (2), bij het

(1) Angelini, *Vita...*, p. 218.
(2) *Exercitia anni 1620*, p. 5, recto.

nazien van de boeken op den laatsten dag van het jaar schreef hij met ongeveinsd vertrouwen: « Voor de volmaaktheid heb ik goede hoop. » (1) — Het nieuwe jaar 1621 werd dan ook met nieuwe geestdrift ingezet. « Dixi, nunc coepi »: Ik heb gezegd, nu ga ik aan 't werk; — zoo schrijft hij in het boekje van zijn goede voornemens boven de maand Januari. Als bijzonder punt, waarover hij zich het gansche jaar zal onderzoeken, neemt hij de broederlijke liefde; en met ontembare wilskracht zet hij zich aan de verwezenlijking van zijn tot stervens toe geliefd ideaal: God zoeken in elk werk; elk werk zóó verrichten alsof dit het laatste moest wezen! — « Liefde; altijd bezig zijn; leven van uur tot uur... » (2) Als een refrein komen die woorden voortdurend terug in de eerste maanden van dit jaar 1621: korte, knallende commando's, die den gang moeten houden in het op 1 Januari zoo schitterend ingezette offensief, dat het laatse zou zijn en in minder dan 8 maanden tot de eindzege voeren zou!

Opmerkelijk is het hoe Berchmans' ascetische bedrijvigheid, dit laatste jaar, hoe langer hoe meer aan eenvoud en innerlijkheid wint. Zijn geestelijke aanteekeningen worden met den dag korter en gedrongener. Men voelt dat er in zijn diepste wezen een kracht aan 't werken is, naar vereenvoudiging en ver-eening toe, terwijl de banden die hem aan de stoffelijke wereld binden hoe langer hoe losser schijnen te worden, en dieper ingekeerdheid uit verdergaande wereldvlucht geboren wordt.

Den 31sten December 1620 schrijft hij in allen eenvoud: « Mij dunkt dat er niets meer is waaraan ik gehecht ben » (3), en gedurende de volgende maanden ziet men hem inderdaad een verbazende onverschilligheid aan den dag leggen voor alles wat niet louter geestelijk is. Zijn ziel heeft zich definitief naar God gekeerd; de wereld ligt voortaan verre achter hem.

En toch was Rome juist in den winter van 1620 en het voorjaar van 1621 getuige van gewichtige gebeurtenissen en schitterende plechtigheden. Den 1sten December 1620 werd bij het pauselijk hof het blijde nieuws bekend van de be-

(1) SÉVERIN, *Dernières notes*, p. 17.

(2) « Charitas! Fugere otium! Vivere in horas! » — In vijf maanden tijd vloeit hem het eerste ongeveer 50 maal uit de pen, het tweede 30, het derde 15 maal.

(3) SÉVERIN, *Dernières notes*, p. 15.

slissende zege door de katholieke legers in Bohemen bij den Witten Berg op de Protestanten bevochten. Grootsche feestelijkheden werden uitgeschreven. Optochten, processies, openbare verlichtingen brachten de stad in een roes van feestvreugde. Berchmans alleen trad niet uit zijn stille ingetogenheid. Men kreeg hem niet mee naar de prachtige romeinsche tuinen en villas, die voor het publiek werden opengezet, evenmin als naar de calvalcades en de illuminaties.

Den 24sten Januari 1621 werd Paulus V door een beroerte getroffen. Bliksemsnel verspreidde zich het nieuws door de stad. In het college sprak men natuurlijk van niets anders. Met het uur luidden de berichten ongunstiger. Vier dagen duurde de spanning. Den 26sten schreef Berchmans in het boekje van zijn goede voornemens de korte maar veelzeggende woorden : « Nolle nova audire » : Naar geen nieuwtjes willen luisteren ! (1) — Twee dagen later stierf de Paus. Den 9den Februari werd Gregorius XV tot zijn opvolger gekozen, en met de gebruikelijke praal in de St. Pieter gekroond. Berchmans liet zich echter niet overhalen om de heerlijke plechtigheid te gaan bijwonen.

Den 9den Mei trok Gregorius XV in een schitterenden optocht van S. Pieter naar S. Jan van Lateranen, om er officieel bezit te nemen van de eigenlijke kerk van den bisschop van Rome. Ditmaal kon Joannes niet wegblijven. Het was immers de gewoonte dat bij die gelegenheid al de Paters en Broeders van het college zich opstelden op het monumentale bordes van de Gesù-kerk, om er den zegen van zijn Heiligheid te ontvangen. Maar toen Niclas Ratkai na afloop van den optocht aan Fratel' Giovanni vroeg, wat hij ervan dacht, moest deze wel bekennen dat hij op de laatste rij had gestaan, en, klein als hij was, niets had gezien !

Den 8sten Juni ontving het Romeinsche College bezoek van Kardinaal Prins Mauritius van Savoye, een groot Jezuïetenvriend. Om zijn Eminentie te vieren liet men hem aan tafel door 29 kweekelingen van het college in even zooveel verschillende talen toespreken. Voor een liefhebber van de fraaie letteren was zulks natuurlijk een waar festijn. Aan Frater Berchmans werd opgedragen den Prins Kardinaal in het Vlaamsch te verwelkomen. Als te ontwikkelen thema

(1) *Exercitia anni 1620*, p. 24, verso.

had men hem opgegeven het woord uit het Boek der Wijsheid: « Et in conspectu potentium admirabilis ero » (Cap. VIII, v. 11) : ik zal de bewondering wekken van de machtigen. Na zijn toespraakje, dat hoogstens een paar minuten mocht duren, te hebben voorgedragen, zag men Joannes dadelijk stilletjes wegsluipen naar P. Minister toe om te vragen of deze hem soms in de keuken gebruiken kon ? En, daar men zijn hulp kon missen, trok hij maar naar de kerk, terwijl de anderen tot het einde toe van het « feest der welsprekendheid » bleven genieten.

Den 8sten Juli viel hem, zooals wij reeds weten, de groote eer te beurt om in het openbaar voor een uitgelezen gehoor een aantal stellingen uit de gansche Wijsbegeerte te mogen verdedigen. Hij had een tijdje in beraad gestaan, of hij die vereerende opdracht wel aanvaarden zou. Tenslotte, ook omdat zijn geestelijke vader hem zulks had aangeraden, nam hij er maar genoegen mee. De moeite waard is het na te gaan in welke gemoedsgesteltenis hij verkeerde onmiddellijk vóór en na de groote gebeurtenis. Den 6den Juli noteert hij een zekeren angst omtrent het welslagen van de onderneming. — 's Anderendaags maakt hij het voornemen: « te spelen en zich onder de studie te ontspannen ». Een gezond idee ! — Den 9den, daags na zijn succes, want het was een succes, schrijft hij: « Ik heb me voorgenomen streng te zijn voor mijzelven, en mij te beschouwen als het vuil dat aan de schoenen kleeft. » (1) Blijkbaar voelde hij behoefte om zich te wapenen tegen opwellingen van zelfingenomenheid !

Die laatste maanden van zijn leven scheen Berchmans trouwens als bezeten van het verlangen om zich, door allerlei nederig dienstbetoon, in een toestand van ondergeschiktheid en dienstbaarheid te brengen, waarin hij gemakkelijker aan het oog en de aandacht der wereld kon ontsnappen. Hij legde waarlijk een ongeregelde genegenheid aan den dag voor allerhande knechtenwerk, als lampenpoetsen, borden wasschen, tafeldienen, enz. De oversten moesten hem bepaald in het oog houden: hij was er voortdurend op uit om de anderen het vuilste werk uit de handen te nemen. Meer dan een kwam met klem bij Pater Minister protesteeren, als hij hun weer zoo een karweitje afhandig had gemaakt.

---

(1) *Exercitia annt 1620*, p. 32, recto.

In de Goede Week van 1621, werd hij met een paar scholastieken naar Frascati, waar de Jezuïeten een landgoed hadden, gezonden om er te helpen bij de kerkelijke diensten. Door modder en slijk ging de weg, vier uur lang. Pas waren zij op de villa aangekomen of Berchmans begon de trappen te vegen; en toen zijn gezellen hem een oogenblik alleen lieten, wist hij de bemodderde schoenen, die ze juist hadden uitgedaan, behendig weg te kapen, om ze na een tijdje netjes opgepoetst terug te brengen. Toen men hem vroeg: « Maar waarom hebt ge dat toch gedaan? » glimlachte hij slechts en zweeg.

Zijn recreaties bracht hij grootendeels door met de leekebroeders. Hij beweerde dat hij dan gemakkelijker over geestelijke zaken kon spreken. Maar het was ook wel degelijk zijn dorst naar deemoediging die hem het gezelschap van de nederigen en eenvoudigen deed zoeken. — Twee of driemaal daags begaf hij zich verder naar de ziekenzaal, en ging er van bed tot bed de arme lijders vervroolijken. (1) Ook daar hadden de leekebroeders zijn voorkeur. Hij verhaalde hun mooie geschiedenissen over de H. Maagd, en vertelde verder al het nieuws dat hun belang kon inboezemen. Nooit vergat hij voor elk hunner frisch water te gaan putten aan de fontein. Geregeld bleef hij ook bij hen onder het uur van het middagslaapje; dan had hij immers de heele ziekenzaal voor zich alleen, en kon hij zich naar hartelust uitsloven, terwijl de anderen rustig op hun kamer hun dutje deden.

Toen er eens wegens besmettingsgevaar verbod was gekomen de zieken te bezoeken, ging hij trouw iederen dag bij den broeder vernemen hoe het met elk hunner stond. De zieken smeekten P. Minister hem toch spoedig te laten terugkomen: hij was immers de troost van de ziekenzaal, en ze waren meer op zijn bezoek gesteld dan op dat van den dokter!

Had men hem ooit gevraagd: « Maar Giovanni, wat ga je toch altijd bij de zieken doen? » dan zou hij zich waarschijnlijk tevreden gesteld hebben met even schalks te

(1) Hier valt op te merken dat Berchmans, naar hij zelf aan Nic. Grodzinscki verklaarde, tijdens zijn beide Junioraatsjaren geen permissie had willen vragen om de zieken te mogen bezoeken. Hij meende dat de afzondering, welke de ordesregel aan de jongere kloosterlingen voorschrijft, zulks niet toeliet.

glimlachen. Het antwoord op die vraag heeft hij neergeschreven den 14den Juni 1621, twee maanden voor zijn dood: één zinnetje slechts, maar, o! zóó diep van zin: « Proposui ambire amorem Sponsi mei serviendo aegris »: ik heb me voorgenomen om de liefde van mijn Bruidegom te werven in den dienst van de zieken... (1)

2. Opgangen

Berchmans heeft dit laatste jaar te Rome zijn tocht naar de Liefde tot een gelukkig einde gebracht. Langs steile paden van versterving en verdeemoediging is hij den Bruidegom zijner ziel te gemoet geschreden, tot Deze hem opeens verrast heeft met de volheid van zijn gaven... Zij die hem van nabij hebben gadegeslagen in die dagen, toen de genade als een vloedgolf over zijn ziel sloeg, hebben dingen aan hem ervaren, waarvan het ongewone ons in den « heilige van het gewone leven » dubbel opmerkelijk zal voorkomen.

Zoo was Niclas Ratkai, Berchmans' boezemvriend en vertrouweling, tot de ontstellende bevinding gekomen, dat Joannes, op elk uur van den dag, en na eender welk werk, aanstonds en zonder overgang noch voorbereiding, in diep gebed kon verzinken; een bewijs, volgens hem, dat zijn leven een voortdurende beschouwing was geworden. — En Broeder Saracenus, die dikwijls met Giovanni de kerken ging bezoeken, had daarbij vastgesteld dat Berchmans, wanneer hij eenmaal aan 't bidden was geraakt, als aan zich zelf werd ontheven, en niet eens meer voelde dat hij gestoken werd door vliegen en andere insecten, die de plaag zijn van den Romeinschen zomer. — Berchmans' kamergezellen van hun kant hadden ervaren hoe Fratel' Giovanni, anders een model van zelfbeheersching, onder het gebed soms alle contrôle over zich zelf scheen te verliezen. Dat begon 's morgens al dadelijk na het opstaan. Men zou gezegd hebben dat hij den ganschen nacht door gemediteerd had, zoo raakte hij in vervoering bij zijn morgengebed: hij slaakte halfluide verzuchtingen, of begon zachtjes den psalm « Miserere » te zingen, en, een paar keeren, toen hij meende alleen te zijn in de kamer, was hij in een echt gejubel losgebarsten, tot hij eensklaps bemerkte dat zijn kamergezel hem sprakeloos aan-

(1) *Exercitia anni 1620*, p. 30, recto.

staarde, en hij een kleurtje kreeg en zweeg... Onder de morgenoverweging zat hij neergeknield, roerloos als een beeld, zonder tegen iets aan te leunen, geheel verslonden in zijn gebed; soms hoorde men hem dan opeens zwaar zuchten, « als brak hem het hart » — vertelt Frater Rimbaldesi, — « en als ik me dan nieuwsgierig omkeerde, dan zag hij er uit als een serafijn, zoo glansde zijn gelaat ! » (1) — Tegen het einde van het meditatie-uur raakte hij gewoonweg in vervoering : hartstochtelijk kustte hij dan, tot tien of twaalf maal achter elkaar, het prentje van de Madonna met het Kindje, waarvoor hij placht te bidden. Soms ging hij daarbij zoo onstuimig te werk, dat een kamergezel, die om gezondheidsredenen langer moest slapen, ervan wakker schrok ! Niemand, die hem zoo had zien bidden, zal het verwonderd hebben wat P. Rector ongeveer een jaar vóór Berchmans' afsterven vóór een groepje scholastieken getuigde : « Indien iemand in dit College de gave bezit van de tegenwoordigheid en de vereeniging met God, dan is het wel Fratel' Giovanni, die onder het bidden geen verstrooiïng kent. » (2)

Pater Cepari had nog heel wat meer kunnen vertellen. Berchmans hield hem immers trouw op de hoogte van alles wat er in hem omging : tot zijn minste gedachten, neigingen of verlangens legde hij hem bloot. En Pater Cepari, die nochtans met heiligen als Aloysius en Magdalena van Pazzi had omgegaan, stond meer dan eens verstomd over Joannes' kinderlijk eenvoudige mededeelingen. — « Ik herinner me o. a., » — zoo schrijft hij — « hoe ik eenmaal, toen Giovanni mij verhaalde wat God in zijn ziel bewerkte, en hoe hij aan Gods genade beantwoordde, door een ware opgetogenheid bevangen werd, en bij mij zelven dacht : Gelukkige, in wiens ziel God zulk behagen stelt !... Zalige jongeling, aan wien God een voorrecht heeft geschonken zoo groot, dat men het vergelijken kan met de genade en de oorspronkelijke rechtvaardigheid, door God in Adam gestort, samen met den bijstand en de gaven waarmede de gelukkige staat zijner onschuld vergezeld ging ! » (3)

Wat Pater Cepari verder over Berchmans' gebedsleven verhaalt, zal ons toelaten dieper door te dringen in het

(1) ANGELINI, *Vita...*, p. 272.
(2) Zie : *Maandrozen*, 1889, blz. 326.
(3) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 35.

geheim van die goddelijk begenadigde ziel. « Langs dezen weg (nl.: van de Geestelijke Oefeningen), » — zoo schrijft hij — « was Joannes tot een groote gave van gebed en beschouwing gekomen. » (1) — « Hij ontving daarbij vele en voortreffelijke verlichtingen, en groot inzicht in en begrip van geestelijke zaken; zoo overstroomd werd hij met geneugten en vertroostingen, dat het voor iedereen duidelijk was dat God hem aan zijn boezem koesterde en de Koningin der Engelen hem met de melk harer borsten verkwikte. Soms zag hij er uit alsof hij van God vervuld was; en acht maanden vóór zijn dood, op Zaterdag 18 December 1620, werd hij door God met zooveel zoetheid en hemelsche vertroostingen overstelpt, dat hij het me 's anderendaags vertellen kwam en het daarenboven opteekende met de woorden: « Die Sabbati 18 Decembris misit mihi Dominus fluvium pacis. »: op Zaterdag 18 December (2) heeft God mij een stroom van vrede gezonden... Nochtans, niettegenstaande hij zóó door God en de H. Maagd bevoorrecht en geliefkoosd werd, had hij van tijd tot tijd zwaar te lijden van geestelijke dorheid, en bleef hij verlaten en verstoken van de bezoekingen en de goddelijke verlichtingen. Toch verloor hij daarom den moed niet, noch den ijver voor het gebed en de geestelijke oefeningen. Maar vastberaden volhardde hij, en nam zijn toevlucht tot vrome verzuchtingen, en smeekte tot God: « Redde mihi laetitiam salutaris tui. »: geef mij de vreugde van uw aanschijn weer, zend uw licht uit en uwe waarheid. — Die blijvende dorheid en verlatenheid deerden hem zeer; en met zooveel harteleed verklaarde hij mij zijn toestand, dat ik er waarlijk door tot medelijden geroerd werd. — Toch bewaarde hij, ook in het ergste van de beproeving, den vrede en de rust zijner ziel, en een volkomen gelijkvormigheid met den goddelijken wil... en ik ben van meening dat, door een beschikking van Gods liefde en voorzienigheid, de Heer zich van tijd tot tijd aan hem onttrok, om zijn lichaamsgestel niet volslagen te gronde te richten. » (3)

Men heeft kunnen beweren (4): dat Joannes' geestelijke

(1) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 104.
(2) 18 December 1620 viel op een Vrijdag!
(3) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 106-107.
(4) DELEHAYE, *S. Jean Berchmans*, p. 108.

bestuurders in hem « niets hebben opgemerkt dat op een mystieken toestand geleek. » — Ons wil het voorkomen, dat de bewoordingen, waarmee Cepari, die als weinigen in de mystieke godgeleerdheid te huis was, zijn oordeel over Berchmans' gebedsleven omkleedt, wel degelijk op hoogere, d. i. mystieke gebedstoestanden wijzen. Het o. i. afdoende bewijs daarvoor vinden wij in het door Cepari in 1620 uitgegeven « Essercitio della Presenza di Dio », waarvan we in een vorig hoofdstuk reeds gewaagden. Het tweede deel van dit boek, dat werkelijk een parel is van de Italiaansche vrome litteratuur, handelt juist over de mystieke genaden. (1) Welnu, niet alleen worden tal van uitdrukkingen, die we in de beschrijving van Berchmans' gebedsleven aantreffen, in het « Essercitio » voor zuiver mystieke toestanden gebruikt (2), maar ook in den grond der zaak is de overeenstemming en gelijkluidendheid tusschen beide opvallend sterk. Een voorbeeld slechts willen we hier aanhalen. Wij zagen boven hoe P. Cepari Berchmans' gebedsbeproevingen beschouwde als door God overgezonden, om te voorkomen dat zijn gestel onder den druk der genade zou bezwijken. Welnu in het XVI^de^ Hoofdstuk van zijn « Essercitio » betoogt Cepari juist: « Hoe God zijn tegenwoordigheid ontneemt om het gestel zijner Bruiden niet volslagen te gronde te richten ». — Tot zelfs de woorden komen overeen. (3) — Van zeer groote beteekenis is bij dit alles het feit dat Cepari die hoogere gebedswijze, door hem genoemd: « een daad-

---

(1) « La seconda (parte) spetta principalmente à quei, che sono in stato di perfettione, e godono la communicatione con Dio per mezzo della contemplatione... » (Al Lettore) — « Questa (Presenza di Dio) perfetta è dono gratioso di Dio, e viene immediatamente infusa dal cielo, e donata dal Padre de i lumi » (p. 5. — We citeeren volgens de « Seconda impressione, Roma, Zannetti, 1621, Parte Seconda. »)

(2) Zoo b. v. « Dio lo teneva, e accarezzava al suo divin seno, e la Regina degli Angeli lo allattava al suo petto » (*Vita di G. B.*, p. 106) ; te vergelijken met « *Essercitio*, parte seconda, p. 270-271, 282 » ; — item: « pareva pieno di Dio » is de technische uitdrukking voor mystieke genadenvolheid ; — Berchmans' « misit mihi Dominus fluvium pacis », door Cepari zoo sterk naar voren gebracht, vindt zijn commentaar in « *Essercitio*, p. 312 »; terwijl zijn hartekreet: « Redde mihi laetitiam salutaris tui » verklaard wordt in « *Essercitio*, p. 96-97. »

(3) *Essercitio*, C. XVI. « Come Dio leva la sua Presenza per non distruggere la complessione delle Spose sue » (p. 177) ; cfr.: « Iddio... si sottrahesse da lui, per non destruggerli affatto la complessione » (*Vita di G. B.*, p. 107).

werkelijke, liefdevolle, praktische en proefondervindelijke kennis » (1) van de goddelijke mysteriën, als zeer nuttig, ja zelfs noodzakelijk beschouwt voor geestelijke personen en kloosterlingen (2); alhoewel hij, van den anderen kant, erkent: « dat God alleen ze geeft, en gewoonlijk slechts aan volmaakte en heilige zielen. » (3) Nu, dat laatste punt zou bij Joannes geen zwarigheid maken. P. Cepari aarzelt immers niet te verklaren: « dat Berchmans' deugden die van de zoogenaamde gezuiverde ziel waren, welke alleen voorkomen bij de gelukzaligen des hemels, en, hier op aarde, bij eenige zeer volmaakte personen. » (4) — We mogen dus wel zeggen dat hij tenminste Joannes nooit zou hebben tegengehouden op den weg van hoogere begenadiging! Veeleer zal hij hem hebben geleerd, zooals hij het in het IV^de^ Hoofdstuk van het « Essercitio » doet, « hoe hij zich moet voorbereiden, die wenscht van God deze Goddelijke tegenwoordigheid te verkrijgen ». (5) — Want, al blijft het waar, dat God die gave van zijn tegenwoordigheid verleent « aan wien Hem dit behaagt en uit louter gunst » (a chi gli piace, e per mero favore), toch kunnen de godzoekende zielen door hun voorbereiding tenminste sommige hinderpalen opruimen, die anders de goddelijke genade in den weg zouden staan. En als Cepari dan in 24 punten aan het uiteenzetten gaat hoe dat gebeuren kan, dan komen we tot de verrassende slotsom dat we haast punt voor punt terugvinden in de levensbeschrijving van zijn geliefden Giovanni; zoodanig, dat om te antwoorden op de vraag: « Hoe is Berchmans tot de hoogere gebedsgenaden gekomen? », we niet beter kunnen doen dan een aantal paragrafen uit dit IV^de^ Hoofdstuk in het kort samen te vatten en te vertalen. We zouden dus zeggen: « Op de eerste plaats heeft daar veel toe bijgedragen het feit dat

---

(1) « Cognitione attuale, amorosa, pratica, e sperimentale... con la quale conoscono il figliulo di Dio, e i divini misterii. » (*Essercitio*, p. 30).

(2) « Di questa Presenza perfetta, tanto necessaria alle persone spirituali e religiose, trattaremo in questa seconda parte... Piaccia a sua Divina Maesta darci lume, e intelligenze da saperla in maniera descrivere, che possa chiunque leggerà questi discorsi innamorarsi di lei, *e bramare di esserne favorito da Dio.* » (*Essercitio*, p. 8). Cepari billijkt dus het verlangen naar contemplatie!

(3) « Solo Dio la dà ad huomini perfetti, e santi ». (*Essercitio*, p. 30).

(4) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 34.

(5) « Come debba apparecchiarsi chi brama ricevere da Dio questa Divina Presenza. Cap. IV. » (*Essercitio*, p. 32).

hij van kindsbeen af rein en onschuldig heeft geleefd; — vervolgens, dat hij vastbesloten was liever te sterven dan vrijwillig een dagelijksche zonde te bedrijven (1), en dat de dagelijksche zonden, waaraan hij zich schuldig maakte, van dat soort waren die men uit pure zwakheid bedrijft en die niemand in dit leven gansch vermijden kan zonder een zeer bijzonder voorrecht, zooals bv. de Allerheiligste Maagd genoot; daarna, dat hij geleerd had zijn zintuigen te beheerschen, en alle nieuwsgierigheid te bedwingen; — dan, dat hij alle lichtzinnige lectuur had laten varen; — vervolgens, dat hij het stilzwijgen en de eenzaamheid beminde en zijn tijd niet in ledigheid verloor en hem niet verbeuzelde met praatjes en grappen; — verder, dat hij de gewoonte had met liefde over geestelijke zaken te spreken; — eindelijk, dat hij volkomen onderworpen was aan den goddelijken wil; dat hij een zeer zuivere meening had bij al zijn werken; dat hij gewoon was dikwijls zijn geweten te onderzoeken; en ten slotte, dat hij zich geoefend had in het verwerven van de tegenwoordigheid Gods. » (2)

Dit laatste punt is voor Joannes' opgangen van overwegend belang geweest. Reeds in zijn noviciaat had hij er zijn dagwerk van gemaakt. De oefening van de tegenwoordigheid Gods was immers als de sluitsteen van Pater Sucquet's geestelijke leer. « Onverdroten heeft Berchmans er zich dan ook op toegelegd, niet alleen de gebedsuren, maar heel zijn doen en laten... van Gods tegenwoordigheid te doordringen. In den geest van gebed, naar hij zelf zeide, ontstak hij het vuur der godsvereeniging, dat hij, den dag door, onder de assche der bezigheden gloeiend wist te bewaren; dat hij 's middags en 's avonds door het geestelijk gesprek weer deed oplaaien, gelijk het smeulend veldvuur bij de windbries opvlamt. En klokslag elk uur roerde hij, in een kort onderzoek, de verdooving weg der beslommingen, om zich reken-

(1) Den 18den Juli 1620 schrijft Berchmans: « Sentio hoc quod potius morerer quam vel minimum veniale deliberate committere. »: Ik voel dat ik liever sterven zou dan met opzet de minste dagelijksche zonde te bedrijven. — Zijn biechtvader had dikwijls moeite om stof voor 'n absolutie te vinden! — Teekenend voor Berchmans' zielereinheid is dat hij er nooit in geslaagd is met eenig gevoel over de zonde te mediteeren. (Zie: CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 5.)

(2) *Essercitio*, p. 32 en volgende. Voor elk punt kan men parallelplaatsen vinden in « CEPARI, *Vita di G. B.* » ; we verwijzen hier enkel naar de blz. 4, 45, 35, 51-52, 59, 66, 67, 72-73, enz.

schap te geven hoe levend de brand nog was : « Heb ik alles verricht in de tegenwoordigheid Gods ? » vroeg hij zich telkens af voor de verloopen spanne tijds. » (1) — Te Rome was hem die oefening als een tweede natuur geworden : P. Piccolomini verklaart dat hij niemand gekend had die zoo gemakkelijk en natuurlijk in Gods tegenwoordigheid wandelde ; en P. van Doorne getuigt : « Vóór elk werk bad hij een schietgebedje en vernieuwde hij zijn intentie ; dat was met zijn natuur als vergroeid ». (2)

Toen Joannes het zoo ver gebracht had, stond de weg open voor de genade ; en de Genade is gekomen, onverwacht en overweldigend... De stroom van vrede, waarmede zijn ziel op dien 18den December overspoeld werd, is, te oordeelen naar de beschrijving welke P. Cepari er van geeft, wel degelijk voortgevloeid uit die hoogere, die volmaakte tegenwoordigheid van God in de ziel, welke een loutere gave is en rechtstreeks wordt ingestort door den Vader van alle licht. We mogen gerust aannemen dat die vloed van genaden ook later nog meerdere malen is opgekomen, vooral in de laatste maanden, toen hij « vertroostingen had zooals nooit te voren, en met geweld tot de geestelijke zaken werd getrokken » (3), zooals hij einde Juli 1621 aan zijn biechtvader mededeelde.

Maar ook hier keerde soms het getij : op die buitengewone vertroostingen volgden zware beproevingen. Geestelijke verlatenheid, dorheid en verstrooidheid in het gebed, angsten en zorgen benauwden dan zijn ziel. « 't Was waarlijk deerniswekkend ! » getuigt P. Cepari. — Den 31ten December schrijft Joannes : « Dikwijls word ik beproefd door troosteloosheid, dorheid en door dat mijn aandacht voortdurend afdwaalt ; soms heeft dat mijn ziel bezwaard en bedroefd. » (4) — Soortgelijke verklaringen komen vooral talrijk voor in de eerste maanden van 1621. — We kunnen vrij precies uitmaken wanneer die beproevingen een aanvang genomen hebben : nl. ongeveer één jaar voor zijn dood ; dus in den herfst van 1620. Vóór dien datum kon P. Cepari immers nog getuigen : dat Berchmans geen verstrooidheid kende in zijn gebed ;

(1) Dr. L. Reypens, S. J., *Het gebedsleven bij Berchmans*, — Bode van het H. Hart 1921, blz. 275.

(2) *Summarium 1745*, p. 66.

(3) Consolationes quales numquam antea ; ad res spirituales trahor. — Zie : Poncelet, *Documents inédits*, p. 168.

(4) Séverin, *Dernières notes*, p. 17.

toen kon Joannes zelf nog verklaren, na op 1 Augustus een geestelijke onderrichting van P. Rector over de droefgeestigheid te hebben bijgewoond, « dat hij, door Gods genade, nooit ondervonden had wat droefgeestigheid eigenlijk was; en dat hij alleen op gezag van P. Rector er over wist mee te spreken. » (1) — Dat beminnelijk optimisme zou weldra tot het verleden behooren! Vanaf October 1620 wordt de droefgeestigheid de groote vijand waartegen Joannes zich met al zijn krachten verzet. Tegen het einde van die maand neemt hij zich voor: « Droeve gedachten te verdrijven met evenveel zorg als bekoringen tegen de kuischheid; en zich in de biecht te beschuldigen als hij daarin nalatig is geweest. » (2) — Eenige dagen later besluit hij: « Mijn droeve gedachten vluchten als de pest! » (3) — Een psychologische ommekeer die zooveel te meer bevreemdt, daar hij onverwachts en schijnbaar zonder reden is ingetreden.

Wie echter die dubbele reeks van verschijnselen, die ebbe en vloed van vertroosting en beproeving, zooals ze door Berchmans opgeteekend en door Cepari beschreven werden, vergelijken wil met wat de mystieke schrijvers ons mededeelen over den zoogenaamden « nacht der zinnen », zal getroffen worden door de opvallende overeenkomst tusschen beide. In al hun scherpte vindt men bij Berchmans afgeteekend de klassieke kenmerken van dit eerste stadium der bovennatuurlijk ingestorte beschouwing: een onbeschrijfelijke droefgeestigheid voortspruitende uit een volledig gebrek zoowel aan aardsche als aan hemelsche vertroostingen; — een blijvende tegenwoordigheid van God, maar pijnlijk gemaakt door de angstige bezorgdheid dat men Hem niet dient zooals men zoo vurig zou wenschen het te doen; — een volslagen onvermogen om op de gewone wijze, met behulp van de verbeelding, te mediteeren. (4) Zwaar is die beproeving, maar zeer dienstig om de ziel los te maken van alle aardsche genegenheid. « En toch gebeurt het soms, zelfs zeer dikwijls, dat de ziel, wanneer zij er het minst aan denkt, terwijl zij in hare dorheid gevangen zit, van God opeens wordt begiftigd met geestelijke zoetheid, met een zeer zuivere

(1) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 65.
(2) *Exercitia anni 1620*, p. 18, recto.
(3) *Ibidem*, p. 19, verso.
(4) Men leze de merkwaardige artikelen aan dit onderwerp gewijd door R. GARRIGOU-LAGRANGE in « *La Vie Spirituelle* », Déc. 1926 - Mars 1927.

liefde, met uitgezochte verlichtingen des verstands; en ieder van die gaven is veel hooger in waarde en werkdadigheid dan alles wat die ziel vroeger gesmaakt heeft... » (1) Ebbe en vloed van vertroosting en beproeving!

Berchmans maakten ondertusschen die grievende beproevingen niet veel minder dan radeloos. — Hij spreekt er voortdurend over met zijn geestelijke bestuurders, en wint zelfs het advies in van P. Marchese, den Provinciaal. Ze raden hem aan geduld te oefenen; die droefgeestigheid te aanvaarden uit Gods hand; afleiding te zoeken in voortdurende bezigheid, en zich vol vertrouwen in de armen te werpen van de H. Maagd. — Bovendien, en dat is toch ook wel een teeken dat zij in zijn toestand iets bijzonders zien, geven ze hem geestelijke schrijvers te lezen, welke over die gebedsbeproevingen handelen, zooals P. Alvarez de Paz. (2)

Voortaan las Joannes op de communiedagen den ganschen voormiddag in zijn Alvarez. Op zijn sterfbed zou hij nog aan een medebroeder verklaren dat hij het eerste boekdeel (1556 kolommen in de uitgave van 1614) geheel had doorgewerkt: « 't Heeft me heel wat geduld gekost. » — voegde hij er glimlachend bij. — Verder raadde men hem aan goed getrouw te blijven aan zijn geestelijke oefeningen, evenals aan Ignatius' voorschriften omtrent het gebed. — Of hij daaraan getrouw bleef! « Geen stip wijk ik af van de wijze van bidden van onzen Zaligen Vader Ignatius. » verklaarde hij aan zijn geestelijken leider op 31 December 1620. — Met de uiterste zorg gebruikte hij het kwartier dat 's avonds voor de voorbereiding van de morgenoverweging wordt toegestaan: tegen het einde van de recreatie stond hij geregeld, met de kaars in de hand, voor de deur van zijn kamer te wachten, om bij het eerste teeken naar binnen te snellen. Kwam men hem storen onder de voorbereiding of het daarop volgende gewetensonderzoek, dan ging hij liever wat later naar bed dan een van beiden in te korten. (3) — In zijn zorg

---

(1) De H. Joannes van het Kruis. Zie: « *La Vie Spirituelle* », Février 1927, p. 566.

(2) P. Cepari had hem ook Bernardus' « In Canticum Canticorum » ter lezing aanbevolen. (Zie: *Exercitia anni 1620*, p. 9, verso.) — Niets laat echter vermoeden dat Berchmans het werkelijk gelezen heeft.

(3) Toen hem werd opgedragen de anderen te « visiteeren » onder het gewetensonderzoek, deed hij dat telkens gedurende de 5 eerste minuten, en bleef dan zelf vijf minuten na-bidden.

om trouw te blijven aan de Ignatiaansche methode ging hij aan P. Berzetti, den novicenmeester te Rome, een exemplaar vragen van zijn voor de novicen geschreven « Pratica di ben meditare » (1), waar hij verder met voorliefde gebruik van maakte. Had het van hem alleen afgehangen, Berchmans ware altijd bij het gebed der beginnelingen gebleven. Wezenlijk, « hij had het niet op een buitengewone wijze van bidden begrepen » (2) ; en de gave der ingestorte beschouwing heeft hij immer eerder geschuwd dan gezocht. Zijn liefde voor het gewone leven, zijn afkeer voor alle buitenissigheid lieten zich ook hierbij gelden. Mogelijk is Joannes verder in zijn houding gestijfd geworden door de volgende bedenkingen. Men las juist in die dagen over tafel het pas verschenen, dadelijk klassiek geworden werk van P. Rodriguez : « De oefening der Volmaaktheid en der Christelijke Deugden. » Terug op zijn kamer vatte Joannes gewoonlijk de voorgelezen stof in een paar regels samen. Nu is het een feit, dat Rodriguez, om historische redenen waarop we hier verder niet hoeven in te gaan, tegenover de buitengewone gebedsgenaden eerder een zeker wantrouwen aan den dag legt. Berchmans resumeerde zijn onderwijs daaromtrent in de volgende stellingen. « De gave van beschouwing wordt ofwel gratis geschonken, ofwel om heldhaftige verstervingen... Wie er zich zonder versterving aan wil wagen, stelt zich bloot aan veel gevaren en begoochelingen... De zonen der Sociëteit van Jezus behoeven geen andere gebedswijze te zoeken dan die van de Geestelijke Oefeningen... » (3) Welnu, als er iets zeker is, dan is het wel dat Berchmans nooit zou hebben aangenomen dat zijn verstervingen heldhaftig waren ! Werd hij bijgevolg in zich zelf iets gewaar dat de gewone gebedswijze te boven streefde en op de gave van beschouwing ging lijken, dan zal het wel bij hem vastgestaan hebben dat die genade hem heelemaal « gratis » werd geschonken, en dus, om de begoochelingen waaraan zij de ziel bloot-

---

(1) Roma, Zannetti, 1609. — Het boekje is werkelijk slechts een handleiding voor beginnelingen. Waarschijnlijk had Berchmans het reeds te Mechelen gebruikt, ten minste in een Latijnsche bewerking. — Zie : VANDERSPEETEN, *Spicilegium*, p. 177.

(2) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 104.

(3) VANDERSPEETEN, *Spicilegium*, p. 138, n. 4 en 5.

stelde, eerder als een gevaarlijk geschenk diende te worden geschuwd. (1)

Had P. Cecotti hem daarenboven niet, na afloop van de retraite van 1620, gewaarschuwd « afkeerig te zijn van die zoogenaamde gratis gegevene genaden, zooals de gave om wonderen te doen » ? (2) — Joannes was er zoo door getroffen geweest, dat hij zoowaar tot punt voor zijn bijzonder onderzoek ging nemen : « Afkeerig te zijn, voor zoover het aan mij ligt, van de gratis geschonken genaden, zooals wonderen te doen, enz. : want vaak stellen ze den mensch bloot aan het gevaar van de eeuwige verdoemenis. » (3) — Zeker, het staat vast dat P. Cecotti, — evenals P. Sucquet, P.Cepari, P. Cornelius a Lapide, P. Alvarez de Paz, om enkel van diegenen te spreken wier gezindheid aan Joannes bekend kon zijn, — de gave van het beschouwend gebed ten zeerste op prijs stelde. Zijn waarschuwing was trouwens gericht, niet tegen de beschouwing, maar tegen de gave van mirakelen, en meer bepaaldelijk, zouden we zeggen, tegen sommige bijverschijnselen van de mystieke beschouwing, zooals verrukkingen, visioenen, enz., welke door de omstanders gewoonlijk voor mirakelen worden aangezien, (4) en die inderdaad, getuige de geschiedenis der Mystiek, vaak tot zelfbegoocheling en bedrog aanleiding hebben gegeven.

Daaruit zou dan weer kunnen blijken dat, volgens P. Cecotti tenminste, Berchmans' gebedsleven in een sta-

---

(1) Het toenmalige mystieke spraakgebruik maakte een scherp onderscheid tusschen de « gratia gratis data » : de gratis geschonkene genade ; en de « gratia gratum faciens » : de God-behagelijk makende genade. De laatste mocht onvoorwaardelijk worden aanvaard. De eerste echter, die werd verondersteld gegeven te zijn om door vertoon van wonderen tot de bekeering van den naaste bij te dragen, werd algemeen voor een gevaarlijk geschenk aangezien. In tegenstelling echter met de meeste mystieke schrijvers, die slechts de zoogenaamde bijverschijnselen van de beschouwing, zooals : verrukkingen, visioenen, enz., tot de eerste soort rekenen, heeft Rodriguez er de eigenlijke beschouwing zelf voor een deel bij ondergebracht.

(2) Abhorrere gratias illas gratis datas, ut facere miracula. Zie : *Exercitia anni 1620, p. 9, recto.*

(3) VANDERSPEETEN, *Spicilegium*, p. 60, n. 7.

(4) « mystica illa Theologia, quae extatico utitur modo ac plurimis exposita est ludibriis daemonum. » schrijft Cecotti. (*Ex. Spir. per octo dies*, p. 71) ; en Cepari handelt in het XXI^ste^ Hoofdstuk van zijn *Essercitio :* « ...de i pericoli, che sono nelle visioni ».

dium was gekomen, waarin verrukkingen en dergelijke niet meer tot de onmogelijkheden behoorden...

Het is ondertusschen volstrekt niet uitgesloten dat Joannes een ietsje te veel van Rodriguez' wantrouwen heeft overgenomen, en dat heel wat angsten en zwarigheden, die hij bij zijn gebed ondervond, op rekening moeten gesteld worden van de goed bedoelde maar daarom niet minder pijnigende, wijl hopeloos tot mislukken gedoemde pogingen om te ontkomen aan den greep der goddelijke bezoekingen, die het gewone gebed tot een onmogelijkheid plegen te maken. (1)

* * *

We mogen deze schets van Berchmans' gebedsleven niet eindigen, zonder er op te wijzen dat juist in die hoogere vereeniging met den alomtegenwoordigen God de sleutel moet gezocht worden voor de verbijsterende volmaaktheid, die hij in al zijn werken aan den dag legde. « Altijd scheen hij in Gods' tegenwoordigheid te wandelen » — getuigt P. Cornelius à Lapide — « en zoodoende kon hij al zijn werken nauwgezet en volmaakt verrichten, zoodat ook in de geringste de glans van zijn deugd boven alle anderen uitstraalde. » (2) — En P. Cepari: « Hij genoot voortdurend Gods' bijzijn, en begon geen enkel werk zonder daarover eerst de goddelijke Majesteit te hebben onderhouden. Vandaar de schitterende volmaaktheid van al zijn daden, waardoor hij aller oogen tot zich trok. » (3)

We begrijpen nu beter dat Joannes geen stoïcijnsch krachtpatser is geweest, maar eenvoudig, zooals P. Cornelius het weer getuigt: « een kind van genaden! » (4)

---

(1) Heeft misschien P. Massucci, — welke in zijn « De Caelesti Conversatione » slechts die wijze van beschouwend gebed schijnt te vertrouwen waarvan S. Ignatius gewaagt onder den naam « toepassing der zintuigen » — Berchmans' wantrouwen tegenover de hoogere gebedsgenaden nog doen toenemen? Niet onmogelijk! We mogen echter niet vergeten dat hij Berchmans slechts een goed half jaar heeft geleid, en dat zelfs gedurende dien tijd zijn invloed op Joannes beduidend minder schijnt te zijn geweest dan die van P. Cepari.

(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 15.

(3) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 104.

(4) *Codex* M, I, 4 ; p. 15. — Deze schets van Berchmans' gebedsleven zou onvolledig zijn als we tenminste niet even herinnerden aan wat we in een vorig hoofdstuk schreven over zijn hongeren naar de Eucharistie. In het licht

3. Het Offer des Levens

Pater Rodriguez mocht gerust wezen : in zake versterving had Berchmans vast en zeker den graad van heldhaftigheid bereikt, die de gave der beschouwing tot een onschadelijk bezit kon maken ! We bedoelen hier niet in de eerste plaats zijn lichamelijke boeteplegingen ; al blijken die bij nader toezien heel wat zwaarder te zijn geweest dan men aanvankelijk wel zou meenen. Zoo b. v. vastte hij elken Vrijdag en Zaterdag, terwijl hij bijna nooit het ontbijt gebruikte ; — aan tafel liet hij altijd wat van zijn portie, gewoonlijk het beste beetje, voor de armen over ; — wijn dronk hij zeer weinig en dan nog flink met water vermengd ; — hij kastijdde zijn lichaam drie of vier maal in de week, en daags voor de groote feesten droeg hij een haren boetekleed ; — als hij zat of knielde, leunde hij nooit tegen iets aan ; — in de gloeiende zomermaanden verzaakte hij geregeld aan het te Rome zoo geliefde middagdutje, en in den winter liep hij met opengebarsten handen en het gelaat heelemaal ontveld van de kou, waartegen hij geen beschutting wilde zoeken... — « Giovanni, ge wilt u te veel versterven. » — beweerden zijn medebroeders. — « Toch niet ! » — antwoordde hij eenvoudig. — « Maar zelfs indien zulks waar was, zou ik me er niet over schamen ! » (1)

De volle maat van zijn heldhaftigheid heeft Berchmans echter elders gegeven ; nl. : in de getrouwheid tot stervens toe aan zijn programma : heiligheid door volmaaktheid van iederen dag, van iedere daad.

Pater Grassi, zijn professor in de Mathesis, heeft het zeer scherp gezegd : « In zake versterving en boeteplegingen hield Joannes zich aan de maat, door zijn geestelijke bestuurders goedgekeurd ; en, gezien zijn zwakke gezondheid, stonden deze hem niet alles toe wat hij verlangde. Maar, als men rekening houdt met de voortdurende inspanning, de waakzaamheid en de nauwgezetheid waarmede hij al zijn handelingen verrichtte, met de heilige gierigheid waarmede hij over zijn tijd beschikte, altijd bezorgd om toch maar geen enkel oogenblik te laten verloren gaan... dan zal men nergens

---

van Joannes' begenadigingen zal het misschien minder gewaagd lijken daarin een van de zoogenaamde mystieke bijverschijnselen te zien.

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 101.

anders de oorzaak van zijn vroegen dood zoeken; en dan zal men het met mij eens zijn om te verklaren dat zijn verstervving heldhaftig is geweest, aangezien zij hem het leven heeft kunnen kosten. » (1)

Zeker, we kunnen het niet genoeg herhalen, al was het maar om de schijnbaar onverantwoordelijke houding der overheid begrijpelijk te maken: de speelsche gemakkelijkheid, de glimlachende zekerheid, waarmede Joannes zijn verbijsterend heiligheids-programma punt voor punt ten uitvoer bracht, konden den indruk wekken dat die inspanning van elk oogenblik hem tot een tweede natuur was geworden. Slechts één feit werd daarbij over het hoofd gezien. In den strijd om de alleenheerschappij van den geest kan de zege niet worden behaald zonder dat het lichaam in zekere mate ten onder wordt gebracht. Daarin nu was Berchmans maar al te zeer geslaagd. Men kon zeggen dat hij het vergeestelijkt leven van een paradijskind leidde; ondertusschen werd, in het laaien van den zielebrand, het veege lijf langzaam maar zeker verteerd. Pater Piccolomini had het ingezien: « Neen, Giovanni, dat kàn zoo niet blijven duren! » waarschuwde hij. (2) Maar Joannes ging onverstoorbaar voort met zijn door de oversten goedgekeurde levenswijze.

Mogelijk zou die levenswijze, waaraan hij zich trouwens te Mechelen in het noviciaat reeds gewend had, hem niet zoo duur te staan zijn gekomen, had hij niet tegelijkertijd den nadeeligen invloed ondergaan van het, vooral in den zomer, voor Noorderlingen zoo gevaarlijke Romeinsche klimaat. Kan men het den oversten euvel duiden dat zij, als geboren Italianen, niet altijd bedacht zijn geweest op de mogelijke gevolgen voor Joannes van zulk een levenswijze onder zulk klimaat?

Intusschen lieten die gevolgen niet op zich wachten.

« Als Joannes uyt Nederlant tot Roomen quam » — zoo vertelt men ons — « was sijn lichaem gelijck vol saps ende melck »; maar de verstervingen, het volmaakte onderhouden van de regeltucht, de voortdurende inspanning van geest en verstand, hadden hem « allenskens soo uytgeteert, dat hij bykans niet en scheen meer den selfsten te zijn ». (3) Was

(1) *Summarium 1745*, p. 92.
(2) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 43.
(3) CEPARI-SUSIUS, Leven..., blz. 249.

het trouwens geen waarschuwing van de Voorzienigheid, wat zyn landgenoot en medebroeder Bartel Penneman, met wien hij in 1618 de reis naar Rome had afgelegd, was overkomen ? Begin December 1620 was deze bloed gaan opgeven. Dadelijk werd hij voor een rustkuur naar Napels gezonden. Helaas, te laat : de kwaal was sterker dan de jonge levenswil, en nu lag Bartel Penneman ginder in de zonnige stad aan de schoonste der zeeën... te sterven.

Berchmans moet dit tragisch geval zeker aan het hart zijn gegaan. Gedurende de eerste maanden van 1621 zien we dan ook hoe de onrust over zijn gezondheid hem niet meer loslaat. In het tijdverloop van vijf maanden komt hij in zijn geestelijke aanteekeningen meer dan veertig maal terug op die « overdreven bekommernis om zijn gezondheid », lijk hij het noemt, die hem rust noch duur wil laten. Met al de energie van zijn wilskrachtige ziel heeft hij zich in die dagen verzet tegen den drang van de om lijfbehoud smeekende natuur : een kamp zoo zwaar als hij nog nooit in zijn leven had gestreden. Iemand zal vragen : « Maar kon hij dan de overheid niet waarschuwen ; zeggen waar het met hem eigenlijk op stond ? » — Zeker ! En dat heeft hij ook gedaan : hij heeft gesproken, meer dan eens zelfs, met zijn oversten en zijn zieleleiders. Maar de Voorzienigheid heeft toegelaten dat dezen hem niet hebben begrepen, of aan de zaak niet al het gewicht hebben gehecht dat zij verdiende. Zoo had de goede, oude P. Massucci, dien hij op 31 December 1620 over den wankelenden toestand van zijn gezondheid onderhouden had, hem aangeraden : « al die hinderlijke gedachten als lastige vliegen te verjagen ! » (1)

Zeker, hij trachtte soms zich zelf en ook de anderen wijs te maken dat dit alles niets te beduiden had. — « De verstervingen benadeelen de gezondheid niet ; » — bemoedigde hij zich dan — « de vrede en de zielerust, die er uit voortspruiten, maken immers alles weer goed. » (2) — ofwel : « Onze Lieve Heer zal er wel voor zorgen dat me dit alles geen kwaad doet. » (3) — Maar op andere dagen werd de moeilijkheid dan weer in al haar scherpte gesteld ; — zooals gebeurde einde April 1621. Waarschijnlijk waren er slechte

(1) SÉVERIN, *Dernières notes*, p. 19.
(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 78.
(3) *Codex* M, I, 4 ; p. 1.

berichten aangekomen uit Napels, waar Bartel Penneman zijn laatsten strijd volstreed. In elk geval, den 23sten schreef Berchmans, in het boekje van zijn goede voornemens, de koene, ik zou haast zeggen : de huiveringwekkende woorden neer : « Onverschilligheid omtrent mijn gezondheid ; in 't bijzonder omtrent bloedspuwing, tering, enz. ; en liever sterven dan terwille van mijn gezondheid een enkelen regel te overtreden. » (1) — en een week later, op 1 Mei : « Liever aan stukken getrokken worden, dan het minste voorschrift of den minsten regel vrijwillig te overtreden. » (2)

De oversten waren immers gewaarschuwd ; ze hadden hem gezegd dat het geen kwaad kon ; hij wilde er voortaan niet meer aan denken. Wat meer is : om een einde te maken aan die onberedeneerde angstvoorstellingen, zou hij, precies tegen alle zinnelijke neigingen in, zijn gulzigheid — want hij had, ja, ontdekt dat die leelijke ondeugd de zijne was ! — nu eens voor goed onder de knie zien te krijgen ! Zeker hield hij voor gulzigheid, wat niets anders was dan het protest van zijn uitgehongerd lichaam. Had misschien zijn geestelijke vader of wel P. Cepari hem er op gewezen dat de gulzigheid juist zoo 'n groote hinderpaal is voor de vertroostingen in het gebed ? Best mogelijk. (3) Hij gebruikte intusschen hoe langer hoe minder voedsel, waardoor zijn gestel op den duur volkomen uitgeput geraakte ; zooals P. Cepari zelf getuigt (4), die zulks overigens, jammer genoeg, niet tijdig schijnt te hebben ingezien. Ook P. Sbarra, de bizondere overste van de scholastieken « da basso », heeft blijkbaar te laat begrepen waar het met Joannes naar toe ging. Fratel' Giovanni was altijd zijn toevlucht geweest voor

---

(1) *Exercitia anni 1620*, p. 27, recto.

(2) *Ibidem*, p. 27, verso. — Vier weken later stierf Penneman ; twee en een halve maand na hem stierf Berchmans !

(3) In zijn *Essercitio* verklaart Pater Cepari uitdrukkelijk dat voor het bekomen van de hoogere gebedsgenaden bevorderlijk is : « dat men de ondeugd der gulzigheid overwonnen heeft, in die wijze dat men alleen het tot de instandhouding van gezondheid en lichaamskrachten vereischte voedsel neemt, en niets overtolligs waardoor de gulzigheid maar opgewekt en geprikkeld wordt ». (Cap. IV p. 37). Berchmans zelf geeft, op 30 April, als reden, waarom hij het tegen de gulzigheid moet opnemen, aan : « Impedit orationis delicias » : Zij is een beletsel voor de gebedsvertroostingen. Zie : SÉVERIN, *Dernières notes*, p. 61.

(4) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 51.

allerlei karweitjes, die hij bij anderen moeilijk kwijt kon; na den 8sten Juli echter, den dag van zijn « actus publicus », werd Berchmans zoo wat zijn goedwillige bode, die altijd klaar stond om op commando te gaan waar hij gezonden werd. In het hartje van den zomer, terwijl de malaria te Rome heerschte, en het verblijf er zelfs voor de geboren Romeinen haast niet te dragen was, stuurde hij Joannes halve dagen de straat op, om aan vreemde bezoekers de merkwaardigheden van de Eeuwige Stad te toonen. Hij meende wellicht, gansch te goeder trouw, dat het den jongen Fiammingo goed zou gedaan hebben; waar had hij daarenboven een beter cicerone kunnen vinden?... Nooit heeft Berchmans zich verzet. Eens slechts voelde hij een opwelling van ongeduld; maar dadelijk trok hij er op los met het wapen van zijn bijzonder onderzoek, om die ongeregelde neiging met wortel en al uit te roeien! — De anderen vonden echter dat het werkelijk te bar werd. Op zekeren dag, dat hij zoo drie keer de stad was ingestuurd, kon Fr. Spinelli zich niet weerhouden te zeggen: « Maar Fratello, wees toch een beetje voorzichtig. Anders wordt ge zeker ziek van dat voortdurend buiten loopen! » — Berchmans antwoordde eenvoudig met een woord van S. Ignatius: « Voorzichtigheid is de deugd van wie gebiedt, niet van wie gehoorzaamt!... » (1)

* * *

Was het niet met een tikje van dien heldhaftigen humor, waar Heiligen zoo rijk aan blijken te zijn, dat Joannes begin Augustus 1621 aan zijn geestelijken vader verklaarde: « Pater, nu heb ik ze eindelijk voorgoed overwonnen, die bezorgdheid omtrent mijn gezondheid! » (2) — Hij glimlachtte zeker terwijl hij het zei! Zóó lachtte hij veertien dagen later nog: in stervensnood!

De gedachte aan den dood schijnt Berchmans in die laatste dagen van Juli 1621 niet verlaten te hebben. « Het zou me

(1) *Summarium 1745*, p. 97. — Het mag wel opmerkelijk heeten dat de H. Theresia van het Kindje Jesus, wier « petite voie » zooveel overeenkomst vertoont met Berchmans' « Communia non communiter », evenals hij het slachtoffer geweest is van een betreurenswaardig gebrek aan inzicht bij een harer oversten. Men leze daarover: GAËTAN BERNOVILLE, *Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus* (7e édition), pp. 195-199.

(2) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 165. — ANGELINI, *Vita*, p. 190. — Maandrozen, 1889, blz. 331.

volstrekt niet deren, als God me tot zich riep. » — zoo verklaarde hij aan Pater Cocchiglia; en aan Pater Savignano bekende hij zeer eenvoudig, dat hij vurig verlangde te sterven om volmaakt met God vereenigd te wezen. — « Zijn dan al uw zaken zoo goed in orde, dat ge geen schrik hebt voor den dood ? » informeerde de Pater. — « Als ik mocht kiezen, » — antwoordde Joannes — « zou ik eerst nog eens de Geestelijke Oefeningen willen doen gedurende een paar dagen; maar zelfs als ik dat niet bekomen kon, zou ik toch met genoegen sterven. » (1)

« Hij leefde werkelijk, die laatste dagen, als buiten zich zelven, met het lichaam nog op aarde, maar met de ziel reeds in den hemel » — getuigt P. Cepari — « en daar God besloten had hem tot zich te roepen, bereidde Hij hem daartoe zachtjes voor: door hem brandende verlangens in te storten en gevoelens van vurige liefde. Voortdurend herhaalde hij met den mond en met het hart de woorden van den Apostel en van de Bruid van het Hooglied: « Cupio dissolvi » en « Amore langueo »: ik wensch ontbonden te zijn, ik verkwijn van liefde. Toch durfde hij niet onvoorwaardelijk aan God vragen om te mogen sterven, aangezien hij niet wist of zulks Zijn Wil was en of het strekken zou tot Zijn meerdere eer en glorie... » (2)

God zou weldra allen twijfel daaromtrent wegnemen.

Ondertusschen vroegen de rectoren van de Italiaansche Colleges zich af wie het geluk hebben zou Fratel' Giovanni als leeraar in zijn College te krijgen. P. Sucquet, de Provinciaal van de Vlaamsch-Nederlandsche Provincie, liet van zijn kant hooren dat hij er volstrekt op stond Joannes terug te hebben voor Vlaanderen. (3)

Zij wisten niet, zij allen, dat God Berchmans reeds had opgeëischt... voor den Hemel!

---

(1) ANGELINI, *Vita*, p. 276.
(2) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 117.
(3) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 168.

VIERDE DEEL

BIJ HET STERFBED VAN EEN HEILIGE

I. " Waakt en bidt „

Het was de 31ste Juli 1621, feestdag van Ignatius van Loyola, stichter der Jezuïeten-orde. De scholastieken van het Romeinsche College gingen naar de Gesù-kerk, om er de plechtige Mis bij te wonen en te bidden op het graf van hun zaligen Vader. Onderweg vroeg Berchmans' gezel, Bruno Bruni: « Wel, Frater Giovanni, welke genade zou-je liefst van onzen Vader Ignatius verkrijgen? » — « Te mogen sterven in de Sociëteit zonder ooit een regel te hebben overtreden! » (1) — luidde het antwoord.

Nog dienzelfden Vrijdag zou de hemel hem beduiden, dat het einde wel nader kon zijn dan hij denken of ook maar droomen durfde. Als naar gewoonte werd dien avond, den laatsten van Juli, aan elken medebroeder een patroon toegewezen voor de volgende maand: ieder ontving een briefje, met daarop den naam van een in Augustus te vieren Heilige en een schriftuurtekst als aanduiding voor een te beoefenen deugd. Nu wilde het toeval of liever de Voorzienigheid, dat hem als patroon voor Augustus werd gegeven: de heilige paus en martelaar Zephyrinus; en daar stond als tekst op het briefje: « Videte, vigilate et orate, nescitis enim quando tempus sit. » (Marcus, XIII, 33): ziet, waakt en bidt, want ge weet niet wanneer het de tijd is.

Wel meerdere van zijn medebroeders zullen dien avond denzelfden patroon en denzelfden tekst gekregen hebben; maar geen van hen voelde als Joannes: dat voor hem de tijd gekomen was, en dat God hem riep...

Hij kon zijn geluk alleen niet op! Pater Piccolomini was

(1) *Summarium 1745*, p. 90.

de eerste om het te vernemen, maar niet de eenige. Ze vonden het allen natuurlijk een treffende waarschuwing, en waarop men niet genoeg acht kon slaan; maar ze begrepen blijkbaar niet dat Joannes iets anders bedoelde. Zoo had ook Stanislaus Kostka, op 1 Augustus 1568, tijdens een geestelijke onderrichting van den H. Petrus Canisius, Gods stem gehoord. — « Leeft alsof elke maand voor u de laatste moest wezen. » had Canisius tot zijn toehoorders gezegd; en Stanislaus voelde opeens: « Dat is voor mij bedoeld; deze maand zal ik sterven. » — Hij werd wel niet dadelijk op zijn woord geloofd, maar veertien dagen later zou het blijken dat hij waarheid gesproken had... Ook Fratel' Giovanni was zijn laatste veertien dagen ingetreden. Voorloopig veranderde er echter niet veel in zijn levenswandel: hij deed alsof er niets gebeurd was en niets gebeuren zou. Hij kon zich immers toch ook hebben vergist in zijn voorgevoel. Waaraan had hij daarbij verdiend dat God hem op zoo bizondere wijze kwam waarschuwen? De heilige gehoorzaamheid had hem trouwens nog een werkje opgelegd, dat hij dadelijk met zijn gewonen ijver aanvatte. Pater del Buffalo, de studie-prefekt, was hem met een beminnelijk lachje komen aanzeggen, dat hij zich gereed moest houden om op Vrijdag 6 Augustus in het Grieksch College deel te nemen aan een geleerd dispuut. Daar zouden door een student in de Wijsbegeerte een aantal stellingen uit de Natuurkunde verdedigd worden; en, naar het gebruik van die dagen, zou het Romeinsche College een van zijn beste kweekelingen afvaardigen, om daartegen op scholastische wijze te opponeeren.

Dit beteekende weer een vleiende onderscheiding voor den nederigen fratello; maar het dwong hem tevens tot een zware krachtsinspanning, welke in de gloeiende hitte van de Romeinsche hondsdagen dubbel uitputtend moest werken op zijn reeds zoo verzwakt gestel.

Zulks was nochtans geen genoegzame reden voor Joannes om den tweeden Augustus niet aanstonds te voldoen aan het verlangen van een goeien leekebroeder, die hem eenigszins vrijpostig tot op de kamer van zijn professor voor een wandeling kwam vragen. Joannes brak dadelijk zijn geleerd gesprek af, en ging met den braven man, door de brandende zon, naar de kerk van Onze Lieve-Vrouw-ter-Engelen den Portiuncula-aflaat verdienen.

Den vijfden Augustus, feestdag van Onze Lieve-Vrouw-

ter-Sneeuw, kreeg hij, waarschijnlijk ten gevolge van de warmte en het afmattende werken van de laatste dagen, een lichten aanval van buikloop. Hij sloeg er evenwel geen acht op, en ging gelijk iederen Donderdag met de overige scholastieken naar de « vinea », het bij de Porta Pia gelegen landgoed van het college, om er den dag door te brengen. — Dacht hij eraan dat hij de laatste maal dien weg aflegde ? Niets in zijn handelwijze liet het vermoeden. Wel wou hij niet ingaan op het voorstel van zijn gezel om een omwegje te maken langs de beroemde basiliek van Paus Liberius, de Santa Maria Maggiore op den Esquilijnschen heuvel, waar het zoo populaire feest van Onze Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw gevierd werd. Volgens de legende had Maria dertien eeuwen vroeger, op dienzelfden vijfden Augustus, in het hartje van den zomer, sneeuw doen vallen op het kale heuvelvlak, tot een teeken dat men Haar op die plaats een basiliek moest bouwen. Nu nog werd elk jaar tijdens den plechtigen dienst uit de hooge gewelven der kerk een sneeuw van blanke bloemen over de geloovigen neergestrooid. Dit trok natuurlijk een massa volk; vooral de Romeinsche matronen waren erg op dat schouwspel verslingerd, en gaven door het noodige aantal « evviva's » aan haar bewondering lucht. Berchmans was, als Noorderling, minder luidruchtig aangelegd, en ontweek liever die kermisdrukte en dat gedrang van vrouwen in Gods huis.

Zoo kwamen ze dan vrij vroeg op het landgoed aan. Nu was de Donderdag de eenige dag in de week waarop Joannes iets voor ontbijt gebruikte. Toevallig echter was juist dien Donderdag niets klaar gemaakt, zoodat hij weer nuchter bleef tot 's middags. Voor zijn begeerte naar versterving natuurlijk een buitenkansje ! Toch, verzwakt als hij was, had hij gerust een hartig hapje mogen gebruiken !

De vinea-dag was bedoeld als ontspanning. Daar werd dus niet gestudeerd, maar in gezellige groepjes gekout en gewandeld langs de laantjes van den tuin. Joannes liep een tijdje rond met zijn Hongaarschen vriend Niclas Ratkai. Al koutend kwamen ze in een laantje met hazelaars. De nootjes waren reeds geplukt. Toch had Niclas er spoedig eentje ontdekt en buitgemaakt ! — « Wat doe-je daar, Niclas ? » — vroeg Berchmans met meer verwondering dan verwijt in zijn stem. — « Dat mag toch niet ? Men heeft het nog pas in den refter verboden ! » — « Ja, dat weet ik wel, » — vergoelijkte

Ratkai — « maar dat was vóór de nootjes geplukt werden: die er nu nog staan, mag iedereen gerust afplukken; dat zeggen de anderen ook... » — Joannes haalde de schouders op: « Ik zou het toch niet doen; en zoo 'n uitleg lijkt me ook niet aannemelijk. » (1)

Een beetje later sloot hij zich bij een paar leekebroeders aan. Pas den 29sten Juli had hij nog als besluit van zijn morgenoverweging aangeteekend: « Ik zal graag met de leekebroeders omgaan, zooals Christus met de armen deed. » (2) — Hij bleef geruimen tijd met hen in gesprek, en ze schenen erg veel pret te hebben met hun drieën!

Na den middag brachten paters en broeders te zamen nog een paar gezellige uurtjes door in de veranda van het landhuis. Berchmans wist gewoonlijk beslag te leggen op een van de oudere paters, die zoo leuk konden vertellen van Vader Ignatius en de eerste Jezuïeten, met wie sommigen nog als heel kleine jongetjes hadden omgegaan. Ditmaal noodigde hij op zijn gewone hartelijke wijze Pater Lorenzini uit, iemand die heelemaal thuis was in die heldhaftige tijden der orde. Samen namen ze plaats op het hoekje van de algemeene groep; en terwijl daar Italiaansch-luidruchtig over allerlei zaken werd geredekaveld, ontspon zich hier tusschen den ouden geleerde en den jongen heilige een zeer levendig gesprek over de daden van de eerste Jezuïeten en over de gelukzaligen van de orde. Meer dan twee uur bleven ze zoo aan den gang. Pater Lorenzini stond verbaasd over Joannes' degelijke historische kennis. Toen hij hem daarmee gelukwenschte, kreeg hij ten antwoord: « Ja, maar ik heb ook al de levensbeschrijvingen van onze Zaligen gelezen, en zelfs een paar handschriften mogen inzien; en ik heb me daar zoo goed bij bevonden dat ik er mijn gewone lectuur van gemaakt heb. » — Hij wenschte verder dat al zijn medebroeders hetzelfde mochten doen: « aangezien we toch allen hetzelfde leven moeten leiden. »

Bij het scheiden vroeg Pater Lorenzini of hij veel met Willem van Aelst sprak, den jongen Antwerpenaar, die één jaar na hem uit het noviciaat van Mechelen naar Rome was gezonden; en of hij wel eens met hem uit wandelen ging? — « Het is nu juist één jaar, min zooveel dagen gele-

(1) *Summarium 1745*, p. 68.
(2) *Exercitia anni 1620*, p. 33, verso.

den, » — antwoordde Joannes lachend, en hij wist het juiste getal dagen aan te geven — « dat we elkaar niet meer gesproken hebben ! » — Pater Lorenzini zette groote oogen op : « Zoo ! Zijt ge dan kwaad op Willem ? » — vroeg hij leuk. — « Neen, Pater, dat niet ! » — lachte Joannes — « Maar, aangezien hij nog bij de Juniores thuis hoort, mogen we niet met elkaar spreken ! » (1)

Verder had hij dien laatsten vinea-dag nog een onderhoud met zijn landgenoot, Philips Alegambe. Ze hadden het samen over het nut van veel talen te kennen. Joannes vertelde dat hij wel graag een jaar zou doorbrengen aan het Engelsche College en een ander aan het Duitsche, om er beide talen te leeren : die zouden hem later veel diensten bewijzen, — meende hij — vooral indien hem ooit toegestaan werd in de Nederlanden als aalmoezenier te dienen bij de Katholieke legers. Hij sprak nu vrij goed Italiaansch, had zich voorgenomen onder de vacantie zijn kennis van het Grieksch en het Fransch wat op te frisschen, en was zoo net begonnen met de lezing van het Grieksche Lucas-evangelie. — « Neem dan toch liever een meer klassiek schrijver. » — meende Philips. — « Ook onder de Kerkvaders zijn er op wier stijl niets aan te merken valt en die terzelfdertijd met groote welsprekendheid over geestelijke zaken handelen ; lees die liever ! » — « Ja, je geeft me daar wel een goeden raad ; » — antwoordde Berchmans — « maar ik wou toch eerst Lucas doorlezen ; ik houd er niet van zoo gedurig van methode te veranderen. » (2) — Uit dit onderhoud blijkt duidelijk dat Joannes op dit oogenblik er toch nog niet zoo heel zeker van was, wanneer hij de verwachting uitsprak spoedig te zullen sterven. Ook na den wenk, dien hij meende van God gekregen te hebben, bleef het waar : « Ge weet niet wanneer de tijd daar is ! »

Den volgenden dag zou het dispuut plaats hebben op het Grieksche College. Half ziek legde Joannes dien Vrijdag namiddag door de gloeiende zomerzon den vrij langen weg af van het Romeinsche College naar het Grieksche. Hier wachtte hem een verrassing : een « doctor », wien men de eerste plaats had toegedacht bij het dispuut, ontbrak op het appèl. Zoo verzocht men Berchmans in zijn plaats te willen

(1) *Summarium 1745*, p. 163.
(2) *Summarium 1839*, p. 131.

beginnen. Een vol uur bijna bleef hij aan het woord; en hij argumenteerde met zooveel slagvaardigheid, zoo glashelder en tevens zoo wetenschappelijk klonk zijn betoog, over heel zijn optreden eindelijk lag zooveel innemendheid van natuurlijke en bovennatuurlijke gratie, dat de zaal er stil bij werd. De geleerde doctor mocht gerust wegblijven nu: « Il Fiamminghetto » was twee doctoren waard! — Helaas, de triomf was duur gekocht: de dubbele spreekbeurt had Berchmans' laatste krachten uitgeput. 's Avonds begon de ongesteldheid van daags te voren hem opnieuw te kwellen, en gedurende den nacht liet de koorts hem geen oogenblik rust.

De nieuwe dag bracht geen nieuwe krachten. De koorts brandde in zijn hoofd; hij voelde zich in-ziek en hulpeloos: kon niet eens zijn gewone aanteekeningen maken na zijn morgenoverweging, iets wat hij anders nooit naliet. Tot nog toe was hij nooit echt ziek geweest; hij wou zich dan ook niet dadelijk gewonnen geven: zou wachten en uitzien tot den middag... Toen kon hij niet meer. Tegen drie uur begaf hij zich naar de kamer van Pater Rector. Juist toen hij wilde aankloppen, kwam P. Cepari zelf naar buiten: hij schrok toen hij Joannes zoo bleek en afgemat zag. — « Wat scheelt er aan, Frater? Toch niet ziek? » — Met weinig woorden wist hij alles. — « Dan maar dadelijk naar de ziekenzaal, mijn beste Frater, en flink rusten! » — Met 'n eerbiedige buiging en 'n dankbaren glimlach nam Joannes afscheid van zijn goeden Pater Rector. Zijn kamer lag op N° 12 op denzelfden gang, slechts een paar deuren verder; hij ging er niet terug binnen, maar begaf zich dadelijk naar de een verdieping hooger gelegen ziekenzaal.

Hier was hij geen onbekende. Hoeveel uren had hij niet doorgebracht, dit laatste jaar, aan het bed van zieke paters en broeders! Hij was zoo wat het zonnetje geworden van het ziekenkwartier, de lieveling van den ziekenbroeder, G. B. Ballerati. Ook ditmaal werd hij met open armen ontvangen. De broeder wees hem een kamer aan en hij legde zich gekleed te rusten op een bed. Zoo vond hem een paar uur later, tegen zes uur, P. Cepari. Het rusten had geen beterschap gebracht, de koorts scheen eer toegenomen: « Wel, Fr. Joannes, het ware beter dat we maar heelemaal te bed gingen, zou het niet? » — Hij, met z'n gewonen glimlach, antwoordde eenvoudig: « Ja, Pater! » — Zoo gezegd, zoo gedaan. — « Wel, Fratel' Giovanni, » — schertste

Br. Ballerati, terwijl hij hem moederlijk toedekte — « wat gaat er nu met ons gebeuren ? » — « Al wat God belieft ! » — klonk het welgemoed. — « We zijn immers in Gods handen ! » (1)

Op dat oogenblik kwam P. Piccolomini binnen. Hij had zoo juist vernomen, misschien wel van P. Cepari, dat zijn beste « Fiammingo » met zware koorts naar bed gezonden was. Met schitterende oogen heette Joannes hem welkom : « Ik heb het u immers gezegd, Pater : waakt en bidt, want ge weet niet wanneer het de tijd is ! Nu hoop ik wel dat de tijd spoedig daar zal zijn ! » — P. Piccolomini ging maar gauw weer weg, meer getroffen dan hij merken liet. Zou het dan toch waarheid worden ?

Den volgenden morgen was het Zondag : communiedag. Rond 4 uur werd aan Joannes het Allerheiligste Lichaam des Heeren gebracht. Hij wou opstaan, zich aankleeden, en neerknielen voor zijn Goddelijken Gast ; maar Br. Ballerati wou daarvan niet weten. Alleen, om den zieke genoegen te doen, werd hem zijn kleed om de schouders gelegd, en liet men hem neerknielen op zijn bed.

Na zijn dankzegging nam hij een weinig eten tot zich, waarop de broeder deur en venster van de kamer sloot om de Romeinsche hitte buiten te houden, en den zieke zei nu wat te rusten. Werkelijk lukte het hem wat te slapen, tot in den voormiddag Signor Filandro, de huisdokter, kwam. Het oordeel van den man der wetenschap luidde niet ongunstig : de koorts was verminderd, de zieke had geslapen ; neen, gevaar bestond er niet. Rust bleef voorgeschreven.

Het werd een stille, eentonige dag. Af en toe kwam een of andere pater even informeeren naar den zieke. Met allen onderhield hij zich op de hem eigen vriendelijk-innemende wijze over geestelijke zaken ; in andere stelde hij geen belang.

Zooals haast elken zomer, heerschte ook dit jaar de Malaria te Rome. Een paar dagen te voren had Pater Rector in den refter doen voorlezen, dat, om besmettingsgevaar te voorkomen, niemand te dicht tot de zieken zou naderen. Op zeer kiesche wijze maakte Berchmans er zijn bezoekers attent op, dat ook te zijnen opzichte dit voorschrift onderhouden moest worden.

---

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 43.

Tegen den avond nam de koorts weer toe, minder nochtans dan den vorigen dag. Volgens het mooie gebruik van het Romeinsche College kwamen eenige paters en broeders de bedden van de zieken opmaken voor den nacht. Maar Joannes, die zelf aan anderen zoo dikwijls dien liefdedienst bewezen had, smeekte Broeder Ballerati daar toch zelf voor te willen zorgen : het viel hem pijnlijk te moeten denken dat anderen, en nog wel priesters, hem een hulp zouden verstrekken, welke bij zijn ziekte uit den aard der zaak voor de natuur zeer onaangenaam kon wezen. (1)

Was de dag goed geweest, de nacht van Zondag op Maandag werd er zooveel te slechter om. Alles wijst er op, dat de darmcatarrhe, waaraan Joannes leed, toen reeds in een acuut stadium was getreden.

's Morgens vroeg kwam de dokter weer, en schreef ditmaal een geneesmiddel voor, waardoor tenminste het bloedverlies gestuit werd. Jammer genoeg werd nu ook een begin van longontsteking waargenomen. Daarin zag Filandro echter geen voldoende reden om zijn optimistisch oordeel van den vorigen dag te wijzigen.

Het was nu daags voor het feest van Sint Laurentius, den zoo populairen Romeinschen diaken-martelaar : Laurentius met zijn rooster. — « Zou ik morgen niet de H. Communie mogen ontvangen ? » — vroeg tegen den avond Joannes — —« 't Is toch Sint-Laurentiusdag ! » — « Het is niet de gewoonte op de ziekenzaal buiten de Zondagen te communiceeren, » — antwoordde de broeder — « maar als U zulks verlangt, wil ik het wel aan Pater Rector vragen. » — « Neen, Broeder, liever niet. Let ook niet op wat ik u vraag, maar doe zooals het de gewoonte is op de ziekenzaal. » (2) — Ook op het ziekbed klampte Berchmans zich heldhaftig aan de « vita communis », het gemeenschapsleven, vast !

Met zooveel te meer klem drong hij er bij den broeder op aan, toch alles in het werk te willen stellen om de kamer zindelijk en de lucht versch te houden : niet voor hem, maar voor de anderen ! De gedachte alleen dat de bedorven kamerlucht de bezoekers hinderen kon, en daarvoor bestond bij zijn ziekte met de broeiende Augustuswarmte volstrekt geen

---

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 45.
(2) *Ibidem*, p. 46.

denkbeeldig gevaar, maakte hem bijna radeloos : « Naar hem hoefde men niet om te zien ; maar de anderen, de anderen ! » — Br. Ballerati kreeg er de tranen van in de oogen : « Al moesten ook al de lakens van het heele college gebruikt worden, » — beloofde hij — « hij stond er voor in, dat bed en kamer altijd zindelijk zouden blijven ! » (1) Een dankbare blik was zijn belooning.

Zoo werd het Dinsdag, 10 Augustus. De zieke was zeer onrustig en zeer zwak ; zoo zwak dat men haast geen polsslag meer voelde en hij buiten het bed in onmacht viel. Om de vier uur werden hem versterkende middelen toegediend.

Toch verloor hij zijn opgeruimdheid niet. Als een engel, « want er was iets bovenmenschelijks in hem », — zoo getuigt Ballerati — troostte hij wie hem bezoeken kwam. Velen hebben piëteitvol neergeschreven wat toen in die kamer door dien stervende werd gezegd ; en uit hun woorden blijkt dat Joannes, als weinigen, mooi is doodgegaan. Zijn loutere ziel kwam die laatste dagen door het afgezwakte lichaam lichten, zooals zij nog nooit had gedaan, en de glimlach om oog en mond verhelderde zijn gelaat tot eeuwigheidsglans.

Aandoenlijk van kinderlijke vroomheid en heiligen eenvoud is het onderhoud, dat hij dien Dinsdagmiddag had met Nicolaus Grodzinscki, een jongen Pool, die nog bij de Juniores thuishoorde. Als van zelf viel het gesprek op den zaligen Stanislaus Kostka, ook een kind van Polen, en op de Heilige Maagd. — « Wel, Giovanni, » — zei Nicolaus — « ge zijt zoo ongeveer op denzelfden dag als Stanislaus ziek geworden, wie weet of ge niet op denzelfden dag zult sterven als hij : op O.L. Vrouw-Hemelvaart ? » — « Als ge zoo rekent, » — antwoordde Berchmans, die altijd zakelijk was — « dan zal ik vroeger sterven, want ik ben immers ook een paar dagen vóór hem ziek geworden. » De uitkomst zou hem in het gelijk stellen ! — Ook over de liefde van Stanislaus tot de H. Maagd, een van Berchmans' lievelingsonderwerpen, werd natuurlijk het noodige gezegd. Grodzinscki vertelde verder hoe Stanislaus, toen hij den dood voelde naderen, zich tot teeken van nederigheid en boete op den grond liet neerleggen, « en werkelijk, » — schreef hij later — « dat zou Joannes den volgenden dag ook doen : ik geloof vast dat ik hem daartoe de gedachte heb ingegeven ! » — « Ja, » —

(1) *Ibidem*, p. 48.

meende Berchmans — « het kan best dat ik sterven zal : mijn maandpatroon heeft me gewaarschuwd. » — « Wat zoudt ge liefst hebben ? » — vroeg Nicolaus nog — « Zoo zachtjes, ongemerkt doodgaan als Stanislaus, ofwel voor Christus gemarteld worden, zooals bv. P. Campion (de Engelsche Jezuïet-martelaar) of Sint Laurentius ? » — Het was maar een vraag ! Joannes zou natuurlijk liefst de tweede manier genomen hebben : om meer gelijk te zijn aan Christus. Jammer genoeg werd hem daartoe de keuze niet gelaten ! Om hem te troosten merkte Nicolaus zeer verstandig op, dat de koorts waaraan hij leed, gerust voor den rooster van Sint Laurentius kon doorgaan ! Berchmans was het daarmede eens : « daarvoor zou hij ze ook aannemen ! » verklaarde hij ; en hij gaf duidelijk te verstaan dat hij graag veel zou geleden hebben. (1)

(1) ANGELINI, *Vita...*, p. 286-287.

II. Reisvaardig

Ondanks Dr. Filandro's geruststellende verklaringen kon Pater Rector maar geen goeden kijk op de ziekte krijgen. Hij besloot 's anderendaags een tweeden dokter te halen : Signor Bagnareo.

Laat in den avond was Frater Luigi Spinola nog eventjes bij zijn overste komen aankloppen. Toen hij wegging, zei P. Cepari zoo terloops : « Ik ga eens zien hoe onze Frater Berchmans het maakt; ik vrees sterk dat we hem zullen moeten missen. » — Spinola liet niet af voor hij mee mocht.

Vóór de deur van de ziekenkamer troffen ze nog eenige paters aan : Pater Rector nam ze allen mee naar binnen. Met vriendelijke stem heette Joannes de bezoekers welkom, en begon dadelijk over den dood en den hemel te spreken : « Een veldheer zou met niet meer vuur van zijn overwinningen verhaald hebben ! » merkt Spinola op. Iemand zei hem dat hij nog jong was, en niet moest denken zoo maar dadelijk naar den hemel te gaan : daar bleef hem nog heel wat te werken en te lijden over op aarde voor Gods glorie ! — « Ja, » — antwoordde de zieke — « toen ik nog novice was te Mechelen, zei Pater Franciscus Costerus me eens dat ik veel zielen zou terugbrengen tot het ware geloof. » — Hij rustte even bij die herinnering, en ging toen voort : « Hij zal misschien bedoeld hebben : vanuit den hemel. » (1) — Na kort beraad in een hoek van de kamer, zóó dat de zieke het niet hoorde, werd besloten hem den volgenden morgen, indien de nacht geen beterschap bracht, de H. Sacramenten toe te dienen.

---

(1) *Summarium 1745*, p. 168.

Allen verlieten nu de kamer, behalve Pater Rector. Joannes keek hem vragend aan. « Frater, » — begon P. Cepari — « het wil me voorkomen dat uw toestand verergerd is. Welnu, mijn beste Frater, als O. L. Heer u tot Zich wou nemen, zou er iets zijn dat u kon hinderen ? » — « Neen, Pater; alleen vrees ik een weinig, dat de goede verstandhouding tusschen de Vlaamsche en de Romeinsche Provincie er misschien onder lijden zal, wanneer de oversten, als ze vernemen dat én Fr. Penneman én ik gestorven zijn, er toe besluiten zouden verder niemand meer naar hier te zenden. Maar als God wil dat ik sterf, dan weet Hij wel wat Hij doet. Wat mij betreft, ik verlaat mij heelemaal op Zijn wil; doch mijn verlangen zou eerder zijn: te gaan dan te blijven. » (1) — Pater Rector was door dit antwoord zeer gesticht. Zooveel te pijnlijker viel het hem te moeten denken dat zijn college een voorbeeld van zoo zeldzame deugd verliezen zou... Aan Br. Ballerati werd aangezegd ervoor te zorgen dat den ganschen nacht bij den zieke gewaakt werd.

P. Cepari had reeds een tijdje de kamer verlaten, toen de broeder opeens den zieke hoorde zuchten. — « Waarom zucht ge zoo, Frater ? » — vroeg hij. Joannes antwoordde: « O ! Ik dacht aan de genade van mijn roeping tot de Sociëteit, en ik dankte er God voor. »

Daar het hem maar niet wilde gelukken den slaap te vatten, begon hij tegen middernacht met den broeder over geestelijke zaken te spreken. Br. Ballerati voelde hem den pols. Neen, daar was geen beterschap merkbaar.

« Fratel' Giovanni, heeft Pater Rector u niets gezegd ? » — begon de broeder daarop — « Ik geloof dat het goed zou wezen indien ge morgen Ons Heer ontvingt. » — « Als teerspijze ? » — « Ja, Fratel' mio, want ik geloof dat er weinig kans op leven overblijft. » — Jubelend van vreugde vloog Berchmans op in zijn bed, en sloeg de armen om den hals van den braven man, wien daarbij de tranen in de oogen sprongen: « Broeder Giovanni-Battista, » — troostte hij — « hou toch goeden moed; en laten we ons nu voorbereiden, want geen beter nieuws of grooter vreugde kon mij geworden ! » — Daarop vroeg hij zijn kruisbeeld en zijn regelboek, wond er zijn rozenkrans omheen, en sprak: « Mijn God, dat is alles wat ik in dit leven bezeten heb of nog bezit; daarom,

(1) ANGELINI, *Vita...*, p. 288.

mijn goede Jezus, verlaat mij niet ! » — Br. Ballerati stond er bij te snikken als een kind. Vreezende dat te sterke gevoelsuitingen den zieke zouden afmatten, raadde hij hem aan zich te matigen. — « Wist ge eens, Broeder, » — antwoordde Berchmans — « hoe ik me heelemaal voel beter worden door zoo te spreken ! » (1)

Wat later vroeg hij den ziekenbroeder, te willen opschrijven wat hij hem vóór zou zeggen. Dat luidde als volgt : « Ik vraag vergiffenis aan mijn goeden Pater Generaal ; het spijt me dat ik zoo 'n onwaardige zoon van de Sociëteit ben geweest. Ik bedank eveneens mijn goede moeder, de Sociëteit van Jezus, voor de groote weldaden aan mij onwaardige bewezen. Ik bedank Pater Rector en mijn professoren : P. Frans Piccolomini, P. Tarquinius Galuzzi, P. Horatius Grassi, voor al hun moeite aan mij besteed. Ik bedank Pater Minister en de ziekenbroeders voor hun groote welwillendheid te mijnen opzichte. Ik bedank allen die me bezocht hebben in mijn ziekte. Ik verlang dat men, bij de Communie, mijn matras op den grond legt, en dat de Fratres Juniores zich gewaardigen erbij tegenwoordig te zijn, van verre of dichtbij. Aangezien ik mijn dierbare paters en broeders zelf niet allen omhelzen kan, verzoek ik Pater Rector ervoor te willen zorgen dat een andere het in mijn plaats doe, volgens de gewoonte in de Sociëteit bij het afscheidnemen. Ik wil sterven in het kleed van de Sociëteit. » (2)

Dan gingen zijn gedachten naar het H. Oliesel dat hij na de H. Communie hoopte te ontvangen. Hij vroeg den broeder hem de voeten te wasschen, uit eerbied voor de heilige zalvingen. Verder bracht hij den tijd door met bidden. Tegen drie uur drukte hij het verlangen uit Pater Rector te zien. Deze werd dadelijk geroepen. Hij vond Joannes in gebed verzonken, en o ! zoo bereid om de reis naar den hemel te ondernemen ! De zieke vroeg hem of hij niet een algemeene biecht van zijn kloosterleven af zou leggen ? P. Cepari, die zijn « engel » wel kende, zei dat zulks niet noodig was. Zoo sprak hij dan maar een gewone biecht van de laatste dagen. Zij luidde als volgt : « Ik beschuldig mij ervan soms gebeden te hebben met lauw en verstrooid gemoed, maar ik beloof mij te beteren. Vervolgens aan God niet genoeg dankbaar-

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 49-50.
(2) ANGELINI, *Vita...*, p. 290.

heid te hebben betoond voor zijne genaden, en te hebben nagelaten in mij een vurig verlangen op te wekken om voor Christus te lijden. » (1)

Kort daarop kwam Br. Ballerati binnen en stelde Pater Rector het briefje ter hand dat Joannes hem had laten schrijven. Alles werd toegestaan.

Het was inmiddels bij vieren geworden. P. Cepari ging P. Cecotti waarschuwen dat de Juniores aanstonds na het opstaan naar de kerk moesten gaan, om het Allerheiligste naar de ziekenkamer te begeleiden.

De broeders, die de taak hadden de anderen te wekken, brachten ondertusschen in elke kamer het nieuws dat Fratel' Giovanni zoo aanstonds de laatste H. Sacramenten zou ontvangen. Iedereen haastte zich op, om, overstelpt van droefheid, naar de kerk te spoeden. P. Cornelius a Lapide snelde dadelijk naar de ziekenkamer. Alleen trad hij binnen, en vroeg aan zijn jongen vriend of hem soms nog iets op het hart lag, dat hem in dezen stond benauwde. Joannes toonde zijn open handen en zei met stralend gelaat: « Niets, heelemaal niets ! »

Op hetzelfde oogenblik trad Luigi Spinola behoedzaam de kamer binnen. « Goeden morgen, Frater, » — riep hem Joannes toe — « we gaan naar den hemel ! » — Luigi werd hierdoor zoo geroerd, dat hij maar dadelijk weer wegliep, na gezegd te hebben: « Ik ga P. Rector z'n Mis dienen. » — Werkelijk ging hij naar de sacristie, waar de Juniores met nog een aantal andere paters opgesteld stonden om met brandende kaarsen in de hand ons Heer naar de ziekenzaal te begeleiden. Daar kwam de processie reeds aan. Pater Rector droeg het Allerheiligste. De gelukkigen, die met hem konden binnendringen in de dompige kamer, waar het licht der kaarsen reeds verbleekte in de morgenschemering, stonden daar vóór een aandoenlijk tafereel. Daar lag hij, hun Giovanni, midden in het vertrek op een matras tegen den grond. De handen hield hij saamgevouwen, de oogen half geopend. Wat was hij erg afgevallen in die drie dagen: zijn kleed hing hem als een zak om het lijf. Roerloos bleef hij liggen,

---

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 172. — We zagen vroeger reeds dat Berchmans aan zijn geestelijke leiders schriftelijk volmacht had gegeven om ook van het door hem in de biecht meegedeelde naar verkiezen gebruik te maken.

terwijl de kamer gezegend en het Confiteor gebeden werd. Driemaal had Pater Rector, met de H. Hostie in de hand, het « Domine, non sum dignus... » : Heer, ik ben niet waardig..., uitgesproken, en reeds boog hij zich om den zieke de H. Teerspijze toe te reiken; maar, « come un fulmine » : gelijk de bliksem — zegt Spinola (1) — vloog deze recht, op de knieën. Hij zou gevallen zijn, was niet aan beide kanten iemand toegeschoten om hem bij den arm te ondersteunen. En nu klonk het met luide stem door de kamer, zóó dat men het buiten hooren kon : « Ik belijd dat dit waarlijk de Zoon is van God den Vader Almachtig en van de Allerheiligste Maagd. Ik verklaar te willen leven en sterven als een ware zoon van onze Moeder, de Heilige Katholieke Apostolische Roomsche Kerk. Ik verklaar te willen leven en sterven als een ware zoon van de Gelukzalige Maagd Maria. Ik verklaar te willen leven en sterven als een ware zoon van de Sociëteit. » (2) — Met een hartstochtelijk gevoel uitgesproken, maakten deze woorden een onbeschrijfelijken indruk. Ook, toen P. Cepari de liturgische formule uitsprak : « Accipe, Frater, viaticum Domini... » : « Ontvang, Broeder, de teerspijze van onzen Heer Jezus-Christus. Dat Hij u behoede tegen den boozen vijand en u geleide ten eeuwigen leven. » — toen ging zijn stem haast verloren in het snikken en weeklagen van de omstanders.

De zieke had zijn God ontvangen. Hij boog het hoofd, kruiste de armen over de borst, en bleef zoo eenige oogenblikken in aanbidding verzonken. Daarna sloeg hij de oogen weer op, en vroeg fluisterend aan den broeder, die hem bij den arm ondersteunde, of hij nu dadelijk het H. Oliesel ontvangen zou ? Br. Ballerati antwoordde dat er geen haast bij was. Om den zieke niet af te matten, legde men hem nu ook weer te bed.

De zaak was eigenlijk deze : P. Jan Gaudt was zoo juist teruggekomen van het Professenhuis, waar hij aan den H. E. P. Generaal en aan P. Dirk Buys, den Assistent voor de Duitsche landen, het nieuws van Berchmans' verergerden toestand had gebracht. P. Buys had hem naar het collège teruggezonden met het verzoek om de plechtigheid niet voort te zetten tot hij zelf zou komen. Berchmans onderhield zich

(1) *Summarium* 1745, p. 169.
(2) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 125.

intusschen met P. Piccolomini, Oliva, en eenige anderen; hij zou wel van vreugde gejubeld hebben, zij hadden moeite om hun tranen terug te dringen.

Eindelijk was Pater Assistent daar. Pater Rector vroeg den zieke wanneer hij nu het H. Oliesel wenschte te ontvangen. — « Dadelijk, Pater, dadelijk ! » — luidde het antwoord.

Opnieuw liep de kamer vol. Nauwelijks had de plechtigheid een aanvang genomen, of weer werd het een algemeen gesnik. P. Cepari, die de sacramenteele handelingen verrichtte, werd er zoo door ontroerd dat hij moeite had om de gebeden uit te spreken; tot antwoorden voelde niemand zich in staat. Nu, dat was ook niet noodig: Joannes zelf antwoordde met klare stem op de liturgische gebeden.

Toen de plechtigheid afgeloopen was, vroeg en verkreeg hij verlof van P. Cepari om zich nogmaals tegenover zijn broeders te mogen beschuldigen van al de feilen en gebreken die men in hem mocht hebben opgemerkt; en met kinderlijken eenvoud bad hij om vergiffenis voor de gegeven ergernis. — « Is er soms nog iets, beste Frater, dat ge graag tot uw troost zoudt mededeelen ? » — vroeg P. Cepari daarop. Ja, hij zou graag nog iets gezegd hebben; maar hij wist niet of het wel goed zou wezen. Hij fluisterde Pater Rector in het oor: « Indien U, Eerwaarde Pater, het goed vindt, zeg dan aan de paters en broeders, dat de grootste troost dien ik thans geniet, is: dat ik mij niet herinner, zoolang ik in de Sociëteit heb geleefd, ooit eenigen regel of eenig voorschrift van de oversten wetens en willens te hebben overtreden, of ooit vrijwillig een enkele dagelijksche zonde te hebben bedreven. Wat mijn leven in de wereld betreft, dat weet God het best. Maar ik laat dit geheel aan uw oordeel over. » (1) — Het was geen ijdel zelfbehagen dat hem die taal ingaf, maar het heilig verlangen een laatste woord van opwekking tot zijn broeders te spreken. Zoo oordeelde ook P. Cepari er over: hij keerde zich om en herhaalde met luide stem de woorden van den stervende. Maar nu scheen het weenen en snikken eerst voor goed een aanvang te nemen. Dàt wist immers iedereen: nooit zou Joannes zoo over zich zelf gesproken hebben, was hij niet volstrekt zeker geweest van zijn aanstaande sterven.

Iets was er nog waar hij om gevraagd had: nl. om zijn

(1) Zie: ANGELINI, *Vita...*, p. 296.

broeders, volgens het mooie gebruik in de Sociëteit wanneer iemand een verre reis onderneemt, ten afscheid te mogen omhelzen. Pater Rector vreesde echter dat hem dit te zeer zou vermoeien: hij zou zelf, in naam van allen die daar stonden tot ver buiten de kamer, Joannes aan zijn hart drukken. — « Laat me het dan tenminste doen met die hier in de kamer zijn ! » — smeekte Berchmans. Dat kon men hem niet weigeren. Zoo omhelsde hij achtereenvolgens den Hoog Eerw. Pater Assistent; al zijn landgenooten, van den ouden Pater Cornelius a Lapide tot zijn noviciaatvriend Willem van Aelst toe; Oliva, met wien hij drie jaar samen gestudeerd had; Pater Frans Piccolomini, en eenige anderen. Het laatst van allen kwam P. Grassi, zijn professor van Mathesis, aan de beurt. Hij had zich tot nog toe in een hoekje van de kamer schuilgehouden, misschien uit vrees voor te groote gevoeligheid. Eindelijk trad hij naar voren. Joannes wierp zich aan zijn hals: « Pater, » — sprak hij hem hartelijk toe — « dezen nacht heb ik aan U gedacht, en aan alles wat U voor me gedaan hebt. Ik dank er U nogmaals voor ! » — Nu werd het den braven man toch te machtig. Bitter schreiend zonk hij op de knieën voor zijn leerling, en bad hem om vergiffenis: « omdat hij hem niet genoeg had weten te waardeeren, en uit zijn voorbeeld niet meer nut had getrokken. Als hij in den hemel zou aangekomen zijn, zou hij dan van God voor zijn oud-leeraar de gave van gebed willen afsmeeken ? » — Berchmans was er heelemaal door van zijn stuk gebracht: een priester, zijn professor, op de knieën voor hem ! — « Neen, Pater, » — smeekte hij — « zeg dat toch niet, doe dat toch niet, doe dat toch niet ! » En eindelijk, om hem tot opstaan te dwingen: « Pater, ik voel me erg zwak, en het spreken vermoeit me zeer... » (1)

« Allegramente, allegramente ! » : Moed, goeden moed ! — herhaalde hij, telkens als hij anderen zag weenen, met dien onbeschrijfelijken glimlach waarvan alle getuigen gewagen. Maar niemand dorst nog te hopen tegen alle hoop in... Als schadeloosstelling voor de onafwendbare scheiding werd ondertusschen de woonkamer van den « heilige » aan een geregelde plundering onderworpen: prentjes, kleederen, geschriften werden als kostbare relikwieën weggekaapt. —

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 173.

« Ik was er een van de eersten bij ! » schrijft P. Grassi. (1) P. Galuzzi, studieprefekt en professor van moraal, kwam te laat, en moest ergens een stukje schoenleder afbedelen om toch ook iets te hebben. Oliva had het Lieve-Vrouwe-prentje uit Berchmans' kamer weten te bemachtigen, en het zorgvuldig weggeborgen : men kon het hem wel eens afhandig maken ! (2)

« Maar dat is een nieuwe Aloysius ! » — 't Was Signor Angelo Bagnareo, de tweede door Pater Rector bijgeroepen geneesheer, die zoo sprak. Hij herinnerde zich niet Joannes ooit gezien te hebben, maar de wondere vrede en rust, welke uit het wezen van dien stervenden jongeling straalden, deden hem aanstonds denken aan den heilige, die dertig jaar vroeger in dezelfde ziekenzaal te sterven lag. — « Voelt U ergens pijn, Eerwaarde Frater ? » — « Neen, » antwoordde Berchmans — « ik voel alleen dat mijn krachten stilaan afnemen. » — « En is U vroeger ooit ziek geweest ? » — Neen, hij was nooit echt ziek geweest... De dokter keurde de door zijn collega ingezette behandeling goed, en schreef verder voor : den zieke polsen en slapen te betten met sterken wijn, om de lichaamswarmte te doen terugkeeren. Hij die zoo dikwijls menschen had zien sterven, en door zooveel tooneelen van schrijnende droefheid gehard was, voelde zijn oogen vochtig worden bij het sterfbed van dezen jongeling. — « Ja, dat is een nieuwe Aloysius ! » — herhaalde hij toen hij wegging — « We moeten trachten hem te behouden. Wat zijt gij toch gelukkig, die altijd klaar staat om te sterven en het met een opgeruimd hart kunt doen ! Dat is niet iedereen gegeven ! » (3)

Inmiddels was P. Cepari de H. Mis gaan lezen. P. Piccolomini bleef bij den zieke achter. — « Pater Rector strijdt voor mij als een Jacob ! » — glimlachte Joannes. Inderdaad, toen de overste terugkwam, luidde zijn eerste woord : « Fratel' Giovanni, ik heb me een weinig bij O. L. Heer beklaagd, omdat Hij je zoo spoedig van ons wil wegnemen. » — Joannes antwoordde niet, glimlachte maar, en sloeg de oogen neer. Nog tweemaal dien dag zei hij tot P. Piccolomini : « Pater Rector doet mij den oorlog aan ! » en : « Ik vrees maar dat Pater Rector zich verzet tegen den wil des Heeren ! » —

(1) *Summarium 1839*, p. 375.
(2) Zie : *Maandrozen*, 1889, blz. 330.
(3) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 157, 174.

Ook deze woorden werden aan P. Cepari medegedeeld; en hij moest bekennen dat hij meermalen in den loop van den dag met aandrang had gebeden om zijn « engel » te mogen behouden. Hoe Joannes daar op natuurlijke wijze achter gekomen was, begreep hij niet.

Men ziet niet dat den zieke verder dien dag een oogenblik rust gelaten werd. Achtereenvolgens kwamen uit de meer dan een half dozijn huizen en colleges, welke de Sociëteit te Rome bestuurde, heele groepen « pelgrims » den stervende, van wien de roep ging dat hij een heilige was, groeten en hem boodschappen toevertrouwen voor den hemel.

Om den toeloop tegen te houden, liet Pater Rector op de deur van de kamer een briefje aanslaan, waarbij verboden werd zonder zijn vergunning en met meer dan twee of drie tegelijk binnen te treden.

Men zou gevochten hebben om den zieke een dienst te mogen bewijzen. De nederigheid van den eenvoudigen fratello kreeg het hier hard te verduren. Ook, toen P. Savignano —nog wel een priester — zich al te eerbiedig aanstelde, net of hij met een levende relikwie te doen had, kon Berchmans zich niet meer inhouden: « Wees toch niet zoo voorzichtig met me! » — liet hij zich ontvallen op een toon, die duidelijk te kennen gaf dat men niet ruw genoeg met hem kon omspringen. (1)

Die gedienstigheid van zijn medebroeders werd soms echt hinderlijk. Daar kwam zoowaar Br. Ballerati met een nachtmuts aandragen, en begon met klem van redenen te betoogen dat de zieke goed zou doen daar gebruik van te maken. Joannes schrok er haast van! Had hij soms tegen de religieuze zedigheid misdaan met zoo blootshoofds te blijven liggen? Hij vroeg aan zijn vriend, P. Cornelius a Lapide, een man die met zijn universeele geleerdheid op alles raad en antwoord wist, wat hij er van dacht. Deze stelde hem gerust: neen, geen enkele goddelijke of menschelijke wet schreef het dragen van een nachtmuts voor. Het mocht wel, het moest niet! Deze uitspraak stelde Joannes volkomen tevreden. Om den goeden broeder niet te ontstemmen liet hij zich echter de vreemdsoortige hoofdbedekking maar welgevallen. (2)

---

(1) ANGELINI, *Vita...*, p. 300.
(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 54.

Na den middag scheen de zieke wat vooruit te gaan. Sommigen vleiden zich reeds met nieuwe hoop: « We zullen je toch misschien nog mogen behouden, Giovanni. » — meenden ze. Hij bleef er vrij onbewogen onder. Enkel om ze niet te bedroeven, gaf hij ten antwoord: « dat het H. Oliesel immers de kracht had om ook de ziekten des lichaams te genezen »; doch men voelde maar al te goed dat hij toch op dit uitwerksel van het Sacrament zijn hoop niet had gevestigd.

Vroeg in den namiddag kwam de H. E. P. Generaal zijn stervenden zoon bezoeken. — « Welnu, Giovanni, » — schertste hij bij het binnenkomen — « je wil toch niet naar den hemel gaan zonder er ons iets van te zeggen! » — « Neen, zeker niet! » — luidde het antwoord. Hij had er zoozeer naar verlangd zijn goeden Vader nog eens te zien voor zijn dood, om hem z'n zegen te vragen en hem te bedanken, en bizonder om hem om vergeving te bidden van al zijn tekortkomingen. » — « Ik heb u niets te vergeven, mijn zoon, » — antwoordde P. Vitelleschi — « maar mijn zegen schenk ik u van ganscher harte! » — en hij nam wijwater en maakte een kruisje op het voorhoofd van den zieke. Hij kon zijn ontroering moeilijk verbergen, en ging daarom maar spoedig weer heen; buiten de kamer hoorde men hem nog zuchten: « Jezus, Jezus! Wij behooren aan den Heer: Hij is de meester, Domini sumus. » (1)

Weer ging de deur open: Oliva, Berchmans' studiegezel, kwam binnen. Hij begon dadelijk over O. L. Vrouw te spreken: een onderwerp waarop Joannes altijd inging. Ook ditmaal welde hem als spontaan het gebed naar de lippen, dat hij zoo dikwijls zou bidden die laatste dagen: « O Maria, verlaat mij niet, Gij die me nooit verlaten hebt: ik ben uw zoon, Ge weet dat ik het U gezworen heb! » — « Twijfel er niet aan, Joannes, » — bemoedigde Oliva — « O. L. Vrouw van Barmhartigheid heeft nog nooit iemand verlaten. » — « Maar ik twijfel daar niet aan, Oliva, ik twijfel daar heelemaal niet aan! » — viel hem Joannes in de rede, en in zijn stem klonk diepe ergernis over de gedachte dat iemand maar zou kunnen twijfelen aan de trouw van zijn goede hemelsche Moeder. (2)

---

(1) Zie : *Maandrozen*, 1889, blz. 333 ; PONCELET, *Doc. inédits*, p. 157, 175.

(2) *Summarium 1745*, p. 44.

Zoo ging die Woensdag, 11 Augustus, voorbij...

Die jonge man, vóór drie jaar uit het verre Vlaanderen gekomen om hier te sterven, was opeens als het middelpunt geworden, waar het gansche groote college om draaide. Hij, die zijn leven lang de laatste plaats en de verborgen hoekjes had gezocht, was, nu hij daar stervend neerlag, opeens en voorgoed in het hart van aller belangstelling getreden.

III. Stervensmoed

Door de zwoele, bladstille Augustus-avondlucht kroop de duisternis langzaam de kamer binnen. De zieke lag zachtjes te bidden. Van tijd tot tijd wendde hij zijn oogen — was het alleen de koorts die ze zoo schitteren deed ? — naar de twee of drie medebroeders, die daar zwijgend neerzaten bij zijn bed : « Imus, imus ! » : we gaan, we gaan ! fluisterde hij voortdurend. Af en toe bad hij uit de Psalmen : « Laetatus sum in his quae dicta sunt mihi : in domum Domini ibimus. » : ik heb me verblijd in het nieuws dat mij gewerd : wij zullen opgaan naar het huis des Heeren.

P. Jan Gaudt wou hem, naar het voorschrift van den dokter, de polsen betten met Belvedere-wijn. — « Die ziekte van mij zou heel wat kosten, als ze lang duurde !... » — merkte Berchmans op met een zekere bezorgdheid. — « In de Nederlanden zou zulks waar kunnen wezen ; » — antwoordde P. Gaudt — « hier echter is dit soort wijn niets bijzonders. » — « Wees er dan ook maar zoo zuinig niet mee ! » liet Joannes daar levendig op volgen !... Later in den nacht zou hij er nog om vragen : « Als de Sociëteit het dan toch wil en voorschrijft ! » voegde hij er met een fijn lachje bij. (1)

Daar gaf de groote bel van het huis het teeken voor het slapengaan. Maar wie dacht er nu aan slapen ? Fratel' Giovanni zou het einde van den nacht wel niet halen, meenden de meesten. De kamers liepen leeg, en het werd vóór de deur van de ziekenzaal een drukte van belang om te weten wie er bij den stervende zou waken. Pater Rector

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 158.

moest met al zijn gezag tusschenbeide komen om de orde te herstellen. Buiten den ziekenbroeder mochten alleen blijven: P. Gaudt en de scholastieken Luigi Spinola en Bruno Bruni; de anderen moesten naar bed, aan enkelen werd beloofd dat men ze bij dreigend gevaar zou wekken.

Het werd een vrij onrustige nacht. Langzaam vlood het leven heen. De ziekte was nu zoover gekomen dat de lijder zelf niet meer merkte wat er in hem omging: hij voelde zijn lichaam niet meer. Af en toe, maar zonder eenigen angst te laten blijken, vroeg hij den broeder hoe het met hem stond; en toen deze hem meewarig ten antwoord gaf dat hij geen raad meer wist, had Berchmans den heldhaftigen moed om nog te spotten met zijn verpuinend lichaam: « Dan gaan we dus bankroet! » lachte hij... (1)

Omstreeks middernacht kwam P. Marcus van Doorne de kamer binnen. Den avond te voren reeds was hij met P. Brisselius, den secretaris van Pater Generaal, bij den zieke geweest, om hem voor te stellen een gelofte te doen aan O. L. Vrouw van Foye bij Dinant. Ze hadden zelfs een paar steentjes meegebracht, die men gevonden had in den hollen boom waarin het mirakuleuze beeld tot in 1609 verborgen was gebleven. Een tijdje geleden hadden die steentjes nog een genezing bewerkt — zoo beweerden zij — en Joannes mocht in elk geval dat middel niet onbeproefd laten. Berchmans was echter op hun voorstel niet ingegaan; maar hij had wel opgemerkt dat P. van Doorne met een zuur gezicht de kamer had verlaten. Dat wou hij nu weer goedmaken. De steentjes waren op het nachttafeltje blijven liggen. Op zijn verzoek stelde men ze hem ter hand, en: « Pater Marcus, » — zoo sprak hij — « ik heb nog eens nagedacht over die gelofte aan O. L. Vrouw van Foye... Ik wil ze nu afleggen! » — Hij maakte een kruisteeken, bleef eenige oogenblikken als in gebed verzonken, en begon toen: « In den naam van de Allerheiligste Drievuldigheid en ter eere van de Gelukzalige Maagd Maria beloof ik, indien ik gezond terug zal keeren... » — hij poosde wat, en P. van Doorne, als om hem te helpen, zegde hem voor: « in mijn vaderland... » — « Neen! » — viel Berchmans hem in de rede — « Laten wij dat anders zeggen! » en zelf ging hij nu voort: « ...in de Nederlanden, dat ik het heilig-

(1) *Codex* M, I, 4 ; p. 55.

dom van O. L. Vrouw van Foye zal bezoeken. » — Alsof hij een hinderlijke gedachte van zich had afgezet, gaf hij de steentjes terug aan den pater, en besloot eenvoudig : « Gods wil geschiede ! » (1)

Weer lag de zieke stil ; rusten kon hij echter niet. P. Gaudt vroeg of men hem soms iets zou voorlezen over Christus' Lijden, of het verhaal van Aloysius' dood ? Hij koos het laatste. Fr. Bruni, de jonge theologant, die 'n twintig jaar later als martelaar zou sterven in Ethiopië, begon te lezen. Toen hij hoorde dat Aloysius tijdens zijn ziekte niet één teeken van ongeduld gegeven had, sloeg Berchmans den blik op het kruisbeeld, en zei : « Heer, heb ik daarin misdaan, wat ik niet weet, vergeef het me dan. » Vervolgens werd er gelezen hoe Aloysius, toen men hem waarschuwde dat hij sterven ging, het « Te Deum » had aangeheven. Ook daarin wou hij hem navolgen ; en samen met zijn medebroeders bad de stervende het heerlijke hooglied van de Christelijke dankbaarheid. (2)

Br. Ballerati voelde hem voor de zooveelste maal den pols : « We gaan naar het einde toe... » klonk het bedroefd.

Van dat oogenblik af wilde Joannes niet dat priesters hem nog aanraakten of bedienden. Hij vreesde, ten onrechte, dat zij een « irregulariteit » zouden oploopen, indien ze op eenige wijze zijn dood verhaastten.

Kort daarop nam hij zijn kruisbeeld in de hand, wikkelde er zijn rozenkrans om heen, vroeg zijn regel-boekje, en toen men hem een exemplaar toereikte, waarin de regelen der scholastieken niet stonden, verzocht hij om een ander ; en met die drie teekenen zijner liefde in de handen, zei hij « con allegrezza straordinaria, » met ongemeene blijdschap : « Haec sunt tria mea carissima, et cum his libenter moriar. » : dat zijn de drie zaken die mij het dierbaarste zijn ; en gaarne zal ik daarmede sterven. — Hij kuste ze en drukte ze aan zijn hart.

Wat later vroeg hij om het schrijfboekje met zijn maandpatronen. Af en toe las men hem een paar namen voor, met den schriftuurtekst, die bij elk hoorde. Ook eenige van de graduaalpsalmen, waar hij altijd veel smaak in gevonden had, werden op zijn verzoek voorgelezen.

---

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 159, 175-177.
(2) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 159.

Opeens begon hij met blijde en luide stem het loflied « Maria, Mater Gratiae » te zingen. Verder dan de eerste strophe kwam hij echter niet... Nu lag hij weer stil voor zich uit te staren. P. Gaudt zei hem zich niet zoo te vermoeien met geestelijke overwegingen. — « Dat doe ik ook niet. » — antwoordde hij — « Ook Pater Rector heeft me zulks reeds verboden; ik bid alleen nog maar schietgebedjes!... »

Het stervensgevaar scheen nu toch weer geweken, en de meeste paters trokken zich terug om nog een paar uur rust te nemen. Ook Br. Ballerati ging eventjes in een stoel liggen, en viel spoedig in slaap. Luigi Spinola alleen bleef waken. Het was vreeselijk benauwd in de kamer. De zieke had de armen uit het bed hangen, naar Spinola meende: om wat frischheid te genieten. In werkelijkheid had Joannes, zooals 's morgens bekend werd, dien nacht erg van de koude geleden: zelf had hij de armen niet in bed kunnen halen, en, aangezien hij besloten had van niemand anders dan den broeder nog hulp te aanvaarden, en hij de rust van den braven man niet storen wilde, bleef hij tot den morgen liggen met ijskoude handen.

Het werd weer langzamerhand dag. De eerste woorden welke de stervende dien Donderdag-morgen sprak, waren: « Pater Rector doet al wat hij kan om van God te bekomen dat Hij me late leven voor mijn provincie; maar ik denk niet dat hij verhoord zal worden. » — Werkelijk trad P. Cepari eenige oogenblikken later de kamer binnen, om aan Berchmans te zeggen dat hij God moest bidden om te genezen, indien zulks tenminste tot Zijn meerdere eer kon strekken. Hij voegde er nog aan toe: « Fratel' Giovanni, toen ik daareven mijn brevier bad, heb ik een responsorium gevonden dat ook op u kan toegepast worden: « Mijn zoon, wil niet vreezen, want ik ben met u; » — zegt de Heer — « zoo gij door het vuur gaat, zal de vlam u niet hinderen en de reuk van het vuur zal niet in u zijn. Ik zal u verlossen uit de hand der kwaden en u bevrijden uit de hand der machtigen. » — Dat alles zal ook in u worden bewaarheid, hoop ik! » — « Ja, Pater, dat hoop ik ook, maar door de verdiensten van de H. Maagd! » (1)

De H. Maagd! Voortdurend had hij haar gezegenden naam op zijn lippen: « Hij noemde Haar altijd zijne Moe-

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 178.

der » — schrijft Oliva — « en daarom zei onze Pater Rector, die zulks wel wist, in zijne laatste ziekte niets anders dan dat hij moest vertrouwen op zijne Moeder; en wij volgden hem hierin na ! » (1)

Heel vroeg in den morgen reeds kwam Signor Bagnareo naar den toestand van den lijder informeeren. Zoodra hij hem zag, riep Joannes hem toe : « Signor, imus, imus ! » : We gaan, we gaan ! De man der wetenschap vond dat er nog altijd hoop bestond; ja, dat er zelfs eenige beterschap was ingetreden. Br. Ballerati dacht er anders over : « Beterschap ! Ik weet niet waar die man z'n beterschap vandaan haalde; » — schrijft hij openhartig — « het ging hoe langer hoe slechter ! » — En toen, na het vertrek van den dokter, Joannes vroeg : « Br. Ballerati, wat denkt gij er van ? » — verklaardde deze ronduit : « In plaats van beter wordt het slechter, Frater ! » — « Zoo denk ik er ook over » — besloot Joannes eenvoudig. (2)

Des avonds laat zouden beide geneesheeren nog eens samen confereeren : toen moesten ze wel bekennen dat alle hoop verloren was. Berchmans herhaalde maar : « We gaan, we gaan !... » — « Maar, waar gaat U toch heen ? » vroeg Bagnareo, die meende dat hij ijlde. — « Wel, naar den hemel ! » — antwoordde Berchmans verwonderd. — « Bid dan goed voor me, daarboven ! » — « Dat zal ik doen ! » — beloofde de stervende met zooveel overtuiging dat Bagnareo er de tranen van in de oogen kreeg. (3)

Signor Filandro, de huisdokter, vatte zijn indrukken als volgt samen : « De ziekte, waaraan deze jonge man doodgaat, is niet van dien aard dat hij er onder bezwijken moest. We zijn echter gedwongen hier met Hippocrates te herhalen : moritur divinitus, d. i. : er is iets goddelijks in dit sterven ! En daar kunnen wij met onze medicijnen niet aan : dat ligt buiten het bereik van de geneeskunde ! » — Dat was een verklaring waarmede op handige wijze eigen onmacht bewimpeld werd; een verklaring die echter geen rekening hield met de feiten. De ziekteverschijnselen, zooals wij ze uit het zeer uitvoerig verslag van Br. Ballerati kennen, wijzen uit dat Berchmans leed aan een acute darmcatarrhe. Na

(1) Zie : *Maandrozen*, 1889, blz. 329.
(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 56.
(3) *Summarium 1839*, p. 378.

zeven dagen kon ook het sterkste gestel daaronder bezwijken; en Joannes had geen sterk gestel, was door het inspannende werken en studeeren uitgeput, en stond daarenboven als Noorderling bloot aan al de ongunstige invloeden van den om zijn malariakoortsen beruchten Romeinschen zomer. Wel had de wijze waarop hij te sterven wist iets bovennatuurlijks, namelijk het heldhaftige van goddelijk-begenadigde heiligheid. Maar dàt bedoelde Filandro blijkbaar niet. (1) Joannes vroeg verder dien dag nog aan Br. Ballerati of hij zou kunnen spreken tot het einde toe? De broeder antwoordde bevestigend, en gaf als reden aan, volgens de toenmalige geneeskunde, dat in zijn geval de dood zou intreden « per resolutionem », door ontbinding van krachten, en niet door verstikking; het hoofd was immers nog heelemaal vrij. (2) Die verklaring bracht den zieke in een opgewekte stemming: « Altijd heb ik er om gebeden » — zegde hij — « te mogen sterven, ofwel als aalmoezenier bij de katholieke legers, ofwel al sprekend en bij mijn volle verstand: vel in acie, vel cum loquela: op het slagveld of al sprekend! » — Hij scheen daar werkelijk zeer sterk aan te hechten: meermaals in den loop van den dag kwam hij er op terug, en hij vroeg aan P. Gaudt en anderen dat ze veel zouden bidden om die gunst voor hem te bekomen.

(1) Zie: ANGELINI, *Vita...*, p. 321, n. 1.
(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 56.

IV. Het laatste Vaarwel

Joannes' laatste dag was aangebroken. Het zou een dag worden van afscheid-nemen, van vaarwel-zeggen, van tot-weerziens-noodigen hierboven.

Daar lag hij te bed, en telkens als de deur openging — en dien dag, net als de vorige, kende de deur geen rust — kwam de lachende blik van zijn rustelooze oogen den bezoeker te gemoet, en klonk hem een opgeruimd « Dag Pater ! » tegen.

Ook heeren uit de stad, verscheidene prelaten en o. a. twee abten, kwamen toegeloopen bij het nieuws dat Frater Joannes Berchmans, « il Fiamminghetto, il Padre Modesto » te sterven lag.

Slechts die vreemde bezoekers echter werden tot den zieke toegelaten wien men zulks niet gevoeglijk weigeren kon. Dat was het geval, b. v. met Monsignor Angelo Cesi, zoon van den hertog van Acquasparta en neef van Kardinaal Cesi. Reeds vroeger had deze Joannes opgemerkt, en meer dan eens was hij post komen vatten bij de deur van den kloostertuin, om hem te bespieden in den omgang met zijn medebroeders en zich te stichten aan de stiptheid waarmede bij het eerste teeken van de bel alle gesprekken ophielden. — « Maar die gaat nog niet sterven ! » — zei de hooge bezoeker tot Pater Rector toen zij de kamer van den zieke verlieten « Daar praat hij nog veel te verstandig voor ! » (1)

Nog een ander voorname Romeinsche heer, Signor Girolamo Martelli, werd door P. Cepari bij den stervende gebracht : « Kent gij dezen heer ? » — vroeg Pater Rector toen zij binnentraden. — « Of ik hem ken ? » antwoordde Joannes,

(1) *Summarium 1745*, p. 170.

— « Zeker, zeker, en heel goed zelfs: Signor Girolamo Martelli, die zoo vele weldaden bewezen heeft aan de Sociëteit! Als ik in het leven blijf, zal ik de drie rozenhoedjes moeten bidden die we hem verschuldigd zijn voor de stichting van het college van Spoleto; maar als ik sterf, zal ik in den hemel aan hem denken! » (1)

Tegen half acht 's avonds kwam Francesco Gavotti aan de beurt: 'n rhetorica-student, die twee dagen later, daags vóór Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart in het noviciaat zou treden. « O, wat ben ik blij om den nieuwen broeder dien ik gekregen heb! » lachte Joannes, en hij vatte de hand van den knaap: « Zie, Pater Rector, deze zal mijn plaatsvervanger zijn! » — Francesco kuste hem eerbiedig de hand, en ging heen, stom van verbazing om den vrede en de gerustheid van dien stervende. (2)

Verder was het den ganschen dag een aanschuiven voor de kamer, een in- en uitgaan van medebroeders. Met de meesten sprak hij slechts enkele oogenblikken: daar waren er ook zóó veel, en hij zag ze zoo graag allen nog eens voor het laatst. Maar de weinige woorden, welke bij dat korte afscheid gewisseld werden, sloegen bij velen diep in. Nooit had men hem zóó hooren spreken. Een onverklaarbaar gezag ging van hem uit; hij sprak als macht-hebbende, en sommigen verzekerden later dat hij met prophetischen blik in hun ziel of in de toekomst gelezen had... Velen vroegen hem om raad; anderen kregen van hem opdrachten en aanwijzingen voor later apostolisch werk.

Aan P. Giuseppe Copponei, 'n bekend kanselredenaar, gaf hij in last: de Onbevlekte Ontvangenis van Maria tot zijn dood toe te verdedigen. « Ik heb er zelf ook met mijn bloed voor getuigd! » zegde hij, doelende op het stuk dat hij met zijn bloed onderteekend had. — P. Alexander Rocca spoorde hij aan krachtdadig voor de verdediging van de Katholieke Kerk te werken onder de protestanten van de noordelijke landen. — P. Andreas Eudemon verzocht hij « Controversen » op te stellen tegen Calvijn. — Aan P. Finetti, den Procurator van het college, beval hij de zeer lastige maar zeer verdienstelijke zorg aan voor de tijdelijke aangelegenheden van het huis. — Aan P. Ferrari zei hij: « Eerwaarde,

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 178.
(2) *Ibidem.*

U zoudt onze gelukzaligen moeten vereeren. » De Pater meende eerst dat hij zich moest toeleggen op de navolging van hunne deugden. « Neen, » — zeiden hem de anderen — « Giovanni heeft natuurlijk bedoeld dat gij iets ter eere van onze zaligen zoudt schrijven. » — Nu ging Ferrari een licht op: een paar jaar geleden had hij zich voorgenomen vier korte lofreden te schrijven over Ignatius, Xaverius, Aloysius en Stanislaus. Met niemand had hij daarover gesproken, en tot nog toe was zijn plan onuitgevoerd gebleven; ongetwijfeld had de stervende hem aangemaand dit werk nu eindelijk eens aan te vatten...

Joannes deelde echter niet alleen opdrachten uit aan anderen; hij nam zelf ook met genoegen lastgevingen en boodschappen voor den hemel in ontvangst. Zoo beloofde hij aan P. Piccolomini dat hij voor al zijn leerlingen een teedere devotie tot de H. Maagd zou vragen. Met geestdrift aanvaardde hij verder van P. Joannes de Lugo, den lateren kardinaal, een zeer vertrouwelijke zending aangaande de hem zoo dierbare zaak der Onbevlekte Ontvangenis. We weten reeds hoe vooral de Franciscanen en de Jezuïeten sinds eenige jaren te Rome alles in 't werk hadden gesteld om een dogmatische uitspraak te bekomen ten gunste van Maria's verheven voorrecht. Tot dan toe was hun dat echter niet mogen gelukken, en de laatste maanden schenen de kansen ongunstiger dan ooit. Paus Gregorius XV had duidelijk te kennen gegeven dat hij niet verder wenschte te gaan dan zijn voorganger. En Philips III, de groote Mariavriend, was er niet meer; terwijl zijn opvolger, Philips IV, zich de heele zaak weinig scheen aan te trekken. — Pater de Lugo was een overtuigd voorstander van Maria's Onbevlekte Ontvangenis. Niet voor niets was hij Sevillaan van afkomst! Pas sinds twee maanden te Rome aangekomen om er de Theologie te doceeren, had hij zijn jongen Vlaamschen medebroeder spoedig als een vurig geestgenoot leeren kennen. Wat wonder dat hij er aan dacht, Berchmans, dien hij voor een heilige aanzag, naar den hemel te sturen met een dringende bede om hulp. — « Fratel' Giovanni, » — zegde hij — « zorg ervoor dat ge daarboven onze zaak ter harte neemt! Ge moet daar de bijzondere pleitbezorger worden van de Onbevlekte Ontvangenis! Begrepen? » — « Gaarne zal ik dat doen, Pater! » — antwoordde Joannes geestdriftig — « Ik heb immers de gelofte afgelegd en met mijn bloed onder-

teekend dat ik altijd dit leerstuk zal verdedigen! » (1)

Berchmans gaf die laatste dagen blijk op ongemeene wijze het « onderscheid der geesten » te bezitten. Niet allen, die tot hem kwamen, kregen woorden van opwekking en waardeering te hooren: hij wist ook, waar het pas gaf, een anderen toon aan te slaan. Van één ten minste weten we, dat Joannes hem op vrij harde wijze te woord stond. Met veel omhaal van woorden was die begonnen zich te verontschuldigen dat hij den zieke niet eer een bezoek had gebracht. Joannes keek strak voor zich uit, en antwoordde alleen drie, vier maal: « Cognizione di Dio, Fratello, cognizione di Dio! »: God kennen, broeder, God kennen! — Nu had hij juist te doen met iemand, wiens leven als kloosterling tot dan toe verre van voorbeeldig was geweest, en die daarom best zoo 'n strenge terechtwijzing kon gebruiken. (2)

Pater Massucci, Joannes' biechtvader, vroeg zich af of zooveel vereering geen gevaar opleverde voor de nederigheid van den goeden Fratello; want « de kamer was den ganschen dag vol menschen, en ook de oudste en meest gezaghebbende paters kwamen hem om een memento of om raad vragen... alsof hij niet een jong student, maar een oude pater, en aller meester ware geweest! » — Hij ging naar den zieke, en: « Zijt ge niet bang, Fratel' Giovanni, voor eenige bekoring van den duivel? » vroeg hij welwillend. — « Neen, Pater, tenzij voor eenige gedachten van ijdel zelfbehagen. » — « Daar ben ik juist voor gekomen. » — zei de Pater, en legde hem uit hoe hij zich daaromtrent had te gedragen. (3)

---

(1) Zie: ANGELINI, *Vita...*, p. 166, n. 2. — Toen een jaar daarop, den 4den Juni 1622, Paus Gregorius XV zooal niet een dogmatisch, dan toch een disciplinair decreet uitvaardigde, waarbij hij verbood voortaan ook in bizondere gesprekken of geschriften de leer der Onbevlekte Ontvangenis te bestrijden, zag P. de Lugo daar een tastbaar bewijs in voor den ernst waarmede Joannes zich van zijn opdracht had gekweten. De zaak had inderdaad iets wonderbaars. Den 3den Augustus had men nog uit Madrid geschreven dat van den Koning volstrekt niets te verwachten viel ; en in het begin van November nam Philips IV beslist de leiding van de beweging ten gunste van de Onbevlekte Ontvangenis in handen. Het was dan ook niet het minst op zijn aandringen dat de Paus de zaak aan een nieuw onderzoek onderwierp en ten slotte tot het uitvaardigen van het decreet overging. Aanleiding tot Philips' onverwachten ommekeer gaf de plotselinge genezing van zijn gunsteling, graaf Olivarez, die in stervensnood de gelofte had afgelegd om, indien hij herstelde, de verdediging van de Onbevlekte Ontvangenis op zich te nemen.

(2) ANGELINI, *Vita...*, p. 313.

(3) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 161, n. 4.

's Avonds laat zou ook P. Cepari dezelfde bezorgdheid aan den dag leggen: « Beste Frater, » — zei hij — « met twee bekoringen kan de duivel u thans lastig vallen: met bekoringen tegen het geloof, en met bekoringen van ijdele glorie; daarom dient ge u tegen beide te wapenen. » — « Pater, » — antwoordde Joannes eenvoudig — « wat de bekoringen tegen het geloof betreft, daar ben ik, Goddank, voldoende tegen gewapend; en tegen die van ijdele glorie heeft mijn biechtvader me zooeven nog gewaarschuwd en gesterkt. » Dat oprechte, ongeveinsde antwoord stelde ook Pater Rector gerust. (1)

Trouwens, naast opwekkingen en vermaningen, kwam ook dien dag menig nederig verzoek uit zijn mond. Zoo vroeg hij Fr. Longino een rozenhoedje voor hem te bidden; anderen verzocht hij dringend toch eenige verstervingen en boeteplegingen in zijn plaats en voor hem te willen verrichten.

Over Luigi Spinola, die de twee laatste dagen haast niet van zijn zijde was geweken, sprak hij een zegen uit, die van de lippen van een patriarch uit het Oude Verbond had kunnen vloeien: « De Heer make U een kind des gebeds, een kind van Maria; Hij geve U den dubbelen geest van den Heiligen Ignatius: tegenover God en tegenover den naaste. » — Spinola was daarmede nog niet tevreden; nog een paar bijzondere genaden moest Joannes bovendien van God voor hem verkrijgen: ook dàt werd beloofd. — « Let wel dat ik er U elken dag aan herinneren zal! » — ging Spinola schalks voort; maar met groote kracht, « con grande energia » (2), betuigde Berchmans: « Het zal geschieden zooals ik u zeg! »

Even werd er bescheiden aan de deur geklopt, en de 20-jarige Fr. Angelo Ferretti, 'n engel van onschuld en goedheid, trad binnen: « O, Fratel' Angelo, Fratel' Angelo, goeden avond! » — riep Joannes hem toe, en wenkte hem naast zijn bed te komen zitten. — « O, Fratello Giovanni, wilt gij nu waarlijk naar den hemel gaan en ons zóó achterlaten? Wat zijt gij gelukkig dat gij zoo spoedig naar Onzen Lieven Heer moogt gaan. Wat benijd ik uw geluk! Mocht ik ook maar met u mee... » Berchmans had met een glimlach naar die kinderlijke ontboezemingen geluisterd. « Fratel'Angelo, » — zei hij eindelijk — « ge zult me spoedig volgen, zeer spoe-

(1) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 135.
(2) ANGELINI, *Vita...*, p. 316.

dig, twijfel er niet aan. » — « Mocht het God zóó believen, wat zou me die gunst genoegen doen ! Ik hoop dat het waar zal wezen. Maar gij, van uw kant, moet mij helpen met uw gebeden om die genade van God te bekomen ! » — « Dat zal ik zeer graag doen ; zeer graag zal ik dat doen ! » (1) — Nog geen twee jaar later, hij was toen even oud als Berchmans, lag Fr. Angelo in dezelfde kamer en in hetzelfde bed te sterven... (2)

Ook Oliva kwam nog even een « ultimum vale » : een laatste vaarwel zeggen... Maar, waar bleef Willem van Aelst ?— « O, die zou dadelijk komen ! » — Eindelijk trad hij de kamer binnen. Daar stonden ze nu bij elkaar, de twee Vlaamsche jongens, in het verre land waar de gehoorzaamheid hen gezonden had ; en één van hen ging sterven. Zij vielen elkaar in de armen : « Willem, ik zal u bij den Zaligen Aloysius aanbevelen ! » zei Berchmans zacht. — « Och ! mijn lieve Joannes, is dit nu ons laatste vaarwel ? » — « Ja, het laatste. » — « En gaat gij ons nu verlaten ? » — « Ja, morgen zal ik heengaan, denk ik. » — « En wanneer wel ? » — « Morgen vroeg... » — en met warmte drong Joannes er bij Willem op aan : « Zorg ervoor dat Pater Rector al de Juniores, als het kan, bij mijn laatsten strijd laat tegenwoordig zijn. » — Zijn broeders moesten rond hem staan, als een sterke schaar Christus-soldaten, om den vijand der menschen op een afstand te houden ! P. Marcus van Doorne, welke dit onderhoud had bijgewoond, vroeg naar het juiste uur, waarop Joannes dacht te zullen sterven : « Als de klok zal luiden voor de morgenlessen, of kort daarna. » — was het antwoord. (3)

Een uur later — het scheiden viel toch zoo moeilijk ! — kwam Willem nog even terug. Hij vroeg toen o. a. aan Berchmans welk het groote principp van zijn geestelijk leven was geweest ? — « De liefde tot de Allerheiligste Maagd en Moeder Gods Maria. » luidde het antwoord.

Niclas Ratkai zou eindelijk de lange rij bezoekers, die den ganschen dag voor den zieke waren voorbijgetrokken, besluiten. Hij heeft ons een zeer uitvoerig verslag nagelaten van

---

(1) *Summarium 1745*, p. 171.
(2) *Ibidem*, p. 168.
(3) *Summarium 1839*, p. 74.

zijn onderhoud met Joannes; we laten hem dus aan het woord:

« Nauwelijks had hij mij gezien, toen ik dien avond zijn kamer binnentrad, of hij zei: Nicolaus, ik wil u vaarwel wenschen; maar wacht even, asjeblief, en als er soms nog anderen zijn die me spreken willen, laat ze dan binnenkomen, één voor één. — Zoo gezegd, zoo gedaan. Toen ze weg waren, bleef ik alleen bij den zieke achter. — « Ziedaar dus het laatste vaarwel, Nicolaus; ik zal niet meer met u spreken in dit leven. Ik heb u bemind in dit leven, en zal u ook beminnen in den hemel. » — Toen vroeg ik hem in vertrouwen, dat hij me helpen zou, en voor mij van de Allerheiligste Maagd, zijn Moeder, zou bekomen: ten eerste, de gave van zuiverheid en de bevrijding van zeer lastige bekoringen waarmede ik reeds zoo lang te kampen had; ten tweede, de genade van een trouwe zoon van de Sociëteit te wezen, en dat de Sociëteit me ook als zoodanig zou erkennen. Joannes dacht even na, de oogen naar den hemel gericht; toen zag hij me weer aan, en sprak de volgende woorden, die ik zeer nauwkeurig weergeef: « Ja, Nicolaus, ik zal voor u vragen en verkrijgen den geest van gebed, den geest van zuiverheid, en den geest van versterving » — en tweemaal omhelsde hij mij terwijl hij mij vaarwel zeide. » — Hiermede had het onderhoud kunnen besloten worden; maar Nicolaus had nog andere zorgen! — « Ik vroeg hem nog, ten laatste, dat hij toch ook zou denken aan mijn « actus philosophicus » (1), hetgeen ik hem trouwens ook daags te voren reeds meer dan eens had doen beloven. Weer herhaalde hij zijn belofte, en hij wenschte me veel succes toe. — En inderdaad, het succes, dat ik daarbij behaalde, heb ik naast God en de Heilige Maagd geheel aan hem te danken... — Ten slotte vroeg ik hem nog me toch in volle oprechtheid en openhartigheid te zeggen, of hij waarlijk meende dat hij 's anderendaags sterven zou? Daar kwam een oogenblik stilte. Joannes keek me strak aan; dan, met luide stem: « Ja, Nicolaus, morgen vroeg zal ik zeker sterven! » — « Mag ik erbij tegenwoordig zijn? » — « Tracht erbij te wezen! » — Daarop zegde hij opnieuw vaarwel; en we omhelsden elkander. Ik smeekte hem dan, aangezien hij nu toch heenging, dat hij me zijn

(1) Het publiek dispuut na afloop der philosophische studiën. Berchmans had het twee maanden te voren reeds gehouden.

zegen zou geven. Daar wou hij eerst niet van weten. Maar ik bleef aandringen, om wille van onze oude beproefde vriendschap, en eindelijk begon hij te glimlachen, hief de hand op, en gaf me tweemaal zijn zegen, terwijl hij me tevens bedankte voor het relikwiekastje van onze Zaligen, dat ik hem geleend had, en me vroeg het tot het einde toe te mogen gebruiken als een wapenschild: per sua difesa, om zich te verdedigen tegen den helschen vijand... » (1)

---

(1) *Summarium 1839*, p. 378-379.

V. De laatste Strijd

Het was kwart vóór negen. Vóór de deur van de ziekenkamer stond een donkere groep menschen: oude paters, jonge scholastieken, die om het voorrecht streden de laatste wake bij den zieke te mogen houden; want: morgen vroeg zou hij sterven...

Binnen was P. Cornelius a Lapide, de ouwe, trouwe geleerde, een kind in eenvoud en goedheid. Hij had water in een kopje gedaan, liet den zieke kleine teugjes drinken, en bevochtigde zijne handen. De koorts was nog nooit zoo hoog geweest, en Joannes leed veel. De vrome man zegde zijn stervenden landgenoot mooie schietgebedjes voor: « Mijn Jezus, mijn liefde en mijn al! » — « Ja, zóó is het! » — viel hem schielijk de zieke in de rede: « Jezus, centrum van mijn hart, God van mijn hart, mijn deel en mijn God in eeuwigheid! » — « Kan ik nog iets voor je doen, Joannes? » — « Ja, Pater; draag morgen de heilige Mis voor me op. »

Ondertusschen was Pater Rector voor de deur het pleit komen beslechten: allen mochten nog eens even bij den stervende binnen; de PP. van Doorne, Gaudt en Alegambe, drie Nederlanders, werden aangewezen om te blijven waken. — « Ga gerust slapen. » — zei de zieke, o. a. tegen P. Piccolomini — « Ik zal op U wachten, om te sterven, tot morgen vroeg. » — Toch wisten nog een paar achteraf de toestemming te bemachtigen om te blijven; aan anderen beloofde men ze bij dreigend gevaar te zullen roepen.

Toen de meesten waren heengegaan, trok de zieke de doorwoelde dekens recht. — « Wat gaat ge beginnen? » vroeg men hem. — « Ik wil me klaar maken om goed te sterven! » antwoordde hij. Men moest hem altijd netjes toedek-

ken — vroeg hij verder — als hij soms in de koorts de dekens van zich af zou werpen, en niet op hem letten als hij met de handen zou tegenstribbelen: hij zou daarom niet ongeduldig worden!

Zoo begon die laatste, lange nacht. Alles werd rustig in huis. De eeuwige sterren bloeiden open in den Romeinschen hemel, en wenkten stil. Alles sliep... Maar de vijand der menschen waakte en maakte zich op om Gods uitverkorene op zijn stervenssponde aan te grijpen.

Joannes had het zoo voorspeld: 's avonds, — 't was rond half acht — had hij de hand van P. Gaudt gegrepen, en gesmeekt: « Pater, verlaat me niet, want dezen nacht staat alles op het spel. » En aan P. Piccolomini en anderen had hij gezegd: « Pater, dezen nacht zal ik te strijden hebben; bid voor mij. » (1)

Br. Ballerati gaf den zieke nog wat voedzaam vocht te drinken. Joannes zette er eventjes de lippen aan, en zei: « Broeder, asjeblief, daar verder nu niets meer van; het is geen tijd meer om te eten, maar om te bidden. » (2)

Tegen 10 uur zei hij tot P. van Doorne, dat men best kon beginnen met de gebeden voor de aanbeveling der ziel: later vond men wellicht de geschikte gelegenheid niet meer. Toen men aan de Litanie van alle Heiligen kwam, wilde Joannes volstrekt dat men ook aan de Zaligen van de Sociëteit: Ignatius, Xaverius, Aloysius en Stanislaus, alsmede aan P. Franciscus Borgia, P. Jozef Anchieta en Broeder Alfons Rodriguez, een plaatsje zou inruimen.

Na afloop trachtte hij wat te slapen. Toen hem dat echter niet gelukken wou, wendde hij zich met lachend gelaat naar de aanwezigen, en hief met hooge en blijde stem het « Ave, Maris Stella »: Gegroet, Sterre der Zee, aan. En, wat hij tijdens zijn leven nooit had gekund: hij bleef zeer mooi in de maat! Na de eerste strophe sprong hij dadelijk over op de derde: « Monstra te esse Matrem », Toon dat Gij Moeder zijt. Maar Br. Ballerati vond dat het wel was geweest; dat zingen matte hem te veel af. — « Maar dat vermoeit me heelemaal niet! » — protesteerde Joannes — « En, we moeten toch vroolijk zijn! » (3)

---

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 161.

(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 57.

(3) *Codex* M, I, 4 ; p. 58.

Pater Alegambe fluisterde hem mooie gebeden en aanroepingen in. — « Joannes, » — zoo zegde hij hem verder — « nu komt het er op aan om Christus te beminnen en de H. Maagd, die ge bemind hebt in uw leven en die ge beminnen zult in uwen dood. » — waarop Joannes antwoordde: « Die ik getracht heb te beminnen in dit leven, en die mij zelf haar liefde zal toonen in mijnen dood. » — « En samen zult gij elkaar beminnen in eeuwigheid. » — « Zoo hoop ik het ! » besloot de stervende. Een tijdje later vroeg Alegambe weer: « Joannes, indien ge duizend harten had, dan zoudt ge met die duizend harten Maria liefhebben, nietwaar ? » — Vol overtuiging antwoordde Joannes: « Ja, met duizend harten zou ik haar liefhebben. » (1)

Tot nog toe had alles een rustig verloop gehad; zou die zonnige ziel wel tegen de machten der duisternis te strijden hebben ? Maar de aanvechting kwam, plotseling, verschrikkelijk ! Stil lag de zieke; opeens vliegt hij recht, angst-oogen ten hemel, en luid, hartverscheurend, gilt hij het uit: « Ik zal het niet doen, Heer; ik wil u niet beleedigen. Maria, zou ik uw Zoon vergrammen ? Nooit ! Nooit ! Liever duizendmaal sterven, tienduizendmaal, honderdduizendmaal sterven... Weg Satan, ik vrees u niet... » — P. Gaudt die in de aangrenzende kamer wat rust nam, werd door de kreten opgeschrikt, en kwam haastig toegeloopen. De zieke was als buiten zich zelf van angst, en sloeg wild met de armen. Allen vielen op de knieën rond het bed, begonnen luidop te bidden, besproeiden kamer en bed met wijwater. Even plotseling als het schrikbeeld gekomen was, ging het ook weer heen. De zieke nam zijn kruisbeeld, rozenkrans, regelboek en relikwie-kastje, en drukte ze aan zijn hart: « Dat zijn mijn wapenen ! » — sprak hij, terwijl hij ze als in vervoering beschouwde. « Wat schittert mijn kruisbeeld; 't is heelemaal van goud ! Wat schittert mijn rozenkrans..., mijn God, mijn God ! Heilige Carolus Borromeus ! — (hij had 'n medaille van dien heilige aan z'n rozenkrans) — Mijn God ! wat doe ik ? waar ben ik ? Alles glanst... » (2) Dan begon hij in zijn regelboek te bladeren, tot hij de formule der geloften gevonden had, die hij voorlas met klare stem. P. Gravita, de

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 181.
(2) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 162, 182.

bekende volksmissionaris, dien Joannes zoo dikwijls op zijn tochten door Rome had vergezeld, begon, op de daarbij gebruikelijke wijze, half psalmodieerend de Litanie te zingen. Joannes had zijn kruisbeeld opgeheven en wendde het beurtelings naar alle zijden, zooals hij gewoon was te doen wanneer hij 's Zondags met het processiekruis door de straten trok. Bij de aanroeping « Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld... » gaf hij teeken dat men zou wachten, en herhaalde wel dertig maal en met hoe langer hoe meer gevoel de woorden : « Spaar ons, Heer; spaar ons, Heer... » terwijl hij de oogen op den Gekruisigde gevestigd hield. (1) — « Is er iets dat je bedroeft ? » vroeg P. Gravita. — « Niets ! » was het antwoord.

Het hartstochtelijk spreken had den stervende ondertusschen zoozeer uitgeput, dat hij op het laatst geen woord meer kon uitbrengen. Br. Ballerati schrok er van : hij voelde hem den pols, en bevond dat schier alle levenskrachten ontvloden waren. Onverwijld werd de overste en, volgens afspraak, de overige paters geroepen. Het was omstreeks twee uur in den morgen. P. Cepari kwam dadelijk toegesneld, knielde neer bij het bed van zijn stervenden Giovanni, en fluisterde hem gevoelens van leedwezen, geloof, hoop en liefde in. Meermalen deed hij hem, zoo goed als het ging, de woorden herhalen : « Mijn hart is bereid, mijn God, mijn hart is bereid. » — Vervolgens verzocht hij allen een oogenblik de kamer te verlaten : hij zou den stervende een laatste maal de absolutie geven. P. Massucci, Joannes' biechtvader, trad echter juist op dit oogenblik binnen. Pater Rector liet hem alleen met den zieke, en vervoegde zich bij de paters vóór de deur. Die verhaalden hem van Joannes' strijd en angsten. Aanstonds keerde P. Cepari terug bij den zieke, om hem daarover te ondervragen. Helaas, Berchmans had het gebruik van de spraak verloren. Men dacht dat hij dadelijk sterven ging. Allen werden binnengeroepen, en knielden neer. Roerloos lag daar de stervende, de oogen geslagen op kruis, rozenkrans en regelboek, die hij met beide handen omknelde ; de knieën een weinig opgetrokken, om een steunpunt te vinden voor zijn heiligen last. Ratkai lag neergeknield bij het hoofdeinde : hij had een kussen onder Joannes' handen geschoven, en hield het trouw vast. Hij zag hoe de oogen van den ster-

(1) *Ibidem.*

vende langzaam van de wonden van Jezus' handen naar die van de voeten overgingen, en eindelijk rusten bleven op het doorboorde hart van den Zaligmaker. Af en toe gleed er als een glimlach over zijn gelaat. Luidop werden door de aanwezigen gebeden voorgelezen: Joannes bewoog de oogwimpers, als wilde hij te kennen geven dat hem dit aangenaam was. Hetzelfde gebeurde wanneer men hem met wijwater besprenkelde. Meermalen ook stelde hij pogingen in het werk, om het kruisbeeld aan zijn lippen te brengen; slechts met hulp van anderen mocht hem dat gelukken.

Het was bijna vijf uur geworden, toen P. Piccolomini merkte dat de stervende de lippen bewoog: « Giovanni, verlangt gij iets ? » vroeg hij — « Ik wilde wel dat ik kon spreken. » fluisterde Joannes. De goede pater spoorde hem aan: ten minste met het hart den zoeten naam Jezus uit te spreken, als hem dit met de lippen niet gelukken wou. — Joannes deed moeite, nieuwe moeite, en stilaan kwam, tot groote vreugde van de omstanders, de spraak terug. De eerste zonnestralen van den nieuwen dag, Vrijdag 13 Augustus 1621, waren zoo juist in de kamer gebroken. Maar voor Joannes daagde reeds een andere morgen !

P. Cepari, die van twee tot zes uur het sterfbed niet had verlaten, ziende hoe de stervende weer vlot en duidelijk sprak, en dat er zoovelen waren om hem bij te staan, zei: « Joannes, het is tijd om de H. Mis te gaan lezen; sterf nu niet, hoor; maar wacht tot ik terugkom ! » — « Ja, Pater ! », antwoordde Berchmans, blij tot in den dood op het bevel der gehoorzaamheid te mogen wachten.

Nauwelijks had Pater Rector de kamer verlaten, of weer kwamen die vreemde verschrikkingen den stervende kwellen. Joannes ontstelde opeens, als bij het zien van een akelig gezicht; hij sloeg de armen wijd uit, en gilde: « Dat heb ik niet vrijwillig gedaan; dat heb ik niet vrijwillig gedaan ! » — Schuim stond hem op de lippen; hij was eenvoudig niet te herkennen. — « Laat ons naar huis gaan; laat ons naar huis gaan ! » gilde hij weer. Dat was de booze die hem zoo kwelde, dacht P. Piccolomini. Hij sprak den stervende toe: « Giovanni, luister naar mij, en herhaal wat ik u zeggen zal: ik geloof in U, o Heer; ik hoop op U, o Heer; ik bemin U, o Heer. » — De zieke trachtte die aanroepingen te herhalen, maar zijn geest was blijkbaar met wat anders bezig. Opeens stak hij de hand op, wierp zich onstuimig om, en

gilde opnieuw: « Laat ons naar huis gaan! » (1) — « Giovanni, » — zei P. Piccolomini, thans met luide en bevelende stem: « altijd hebt ge me gehoorzaamd; doe het nu ook. Luister alleen naar wat ik u zeg, en herhaal dat. » — Als bij tooverslag keerde de kalmte weder: het gelaat van den stervende klaarde op, en hij herhaalde gedwee wat de pater hem zegde. (2)

Maar die strijd was nu gestreden. Joannes haalde diep adem: « als iemand die lang geworsteld heeft, » — schrijft Spinola —, zag rustig in het ronde, en vestigde, alsof hij iemand zocht, zijn blik achtereenvolgens op elk van de omstanders. — « Wien zoekt ge, Joannes? » — vroeg P. Piccolomini — « Pater Rector of uw biechtvader? » — « Pater Rector! » was het antwoord. P. Cepari, die juist klaar was met zijn Mis, werd geroepen en kwam in der haast. Spinola, die hem was gaan waarschuwen, had hem reeds ingelicht over den nieuwen strijd, dien Joannes had doorstaan. Allen verlieten een oogenblik de kamer. — «Welnu, beste Frater, » — vroeg P. Cepari — « is er nog iets? Wenscht ge iets te zeggen of te vragen? » — Neen, er was niets; alleen voelde hij zich in-gelukkig omdat hij tot in den dood gehoorzaam was geweest aan zijn Pater Rector, en op hem had gewacht om te sterven. — « En wat beteekenden die woorden: laat ons naar huis gaan. Wat wildet ge daarmee zeggen? » — « Heb ik dat gezegd? » — antwoordde Joannes verwonderd. Pater Rector troostte hem, en deed hem akten van geloof, hoop, liefde en berouw verwekken. (3)

Het spreken viel den zieke nu weer lastiger. Hij verzocht Br. Ballerati hem af en toe de lippen te willen afwisschen: hij kon zelf het slijm niet verwijderen dat hem in den mond kwam. De goede broeder deed zulks met liefdevolle toewijding. — « Fratel' Giovanni, » — zei hij zachtjes — « weet ge het nog? Dikwijls hebt ge me gezegd dat ge niet wist wat lijden was! » — « Ja, Broeder, ik weet het nog goed. » — « Welnu, onze Lieve Heer wil dat ge nu een weinig lijdt,

---

(1) De tijdgenooten en de latere levensbeschrijvers hebben die raadselachtige woorden in verband gebracht met het door ons op blz. 182-183 verhaalde feit.

(2) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 183.

(3) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 163.

opdat ge recht naar den hemel zoudt kunnen vliegen! » — « Amen! » antwoordde de stervende. (1)

Filandro, de huisdokter, kwam ook nog eventjes kijken. Het hoofd was nog heelemaal vrij; — meende hij — bovendien, de zieke sprak opeens weer zonder moeite; neen, vóór den avond zou hij niet sterven... — Zoo dachten ook de anderen er over. Maar Joannes had gezegd dat het 's morgens zou wezen, en de Hemel wou hem gelijk geven.

Nauwelijks was de deur achter den dokter dichtgegaan, of Joannes voelde dat het uur van scheiden gekomen was. « Laten wij de litanie van O. L. Vrouw bidden. » — vroeg hij. Hij antwoordde trouw met de anderen: « Ora pro me », bid voor mij.

De pater, die voorbad, werd zóó van de wijs gebracht door het naderend einde, dat hij een paar aanroepingen oversloeg. Joannes wierp hem telkens een waarschuwenden blik toe, en vulde zelf met heldere stem het ontbrekende aan. Bij de aanroepingen: « Maagd der Maagden; Allerzuiverste Moeder; Koningin der Maagden » neeg hij eerbiedig het hoofd.

De groote klok van het college, die elken morgen te half acht gedurende een kwartier werd geluid, om de studenten uit de stad naar de lessen te roepen, begon te brommen. Dàt was het teeken waar Joannes op wachtte om te sterven.

Op zijn verlangen las P. Piccolomini hem nog eens de namen van zijn maandpatronen voor. Hij herhaalde ze één voor één, en als zijn tong soms een oogenblikje haar dienst scheen te weigeren, werkte hij net zoolang tot het gewenschte woord kwam. Pater Rector hield hem af en toe een prentje van de H. Maagd vóór de lippen: eerbiedig kustte hij het.

Toen kwam het einde. De laatste woorden, die hij sprak, waren: « Jezus, Maria... »; nog acht of tienmaal haalde hij adem; en dan, zonder een lid te bewegen, de oogen rustend op het kruisbeeld, dat hij nog steeds met zijn rozenkrans en zijn regelboek in de handen hield gekneld, gaf hij zijn ziel aan God. Pater Frans Piccolomini drukte hem de oogen dicht. De klok van het college had zoo juist opgehouden met luiden. Het was, zooals Br. Ballerati nauwkeurig aangeeft, acht minuten over achten, den morgen van Vrijdag 13 Augustus 1621. (2)

---

(1) *Codex* M. I, 4 ; p. 60.
(2) *Codex* M, I, 4 ; p. 61.

BESLUIT

De Verheerlijking

Nauwelijks waren de bijna 2.000 studenten van het Romeinsche College dien Vrijdagmorgen de klassen binnengetreden, of het doodsklokje kondigde Joannes' verscheiden aan. De verslagenheid was algemeen. De meeste professoren onderbraken hun lessen om den studenten over den «heilige» te spreken; meer dan een kon daarbij zijn tranen niet bedwingen.

Ondertusschen snelde alwie niet in de klas moest zijn naar de ziekenzaal, om den afgestorvene de handen te kussen en zoo mogelijk een of ander aandenken te bemachtigen. — Na de klas kwamen heele drommen studenten vragen om bij den doode te worden toegelaten. Daar kon natuurlijk niet aan gedacht worden. — « Van avond, » — beloofde men — « na de vespers, in de kerk. » — Eer het een uur verder was, wist heel Rome dat in het Romeinsche College een heilige gestorven was.

Al wie maar eenigszins de voor niets terugdeinzende vroomheid der Romeinen kende, kon zich van nu af aan op het ergste voorbereid houden. Zoo deed ook P. Cepari. In overleg met zijn raad besliste hij dat vier Paters gedurende de plechtigheid rond de baar zouden postvatten, om het volk op eerbiedigen afstand te houden. Tevens werd besloten: dat men den doode zou laten uitschilderen; en dat het lijk, tegen de gewoonte in, in een doodskist zou worden ter aarde besteld.

Om vijf uur moesten de vespers plaats hebben. Het lijk werd in de kerk, die voorloopig voor het volk gesloten bleef, op een praalbed ten toon gesteld. In afwachting dat de deuren open gingen, wisten een aantal personen, geestelijken en

anderen, langs een zij-ingang binnen te komen en door te dringen tot aan de baar. In een ommezien waren de bloemen, die het lichaam bedekten, verdwenen, evenals het kruis en de rozenkrans en tot zelfs de bonnet en de schoenen van den doode. Zoodra de deuren geopend werden, liep de kerk vol. Aanvankelijk heerschte er nog een zekere ingetogenheid. Langzamerhand echter drongen de omstanders op naar de baar en begonnen den doode de handen te kussen, hun paternosters tegen hem aan te drukken en stukjes stof uit zijn kleederen te snijden. Toen kwamen almeteens de studenten van de humanioraklassen, die op hun dringend verzoek te 5 uur in plaats van te 6 waren vrijgelaten, de kerk binnengevallen. Het praalbed werd nu eenvoudig bestormd. Het hielp niets dat een tiental paters toeschoten om de orde te herstellen; de menigte bleef ze de baas. Zoo vreeselijk was het gedrang, dat het een heelen tijd duurde, eer P. Buys, de officiant, de sacristie kon verlaten. Ten slotte raakte men toch aan den gang. De gebeden gingen echter hopeloos verloren in het geroezemoes der menigte. Vooral toen van verschillende kanten « mirakel ! » geroepen werd, was er geen houden meer aan. In zoo grooten getale deden zich gebedsverhooringen voor, dat een pater in de sacristie aan het werk werd gesteld om alles nauwkeurig op te schrijven, terwijl een ander links en rechts in de kerk op inlichtingen uitging. Eerst na afloop van den dienst kon het praalbed worden ontzet. Het baarkleed en de kleederen van den doode waren aan flarden getrokken en het lijk lag bijna tegen den grond.

Nu het volk de kerk ontruimd had, konden de medebroeders van den afgestorvene tot het heilige overschot worden toegelaten. Ook zij lieten zich door hun vereering tot daden van vroom vandalisme verleiden : een tweede maal werden den doode daarbij de kleeren van het lijf gesneden. Het lijk was ondertusschen ter beveiliging overgebracht : eerst naar de O. L. Vrouwe-kapel, later naar de sacristie. Op verzoek van invloedrijke personen, die de plechtigheid niet hadden kunnen bijwonen, bracht men het echter in den loop van den avond nog ettelijke keeren naar de kerk terug.

Bij het invallen van den nacht werd onder toezicht van P. Grassi een gipsafdruk genomen van het gelaat van den doode, waarna de lijkschouwing plaats had. Het hart werd uit het lichaam gehaald en gebalsemd. Vervolgens legde men het lijk opnieuw in de kerk op het praalbed.

Al heel vroeg in den morgen kwam het volk toegestroomd. Wederom bleken de getroffen ordemaatregelen gansch onvoldoende. Toen men, na tafereelen van vreeselijke verwarring, het lijk in de sacristie in veiligheid had gebracht, stelde men vast dat den afgestorvene de haren van het hoofd, de nagels van handen en voeten en tot zelfs een van de teenen waren uitgerukt. (1) Voortaan liet men slechts voorname bezoekers, waaronder verscheidene bisschoppen en prelaten, tot den doode toe...

Tegen den avond werd het lijk gekist en in de Aloysiuskapel bijgezet. 's Anderendaags, feest van O. L. Vrouw-Hemelvaart, kwamen meer dan 4.000 personen het graf bezoeken.

Fr. Ratkai, Berchmans' boezemvriend, mocht terecht besluiten: « Een zoo verbazende toeloop om de stoffelijke overblijfselen te vereeren van een jongeling, dien slechts weinige menschen in de stad kenden en die zelfs door velen van de onzen zoo weinig gekend was, is niet veel minder dan een wonder te heeten. » (2)

« Wat mij betreft, » — getuigt P. Cepari — « de grootste mirakelen kunnen m. i. geen beter bewijs leveren van de heiligheid en de onschuld van dezen engel, dan de ongeloofelijke indruk en de goede vruchten die zijn dood en de daarop gevolgde vereering in de harten van onze paters en broeders hebben verwekt... Wie ziet hoevelen, door het voorbeeld van zijn leven en sterven bewogen, hun levenswijze hebben veranderd, en, na hun gebreken te hebben verbeterd, zich met hart en ziel hebben toegelegd op de oefening van het gebed, de vrijwillige verstervingen, de waakzaamheid over zich zelven, het volmaakt onderhouden der kloostertucht, het voortdurend spreken over God, en de volledige toewijding aan het heil der zielen, — wie dat ziet, die heeft geen andere mirakelen noodig om te gelooven dat Giovanni een deugdzame en godgevallige jongeling is geweest. Wie weet hoeveel Giovanni's voorbeeld er toe bijdraagt om de zuiverheid in stand te houden bij de knapen van ons college; hoevelen zich bevrijd hebben gevoeld, na hem te hebben aangeroepen, van

---

(1) De Romeinen en andere Zuiderlingen overdrijven iets wat op zich zelf lofwaardig is: relikwieën-kultus ; en het gewone volk, zoodra « mirakelen » gebeuren, is zelfs in onze streken niet te bedwingen!

(2) ANGELINI, *Vita...*, p. 351.

onzuivere bekoringen; — hoevelen eindelijk, om hem na te volgen, besloten hebben de wereld te verlaten en in het klooster te treden; — die is gedwongen, zonder andere mirakelen te zien, om uit te roepen: Digitus Dei est hic: de vinger Gods is hier! » (1)

Ook de goede, vrome P. Cornelius a Lapide getuigt op ontroerende wijze van den diepen indruk van heiligheid, dien Joannes' heengaan in zijn ziel had nagelaten:

« Ik laat me niet gemakkelijk tot tranen bewegen, » — zoo schrijft hij — « en toch, toen ik in de kerk zijn gelaat bezag, kon ik mijn tranen niet bedwingen; ik moest de oogen van hem afwenden om het officie der overledenen te kunnen voortbidden. Dikwijls komt hij mij nog vóór den geest. Dag en nacht meen ik hem vóór mij te zien, en, verre van ervan te schrikken, voel ik me erdoor opgewekt tot geestelijke vreugde en om met meer ijver God te dienen. Ik kan er niet toe besluiten om voor hem te bidden; ik vraag hem dat hij voor mij bidde, en dat mijne ziel eenmaal met de zijne vereenigd zou wezen. Mocht ik leven en sterven zooals Joannes. Velen kunnen zich niet verzadigen met van hem te spreken. Geve God dat zijn herinnering ons immer bijblijve, als een voorbeeld ter navolging. » (2)

P. Cepari, de rector, en P. del Buffalo, de studie-prefekt, die beiden Aloysius van Gonzaga hadden zien sterven, aarzelden niet te verklaren dat Berchmans' dood de gemoederen van zijn medebroeders meer had ontroerd, of in ieder geval zeker niet minder, dan zulks met den dood van Aloysius het geval was geweest. (3)

De H. E. P. Generaal begon zich af te vragen of al die betuigingen van godsvrucht en vereering voor iemand, over wiens deugden de Kerk nog geen uitspraak had gedaan, de zaak der zaligverklaring later niet schaden zouden. Hij schreef diensvolgens een brief aan P. Cepari om hem te verzoeken er wel voor te zorgen dat zijn onderhoorigen in hun manier van spreken en handelen de uiterste voorzichtigheid in acht zouden nemen. Aan niet-medebroeders mochten voortaan ook geen relikwieën meer uitgedeeld worden.

Op bevel van Pater Generaal werd de lijkkist een paar dagen later overgebracht naar den algemeenen grafkelder in

(1) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 152.
(2) CEPARI, *Vita di G. B.*, p. 159-160.
(3) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 153.

de H. Kruis-kapel, waar ook Aloysius' overblijfselen hadden berust. De vereering der geloovigen werd er echter niet minder om. Anderhalve maand na Berchmans' afsterven kon P. Grassi schrijven dat nog altijd bloemen op het graf werden neergelegd; en het jaar daarop mocht hij getuigen: « Op den verjaardag van Joannes' afsterven hebben sommige geloovigen zelfs kaarsen geschonken voor het altaar van de kapel waar hij begraven ligt, en bloemen om het te versieren, als gold het het altaar van een heilige. » (1) — In Rome zou Joannes wel nimmer vergeten worden!

Ook in Vlaanderen, het arme opnieuw door oorlogswee geteisterde Vlaanderen (2), had het nieuws van Berchmans' heengaan bij zijn medebroeders een geweldige opschudding te weeg gebracht. Toen het doodsbericht in de verschillende huizen werd voorgelezen, voelden velen zich tot schreiens geroerd. Voor meer dan één was dit oogenblik beslissend voor de toekomst: het voorbeeld van Berchmans had hun den weg gewezen naar hooger, heiliger leven. Zoo begon P. Coster's voorzegging: dat Joannes later veel goed zou doen, bewaarheid te worden.

In den loop van November kwam P. Marcus van Doorne naar zijn vaderland terug. Niet alleen bracht hij, als ooggetuige van Joannes' leven en dood, uit de Eeuwige Stad een schat van herinneringen mede, die overal gretig werden aangehoord, — iets veel kostbaarders nog had hij onder zijn wijden Jezuïeten-mantel over Italië's grenzen gesmokkeld: Berchmans' eigen hart, dat P. Cepari hem voor Vlaanderen had afgestaan. Na heel wat geharrewar, want ook het huis van Mechelen meende aanspraak te mogen maken op dit kostbaar kleinood, werd het hart eindelijk het eigendom van het College van Leuven, waar P. Bauters toentertijd als rector en verscheidene van Berchmans' medenovicen als studenten verbleven.

Berchmans werd spoedig populair in ons land. Reeds in 1624 mocht P. Bauters aan den H. E. P. Generaal berichten: « Tot nog toe werden niet minder dan tien verschillende por-

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 202.

(2) Den 9den April 1621 verviel het Twaalfjarig Bestand ; den 9den Augustus namen de vijandelijkheden tusschen Noord en Zuid opnieuw een aanvang. Tot overmaat van ramp was Aartshertog Albrecht den 13den Juli, dus juist één maand vóór Berchmans overleden.

tretten van hem door onze beste plaatsnijders gegraveerd, en op bijna 24.000 exemplaren verspreid. » (1)

Tot de verbreiding van de Berchmans-vereering droegen natuurlijk zeer veel bij de talrijke op zijn voorspraak verkregen gebedsverhooringen. Het schijnt wel dat Joannes, in tegenstelling met wat van Aloysius wordt verhaald, zijn vrienden en familieleden bij het uitdeelen van zijn gunsten bijzonder indachtig is geweest. Onder de gelukkigen, die door zijn bemiddeling van God de gezondheid terugkregen, treffen we o. a. aan: Maria Berchmans, een van zijn « begijnemoeikens »; Karel Berchmans, zijn broer, die hem in 1625 te Mechelen in het noviciaat was gevolgd; en Willem Stanihurst, een van Joannes' beste vrienden uit zijn noviciaatstijd; terwijl P. De Greeff, die eenmaal zijn biechtvader en zijn leeraar van Grieksch was geweest, in 1623 te Nijmegen, waar hij in het geheim de zielzorg der Katholieken waarnam, na Joannes te hebben aangeroepen, op haast wonderbare wijze uit de handen van een Calvinistisch soldaat werd gered.

Alles liet voorzien dat in dezen de stem van het volk ook Gods stem zou blijken, en dat Berchmans, na op zoo spontane wijze door de geloovigen als een heilige te zijn gehuldigd, niet lang op de officieele kerkelijke verheerlijking zou hoeven te wachten. Inderdaad werd reeds in 1622 het proces ter zaligverklaring begonnen, door het instellen te Rome, en een jaar later te Antwerpen, van een canonisch onderzoek omtrent de heldhaftigheid van zijn deugden. In 1625 werd P. Cepari, die inmiddels Joannes' leven beschreven had, aangesteld als postulator voor de zaak.

Toen kwamen opeens de decreten van Urbanus VIII, volgens welke men voortaan met de inleiding van een zaak tot zaligverklaring van een dienaar Gods moest wachten tot vijftig jaar na diens dood, alles stopzetten. Toen men een halve eeuw nadien opnieuw een aanvang wilde maken met Berchmans' zaak, bevond men dat de processtukken van 1623 en '24 niet voor behandeling in aanmerking konden komen, aangezien ze niet opgesteld waren in de inmiddels door Innocentius XI voorgeschreven vormen. Weer gingen meer dan zestig jaren voorbij eer dat beletsel wegviel; en zoo

(1) PONCELET, *Doc. inédits*, p. 141.

was het 1745 eer de zaak in behandeling genomen werd. De verschillende juridische onderzoeken, welke bij dit lang uitstel natuurlijk niet gemakkelijker geworden waren, bleven jaren aansleepen... tot de opheffing der Sociëteit in 1773 opeens en schijnbaar voorgoed aan alles een einde maakte. — Maar de Sociëteit verrees en Berchmans' zaak met haar. De Voorzienigheid had blijkbaar Berchmans' verheerlijking bewaard voor de moderne tijden en voor de moderne jeugd. Zoo verklaarde het ook Paus Pius IX in de Breve van Zaligspreking van den 9den Mei 1865. — Nu men eindelijk met de Beatificatie klaar gekomen was, mocht men hopen in betrekkelijk korten tijd Berchmans ook gecanoniseerd te zien. Zoo geschiedde het inderdaad. Niet het minst droegen daartoe bij de wonderen, die de macht van Berchmans' voorspraak duidelijk aan het licht brachten. De Congregatie van de Riten onderzocht met de haar eigen nauwgezetheid twee van de meest opzienbarende genezingen : die, nl., van Maria Wilson, novice van het Gezelschap van het H. Hart van Jezus te Grand Côteau, Nieuw-Orleans, — en van Zuster Maria Dionysia Lyon van het Klarissenklooster te Brussel. Den 27sten November 1887 werd daarop het dekreet « de tuto » uitgevaardigd : « dat veilig kon overgegaan worden tot de plechtige canonizatie van den Zaligen Joannes Berchmans. » Den 15den Januari 1888 eindelijk werd het vrome kind van Diest, in de prachtig versierde Sixtijnsche kapel, door Paus Leo XIII, samen met zijn medebroeders Petrus Claver en Alphonsus Rodriguez en de stichters van de Servieten-orde plechtig heilig verklaard.

* * *

Samen met Aloysius van Gonzaga en Stanislaus Kostka is Jan Berchmans een van de groote voorbeelden en aanvoerders van de Katholieke Jongelingschap op den weg van het Eeuwige Leven. Aloysius werd door de Pausen tot algemeen Patroon en tot hoofdaanvoerder van het jeugdleger aangesteld : zijn prinselijke heiligheid had hem daartoe als voorbestemd. Berchmans misgunt zijn ouderen broer die eer zeker niet. Aloysius van zijn kant kan er alleen genoegen mee nemen, dat zijn twee jongere medebroeders, Jan Berchmans en Stanislaus Kostka, elk voor zich van hem een deel in de verantwoordelijkheid en de zorg voor de jeugd overnemen; — en, indien Kostka het best zal zorgen voor Katholiek jong

Polenland, — Berchmans, we weten het, heeft zijn hart gelaten in Vlaanderen. Vlaanderens' jeugd bewijze dan ook dat zij dien schat waardeert: dat zal ze 't best, indien zij in Berchmans zoekt wat God haar in hem heeft gegeven: een

IDEAAL!

Voornaamste Bronnen

Afbeeldinghe van d'eerste eeuwe der societeyt Jesu. Antwerpen, 1640.

ALVAREZ DE PAZ (J.), *De vita spirituali eiusque perfectione libri V.* Mainz, 1614.

ALVAREZ DE PAZ (J.), *De inquisitione pacis, sive studio orationis* libri V. Mainz, 1619.

ANGELINI (N.), *Vita di S. Giovanni Berchmans.* Rome, 1888.

BEISSEL (S.), *Geschichte der Verehrung Marias in 16. und 17. Jahrhundert.* Freiburg, 1910.

BERZETTI (N.), *Pratica di ben meditare.* Rome, 1609.

Bij het derde Berchmans-eeuwgetij (Tentoonstelling-iconographie-bibliographie). Leuven, 1922.

BROU (A.), *St. Ignace, maître d'oraison.* Parijs, 1925.

BRUCKER (J.), *La compagnie de Jésus, esquisse de son institut et de son histoire.* Parijs, 1914.

CECOTTI (J. B.), *Exercitia spiritualia per octo dies.* — Collection de la bibliothèque des exercices de St. Ignace, 1925.

CECOTTI (J. B.), *Apparatus ad meditationes vitæ D. N. Jesu Xristi exercitiis S. P. Ignatii accommodatus.* Rome, 1631.

CEPARI (V.), *Essercitio della Presenza di Dio.* Rome, 1621.

CEPARI (V.), *Vita di Giovanni Berchmans, Fiammingo.* Rome, 1627.

CEPARI (V.) — SUSIUS (J.), *Het leven van Joannes Berchmans, Nederlander.* Antwerpen, 1629.

CEPARI (V.) — HUGO (H.), *Vita Joannis Berchmanni, Flandro-Belgæ.* Antwerpen, 1630.

CEPARI (V.) — CARPENTIER (E.), *Vita venerabilis servi Dei Joannis Berchmans.* Leuven, 1853.

CEPARI (V.), *Vita B. Aloysii Gonzagæ.* Antwerpen, 1609.

CEPARI (V.) — DE FRAYE (L), *Het leven van den Salighen Lodewijck Gonzaga.* Antwerpen, 1615.

CHANDLERY (J.), *Rome. Les chambres et les tombeaux des saints de la compagnie de Jésus.* Prato, 1902.

CHANDLERY (J.), *Le Gesù de Rome.* Rome, 1905.

CLAESSENS (P.), *Histoire des archévêques de Malines.* Leuven, 1881.

CODEX M, I, 4. (Hdsch.) Archief v. d. Postulator der orde, Rome.

COSTERUS (F.), *Libellus sodalitatis.* Antwerpen, 1586.

COSTERUS (F.), *Het boecxken der broederschap.* Antwerpen, 1587.

CROS (L.), *Vie de St. Jean Berchmans.* Parijs, 1894.

DE JONGHE (L.), *De orde der Jezuïeten. I. Strijd en zege, 1539-1661.* Leiden, 1928.
DELEHAYE (H.), *St. Jean Berchmans.* Parijs, 1921.
DHANIS (M. C. H.), *Opkomst en bloei van het christendom in Mechelen.* Mechelen, 1857.
DUHR (B.), *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge* (3 Bde). Freiburg i. Br., 1907, 1913 ; Regensburg, 1921.
DI MARTINELLI (F.), *Diest in de 17e en 18e eeuwen.* Diest, 1897.
Exercitia anni 1620. (Hdsch.) Archief S. J., Rome.
FRIZON (N.), *La vie de Jean Berchmans de la compagnie de Jésus.* Nancy, 1706.
GODENNE (L.), *Malines jadis et aujourd'hui.* Mechelen, 1908.
GRAMAYE (J. B.), *Historiæ et antiquitatum urbis et provinciæ mechliniensis libri III.* Brussel, 1607.
GRAMAYE (J. B.), *Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiæ.* Brussel, 1610.
GUICCIARDINI (L.), *Totius Belgii descriptio.* Amsterdam, 1652.
HIERONYMI *...epistolæ selectæ et in libros tres distributæ, opera D. Petri Canisii.* Keulen, 1586.
Historia domus probationis et collegii mechliniensis. (Hdsch.) Brussel, Rijksarchief, Jés. F. B., n. 985.
HOEVER (F.), *Leben des Heiligen Johannes Berchmans.* Dülmen i.W., 1901.
HYMA (A.), *The christian renaissance. A history of Devotio moderna.* Michigan, 1924.
Imago primi sæculi societatis Jesu. Antwerpen, 1640.
Initia ac progressus soc. Jesu Antverpiæ. (Hdsch.) Brussel, Rijksarchief, Jés. F. B., n. 973.
Instructio pro scholis prov. Flandro-Belgicæ. 1625. (Hdsch.) Brussel, Rijksarchief, Jés. F. B., n. 1043.
JANNSEN (A.) — GIJBELS (G.), *Het leven van Nicolaus van Esch* Leuven, 1713.
KEMPF (K.), *Die Heiligkeit der Gesellschaft Jesu. I: in Europa. II: in den Missionen.* Einsiedeln, 1922 ; 1925.
KNELLER (K), *Geschichte der Kreuzwegandacht.* Freiburg i. Br., 1908.
LAENEN (J.), *Histoire de l'église métropolitaine de Saint Rombaut à Malines.* Mechelen, 1919.
LAENEN (J.), *Geschiedenis van Mechelen tot op 't einde der Middeleeuwen.* Mechelen, 1926.
MARTINDALE (C. C.), *In God's army. III. Christ's cadets.* Londen, 1917.
MASSUCCI (Th.), *De cælesti conversatione.* Rome, 1622.
MESCHLER (M.) — STEGER (L.), *Leven van den H. Aloysius Gonzaga* Amsterdam, 1907.
MONCHAMP (G.), *Saint Jean Berchmans et l'Immaculée Conception.* Luik, 1904.
M. S. in causa servi Dei Jo. Berchmans. (Hdsch.) Brussel, Kon. Bibl., n. 6271.
NACHBAUR (S.), *Der Heilige Johannes Berchmans.* Freiburg i. Br., 1921.
NUMAN (Ph.), *Historie van de mirakelen... op... Scherpen-heuvel...* Brussel, 1606.
NUMAN (Ph.), *Toevoechsele van den mirakelen ghesciedt op Scerpenheuvel...* Brussel, 1606.

OLIVA (J. P.), *Lettre du P. Jean Paul Oliva sur la mort et les vertus du B. Jean Berchmans.* Uclés, 1887.

PASTOR (L. VON), *Geschichte der Päpste. Zwölfter Band: Leo XI und Paul V (1605-1621).* Freiburg i. Br., 1927.

PEETERS (L.), *Vers l'union divine par les exercices de St. Ignace.* Leuven, 1924.

PONCELET (A.), *Documents inédits sur Saint Jean Berchmans.* Brussel, 1921.

PONCELET (A.), *Histoire de la compagnie de Jésus dans les anciens Pays-Bas.* 2 vol. Brussel, 1927, 1929.

POULAIN (A.), *Des grâces d'oraison.* Paris, 1922.

Provincie, stad ende district van Mechelen opgeheldert... 2 d., Brussel, 1770.

RAITZ VON FRENTZ (E.) — STEGER (L.), *De zalige Robertus Kardinaal Bellarminus.* Leiden, 1923.

RAYMAEKERS (F. J. *E.), Het kerkelijk en liefdadig Diest.* Leuven, 1870.

RIBADENEIRA (P.), *Vita P. Ignatii Loiolæ.* Keulen, 1602.

RICHSTAETTER (K.), *Mystische Gebetsgnaden und Ignatianische Exerzitien.* Innsbruck, 1924.

RINALDI (E.), *La fondazione del Collegio Romano.* Arezzo, 1914.

Rubens en zijne eeuw. Brussel, 1927.

SABBE (M.), *Antwerpsche druckerije.* Brussel, 1927.

Sacra rituum congregatione... Romana, seu Mechlinien. beatificationis, et canonizationis ven. servi Dei Joannis Berchmans... Rome, 1745.

(N. B. Voor de volledige lijst van de verder door de Congregatie der Riten uitgegeven processtukken zie men: Bij het derde Berchmans-eeuwgetij, blz. 100 en 101.)

SANDERUS (A.), *Chorographia sacra Brabantiæ.* 's Gravenhage, 1726.

SANDERUS (A.), *Groot kerkelijk toneel des hertogdoms van Brabant.* 's Gravenhage, 1727.

SCHOEFFER (J.), *Historische aanteekeningen rakende de kerken... der stad Mechelen.* Mechelen, 1877.

SÉVERIN (T.), *Dernières notes spirituelles de Saint Jean Berchmans.* Leuven, 1921.

STEENACKERS (E.), *La grande école à Malines.* Mechelen, 1921.

STEENACKERS (E.), *Le chanoine Jean de Froidmont.* Mechelen, 1930.

STEINHUBER (A.), *Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom.* (2 Bde.). Freiburg i. Br., 1895.

SUCQUET (A.), *Via vitæ æternæ.* Antwerpen, 1620.

SUCQUET (A.), *Den wech des eeuwich levens.* Antwerpen, 1622.

Summarium super signatura commissionis introductionis causæ ven. servi Dei Joannis Berchmans... Rome, 1745. (In: *Sacra rituum congregatione...*)

Summarium super dubio An constet de virtutibus... Rome, 1839. (In: *Sacra rituum congregatione...*)

VAN BOS (L.), *Wegh-wijser door Italien.* Dordrecht, 1661.

VAN CASTER (G.), *Histoire des rues de Malines et de leurs monuments.* Mechelen, 1882.

VANDERSPEETEN (H. P.), *Histoire généalogique de la famille de S. Jean Berchmans.* Brussel, z. d.

VANDERSPEETEN (H. P.), *Beati Joannis Berchmans spicilegium asceticum.* Leuven, 1868.

VANDERSPEETEN (H. P.), *Vie du Bienheureux Jean Berchmans.* Leuven, 1886.

VAN EVEN (E.), *Bijdragen tot de geschiedenis van Diest en omstreken. — Historische oogslag op het steedje Scherpenheuvel.* Diest, 1845.
VAN EVEN (E.), *Geschiedenis der stad Diest.* Diest, 1847.
VAN GESTEL (C.), *Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis.* Den Haag, 1725.
VAN SPILBEECK (W.), *Petrus van Emmerick.* Turnhout, Splichal, z. d.
WADDING (L.), *Legatio Philippi III et IV ad SS. DD. NN. Paulum PP. V et Gregorium XV... de definienda controversia Immaculatæ Conceptionis B. Virginis Mariæ.* Leuven, 1624.
WICHMANS (A.), *Sabbatismus Marianus.* Antwerpen, 1628.
WICHMANS (A.), *Brabantia Mariana.* Antwerpen, 1632.

INHOUD

INLEIDING ... ... blz. 7

EERSTE DEEL : DE JEUGD VAN EEN HEILIGE ... ... » 11

I. Puinen ... ... » 13
II. In de Beverstraat ... ... » 19
III. « Onse Lieve Vrouw van Scherpen... » ... » 25
IV. Bij den Pastoor van O. L. Vrouwe ... ... » 31
V. De kleine Pelgrim naar de Liefde ... ... » 36
VI. Een Jongen met een Hart en een Ziel ... » 43
VII. Het Knechtje van den Heer Kanunnik ... » 51
VIII. Op de Mechelsche Grootschole ... ... » 61
IX. Nieuwe Leeraars ... ... » 70
X. Maria's Knaap ... ... » 76
XI. « Kom, volg Mij... » ... ... » 82
XII. « Gij hebt mij verkoren... » ... ... » 89

TWEEDE DEEL : IN DEN DIENST VAN KONING CHRISTUS » 97

I. Een Dag van Zegening ... ... » 99
II. Op den « Wech des Eeuwich Levens » ... » 108
III. De Engel van het Huis ... ... » 116
IV. Janitor Novitiorum ... ... » 121
V. Een Lied van Droom en Daad ... ... » 127
VI. Met Christus aan het Kruis ... ... » 135
VII. Te Antwerpen ... ... » 140

DERDE DEEL : HET HOOGLAND VAN DE HEILIGHEID ... » 149

I. In de Stad der Pausen
1. Naar Rome gaat de Reis ... ... » 151
2. Het Romeinsche College ... ... » 155
3. In het Stof der Philosophische Renbaan » 161
II. In het Licht der Onzichtbare Wereld.
1. De Vriend van Christus-Eucharisticus » 166
2. De Voorvechter van de Onbevlekte » 169
3. De Broeder der Heiligen ... ... » 174
III. In der Liefde Trouwe Dienaarschap.
1. Heilige Banden ... ... » 178
2. Het Goud der Liefde in iedere Daad ... » 183
3. Als de Ziele luistert! ... ... » 188
IV. Het Apostolaat der Heiligheid.
1. Innemende Heiligheid ... ... » 195
2. Een Hart als de Wereld zoo Wijd ... » 201
3. Stralend van Heiligheid ... ... » 207
V. Het Laatste Jaar.
1. Wereldvlucht ... ... » 211
2. Opgangen ... ... » 216
3. Het Offer des Levens ... ... » 228

VIERDE DEEL : BIJ HET STERFBED VAN EEN HEILIGE » 235

I. « Waakt en bidt !... » ... ... » 237
II. Reisvaardig ... ... » 247
III. Stervensmoed ... ... » 258
IV. Het Laatste Vaarwel ... ... » 264
V. De Laatste Strijd ... ... » 272

BESLUIT : DE VERHEERLIJKING ... ... » 281

BIJLAGE : VOORNAAMSTE BRONNEN ... ... » 289

Uitgaven van den " Bode van het H. Hart „

Retraitenhuis, Aiken (België). Checknummer: 28111.

Letterkundige werken

HET HAAKSTERTJE. **Opzetsteken**. Prijs : **7,50 fr.**

L. TAEYMANS, S. J. **Kristelijke Kunst,** Iste Bundel, 2de uitgave. — 120 blz. 46 platen, (17de duizendtal). Prijs : 13 fr. — De 2de bundel is uitverkocht. 3de bundel : 100 bl., 31 platen. Prijs : 15 fr.

Dr STRACKE, E. FLEERACKERS, enz. **Vertellingen.** 8 fr. (5de-8ste Duiz)

E. FLEERACKERS, S. J. **Kijkkast**, 4de Druk. Prijs 8 fr. (10de-13de Duiz.)

E. FLEERACKERS, S. J. **Opinies van Proke Plebs**. Prijs 7,50 fr (7de D.)

E. FLEERACKERS, S. J. **Uit de ouwe Speeldoos**. 7,50 fr. (3de Duizend).

E. FLEERACKERS, S. J. **Luther in de Buurt.** Prijs per 1, 25, 50 ex. : 2,50 ; 2,25 ; 2 fr.

H. HAECK, S. J. **De Bedevaart van Toon Verheyen.** 7,50 fr. (4de-7de D.)

L. REYPENS, S. J. **Liederen van Moeder.** 7,50 fr. (3de druk)

Werken voor geestelijke vorming

K. SCHOETERS, S. J. **De H. Joannes Berchmans**. Geïllustreerd· Prijs : 22 fr.

G. PALAU, S. J. **De Katholiek van de daad.** Nieuwe vertaling van A. Geerebaert, S. J. Prijs per 1, 25, 50 ex. : Ingenaaid 5 ; 4,50 ; 4 fr — Ingebonden; 7 ; 6,50 ; 6 fr.

J. SALSMANS. S. J. **Jeugd en deugd.** Prijs per 1, 25, 50 ex. : 7 fr. ; 6,50 fr· 6 fr. (3de duizendtal)

M. BALLINGS, S. J. **Radicaal.** Prijs 8,50 fr.

M. BALLINGS, S. J. **Reinheid.** (4de-7de duizendtal). Prijs per 1, 25, 50 ex. : 5 ; 4,50 ; 4 fr.

M. BALLINGS, S. J. **Excelsior,** *een boek voor Studenten.* 3de Druk. (8ste-11de duizendtal), 303 blz. ; Prijs : 8,50 fr. — (4de druk in voorbereiding).

M. BALLINGS, S. J. **Wilskracht,** (4de druk. 10de-15de D.) Prijs : 8,50 fr.

H. IGNATIUS VAN LOYOLA, **Geestelijke Oefeningen**, vertaald door A. Geerebaert, S. J. Prijs 5 fr. (4de druk).

CL. DE LA COLOMBIÈRE, S. J. **Retraite-dagboek.** 170 bl. 7,50 fr.

J. HEYRMAN, S. J. **Mijn Retraite** 74 blz., 2de druk (7de duizendtal). Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1,75 ; 1,50 ; 1,25 fr.

Dr. J. B. GOETSTOUWERS, S. J. **Contardo Ferrini,** 192 blz. Prijs 6 fr.

RAOUL PLUS, S. J. **Rijker Leven,** Overwegingen voor jongelingen, met een inleiding over de meditatie. Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1ste deel, 2de druk : 3,50 ; 3 ; 2,50 fr. ; — 2de deel : 3 ; 2,75 ; 2,50 fr.

Omgewerkte uitg. van " Rijker Leven „ voor meisjes, in één deel. Prijs per 1, 25, 50 ex.: 6,50 : 6 ; 5,50 fr. (8de-10de duizendtal).

H. VAN WAES, S. J. **Emmanuel,** *Kerstbeschouwingen van Thomas a Kempis* 2de druk (4de-7de duizendtal). Prijs 1,75 fr.

EM. JANSSEN, S. J. **Aloysius,** *Overwegingen voor de ontwikkelde Jeugd.* — Prijs per 1, 25, 50 ex. : 2 ; 1,75 ; 1,50 fr.

M. BALLINGS, S. J. **Roeping,** *een boek voor Studenten,* 2de Druk. (7de duizendtal). — 7 fr.

FRANCIS CASSILLY, S. J. **Wat zal ik worden ?** Uit het Engelsch door M. Verheylezoon, S. J 3de druk. (8ste-11de Duizendtal). — 80 blz. — Prijs per 1, 25, 50 ex.: 2,50 ; 2,25 ; 2 fr.

A. CODY, S. J. **In 's Meesters Dienst** Uit het Engelsch door M. Janssens, S. J. — (2de druk). Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1,50 ; 1,25 ; 1 fr.

H. Hart-Apostolaat

H. RAMIÈRE, S. J. **Waarom is de wereld nog niet bekeerd?** 2de druk. (4de-7de duizendtal). Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1 ; 0,85 ; 0,70 fr.

H RAMIÈRE, S. J. **Het Apostolaat des Offers.** 2de druk. (4de-7de Duizendtal). Prijs per 1, 25, 50 ex. : 0,80 ; 0,70 ; 0,60 fr.

H. RAMIÈRE, S J. **Wereldapostolaat door het Gebed** 48 blz. Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1 ; 0,85 ; 0,70 fr. (3de Duizendtal).

F. A. SMIT, S. J. **De Geest van het Apostolaat des Gebeds.** Prijs per 1, 25, 50 ex : 1,25 ; 1 ; 0,85 fr.

F. A. SMIT, S.J. **De H. Eucharistie.** Per 1, 25, 50 ex. : 1 ; 0,85 ; 0,70 fr.

OSCAR HUF, S. J. **Zielespijs-offerspijs.** 64 bl. Prijs per 1, 25, 50 ex. : 3,50 ; 3,25 ; 3 fr. (4de-6de Duizendtal).

G. VAN GESTEL, S J **Twee Martelaren der H. Eucharistie.** Prijs per 1, 25, 50 ex : 0,80 ; 0,70 ; 0,60 fr. (8ste-10de Duizendtal).

Catechismus van de godsvrucht tot het H. Hart. (2de druk). Prijs per 1, 25, 50 ex. : 0,80 ; 0,70 ; 0,60 fr (9de Duizendtal).

P. SUAU : **Het H. Hart.** Prijs per 1, 25, 50 ex. : 2,50 ; 2,25 ; 2 fr.

J. ZEIJ, S. J. **Cl. de la Colombière,** *Apostel van het H. Hart.* Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1,75 ; 1,50 ; 1,25 fr

J. VAN HOUTERT. S. J. **Het H. Uur.** Prijs per 1, 25, 50 ex. : 0,80 ; 0,70 ; 0,60 fr.

F. A. SMIT, S. J. **Generaal de Sonis,** *De Ridder van het H. Hart.* 2de druk. Prijs per 1. 25 50 ex. : 1,75 ; 1,50 ; 1,25 fr.

L. QUIRIJNEN, S. J. **Soldatenziel,** 3de omgewerkte uitgave (7de-10de Duizendtal) Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1,50 ; 1,25 ; 1 fr.

F. VAN CAMPENHOUT en MOEREELS, S. J. **Offerliefde.** (*Lutgardis Lydwina, kl. Theresia*). Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1 ; 0,85 ; 0,70 fr. 3de druk. (10de-13de Duizendtal).

L. MOEREELS, S. J. **De Student en het H. Hart.** Prijs per 1, 25, 50 ex 1,50 ; 1,25 ; 1 fr. Uiterst geschikt voor de colleges.

Dr JAC. VAN GINNEKEN, S. J. **De Litanie van Jezus' Volkomenheden,** 3de druk. Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1 fr ; 0,85 ; 0,70 fr.

WILLEM KEA, S. J. — **I. H. S.** — een vlugschrift over de Jezuïetenorde. — Prijs per 1. 25, 50 ex : 1 ; 0,85 ; 0,70 fr.

W. VAN AELST, S J. **De Knape van Vlaanderen.** (S. Jan Berchmans) Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1,75 ; 1,50 ; 1,25 fr. (5de Duizendtal)

J M. VAN OPDENBOSCH, S. J **Harde Training.** 3de druk. Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1,50 ; 1,25 ; 1 fr.

Dr JAC. DE VREESE. S. J. **Spijkers met koppen.** 2de druk. Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1,75 ; 1,50 ; 1,25 fr

1ste Serie brochures : Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1,25 ; 1 ; 0,85 fr.

Dr J VAN GINNEKEN, S. J **Jonge Heldenmoed,** 4de druk.
J. M. VAN OPDENBOSCH, S. J. **De grootste der Gonzaga's.** 4de Druk.
J. M VAN OPDENBOSCH, S. J. **St. Stanislas,** 3de druk.
Dr JAC. DE VREESE, S. J. . .**en ze volgden Hem.**
A. GEEREBAERT, S. J. **Een praatje over Studie.** 2de druk.

2de Serie brochures : Prijs per 1, 25, 50 ex. : 1 ; 0,85 ; 0,70 fr.

R. HARDEMAN, S J. **Levende liefde tot Christus,** 4de druk.
S. VERMEULEN, S. J. **Jesus Christus, Koning der Wereld,** 3de Druk.
THEOPHILUS. **Eucharistie = Offer,** 3de druk.

3de Serie brochures : Prijs per 1, 25, 50 ex. : 0,80 ; 0,70 ; 0,60 fr.

M. BALLINGS, S. J. **Vacantie,** 5de druk.
J. SALSMANS, S. J. **Naar de Hoogeschool,** 2de druk.
W VAN NIEUWENHOFF S. J. **Een Student Congreganist.** (3de Duizend)